V
9
414

1999

ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

414

Հ. ԱԼԵՔՍԻՍ Ա. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՄԻՋԻՆ ԵՒ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ

ՇՐՋԱՆ

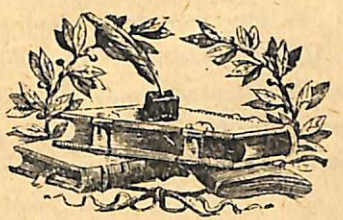

ՎԵՆԵՏԻԿ — Ս. ՂԱԶԱՐ

1932

2ֆ-479

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ՀԱՍՌ-Арм ССР

414-29

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Գիրք ու յօդուած գրելու մեծ ձկտում մը կայ մեր ազգայնոց քով, եւ ամէն օր նորանոր պարբերականներ ու օրագրեր կը ծնանին ամէն երկիրներու մէջ՝ գրեթէ միշտ նոր ստորագրութիւններով։ Գովելի է, այո՛, ուսումնատենչ եւ իր եկեղեցին սիրող ժողովուրդ մը չսպասելիր ու չջնջուիր դիւրաւ երկրիս երեսէն։

Բայց, ինչպէս բազմազան են պտուղները, ծաղիկները, արուեստի արտադրութիւնները, սակայն ընտրեալներն ուշադրութեան առարկայ կ'ըլլան, աւելի կը գնահատուին եւ կը բազմացուին. այսպէս է նաեւ գրականութիւնն իր բազմազան ճիւղերուն մէջ։

Բնութիւնն իր արուեստաւորն ու արուեստն ունի զարգանալու համար. գրականութիւնն ալ իր ընկալեալ օրէնքներն ու կանոններն ունի, որոնցմով առաջնորդուած՝ աւելի գեղեցիկ ու օգտակար կը հանդիսանայ ճաշակին ու անհատին, եւ այս պայմանին մէջ անաղարտ ու տեւական կ'ըլլայ։

Յարդ լոյս տեսած են մեր լեզուով զանազան հրատարակութիւնները, որոնք իրենց բարերար ազդեցութիւնը գործած են ըստ բաւականին։ Կը մաղթեմ որ ներկայ հրատարակութիւնս ալ աւելի որոշ ու դիւրազնաց շաւիղ մը բանայ մեր նորածիլ գրիչներուն ու մտքերուն առջեւ։

ՆԱԽԱՇԱԻԻՂ

Ա. Ի՞նչ է Գրագիտութիւնը.
Բ. Ի՞նչպէս ծագումն առած է.
Գ. Ի՞նչ հիմն և օգտակարութիւն ունի.
Դ. Քանի՞ մասի կը բաժնուի.

Ա. — Ի՞ՆՉ Է ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Հ. Ի՞նչ է Գրագիտութիւնը.

Պ. Լաւ գրելու, խօսելու արուեստն է։

Հ. Ի՞նչ տարբերութիւն ունի Քերականութենէն.

Պ. Քերականութիւնն անսխալ խօսիլ ու գրել կը սովրեցնէ. իսկ Գրագիտութիւնը՝ Քերականութեան պահանջներն ենթադրելէ զատ, կը սովրեցնէ վայելչօրէն խօսիլ ու գրել։

Հ. Ի՞նչ է Ա.րուեստը.

Պ. Գործելեաց ուղիղ կանոնն է և գործող կարողութեանց ընդհանուր կրթութիւնը։ Հետեւաբար Ա.րուեստը՝ մտաւոր կամ զգայական կարողութեան մը գործոյն վերաբերող կանոններուն ու հրահանգներուն հաւաքածոյն է։

Հ. Քանի՞ տեսակ է Ա.րուեստը.

Պ. Նախնիք երկու դասակարգի կը բաժնեն, ազա-

տական և ծառայական։ Առաջինը՝ հոգեկան կարողութեանց[1], իսկ երկրորդը՝ մարմնական կարողութեանց[2] կրթութեան կը ծառայեն։ Այժմ գեղարուեստ (beaux-arts) բառով կ'որակեն զասոնք.

Հ. Գրագիտութիւնն ո՞ր տեսակին կը պատկանի.

Պ. Մտաւոր կարողութեան կրթիչն ու վարժիչն ըլլալով՝ ազատականին կը վերաբերի. և որովհետեւ միանգամայն վայելուչ և գեղեցիկ գրելու արուեստն ալ կ'ուսուցանէ, Գեղեցիկ Դպրութիւն ալ կ'ըսուի (Belles-Lettres):

Հ. Գեղարուեստի միւս ճիւղերուն հետ յարաբերութիւն ունի՞.

Պ. Այո՛, որովհետեւ անոնք եւս բացատրութիւն են իրական կամ մտաւորական գեղեցկին. ուստի, ինչպէս նկարչութիւնը՝ գոյներու ներդաշնակ զուգադրութեամբ պատկեր մը կը ստեղծէ, փորագրութիւնը՝ կռել կոփելով արձան մը կը շինէ, ձարտարապետութիւնը՝ գծերու և զարդերու յարմար շարակցութեամբ շէնք մը կը պատկերացնէ, այսպէս, գրականութիւնը՝ բառերու վայելուչ շարադասութեամբ՝ կը ներկայացնէ ընդհանուր իրական և մտային գեղեցիկը։

Հ. Գրագիտութիւնը միայն գրելո՞ւ արուեստը կ'ուսուցանէ.

Պ. Ո՛չ, այլ պատշաճապէս մտածելու, վայելչօրէն խօսելու կանոնները ալ կ'աւանդէ։ Թէպէտեւ վայելչօրէն խօսելու արուեստը՝ յատուկ է պերձախօսութեան կամ ձարտասանութեան, սակայն ուղիղ խօսելու հիմնական կանոնները՝ Տրամաբանութիւնը կ'աւանդէ, որոնք մարդուս մտքին գործողութիւնները կը հրահանգեն եզական գիտութեամբ մը։

1. Բանաստեղծութիւն, երաժշտութիւն, եւն։
2. Ատաղձագործութիւն, մեքենագործութիւն, եւն։

Հ. Ուրեմն ինչ բանով կը զբաղի Գրագիտութիւնը.

Պ. Լաւ խօսելու և գրելու հրահանգները կ'աւանդէ, հիմնուելով՝ ուղիղ, յատուկ, կարգաւ և վայելուչ խորհելու սկզբունքներուն վրայ։ Ներկայս պիտի ըլլայ միանգամայն ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ և ՃԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ընթացք մը, որովհետեւ գրութիւնը՝ խօսակցութեան, և երկուքը միասին՝ մտքին հետ կապ ունին։

Հ. Ուրեմն ինչ որ կը խօսուի և կը գրուի Գրագիտութեա՞ն կը պատկանի.

Պ. Այո՛, առհասարակ Գրագիտութեան ըլլալին կը պատկանի։ Այսպէս, գիտական բանախօսութիւն մը, աստղաբաշխական հատուած մը, բնաբանական դասընթացք մը՝ լեզուի, շարադրութեան և գաղափարներու կարգաւորութեան տեսակէտով՝ կրնան գրագիտական կանոններուն ենթակայ նկատուիլ. սակայն սովորութիւն եղած է այսպէս չնկատել զուտ գիտական գրուածքները, որոնց մէջ գրելու ձեւն ու ոճը շատ նկատի չառնուիր։

Հ. Որո՞նք են ուրեմն Գրագիտութեան լեզուները.

Պ. Գրագիտութեան լեզուն կրկին է. սրձակ և ոտանաւոր կամ բանաստեղծական։ Առաջինը կը գրուի առանց բոնի ձեւի մը կապուելու, անոր համար սրձակ կը կոչուի, իսկ երկրորդը կը գրուի յատուկ ձեւի մը պայմաններով, անոր համար ոտանաւոր կամ չափակցեալ կը կոչուի։

Հ. Լեզուագիտութիւնը Գրագիտութեան հետ կապ ունի՞.

Պ. Ո՛չ, այլ Քերականութեան կը վերաբերի. և որովհետեւ լեզուի մը քննական և պատմական հետազօտութիւնն է, առանձինն ճիւղ մ'է և կ'ըսուի Լեզուաբանութիւն (philologie). ըստ որում լեզուի մը հեղինակներուն գարէ գար ուսումնասիրութիւնն է՝ կ'ըսուի Մատենագրութիւն (histoire littéraire)։ Ներկայ ընթացքս ատոնցմով չզբաղիր։

Հ. Ուրեմն Գրագիտութիւնը թէ՛ լեզուի և թէ մատենագիրներու հետ ոչ մի առնչութիւն չունի՞.

Պ. Այնուհետև ունի. վասն զի Գրագիտական հրահանգներու հետեւելով՝ թէ՛ լեզուի ընտրութիւնը պիտի ճանչնանք և ստանանք, թէ՛ մատենագրի մը գրուածքը պիտի կարենանք քննադատել նոյն հրահանգներուն համաձայն. ասոր համար ոմանք Գրագիտութիւնը կը սահմանեն նաև — գիտուրիւն՝ գրական երկեր արտադրելու, և արուեստ՝ զանոնք քննադատելու և գնահատելու։ —

Հ. Միայն արուեստ մ'է Գրագիտութիւնը.

Պ. Ո՛չ. գիտութիւն ալ է, և ըստ այսմ լեզուի մը գրական արտադրութեանց վերաբերեալ ճանաչելիներու արտադրութիւն մ'է, որով ոչ միայն կը սովրի մարդս լաւ գրել, այլ նաև կը սովրի լաւ գրելու կանոնները, և այսպէս կարող կ'ըլլայ կշռելու՝ գրութեան մ'արժէքը, կարող կ'ըլլայ զայն քննադատել ու գնահատել։

Բ. — Ի՞ՆՉՊԷՍ ԾԱԳՈՒՄՆ ԱՌԱՒ Է

Հ. Ի՞նչպէս ծագումն առած է Գրագիտութիւնը.

Պ. Գրագիտութիւնը՝ իբրեւ լաւ ու վայելչօրէն խօսելու և մտածելու կարողութիւն՝ բնածին է մարդոյ առհասարակ։ Իբրեւ արուեստ ու գիտուրիւն՝ հարկը ծնունդ տուած է և սրամիտ անձերու դիտողութիւնի՝ կանոնի վերածած։

Հ. Ինչո՞ւ համար իբրեւ կարողութիւն՝ բնածին ըսիր.

Պ. վասն զի այն մտաւոր կարողութիւնները՝ որոնց ծնունդն է Գրագիտութիւնը, և որոնցմէ կախուած

ունի լաւ ու վայելչօրէն խօսելու և մտածելու ձիրքը, մարդուս հոգւոյն հետ դրած է Արարիչը, և մարդը միայն կրնայ մշակելով զարգացնել զանոնք։

Հ. Որո՞նք են այս կարողութիւնները.

Պ. Հիմնապէս միտքն է, որով կ'ըմբռնենք, կը դատենք ու կը պատճառաբանենք։ Բայց միտքը հասարակ կարողութիւն մ'է, որ մարդկային ամէն գործի և արտադրութեանց համար պէտք է, ասոր համար մտքի մասնաւոր ընդունակութիւններ կը նշանակուին՝ իբրեւ աղբիւր գրական արտադրութեանց, որոնք գրագիտական կարողութիւնները կը կազմուին և են.

Ա. Հանճար (génie). — Բ. Տաղանդ (talent). — Գ. Սրամտութիւն (esprit). — Դ. Զգայնութիւն (sensibilité). — Ե. Երեւակայութիւն (imagination). — Զ. Յիշողութիւն (mémoire). — Է. Դատողութիւն (jugement). — Ը. Ճաշակ (goût)։

Ա. ՀԱՆՃԱՐ

Հ. Ի՞նչ է Հանճարը.

Պ. Հանճարն է մտքի ըմբռնողութեան բարձրութիւնը, որ դէպ ի մեծն ու վսեմը կը տարուի, կը բարձրանայ։ Հանճարեղ մարդն, իր ճիւղին մէջ, ընդարձակ և բեղուն ըմբռնողութեամբ ամփոփուրեանն ու մասերու շարակցութեանը թափանցելով կարծես կը ստեղծէ՝ երբ կորովի և հաւու բացատրութեամբ ի վեր կը հանէ իր ձիւղի գաղտնիքները։

Հ. Ինչո՞ւ համար իր ձիւղի ըսիր.

Պ. Որովհետեւ ամէն միտք՝ ամէն բանի չհասնիր. ըստ այսմ, իւրաքանչիւր ճիւղի վերին բարձրութեան

հասնողը՝ նոյնին հանճարը կը կոչուի: Այսպէս, Արիստոտել և Ագուինացի՝ իմաստասիրութեան հանճարներ են. Արքիմէդ և Նեւտոն՝ Գաիտաբերութեան. Դեմոսթեն, Կիկերոն, Պոսիւէ՝ Ճարտասանութեան. Հոմերոս, Վիրգիլիոս, Տանդէ՝ Բանաստեղծութեան:

Բ. ՏԱՂԱՆԴ

Հ. Ի՞նչ է Տաղանդը.

Պ. Մտքի ոյժն է, որով անձ մ'ընդունակ կ'ըլլայ մտաւոր բարձր աշխատութեանց:

Հ. Ի՞նչ տարբերութիւն ունի Հանճարէն.

Պ. Տաղանդը մտքի ոյժն է, դատողութիւնն է, իսկ Հանճարը՝ մտքի սլացքն է: Տաղանդը՝ աւելի սովորական կարողութիւն մ'է քան Հանճարը: Տաղանդը՝ մարդը մը կը ստացուի աշխատութեամբ և անպատճառ մշակելու պէտք ունի. իսկ Հանճարը՝ թէպէտ ուսման և գիտութեան պէտք ունի երեւան գալու համար, սակայն բնածին է: Տաղանդը գատողութեան և նուրբ ճաշակի ներդաշնակութիւնն է. իսկ Հանճարը՝ նորագիւտ և զօրեղ ըլլալու ձիրքն է: Ըստ այսմ, գրագիտութեան մէջ, ուղղութիւնը, դիւրութիւնը, վայելչութիւնը, ներդաշնակութիւնը՝ տաղանդին կը տրուին. իսկ ոճի կորովը, մեծութիւնը, նորահնարութիւնը՝ հանճարին: — Ասոնք տարբեր ըլլալով հանդերձ, անձի մը մէջ կրնան միասին եւս գտնուիլ, և մին միւսին պակասը կը լնու: Այսպէս, Տաղանդը՝ հանճարի անխնամ թողած կողմերը կ'ուղղէ ու կը կատարելագործէ, և Հանճարը՝ տաղանդի փափկութեան կայծ ու կայտառութիւն կու տայ:

Գ. ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է Սրամտութիւնը.

Պ. Սրամտութիւնն է առարկաներու նրբին և ակնախուսափ յարաբերութիւնները ըմբռնելու և արտայայտելի կերպով բացատրելու ընդունակութիւնը: Սրամտութիւնը՝ արագաստեղ, ցայտուն և շանթիլ է. վառվռունութիւնն՝ իր նկարագիրն է, և շեշտ մը, փայլակ մը՝ իր օրինակներն են:

Հ. Ի՞նչ տարբերութիւն ունի Հանճարէն.

Պ. Բանաստեղծ մը կ'ըսէ.

Սըրամտութեան և Հանճարոյն
Որքան ալ նման կողմեր լինին,
Տարբերութիւնն է ծայր անհուն,
Փայլակըն չէ Արեւ բնաւին:

Փոն ու Վերէօն

Որ է ըսել, Հանճարը՝ տեղող կարողութիւն մ'է, Սրամտութիւնը՝ ցայտուն է այդ կարողութեան, որ մերթ կը յայտնէ գինք: — Հանճարը՝ վսեմութեան մէջ կը յայտնուի. իսկ Սրամտութիւնն ամէն տեղ, պարզ և ընտանեկան գրոց մէջ ալ: — Հանճարը՝ յաւտուկ նիւթի մը կապուած կ'ըլլայ, Սրամտութիւնը՝ նիւթին հետ կապուած չէ:

Հ. Որո՞նք են Սրամտութեան ձեւերն.

Պ. Պիտի տեսնենք զանոնք երբ ոճոյ վրայ խօսինք: Առ այժմ գիտնալու համար թէ ի՞նչ է, բաւական է դիտել կենդանի և արթուն զատողութիւն մը՝ որ ստորին իրերու բացատրութեանց մէջ ալ կը յայտնուի: Սրամտութեան մէկ արտայայտութիւնն է՝ ձիշդ և ա-

հակիրճ ու հատուկ պատրաստահաւատութիւն մը, շնորհալի բացայայտութեամբ արտայայտուած սուրբ մտածութիւն մը՝ որ խորհիլ կու տայ և կը յուզէ միանգամայն. ասոնք Սրամտութեան այլ և այլ յայտնութիւններ են.

Հ. Սրամտութիւնը կրնա՞յ ստացուիլ.

Պ. Ի բնէ ունենալու է: Սակայն կարելի է նաև ստանալ մինչեւ աստիճան մը՝ ուսումնասիրելով զայն ունեցող ընտիր հեղինակներ: Կրէսաէ կ'ըսէ.

Սրամտութիւնն երբ կ'ուզէ մէկն ունենալ՝
Կ'ապահանէ յաճախ իր ձեռքն ունեցածն ալ:

Հետեւաբար չստացուիր, այլ ինքնածին ու բնական ըլլալու է:

Դ. ԶԳԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է Զգայնութիւնը.

Պ. Բառական իմաստով՝ զգալու կարողութիւնն է. իսկ գրագիտական տեսակէտով՝ է հոգւոյ բնական տրամադրութիւնը՝ կենդանի կերպով յուզուելու բարիէն կամ չարէն, գեղեցկէն կամ ապեղէն, և հաղորդելու ճշդիւ զգացած յուզումները: Այս սահմանէն կարելի է դիւրաւ ըմբռնել որ գեղարուեստներն ու գեղեցիկ դպրութիւնները մշակելու այնքան յարմար է մէկն որքան զգայուն է: Երբ հոգին զգայուն է, խօսքերն ալ յուզիչ կ'ըլլան և շահեկան: Սիրտը՝ սրտի միայն կրնայ խօսիլ, և յաճախ յուզում մը՝ համոզումէ աւելի կը գործէ. ասոր համար, գրագէտը, պերճախօսը՝ զգացումին ալ տիրանալու են:

Հ. կարելի՞ է ստանալ Զգայնութիւնը.

Պ. Ամէն մարդ ունի աւելի կամ նուազ չափով. սակայն սրտի և մտքի լաւ կրթութեամբ՝ կարելի է լաւ եւս մշակել, արթնցնել ու արծարծել զայն: Հիմնուած ուսումը, լաւ զաստիարակութիւնը՝ կրնան զգայնութիւնը զարգացնել և ազնուացնել, բայց ո՛չ ստեղծել: Հետեւաբար բնի զգայնութիւնը՝ շինծու կ'ըլլայ և ծաղրելի. զայս կրնանք զգայնակաւութիւն (sensiblerie) անուանել, որ նշան է անմտութեան:

Ե. ԵՐԵԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է երեւակայութիւնը.

Պ. Երեւակայութիւն կը կոչուի հասարակօրէն հոգւոյն այն կարողութիւնը, որով կենդանի ու վառ կերպով կը պատկերացնէ մտաց առջեւ առարկաները ու դէպքեր՝ իրենց աչքառու պարագաներով:

Հ. Գրագիտութեան մէջ ի՞նչ դեր ունի երեւակայութիւնը.

Պ. Մտքի գործը կը դիւրացնէ՝ անոր առարկաները հայթայթելով՝ որպէս զի ըմբռնէ, պատկերներ բազադրելով ու ներկայացնելով՝ դատողութեան ու բաղդատութեան համար: — Առանց տաղանդի երեւակայութիւնը՝ վնասակար, ցնորական ու հրէշային է: Ընդհակառակն երբ տաղանդի հետ գործէ, մտքի իմաստներուն գոյն և կեանք կու տայ, և վերացական ու բարձր գաղափարներուն՝ դիւրըմբռնելի և ամենուն դիւրամատչելի բացատրութիւն կը գտնէ միտքը, ու այսպէս տաղանդի գործը կը լրանայ:

Զ· ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ

Հ· Ի՞նչ է Յիշողութիւնը·

Պ· Յիշողութիւնը կարողութիւն մ՚է, որով մեր հոգին կանխաւ ստացած գաղափարներն ու տպաւորութիւնները միտքը կը բերէ։

Հ· Ի՞նչ դեր կը կատարէ Գրականութեան մէջ·

Պ· Առանց Յիշողութեան կարելի չէ ո՛չ խօսիլ, ո՛չ գրել։ Մեր մտքի թանգարանն է, ուր կ՚ամբարենք գաղափարները, բառերը, զգացումները, ընդհանուր ըսուածքները։ Հինները՝ ինն Մուսայից մայր (Mnémosyne) ըրած էին Յիշողութիւնը։

Հ· Կրնա՞յ ստացուիլ ուսմամբ և քանի՞ տեսակ է·

Պ· Յիշողութիւնը կրկին է, մասյին և զգայական։ Վերջինս կարելի է արհ և մշակհ, իսկ առաջինը՝ մտաց տուրք մ՚է։ Երկուքն ալ հարկաւոր են՝ գիտութեանց և գեղարուեստից ընդունակ ըլլալու համար. բայց մանաւորապէս պէտք է կրթել զգայական յիշողութիւնը՝ ընդհանուր գրուածքները բերանացի սովրելով և արտասանելով, որպէս զի մտաւորին օժանդակութեամբ կարելի ըլլայ թէ նիւթական պատկերները մտքի մէջ պահել և թէ բառերն ու բացատրութիւնները պատրաստի ունենալով՝ պատշաճ տեղը գործածել։

Հ· Այսպէս պատրաստուած Յիշողութիւն մը՝ ի՞նչ առաւելութիւններ կ՚ունենայ·

Պ· Ամուր ու անթափանցիկ միջնորմ մը կը կազմէ անհատը՝ իր մտքին առջեւ, ուսկից դուրս կը մնան ամէն տկար ու անյաջող գաղափարներ, սխալ ու անօգուտ շեղումներու վտանգներ. ուղիղ կ՚ամբարէ ընդհանուր

հեղինակներու նկարագրուածներն ու գունաւորումները, որով գրելու և խօսելու ժամանակ անոնցմէ կ՚օգտուի՝ պատրաստ ունենալով իր արտայայտելիք գաղափարին դուրս ցայտեցնող կէտերն ու ձեւերը։

Հ· Ամէն Յիշողութիւն նո՞յն աստիճանն ունի·

Պ· Ո՛չ· վեց դասակարգի կարելի է բաժնել, որ են. պատրաստ, դանդաղ, հաւատարիմ, անձիւղ, սուր և դէպ յիշողութիւններ։ Այս տարբերութեանց առջեւը կարելի է առնել. ա. — Ինքգինք ուշադրութեան վարժեցնելով. բ. — Կրկնումով. գ. — Յիշելիք գաղափարները կամ դէպքերը՝ կարգաւ, բանաւոր կապակցութեամբ շարակցելով։

Է· ԴԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ

Հ· Ի՞նչ է Դատողութիւնը·

Պ· Մտքի կարողութիւնն է, որով սա կ՚ըմբռնէ և կ՚որոշէ իրերու յարաբերութիւնները, այսինքն է, կը գանագանէ ճշմարիտն՝ անճշդէն, գեղեցիկը՝ տգեղէն, բարին՝ չարէն։ Իր հոմանիշներն են խելք, գիտակցութիւն և ձաշակ։

Հ· Ի՞նչ դեր կը կատարէ Դատողութիւնը Գրականութեան մէջ·

Պ· Շատ մեծ դեր ունի, այնպէս որ կարելի չէ գրական լաւ արտադրութիւն մ՚ընել՝ առանց լաւ դատողութեան։ Հետեւաբար գրութեան մը մասերը բնական և ներդաշնակ ընել և դիտուած նպատակին ծաղայեցնելը՝ Դատողութեան գործն է։

Հ· Կարելի՞ է ստանալ Դատողութիւնը·

Պ· Ամէն անհատ չափով մ՚ունի. ուստի, կատարեալ դատողութիւն չը հիմնէն ստանալ կարելի չէ,

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ZUUՈ-Արm ССР Ա. ՄՐՇՅԱՆԻ

որովհետեւ չստեղծուիր. բայց, հնար է ունեցածն ուղղել, մշակել և զարգացնել՝ լաւ ուսման ընթացքով, մասնաւորապէս ողջ տրամաբանութեան և բարոյական կըրթութեամբ:

Հ. Ի՞նչ բանէ առաջ կու գայ որ խօսելու և գրելու ժամանակ՝ յանկարծ լքուած կերպով մերթ կանգ կ'առնունք.

Պ. Երբ զմեզ հրապուրող նիւթէն յախուռն եռանդով կը տարուինք՝ երբեմն կը կասինք, որովհետեւ յաճախ առաջին թափին մէջ հարկաւոր գաղափարները շուտով պայծառ չեն յաջորդեր մեր մտքին առջեւ՝ իրենց կարգին: Ասիկայ արդիւնք է կ'ըսէ, Պիւֆոն, «Մեր ձեռնարկած նիւթին վրայ անբաւական անդրադարձութեան կամ դատողութեան մը»: Հին հռետորները, իրրեւ զարման այս անտեղութեան, հետեւեալ հարցումները կու տան մեզի, որոնց հետեւելով՝ դատողութիւնն ուղիղ կ'ընթանայ, և որոնք պարագայից թուարկութիւն կը կոչուին: — Ո՞վ, ի՞նչ, ո՞ւր, որո՞վ, յո՞րժամ, և ի՞րր: —

Ը. ՃԱՇԱԿ

Հ. Ի՞նչ է ճաշակը.

Պ. Գեղեցկին, չափակցութեան և ներդաշնակութեան զգացումն է. իսկ Գրագիտական տեսակէտով՝ «Մտաց առարկաներու յատկացուած ընտրողութիւն» է, որոնցմով գեղեցիկն ու պակասաւորը՝ կը զանազանենք գրական կամ արհեստական արտադրութեանց մէջ, իսկ զգայական ճաշակին մէջ՝ համեղն անհամէն: Եւ որչափ զգացումը կենդանի կամ վառ և անմիջական է, այնքան ճաշակը փափուկ է և ապահով կամ անսխալ:

Հ. Ի՞նչ դեր ունի ճաշակը.

Պ. Անհուն է իր սահմանը. արուեստները՝ նոյն ինքն բնութիւնն իրմով կ'ազնուականանան և կը գովուին: Կը մտնէ ստեղծական արուեստներուն մէջ, նկարչութեան, քանդակագործութեան մէջ, նամակաց մէջ, գարդերու և կահաւորմանց մէջ, պարտիզի մը յօրինուածոց և ծաղկանց ընտրութեան մէջ...:

Հ. Վերոյիշեալ գրագիտական սահմանին համեմատ ճաշակը քանի՞ կերպով կրնանք նկատել.

Պ. Երկու կերպով: Առաջին. — Երկրորդական կտորու վրայ կամ մասնական իմպրեսիոներու նկատմամբ՝ ճաշակը նուիրը աստիճաններ կ'ընդունի: Կրնայ բարոյց կամ բնաց նախապաշարումի ազդեցութիւնը կրել: Ժէ դարու ոճէն՝ ԺԸ դարը նախապատուութիւն ընծայեց կրպակ ու չղուտ զուրցուածքին. բայց Պոսիւէ և Վոլտեր երկուքն ալ ունին ուղղ և կորովի ճաշակ մը: — Երկրորդ. — Իսկական կիսերու վրայ ճաշակը չփոխուիր բնաւ: Թէ՛ Ի դարուն, և թէ ԺԷ դարուն մէջ կը սքանչանան Գորնէյլի և Մոլիէրի վրայ, և Իսիպ բազաւորի ողբերգութիւնը՝ այս օրուան Գաղղիոյ մէջ կը քաղէ այն ծափերը զոր մոլեսքանչ Յունաստան Սոփոկլէսի կը շնորհէր:

Հ. Ճաշակը միայն գեղեցկութիւնը կը գնահատէ.

Պ. Ո՛չ. այլ պատշաճաւորեան ալ կը նայի: Առարկայ մը՝ ինքն իրեն մէջ գեղեցիկ՝ կրնայ չըլլալ բնաւ իր տեղը: Ահա ճաշակն այս թերութիւնը կը մատնանշէ:

Հ. Ճաշակն ինչ տարբերութիւն ունի Դատողութենէ.

Պ. Դատողութիւնը կը համեմատէ և կը քննէ, կը հաստատէ կամ կը մերժէ՝ հետազօտելէ վերջ. իսկ ճաշակը, աւելի զգացում մ'է որ կը կանխէ ամէն քննութիւն, և գեղեցկին առջեւ անմիջապէս կը զուարճանայ, հաճոյք կը զգայ, կ'ախորժի անկից. ընդհակառակն տգեղին առջեւ կը դժկամակի, կը խորշի անկից:

Հ. Ինչպէս կրնանք լաւ ճաշակն յոռիէն որոշել։

Պ. Թէև առածի կարգ անցած է թէ — ճաշակի վրայ վիճել չըլլար — որ կը նշանակէ թէ ամէն ճաշակ ինքնին լաւ է, սակայն հիմ մը, սկզբունք մը կայ նաև յոռի ճաշակի մը զանազանութիւնը շեշտող։ Վասն զի, ինչպէս բնութեան մէջ կայ կատարելութեան, բարութեան և հասունութեան կէտ մը, նոյնպէս կայ արուեստին մէջ։ Արդ այդ կէտը զգացողն ու ախորժողը կ'ըսուի թէ նաև ճաշակ ունի. իսկ չզգացողն և այն որ ծայրայեղութեան մէկ կամ միւս կողը կ'անցնի՝ կ'ըսուի թէ ճաշակ չունի կամ յոռի է ճաշակը։ — Նոյն տարբերութիւնը կայ նաև կերակրեղինաց ճաշակին մէջ. յոռի քիմք ունեցող մը կ'ախորժի անկէ, ուսկից առհասարակ ուրիշներ կը նողկան, կամ խիստ խնամուած ուտեստեղէնները կը վնասէ. ինչպէս արուեստի մէջ, յոռի ճաշակը՝ սևեռևեռեալն ու բռնագրօսիկը կը նախընտրէ քան թէ պարզն ու բնականը։

Հ. Կրնա՞յ ստացուիլ ճաշակը։

Պ. Պարզ հոգիները՝ գեղեցկութեան և չափի զգացումը մերթ բնական ունին, մինչ հմուտներն անկից թափուր և զուրկ են. ինչպէս ժողովրդական կիները կը տեսնենք, որ իրենց զգեստաւորման շնորհալի պարզութեամբ՝ ճաշակի դասեր կու տան՝ ծիծաղելիօրէն զարդարուած բարձրաստիճան կիներու [1]։ Սակայն ճաշակն ընդունակ է նաև կրթութեան։ Ուշադրութիւնն ու ջանքը կրնան զայն կառավարել, ուղղել, իր ընդարձակ փափկութիւնն աւելի սրել կամ նրբացնել և աւելի որոշ ընել իր յարմարութիւնը։ Ուրեմն անհրաժեշտ հարկաւոր է այս կրթութեան աշխատութիւնը, որպէս զի զարգանան մեր ունեցած սերմի յատկութիւնները։ Եւ առ այս հարկաւոր է, գլխաւորապէս գրագիտական կանոններն ու ընտիր հեղինակները քննական ուսմամբ դրսուռել, որպէս զի անբնական գեղեցկութիւններէ տարուելու վտանգին չենթարկուինք։ Եւ այս ճաշակի կազմութեան աշխատութիւնը՝ պատանեկութենէ սկսելու է։

Հ. Ուսկի՞ց առնուած են Գրագիտութեան կանոնները.

Պ. Գրեթէ ընդարձակ գրագէտներու կարողութեանց գործադրութիւնը՝ հանդիպելով սրամիտներու քննութիւններուն՝ կարելի եղած է անոնցմէ կանոններ կամ սկզբունքներ կազմել, որոնցմով կը կառավարուի մարդս շարադրութեան ժամանակ և գրական գործեր գնահատելու մէջ։ Այսպէս միշտ նախորդներու փորձառութենէն ու կարողութենէն՝ յաջորդները կ'օգտուին, ինչպէս կը պատահի ամէն արհեստի մէջ եւս։ — Հետևաբար, հանճարեղ մարդիկ՝ գրագիտութեան օրէնքները գործադրած են բնազդաբար. դիտող մարդիկ՝ տեսած, քննած ու գրի առած են, և այսպէս ունեցած ենք Գրագիտութեան արհեստը, զոր աւանդողները Հռետոր (rhéteur) կ'անուանէին նախնիք, իսկ ուղիղ և ճարտար գործադրողները՝ Պերձախօս (orateur)։

---

1. Ինչպէս հովուհին մեծ ոսնի մ'առթիւ
Զի պըճներ գըլուխն կարմիր յակընդիւ,
Ու արհամարհելով ագամանդն, ոսկին՝
Մերձաւոր դաշտէն կ'առնու զարդն անգին։

Պուալօ (Արուեստ բանաստեղծութեան Բ. 1–4)

Գ. — ԻՆՉ ՀԻՄՆ ԵՒ ՕԳՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ

Հ. Ո՞րն է Գրագիտութեան հիմը.

Պ. Ծագումի տեսակէտով՝ մարդուս բնութիւնն է, իսկ առարկայի տեսակէտով՝ բարին, գեղեցիկն ու ճշմարիտը հիմ նկատելով։

Հ. Ինչ կ'իմանաս ծագումի կողմանէ բնութիւնը հիմն նկատելով։

Պ. Գրագիտական արհեստը, իւր օրէնքներով մէկտեղ, քանի որ ծագած է բնական կարողութիւններէն, ինչպէս վերն ըսինք, բնութեան վրայ հիմնուած է, և ասոր համար. ա. — Մարդուս հոգւոյն բնութիւնն անփոփոխ ըլլալով՝ գրագիտութեան օրէնքներն ալ անփոփոխ են. բ. — Որքան ալ օրէնքները կրթեն ու առաջնորդեն գրելու կամ խօսելու արհեստին մէջ, սակայն վերջին գործը կը մնայ մարդուս բնութեան, որ տէրն է և ծնող իր գործին. գ. — Արհեստի օրէնքներէն՝ անոնք են հիմնական և հետեւաբար անփոփոխելիք, որ բնութեան վրայ հիմնուած ըլլալով՝ ամէն ազգի, կլիմայի, քաղաքականութեան մէջ ալ մարդուս խելքէն կը պահանջուին. իսկ անոնք որ երկրորդական են, բնութեան կ'օգնեն, բայց չեն կրնար զայն պարտաւորել՝ կապտելով։ Անոր համար Պուալոյ ըսած է.

Ցաշխոյ հոգի մը կորովի ընթացքին մէջ թէ երբեք
Իր արհեստէն չատ նեղը դրուի՝ կանունէն դուրս կը փախչի,
Եւ արհեստին իսկ սահմաններն կոխել անցնիլ կը սորվի։

Հ. Ինչ կ'իմանաս առարկայի տեսակէտով՝ բարին, գեղեցիկն ու ճշմարիտը հիմ նկատելով.

Պ. Կ'իմանամ. ա. — Որ արհեստը բարւոյն համար է. վասն զի երբ արհեստաւոր մը գէշ գործ կ'արտադրէ՝ լաւ արհեստաւոր չէ կ'ըսուի։ Ինչպէս երբ մէկը ճըշմարիտը գիտնալով՝ սուտը կ'ըսէ, գիտութիւն չէ ըրածը՝ այլ գիտութեան դէմ. այսպէս ալ արհեստը՝ որ բարի արտադրութիւն չունենար, արհեստ չէ՝ այլ արուեստի պակասութիւն. բ. — Դարձեալ, առաքինութիւնը՝ ազատութեան արձակ ասպարէզ կու տայ պարտուց սահմանին մէջ, նոյնպէս արհեստը՝ մեր կարողութիւններուն թոյլ կու տայ գործել՝ բարւոյ սահմանին մէջ. — գ. Բարի է ինչ որ ճշմարիտ է, և ճշմարտութիւն ու բարութիւն՝ գեղեցկին պայմաններն են. և ինչպէս բարին, ճշմարիտն ու գեղեցիկը հիմն են ամէն արհեստի, նոյնպէս գրագիտութեան՝ ըստ որում առարկայ են ասոր. ուստի գեղարուեստ է և գեղեցիկ դպրութիւն կ'ըսուի։

Հ. Կրնա՞ս բացատրել թէ ինչպէս բարին ու ճշմարիտը գեղեցկին պայմաններն են.

Պ. Կը բացատրեմ Յովհաննէս տը Մէսարի խօսքով. «Ամէն տեսակի մէջ գեղեցիկն այն է որ լուսամիտ կարողութեան մ'ախորժելի է»։ Ուրիշ բառերով. «Գեղեցկութիւնը՝ է նոյն ինքն ճշմարտութիւնը», որ ցայտուն և վճիտ կը տեսնուի, այնպէս որ հոգին ու սիրտը կը գրաւուին, անոր համար Պղատոն ալ ըսած է. «Գեղեցիկը՝ ճշմարտին փայլն է»։

«Ճշմարտէն դուրս չկայ գեղեցիկ, նա միայն է սիրելի։»
Պուալոյ

Հ. Ինչ է Գրագիտութեան պաշտօնը.

Պ. Ուղղել և ընդարձակել տաղանդը, բարձրացնել հոգին, և իրեն հետեւողներուն տալ՝ մարդոց սովորական դասակարգէն վեր առաւելութիւններ։ Կիկերոն այսպէս կը բացատրէ գրագիտութեան օգուտները. «Նա երիտասարդութեան էական սնունդն է, ծերութեան հրապոյրը, յաջողութեան մէջ՝ զարդ մը, ձախորդութեանց պահուն՝ ապոփանք և մխիթարութիւն»։

Դ. — ՔԱՆԻ՞ ՄԱՍԻ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ

Հ. Քանի՞ մասի կրնանք բաժնել Գրագիտութիւնը.

Պ. Գրագիտութեան կանոններէն ոմանք՝ յատուկ են ամէն տեսակ գրութեանց, ուրիշներ՝ մասնակի կերպով իւրաքանչիւր գրութեանց, ուստի կրնանք երկուքի բաժնել.

Ա. Մաս, որ ընդհանուր կանոններն աւանդէ.

Բ. » որ մասնակի կանոններն աւանդէ։

Առաջին մասի կանոնները պիտի վերաբերին առհասարակ Շարադրութեան և Ոճոյ։ — Բ. Մասն ալ երկու մեծ մասերու պիտի ստորաբաժանի, ըստ որում Արձակ և Ոտանաւոր գրութեանց կանոնները պիտի աւանդէ։

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Քանի՞ բան հարկաւոր է Շարադրութեան համար.

Պ. Հինգ բան, որ են.

Ա. — Բառագիտութիւն.
Բ. — Պարբերութիւն.
Գ. — Շարադրութիւն առհասարակ.
Դ. — Շրջան և Ջեւ.
Ե. — Ոճ և Բ. Մասն Շարադրութեան.

Ա. ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

1. — ԲԱՌԻ ԵՒ ԳԱՂԱՓԱՐԻ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հ. Ի՞նչ է բառը.

Պ. Բառ ըսելով չենք հասկնար լոկ քերականական բառեր՝ ուրոյն ուրոյն, այլ ինչ որ գաղափար արտայայտելու կը ծառայէ։ Ուստի, բառ, լեզու, յատուկ ըսելու կերպ, դարձուածք և առած՝ այս գլխոյն նիւթերն են։

Հ. Ինչ կը պահանջուի գրագետէ մը՝ ամէն բանէ առաջ.

Պ. Կը պահանջուի որ տէր ըլլայ լեզուին, լաւ գիտնայ անոր բառերն ու անոնց գործածութիւնները՝ որոնք իր գաղափարը պիտի արտայայտեն. ինչպէս նկարիչ

մը տեղեակ ըլլալու է գոյներու և անոնց յատկութիւններուն և բաղադրութիւններուն, որոնցմով իր նկարը պիտի կենդանացնէ։

Հ. Գեղականութիւնը չի՞ բաւեր.

Պ. Գեղականութիւնը կը զբաղի բառին լոկ արտաքին ձեւով ու փոփոխութեամբ. իսկ անոնց գաղափարի հետ ունեցած առնչութիւններուն ճշդութեան և յարմարութեան ուսումը՝ Գրագիտութեան կը պատկանի։ Դարձեալ, Գեղականութիւնը մասնաւոր լեզուի մը կապուած է, մինչդեռ գաղափարը լեզուի կապուած չըլլալով՝ ամէն լեզուի հասարակ է. ուստի, Գրագիտութիւնն ալ ընդհանուր գիտութիւն մ'է։

Հ. Ինչ յարաբերութիւն կայ գաղափարի և բառի մէջ.

Պ. Մարդս, բնական կարգը պահելով, նախ կը խորհի, յետոյ կը խօսի և կը գրէ։ Խորհելու համար՝ նախ ճանչնալու է առարկաներ և անոնց յատկութիւնները. բայց որովհետեւ առարկաները կը փոխուին անհատաբար, որպէս զի միաքն անոնց գաղափարը պահէ ու միայն կերպով, պէտք ունի նշանի մը, որով կարենայ զայն մարմնացնել և այսպէս բացատրել ու հաղորդել ուրիշին։ Այդ նշանն է բառը, որ ձայնական ու գրաւոր կ'ըլլայ։

Հ. Ինչ կերպով բառը գաղափարին նշանն է.

Պ. Երբ կը տեսնեմ ծուխը՝ կ'ենթադրեմ թէ կրակ կայ. ծուխը՝ կրակի բնական նշանն է, վասն զի կապակցութիւն ունի իրրեւ արդիւնք՝ իր պատճառին հետ։ — Երբ կը տեսնեմ կարմիր, կապոյտ նարինջագոյնը որ կը ծածանի ձողի մը վրայ, կ'ըսեմ — Հայ կառավարութիւնը ներկայացուած է հոն։ Դրօշակը հաւանական (conventionnel) նշան մ'է։ Ուրեմն կրակ և դրօշակ կը պատկերացնեն գաղափարները և ըմբռնելի կ'ընեն իրենց տեսակի վիճակը։

Հ. Միակ բառ մը կատարելապէս կը բացատրէ՞ գաղափարը.

Պ. Գաղափարնիս շատ հայեցակէտ ունենալով, բառ մը չկրնար զանոնք բոլոր բացատրել, ասոր համար շատ անգամ մէկէ աւելի բառերու պէտք կ'ունենանք։ Անհանդերձ այս բառերէն ոմանք գաղափարի մ'ամբողջութիւնը կը ներկայացնեն, իրրեւ հաստատուն յենակէտ մը՝ որուն վրայ միտքն իր խորհրդածութեան հիմը կը դնէ. այս տեսակէն է ահուռ կամ գոյական, քայլ. իսկ ածականը՝ առաջնոյն, մակբայը՝ երկրորդին որակութիւնը կը ծանօթացնեն։ Միւս բառերը, դերանուն, նախադրութիւն, շաղկապ պարզապէս օժանդակ բառեր են։ Գրագիտութիւնն աւելի առաջիններով կ'օգտուի, քան վերջիններով՝ որոնք յօդերով կը զանգաղեցնեն խօսքին հանգոյցը. թէև նիւթական շարակցութեան տեսակէտով՝ զատնք ալ նկատի կ'առնու գրութեանց մէջ։

Հ. Ուրեմն, ինչ հարկաւոր է ընել գրագիտի մը՝ բառերու մասին.

Պ. Ո՛չ միայն շատ բառ գիտնալու է, և ըստ կարելւոյն լեզուի մը յատուկ բառերուն կամ գէթ գրած նիւթին վերաբերեալ բառերուն ամբողջական խումբի մը տէր ըլլալու է, այլ նաև գիտնալու է բառերուն բոլոր հրթռւրիւններն որոշել, որպէս զի կարենայ ճշդօրէն գործածել զանոնք։ Եւ վերջապէս, այն լեզուին, որով գրագիտութիւն կը սովրի, յատուկ ասացուածներն (idiotisme) ու դարձուածները (tournure) ճանչնալու է։

2. — ԲԱՌԻ ԵՒ ԼԵԶՈՒԻ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ՏԵՍԱԿ

Հ. Ինչ է լեզուն.

Պ. Բառական խմասով, մեր բերնին մէջ շարժող

մկանանց կտոր մ'է. և որովհետեւ ասոր միջոցով մեր ձայնը կը կերպաւորենք, կը հնչենք, կը հեգենք և վերջապէս կը խօսինք, ասոր համար լեզու ըսուած է գաղափարի ձայնական արտայայտութեանց ամբողջութիւնը:

Հ. Լեզուները ինչպէս ծագած են.

Պ. Լեզուն առհասարակ մարդուս բնական հարկ մ'է, վասն զի մտքի արտայայտումն ու ընկերական հաղորդակցութիւնն ալ նոյնպէս հարկ մ'է, որուն համար անպատճառ գաղափարի արտայայտութիւն հարկաւոր է: Ասոնք բնական հարկէն ծնունդ առած են լեզուները:

Հ. Ինչո՞ւ ընկերական հաղորդակցութիւնը հարկ մ'է.

Պ. Մարդուս բնութեան մէկ պահանջն է. վասն զի մտացի և բանաւոր ըլլալով, պէտք ունի արտայայտուելու: Միւս կողմանէ մարդ մարդու կարօտ է, ուստի և ի բնէ ընկերական է, ու ընտանիք, քաղաք, հայրենիք, ազգութիւն կը կազմէ՝ բնական մղումով: Այդ ընկերական յարաբերութիւնը կը պահանջէ մտքի և զգացումի արտայայտում՝ որ լեզուով կ'ըլլայ: Հետեւաբար ընկերական հաղորդակցութեան հետ՝ լեզուն ալ ի բնէ պէտք մ'է:

Հ. Լեզուները միշտ բազմաթիւ եղած են.

Պ. Ո՛չ. ի սկզբան մի էր, ըստ Ս. Գրոց, յետոյ խառնակեցաւ և յետոյ ցրուելով մարդիկ աշխարհիս չորս կողմը, լեզուի խառնակութիւն տեղի ունեցաւ և աւելի խրամատուելով՝ տեսակները բազմացան:

Հ. Այժմեան լեզուներն այդ խառնակութեան օրէն ծնացած են.

Պ. Նախնի լեզուներէն ոմանք կուսուած են, ուրիշներ մեռած և նորերու տեղի տուած: Որով կան. 1) կորսնալ լեզուներ, որոնք կամ բոլորովին անծանօթ կը ծնան մեզ, և կամ շատ քիչ հետքեր թողած են իրենց

երբեմնի գոյութեան. 2) մեռնալ լեզուներ, որոնք թէև ծանօթ են, սակայն չեն խօսուիր և գրականութեան մէջ կը ծնան. 3) կենդանի կամ արդի լեզուներ, որոնք ներկայապէս ի գործածութեան են:

Հ. Քանի՞ տեսակ լեզու կը համրուին և քանի՛ ճիւղի կը բաժնուին.

Պ. Լեզուաբանութիւնը շուրջ 2000 լեզու կը հաշուէ ու այլ և այլ տեսակէտով կը դասաւորէ.

ա. — Կազմութեան տեսակէտով՝ համադրական (synthétique) և վերլուծական (analytique): Առաջինն իրարու կը կցէ բառերուն վերջաւորութիւնը փոփոխելով, և այսպէս իրարու հետ յարաբերութիւնն իմաստի վրայ կը ցեղու, ինչպէս են յոյն, լատին և հայ լեզուները. միւսներն ուրիշ օժանդակ բառերով կը կցեն բառերն իրարու հետ, այսինքն յօդերով. այս կարգէն են եւրոպական արդի լեզուներն առհասարակ:

բ. — Աշխարհագրական տեսակէտով՝ ասիական, եւրոպական, ափրիկեան, ամերիկեան լեզուներն են:

գ. — Ծագման տեսակէտով՝ ոմանք հնդեւրոպական են, յոյն, հայ, լատին. — ոմանք սեմական, եբրայեցերէն, ասորերէն, արաբերէն. — ուրիշներ ուրարտական, սանսկրիտ և արամէական լեզուներ. — այլք սլաւական, ռուսերէն... — վերջապէս նոր լատինական, գաղղիերէն, իտալերէն և սպանիօլերէն: — Ձեւի տեսակէտով՝ ոմանք միավանկեայ են (monosyllabique), չիներէն, սեմերէն, դեբայերէն... — ոմանք ալ բազդատական (agglutinante), որոց արմատները կրնան համախմբուիլ, ինչպէս դուրանեան, մոնկոլեան, ճարոնական լեզուները... — և վերջապէս ծոմական (flexionelle). եբրայեցերէն, սանսկրիտ, յոյն, հայ...:

Հ. Հայերէնն իր նախնի ձեւը պահա՞ծ է.

Պ. Ո՛չ. այն ևս երկուքի ճիւղաւորուած է, գրաբար

և աշխարհաբար։ Առաջինը՝ մեռեալ, երկրորդը կեն-դանի է։ Առաջինը՝ մայր լեզու է, երկրորդը՝ դուստրը, այս պատճառաւ կարելի չէ վերջինս լաւ սովրիլ ա-ռանց առաջնոյն. և մանաւորապէս քառագիտութեան մասին հարկ է միշտ գրաբարին դիմել։

Հ. Ամէն բառ գրաբարի մէջ կա՞յ.

Պ. Ո՛չ. և ոչ մէկ լեզու գաղափարաց թուոյն չա-փով բառ ունի. այս ընդհանուր թերութենէն զատ, մեռեալ լեզուներուն կը պակսի դարձեալ նորագիւտ ի-րերու, գիտական ձիւղերու, արդի կեանքի պայմաններուն և այլ շատ մը բառեր. ասոր համար միշտ բառեր շի-նելու հարկն անհրաժեշտ է։ Օրինակի համար, նորա-կազմ բառեր են. շոգեկառք, սառառնակ, օդապարիկ, շո-գեկառք կամ երկարուղի, հեռագիր, հեռախօս, և ուրիշ շատ մը բնագիտական բառեր...։

Հ. Ամէն մարդ ուզածին պէս կրնա՞յ արդեօք հնարել և բարդել.

Պ. Կազմակերպեալ ազգեր, մշակեալ լեզուներու համար Ակադեմիաներ ունին, որ կը հսկեն լեզուներու վրայ և կը յօրինեն ու կը վաւերացնեն նորահնար բա-ռեր։ Ասոնք ալ սակայն, լեզուաբանական կանոններու կը հետեւին, որոնց մասին յետոյ պիտի խօսինք։ Մենք ևս այդ կանոններուն հետեւելու ենք, ըստ կարելւոյն, արդի հայերէնի մէջ, քանի որ յաւուրմ Ակադեմիա մը չունինք որ մեր լեզուով զբաղի ու մեծ ուշադրութեամբ և ընտրանօք մեզի ներկայացնէ հարկաւոր եղած բա-ռերը, կամ ընտրութիւն ընէ մանաւորապէս լրագրաց մէջ շրջած բառերէն։ Ջանալու է ընդհանրապէս վե-նետիկի Մխիթարեանց գործածած լեզուին հետեւիլ, որովհետեւ շատ խղճամիտ և միշտ հայ լեզուին ա-ւանդապահն եղած են։

3. — ԸՍԵԼՈՒ ՁԵՒ ԴԱՐՁՈՒԱԾՔ ԵՒ ԱՌԱԾՔ

Հ. Միայն բառը կը բաւէ՞ լեզու մը գիտնալու հա-մար.

Պ. Զբաւեր. հարկ է սովրիլ նաև անոր ըսկզբ կեր-պերն ու դարձուածքները, որոնք իւրաքանչիւր լեզուի բնորոշ սեպհականութիւնն են։

Հ. Ի՞նչ են այդ ըսելու ձեւերը, և ուսկի՞ց քաղելու է.

Պ. Որոշ գաղափարներ յայտնելու մասնաւոր բա-ցատրութիւններ են, որոնք իւրաքանչիւր լեզուի սեպ-հական են և չեն կրնար բառ առ բառ թարգմանուիլ ուրիշ լեզուով, այլ միայն համարժէք իմաստով։ Ասոնք սովորութենէ, ընտիր հեղինակներէ, և լեզուի հոգւոյն լաւ ուսումնքէ կարելի է քաղել։

Հ. Գրաբարի և աշխարհաբարի մէջ եղած տար-բերութիւնն ի՞նչ է.

Պ. Գրաբարը կը վերցնէ կապակցեալ և երկար դարձուածքներ, զորս աշխարհաբարը կը կարճէ և կ'ընդհատէ։ Գրաբարը նոյնիմաստ բառեր կամ շար-ժումի մը զանազան բառերն իրարու քով կը դնէ, ինչ որ աշխարհաբարը կը միացնէ։ Շատ անգամ գրաբարի բայով ըսածը՝ աշխարհաբարը գոյականով կամ մակ-բայով կ'ըսէ։ Ասոնցմէ զատ գրաբարն առանձինն ա-ռացուածքներ ունի, որոնք աշխարհաբար չեն թարգ-մանուիր։ — Այս ըսածներս կը գտնես, եթէ մի և նոյն գրութեան մը գրաբարն ու աշխարհաբարն իրարու հետ համեմատես։

Հ. Ի՞նչ են լեզուի դարձուածքները.

Պ. Մի և նոյն գաղափարն արտայայտելու տարբեր ձեւեր՝ դարձուածք կ'ըսուին։ Օրինակ.

— Ճշմարտութիւնը չմեռնիր.
— Ճշմարտութիւնն անմահ է.
— Ճշմարտութիւնն արդեօք կը թաղուի՞ երբեք:

Հ. Քանի՞ տեսակ են այս ձեւերը:

Պ. Դէմառորները հինգ են. հատուտական, բացատական, հրամայական, հարցական, բացագանչական. ասոնց վրայ կարելի է աւելցնել նաև՝ ցուցական, թուական, տարակուսական, ըղձական, և անհնձքի ձեւեր, որոնք զգացմանց համեմատ կրնան առաւելուլ կամ նուազել:
Օրինակ.

— Պատիր բարեկամներ կը լքանեն զմեզ երբ բաղդերնիս հեռանայ:
— Բաղդը չլքած՝ պատիր բարեկամներ չեն թողուր զմեզ:
— Բաղդդ յաջող պահէ և պիտի ունենաս բարեկամներ:
— Կրնամ հաւատարիմ մնալ պատիր բարեկամ մը՝ երբ բաղդդ դադրի քեզ ժպտելէ:
— Այն բարեկամութիւնը հիմնեալ և ճշմարիտ է որ բաղդին հետ չփոխուիր:
— Երբ երջանիկ ես, շատ դժուար է որոշել, թէ, ով է ճշմարիտ և հաւատարիմ բարեկամդ:
— Դժբաղդ եմ, գործով կը սպասեմ իր բարեկամութեան ապացոյցը:
— Իցիւ թէ ամէն բարեկամ անկեղծ և ճշմարիտ ըլլար:

Հ. Այս ձեւերն իրարմէ ինչ տարբերութիւն ունին և ինչպէս գործածելու է.

Պ. Տարբերութիւնները մեծ են. իւրաքանչիւրը՝ զգացումի և իմաստի յատուկ նրբութիւն մ'ունի, որ ըստ տեղւոյն առանձինն շնորհք և ոյժ մը կու տայ ըսուածքին: Զասոնք ընտրող ճաշակներէն կարելի է լաւ կամ անոճ գրիչ մը ըլլալնին զանազանել: — Ասոնց գործածութեան համար, հետեւաբար, մասնաւոր կանոն մը չկայ, և ի նկատի ունենալու է հետեւեալ կէտերը. —

ա.) Որոշ և յատակ գաղափար մը՝ հատուտական ձեւով կը տրուի. — բ.) Գաղափարի մը ատուգութիւնը կը շեշտուի՝ ժխտական ու հարցական ձեւերով. — գ.) Զգացման համար՝ տարակուսական, ըղձական, բացագանչական և անհնձքի ձեւերով. — դ.) Հրամայականն ու ցուցականը՝ ըսածնուս ատուգութիւնը շեշտելու, մտքի վրայ տիրապետութիւն մը ատանալու և ունկնդիրն ամրապընդելու համար կը գործածուի:

Հ. Ինչ է Առածը:

Պ. Առվորութենէ նուիրագործուած մասնաւոր ըսուածք մ'է, որով կամ խրատական, կամ իմաստալից գաղափար մը կը ներկայացնէ իբրեւ կանոն կենաց ընթացքի կամ գրեթէ անհերքելի սկզբունք: Ասոնց ուսումն ալ շատ կարեւոր է լեզուի մը յատկութիւնն ու կորովը պահելու համար:

Հ. Նոր Առածներ շինել կարելի՞ է.

Պ. Խօսքի կամ գրութեանց մէջ իմաստալից, հատու նախադասութիւններ հնարել կարելի է. և եթէ զայն լսողներ և ընթերցողներ ընդհանրացնեն և առվորութիւնը նուիրագործէ, կ'ըլլան առած:

Հ. Լաւագոյն Առածներն որո՞նք են.

Պ. Ս. Գրքի և ընտիր հեղինակներէ քաղուած իմաստալից և բարոյական սկզբունքներն: Կան նաև բազմաթիւ ժողովրդական ըսուածքներ, որոնք փորձառական կեանքի վրայ հիմնուած են, և գարերու մէջ շփուելով՝ յղկուած, մաքրուած և նուիրագործուած են:
Օրինակ.

— Կայսրինը՝ կայսեր տուէք, Աստուածունը՝ Աստուծոյ.
— Աչք աչքի տեղ, ակռայ ակռայի տեղ.
— Ժիր Չանքն ամէն բանի կը յաղթէ.
— Աշտածոր կաթիլներ քարը կը ծակեն.
— Գլտորող քարը հիմ չբռներ:

} Նոյնիմաստ

— Օձը չապիկ կը փոխէ բնոյթ չփոխեր.

— Ինքը քուն բաղդն արթուն (պատահաբար յաջողութիւն գտնող և ոչ արժանիքով).

— Զունիս փող, մտիր հող (առանց դրամի չապրուիր, չես յարգուիր...).

— Անուշ լեզուն օձը ծակէն դուրս կը հանէ (քաղցրութեամբ՝ դաժան բնաւորութեանց ալ կը յաղթէ...).

— Անպտուղ ծառին քար նետող չըլլար (արդիւնաւոր մարդուն հետ կը խօսին ոչ թէ ապարդիւնին).

Հ. Ինչ յատկութիւն ունենալու է Առածը.

Պ. Գլխաւորապէս եօթն յատկութիւն կը պահանջուի. և են. — ա.) Իմաստալից. — բ.) Հատուռ. — գ.) Հակիրճ. — դ.) Դիւրըմբռնելի. — ե.) Նոր բացատրութեամբ. — զ.) Բնական. — է.) Բարոյական: Ըստ այսմ.

1.) *Գործածութենէ վտարելու է՝ անիմաստ, մոլար, անձամբ ըսուածքներն՝ թէև շատ զօրեղ ալ ըլլան: Օրինակ.*

— Հաց ու պանիր կեր ու բանիր (անճահ է).

— Տգիտին համար անձրեւն հրաշք է, կարկուտը պատիժ. (Գերբնականին հաւատալը՝ տգիտութիւն ըսել ուզելուն համար՝ մոլար է այս առածը, թէև իրօք անձրեւը հրաշք կարծողը տըգէտ ըլլայ. միւս կողմանէ բնութեան արկածները, ինչպէս կարկուտը, կրնան Աստուծոյ կողմանէ պատիժ ըլլալ:

— Մօտ է փորս քան զքորս (տգեղ է, և ոչ բարոյական, վասն զի անձնասիրութիւնը կը դրուատէ).

2.) *Թոյլ, մտքի ու սրտի առանձինն ուշադրութիւն չարթնցնող խօսքերը: Օրինակ*

— Ո՛վ որ իր ծնողքը կը տրտմեցնէ՝ սատանան կ'ուրախացնէ.

— Դու քեզ օգնէ, Աստուած ալ քեզ կ'օգնէ.

— Ինը չտաս, տասը ձեռք չիյնար.

3.) *Կարճ, քիչ բառով շատ բան չհաղորդող խօսքերը. որովհետեւ երկայնը հատու ալ չըլլար: Օրինակ.*

— Ուսմունքը դրամէն աւելի օգտակար է, վասն զի անով դրամ կրնայ հանուիլ. ասով ուսմունք ձեռք չբերուիր. (ճըշմարիտ խօսք և լաւ, բայց առած չէ).

4.) *Յատուկ և ամենուն հասկնալի լեզուով չեղող խօսքերը, որովհետեւ մթին ու քիչերու ծանօթ գաղափարները չեն ընդհանրանար, հետեւաբար առածի ալ չեն փոխուիր: Օրինակ.*

— Բենելոբի կտաւն.

— Արքիմեդի լծակն է. (ասոնք չատերուն մեկնութեան կարօտ են).

5.) *Երբ բացատրութեամբ կամ իմաստով նորագիւտ չեն որ ուշադրութեան հանդիպին և լսողն ուզէ գործածել ու հաղորդել ուրիշին: Օրինակ.*

— Անմտութիւնը լոկ իր անձին դժբաղդութիւն մը չէ, այլ նաև իր բոլոր պարագաներուն համար. (ոչ իմաստով, ոչ բացատրութեամբ նոր է).

6.) *Անբնական իմաստներն ու բռնի բացատրութեամբ ըսուածքները, որովհետեւ ինքնին խորշելի են և չեն կրնար առած ըլլալ. Օրինակ.*

— Հանճար ու խելք մէկ ըստակ՝
Երբ բըռնութեան ընկճին տակ:

7.) *Վերջապէս երբ հրահանգիչ սկզբունք մը, կանոն մը չտար, բարոյն զգացումը չարծարծեր, հետեւաբար անհամեստ, անբարոյացուցիչ, և աղտեղի խօսքեր են և անվայել՝ մարդուն. Օրինակ.*

— Շունը չան միսը չուտեր.

Շուն ու կատու են իրարու հետ. (ընտանեկան խօսակցութեանց մէջ կրնան ներելի ըլլալ մերթ գործածութիւնը:)

4. — ԲԱՌԵՐՈՒ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՔ

Հ. Բառերու յատկութիւնները քանի՞ մասի կրնան վերածուիլ.

Պ. Բառերը՝ որպէս զի կարենան գաղափար մը յայտնել և թարգմանել մեր մտածումներն ու զգացումները, հարկ է որ.

1. *Ծանօթ ըլլան և յատակօրէն ներկայացնեն զաղափարը.*

2. *Բուն իսկ ուզած գաղափարնիս արտայայտեն և ոչ ուրիշ, և անոր պատշաճին.*

3. *Ո՛չ աւելի, ոչ նուազ նշանակութիւն ունենան. այսինքն է, ճիշդ բացատրեն զայն.*

4. *Ջծածկեն, այլ իրենց մէջ բովանդակեալ գաղափարը ցուցնեն, ինչպէս վճիտ ջուրը՝ ցոյց կու տայ իր յատակը.*

5. *Վերջապէս անուշ հնչեն ականջի և ըստ իմաստին ներդաշնակ ըլլան:*

— Բառերու այս հինգ յատկութիւնները՝ կը ղրոշմենք հետեւեալ անուններով. նոյնը կը պատշաճի նաև զուրցուածոց:

ա. — *Մաքրութիւն* (pureté, *կամ ուղղութիւն* correction).
բ. — *Պատշաճութիւն* (propriété).
գ. — *Ճշդութիւն* (précision).
դ. — *Յստակութիւն* (clarté).
ե. — *Ներդաշնակութիւն* (euphonie, harmonie).

Ա. — ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆ ԲԱՌԵՐՈՒ

Հ. Ինչ է բառերու մաքրութիւնը կամ ուղղութիւնը.

Պ. Լեզուի մը մէջ գտնուած բառերուն ընդունուած նշանակութեամբ և ձեւով կիրարկութիւնը՝ կը կոչուի մաքրութիւն կամ ուղղութիւն:

Հ. Ուրեմն քանի՞ պայման ունի բառերու մաքրութիւնը.

Պ. Գլխաւոր երեք պայմաններ.

ա. — *Բառերը լեզուի մէջ գտնուին և գործածուին.*

բ. — *Գործածուին նոյն իմաստով, զոր սովորութիւնն և լաւ հեղինակներու կիրարկութիւնը տուած է.*

գ. — *Գործածուին քերականական կանոնաց համաձայն:*

Հ. Ինչ կ'ունենանք եթէ այս պայմանները չյարգուին:

Պ. Կ'ունենանք ներհակ թերութիւնները, որոնք են.

1. — *Թժաբանութիւն* (Barbarisme).
2. — *Նորաբանութիւն* (Néologisme).
3. — *Վաղնջաբանութիւն* (Archaïsme).
4. — *Քերականական սխալ* (Solécisme)

1. — ԹԺԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ինչ է թժաբանութիւնը.

Պ. Թժաբանութիւն է, լեզուի մը մէջ չգտնուող կամ գտնուող բառի մը անսովոր իմաստով գործածութիւնը:

Հ. Բանի՞ կերպով կրնայ տեղի ունենալ Թժարանութիւնը.

Պ. Գլխաւորապէս հինգ կերպով. — ա. Օտար լեզուի բառեր գործածելով. — բ. Օտար կամ օտարանման բարդութիւններ կամ ածանցներ աւելցնելով. — գ. Խորթ ու ռամկական բառեր գործածելով. — դ. Աղաւաղ կամ խանգարեալ հնչմամբ բառերով: Օրինակ.

ա. — Իտեալ, շիք, մինիատր, թելեֆոն...
բ. — Միամիևակ, կտորձիկ, չոքիլ, անիտար...
գ. — Շուխ, ձիտ, օրօրք ըլլալ...
դ. — Ակնած, խելքռբաի, ձեռ ձիւռ, դեղրօնք, ըսե՛ եր...

2. — ՆՈՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է Նորաբանութիւնը.

Պ. Նորաբանութիւնն է, առանց հարկի և չպահելով լեզուի պայմանները՝ նոր բառ մը կամ նոր ըսուածք մը յօրինել, կամ եղածը՝ նոր իմաստով գործածել: Օրինակ. — Փարատել — յօշատել կամ յօշել ըսելու տեղ: Հոգեբանութիւն — հոգեկան վիճակ ըսելու տեղ...

Հ. Նոր բառեր յօրինելը Նորաբանութի՞ւն է.

Պ. Երբ լեզուի մը մէջ կը պակսի իմաստ մ'արտայայտող բառեր, և հարկը կը պահանջէ ու լեզուի պայմաններուն համեմատ կը յօրինուին բառեր, Նորաբանութիւն չըլլար: Այս ստիպման ներքև մեր հին լեզուին մէջ ևս մտած են օտար լեզուներէ շատ բառեր: Օրինակ.

Դրախտ — պրակ. Տիրախտ.
փաղանգ — յատ. phalanx...
երէց — յուն. Երեխս

Հ. Նոր բառեր յօրինելու պայմաններն որո՞նք են.

Պ. Հայերէն լեզուն բառերու յօրինման մեծ յարմարութիւն ունի և պէտք չունի օտար լեզուաց դիմելու՝ արմատ և ածանց փոխ առնելու համար: Ուստի կը պահանջուի որ.

ա. — Թէ՛ արմատը թէ՛ ածանցը հայերէն ըլլան.

բ. — Արմատն ու ածանցը՝ հայ լեզուի կանոնաց համաձայն կցուին իրարու.

գ. — Գոյական ու ածական իրենց վիճակը պէտք չեն փոխել.

դ. — Ձիշտ պէտք է սահմանէ իմաստը՝ որուն համար շինուած է.

ե. — Գիտական նոր բառերն, ըստ կարելւոյն, ուրիշ լեզուներու իմաստէն օտարանալու չեն:

Հ. Ինչ զգուշութեան պէտք կայ Նորաբանութեան ղէմ.

Պ. Լեզուին հմուտ ըլլալու է, որպէս զի եղած բառերն ու ըսուածքները թողլով՝ նորերու չդիմուի: Լեզուի մէջ համբակներն ու երիտասարդ գրիչներ՝ հատատարմաբար լաւ բառգրքի մը հետեւելու են: Բառգրքի տուած այլազան իմաստներն ընտիր հեղինակներու ուսմամբ ընտրելու են: Եթէ հարկը պահանջէ նոր բառ կամ ըսուածք մը յօրինելու, պէտք է մայր լեզուէն, գրաբարէն քաղել անոր տարրը, և չմոռնալով լեզուաբանական օրէնքները՝ պահել լեզուին ոգին:

3. — ՎԱՂՆՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է վաղնջաբանութիւնը.

Պ. Վաղնջաբանութիւնն է, գործածութենէ տարաշրուած բառեր և ըսուածքներ գործածել կամ հին ձե-

ւով գործածել սովորական բառերը։ — Արդ, վաղնջաբանութիւն է.

ա. — Գրաբար բառերու գործածութիւնը՝ երբ աշխարհաբար յատուկ բառն ունինք. Օրինակ.

Որոշել — բաժնել իմաստով
Խնդրել — փնտռել »
Ունել — բռնել »
Առնել — ընել »

բ. — Ներուածէն աւելի գրաբար ձև ու դարձուած գործածել. Օրինակ.

Նոքա են — անոնք են
Մարթի ասել — կրնայ ըսուիլ. ըսենք
Ընդ ակամբ — աչքի տակէն ...

գ. — Երբ գործածութենէ ինկած բառեր գործածուին. Օրինակ.

Երգողութիւն, երգութիւն — երգի ձայն, երգ
Ղողիլ — լողալ ...

Հ. Ե՞րբ ներելի է գրաբար ձևի գործածութիւնը.
Պ. Հոլովներու մէջ այսպէս.
ա. — Երբ անորոշ իմաստ տալ ուզուի. Օրինակ.

Մարդիկ, քահանայք — մարդեր, քահանաներու տեղ.
Քաղաքաց, հոգւոց — քաղաքներու, հոգիներու տեղ.

բ. — Սեռի խնդիրն որոշելու համար, և բնութեան խնդիրէն և անուն բայիէն զատելու համար։ Օրինակ.

Այն տուն տարաւ (մութ է). — զայն տուն տարաւ։

գ. — Այն ձևերը պահել՝ որոնց հոլովումն ընդհանուր եղած է, և աշխարհաբարը տգեղ կը հնչէ։ Օրինակ.

Հոգի — հոգւոյ — փոխանակ՝ հոգիի
Սենեակ — սենեկի — » սենեակի
Հայր — հօր — » հայրի ...

Հ. Ի՞նչ զգուշութիւն հարկաւոր է.

Պ. Զգուշանալու է. ծայրայեղութենէ. այսինքն է չափազանց գրաբարեան կամ չափազանց աշխարհաբարեան ըլլալէ։ Կարելի է աշխարհաբարն ուրոյն լեզու մը պահել՝ առանց բոլորովին խորշելու գրաբար ձեւերէ, որոնք յաճախ աշխարհաբարի ամփոփ ու կորուրուկ ձև մը կու տան, առանց ականջի խորթութիւն պատճառելու։ Կրկին ծայրայեղութենէն հետեւողները կրնանք լեզուաւոյ (puristes) անուանել։

4. — ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՍԽԱԼ

Հ. Ի՞նչ է քերականական սխալը.

Պ. Քերականական սխալ կ'ըսուի, երբ նախադասութեան մը մէջ բառ մը կը գործածուի՝ հակառակ քերականական օրինաց։

Հ. Քանի՞ տեսակ կրնայ ըլլալ այս սխալը.

Պ. կրնայ ըլլալ. — ա.) Հնչուռի, հոլովական ու շարադրութեան ձևի սխալ. — բ.) Խնդրառութեան սխալ. — գ.) Պաշտօնի սխալ՝ տալով նախադասութեան դեր մը՝ զոր չկրնար ունենալ. — դ.) Ցեղոյ, դիրքի սխալ և առհասարակ համաձայնութեան սխալ։ Օրինակ.

ա. — Ձևի սխալ — հարթ, յարդ, արդ, մայր, մար ... հոգիի, մայրի, երթացին ...
բ. — Խնդրառութեան սխալ — ինքզինքին հաւնիլ.
— ինձ կանչել, ընկերն օգնել ...
— ոտքին կաղ, աչքին կոյր ...

գ. — Պաչտօնի սխալ — դպրոցը զինք ձանձրացուց. փոխանակ, դպրոցէն ձանձրացաւ (անուն բայի եղած փոխ. բնութեան կամ սեռի խնդիր ըլլալու) ...

դ. — Հաւանաձայնութեան սխալ — «Ամէն սերունդ (Ձեր գրած) այդ էջերուն մէջ, խորին իբր զբնութիւն, միշտ նորանոր իմաստներ կը գտնէ» (Պէրպէրեան): (Հոս աւելադրութեան վերադիր մասը՝ իր անուան չհամաձայնեցնելով՝ մութ կը մնայ և սխալ է). ըսելու էր. «Այդ էջերուն մէջ որ խորին են իբր զբնութիւն». վասն զի որ, եւն բառերու զեղչուումն այս պարագային խորին վերադիրն անհամաձայն կը թողու :...

Բ. — ՊԱՏՇԱՃՈՒԹԻՒՆ ԲԱՌԵՐՈՒ

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ բառերու պատշաճութիւնը.

Պ. Պատշաճութիւնը կը կայանայ, գաղափար մ'ամենէն յարմար ու ճիշտ բառովն արտայայտելուն մէջ: Ուստի, պատշաճ բառ և շարադրութիւն կ'ըսուի՝ երբ յայտնուելիք գաղափարին միայն կը յարմարի և զայն ամբողջապէս կը բացատրէ, իսկ նուազ պատշաճը՝ գաղափարը կիսատ կը բացատրէ կամ կ'այլակերպէ: Օրինակ. եթէ, խնդրուելուն տեղ՝ շնչասպառ աղաւ ըսուի, կիսատ կ'ըլլայ իմաստը. — Ատենդահոս բուրում — անպատշաճ վերադիր մ'է:

Հ. Ուսկի՞ց յառաջ կու գայ բառի պատշաճութեան պէտքը.

Պ. Նախ, գաղափարի և զայն արտայայտող բառի վիճաբանելէն. — Երկրորդ, նոյն գաղափարի հայեցակէտերու զանազանութենէն: — Մրդ, բառի պատշաճութենէն պահած կ'ըլլանք, երբ գիտնանք պէսպիսութեանց մէջէն ընտրել ու գործածել դիտուած գաղափարի հայեցակէտը ցոյց ընդհանուր գաղափարի մը մասնակի բացատրութիւնները նշանակող բառեր. Օր. — Շարժում գաղափարին մասնակի բացատրութիւններն են. գալ, երթալ, քալել, յառաջանալ, նահանջել, վազել, իյնալ, ցատկել, սահիլ...: —

ցը նշանակող միակ բացատրութիւնը կամ բառը: Օրինակ.

Ահ, երկիւղ, վախ, սարսափ, սոսկում, դողում:

— Նուիրականութեան կամ վսեմութեան ազդեցութիւնը՝ ահ է:

— Չօր մ'արդարութեան ազդեցութիւնը՝ երկիւղ է:

— Թշնամւոյ ազդեցութիւնը՝ վախ է:

— Սարսափ, սոսկում և դողում երեք նախընթաց ազդեցութեանց այլ և այլ աստիճանները կը նշանակեն: Սարսափը՝ առաջին թափով ուժգին ցնցումն է. — Սոսկումը՝ տևողութիւնն է այն ցնցումին. — Դողումը՝ մարմնոյ վրայ տոգած ազդեցութիւնն է:

Հ. Քանի՞ պայման կայ պատշաճութեան.

Պ. Պատշաճութեան համար չորս բան հարկաւոր է.

ա. — Գաղափարի մը վերաբերեալ բառերը գիտնալ.

բ. — Բառերու իրարմէ ունեցած նուրբ պարբերութիւնները ճանչնալ և որոշել.

գ. — Ճարակից գաղափարներն իրարու հետ լաւ կապակցել ու դասաւորել.

դ. — Գրութեան տեսակին, ոիւթին և վախճանին յարմարագոյն բառը գործածել:

Հ. Բառ մը գաղափարի հետ քանի՞ տեսակ վերաբերում կ'ունենայ.

Պ. Առաջին — Նիւթական վերաբերում. ինչպէս են ամբողջի մը մասերը նշանակող բառերը. Օր. — Տուն, յարկ, ձեղուն, սրահ, սենեակ...: — Երկրորդ — Ընդհանուր գաղափարի մը մասնակի բացատրութիւնները նշանակող բառեր. Օր. — Շարժում գաղափարին մասնակի բացատրութիւններն են. գալ, երթալ, քալել, յառաջանալ, նահանջել, վազել, իյնալ, ցատկել, սահիլ...: —

Երրորդ — Իւրաքանչիւր դասակարգի կամ տեսակի գործողութեան, յատկութեան կամ աստիճանին համար զանազան յատուկ բացատրութիւններ կան. զոր օրինակ՝ ձայնը՝ իրաց ամէն տեսակին համար նոյն չէ.

Մարդը — կ'աղաղակէ, կ'երգէ, կը խօսի ...
Ագռաւը — կը կռնչէ.
Աղաւնին — կը հնչէ.
Աղուէսը — կը խռնտայ, խռնչէ.
Այծը — կը պապաչէ.
Առիւծը — կը մռնչէ, կ'ոռնայ.
Գայլը — կ'ոռնայ.
Էշը — կը զռայ.
Կապիկը — կը պապաչէ.
Կատուն — կը մլաւէ, կը նուայ.
Խոզը — կը խռնչէ, կը կնչէ, կը կռնչէ.
Ջին — կը խրխնջէ, կը խխնջէ.
Շունը — կը հաչէ, կը կաղկանձէ, կ'ոռնայ.
Վիշապը, իժը — կը շշէ.
Ցիւռը — կը խռնչէ.
Կովը — կը բղէ, կը բնչէ, կը բառաչէ ...
Բաբախիւն — դրան, թեւի ձայն
Բամբ — քնարի »
Գեղգեղ — թռչնոց »
Խոխոջիւն — գետ. ջրերու »
Դղրդում — » » »
Թոպիւն-ումն — ուռանց »
Խարշափ-իւն — տերեւոց »
Խշշիւն — » »
Շրշիւն — » »
Սօսափիւն — » »
Ճղփիւն-փումն — ալեաց, ջրոց ձայն.
Բոմբիւն, դնդիւն — թմբկի, թնդանօթի ձայն:

— Չորրորդ — Մի և նոյն գաղափարն այլ և այլ բացատրութիւններ կ'ունենայ, որոնք առերեւոյթս իրարու կը նմանին, և իրարու տեղ ալ կրնան ի հարկին գործածուիլ. սակայն իրապէս մի և նոյն գաղափարի տարբեր նրբութիւնները կը բացատրեն: Այս տեսակ բառերն հոմանիշ կամ նոյնանշան բառ կը կոչուին. Օր. Զարչարել, տանջել, նեղել, ղկել, խոշտանգել, վշտացնել և այլն:

Հ. Ինչո՞ւ համար ըսիր, ի հարկին կրնան իրարու տեղ գործածուիլ.

Պ. Վասն զի նոյն գաղափարին վերաբերելով, գրութեան մէջ նոյն բառը չկրկնելու համար՝ մերձաւորագոյնը զնել լաւագոյն կ'ըլլայ. Օր. Քանդել, կործանել, փլցնել, աւերել, տապալել:

Հ. Գրողի մը համար ո՞րն է լաւագոյն բառարանը.

Պ. Գրողի մը համար լաւագոյն բառարանն է ընտիր հեղինակները: Անոնց մէջ է որ ուշադրութիւն դնելով պիտի կարենայ բառերու նշանակութեանց նրբութիւնները, հարաբերութիւնները, դիրքը, իրարու հետ կապակցութիւնները, իրարու տեղ գործածութիւններն ուսումնասիրել ու սովրիլ: Ասոր համար պէտք է ուշադրութեամբ կարդալ զանոնք, զննել իւրաքանչիւր բառ առանձինն և ուրիշներու հետ ունեցած յարաբերութեանց մէջ, գործածուած բառերու տեղ զուրիշներ գետեղել և քննել, որոշել առաջ եկած տարբերութիւնը:

Հ. Հարկ կա՞յ իւրաքանչիւր նիւթի վրայ լաւ և ամբողջական ծանօթութիւն ունենալ:

Պ. Այո՛, եթէ առիթն ունիս ամէն նիւթի վրայ խօսելու կամ գրելու: Ապա թէ ոչ, առանց լաւ և հիմնական ծանօթութեան մը, պիտի չյաջողիս նիւթը ճշգրիտ ու կատարեալ կերպով պատկերացնել: Այսպէս ուրեմն, պատերազմի վրայ գրելու համար, գիտնալու

է բանակներու, զօրաբաժնի, գունդապետի, չոկատի կազմակերպութիւնները՝ իրենց ստորաբաժանումներով։ — Զօրաց տեսակներն ու ասպիճանները, հետեւակազօր, հեծելազօր, պահակազօր,, բերդապահ, քաղաքապահ։ — Սպայակոյտի կազմը, սպարապետ, հրամանատար, զօրապետ, հազարապետ, հարիւրապետ, սպայ, ենթասպայ ... իրենց զանազանութիւններով ու կազմածներով։ — Նոյնպէս գիտնալու է զինքներու, բնդհանօրներու, ծովային, ցամաքային և օդային մեքենաներու, փոխադրուրեան միջոցներու անուններն ու կազմութիւնները։ Առանց այս մանրամասն գիտութեանց կարելի չէ պատերազմի վրայ ըստ պատշաճի գրել։ — Ուստի, գրութեան մը մթերքը պատրաստելու համար, հարկ է կամ բառգրքի դիմել և կամ, որ լաւագոյնն է, այն նիւթին վրայ գրող ընտիր հեղինակ մ'ուսումնասիրել։

Գ. — ՃՇԴՈՒԹԻՒՆ ԲԱՌԵՐՈՒ

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ Ճշդութիւնը.

Պ. Ճշդութիւնը կը կայանայ, գաղափարի մը՝ ըստ վայելչութեան տեղւոյն և ըստ կարեւորութեան իմաստին՝ բառ գործածելուն մէջ. ըսել է, ճիշդ ըլլալու համար՝ կարեւորն այնպէս հաշտեցնելու է վայելուչին հետ, որ աւելորդ երկարաբանութիւն չըլլայ և կամ ցամաք կրճատումի չերթայ։

Հ. Ճշդութիւնը կարելի՞ է որոշ չափի մը մէջ դնել.

Պ. Բանաստեղծական, ճարտասանական, պատմական կամ գրական երկերը՝ ճշդութեան զանազան ասպիճաններ ունին, որոց վրայ ոչի մէջ պիտի խօսինք։ Սակայն, այժմէն գիտնալու է որ ճշդութիւնը կը խորշի

երկու ծայրայեղութիւններէ. — ա. Յամաքութիւն. — բ. Ճապաղ երկարաբանութիւն։

Հ. Ինչ բանէ յառաջ կու գայ Յամաքութիւնը.

Պ. Պէտք եղածը չըսելէ, իմաստը կիսատ թողլէ, որով ըսուածքը մութ կամ անկատար ու չլսած կ'ըլլայ։ Օր. «Առիւծ մը՝ որոշած ըլլալով յօշոտել որսորդ մը, անոր կը խնայէ, վասն զի ժամանակին իր ոտքէն փուշ մը հանած էր». — Յամաք է և առաջին անգամ լսողին համար մութ։ Որսորդն ինչո՞ւ յօշոտելու դատապարտուեցաւ. ինչպէս և ինչ առթիւ առիւծին ոտքէն փուշ հանած էր, և այլն, կը պակսին։ — «Մի՛ խնդար երկար, յաճախ, չափազանց». Պակասաւոր է. ըսելու է. «Մի՛ խնդար ո՛չ երկար, ո՛չ յաճախ, ո՛չ ալ չափազանց» (Եպիկտետոս)։

Հ. Ինչ բանէ առաջ կու գայ ճապաղ երկարաբանութիւնը.

Պ. Գաղափարէն աւելի բառ դնելէն, որով կամ մի և նոյն բանը կը կրկնուի, կամ անկարեւոր մանրամասնութեանց և նիւթէ դուրս շեղումներու մէջ կը ժեգերի միտքը։ Այս թերութիւնը կը նկատէ Վոլթէր. «Բառերու չրհեղեղ մը՝ իմաստից անապատի մը մէջ»։

Հ. Ինչ զգուշութիւն կրնայ ըլլալ ճապաղ երկարաբանութեան դէմ.

Պ. Նախ՝ ընտրանօք դնել բառերը՝ դուրս թողլով անիմաստ կրկնութիւնները։ — Երկրորդ մակբայ և ածական խճողելէ զգուշանալ, և գործածել բայ մը՝ որ մակբայի պէտք չունենայ, գոյական մը՝ որ ածականի պէտք չունենայ։ — Երրորդ, վերադիրներէն միայն ամենակարեւորը գործածել։ — Չորրորդ, նոյնիմաստ բառեր քովէ քով չշարել բնաւ մի և նոյն պարբերութեան մէջ։ — Հինգերորդ, գրութեան մէջ չգործածել ունակաբար վարժած ըսուածքներ, որոնք յաճախ անիմաստ կ'ըլլան և

անտեղի, ինչպէս են, վերջապէս, էհ, հիմայ, այն ա-տեն, ինչ կ'ուզէք, կ'իմանաք, հարկաւ, յայտնի է, կեր-պով մը, և այլն։

Դ. — ՅՕՏԱԿՈՒԹԻՒՆ ԲԱՌԵՐՈՒ

Հ. Ի՞նչ է յօտակութիւնը.

Պ. Բացատրութեանց այն թափանցկութիւնը՝ որով բառերու տակէն կը տեսնուի գաղափարը կամ իմաստը, ինչպէս վճիտ ջրոյ մէջ կը տեսնուին յատակի առար-կաները։

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ յօտակութիւնը.

Պ. Գործածութենէ նուիրագործուած ճիշդ բառերու կարգաւոր շարակցութեամբ՝ իմաստը դիւրըմբռնելի ը-նելու մէջ։ Ուստի, հարկ է որ — ա. Բառերը գործա-ծութենէ նուիրագործուած ըլլան. — բ. Լաւ շարա-դրուած, կապակցեալ ըլլան. — գ. Ճիշդ ըլլան. — դ. Մաքուր ըլլան. այսինքն նախընթաց բոլոր յատ-կութիւններով օժտուած ըլլալու են։ Ա.ծանօթ, օտար, աղաւաղ և ձիշդ գաղափարը չտուող բառերու գործածու-թենէ, քերականական սխալէ, անկապ և անհամաձայն կապակցութենէ զգուշանալու է։

Հ. Յօտակութիւնն ինչ աստիճան կրնայ ըլլալ.

Պ. Բացարձակ յօտակութիւն անկարելի է. վասն զի գաղափարները միայն իրենք իրենց մէջ տեսնելով բացարձակ յատակ են և ո՛չ թէ բառերու մէջ. սակայն կարելի է համեմատական յատակութիւն ունենալ՝ բացա-տրելիք գաղափարը լաւ ու ամբողջովին ըմբռնելով և զայն բացատրելու համար՝ կարեւոր բառերն ու ը-սուածքները ճանչնալով։ Ա.յն աստիճան ըլլալու է յօտակութիւնը, կ'ըսէ Կուինտիլիանոս, որ ամենաթե-

թեւ ուշադրութիւնն ալ բաւ է ըմբռնելու համար, և գա-ղափարը հանդիպի մտքերու, ինչպէս արեւու ճառա-գայթն՝ աչքի։ Բաւական չէ որ ունկնդրողն հասկնայ մեր միտքը, հարկ է որ չկարենայ չհասկնալ։

Ե. — ՆԵՐԴԱՇՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԲԱՌԵՐՈՒ

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ Ներդաշնակու-թիւնը.

Պ. Յարմար բառերն ընտրելու և շարակցելու մէջ, որ լսողութիւնն ալ գոհացնեն։

Հ. Ինչի՞ բան հարկաւոր է Ներդաշնակութեան համար.

Պ. Երկու. — 1. Բառերու ընտրութիւն՝ քաղցրա-ձայնութեան տեսակէտով (euphonie). — 2. Չափ կամ Թիւ (rythme)։ Հոս Ներդաշնակութիւնը պէտք չէ շփո-թել Նմանաձայնութեան հետ, որուն վրայ պիտի խո-սինք ձեւերուն մէջ։

1. — ՔԱՂՑՐԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Հ. Քաղցրաձայնութիւնն ինչ կը պահանջէ.

Պ. Կը պահանջէ. — ա. Որ նման գրեր, նման վան-կեր իրարու չյաջորդեն անընդմիջաբար։ Օր. — «Ի՞նչ փոյր գիշերուան, թէ մրրիկ բեւեր». (Եղիշէ Դուրեան)։ — «Ձեւեր ձերնակրն ձառնուկ, ձախր ի ձակատն ձե-ռվով» (Բագրատունի Հ. Ամսէն)։ — «Ինչ ըզ ծաղկոցիս նոցին տագէ և ըզ սէր» (Խորէն Նարպէյ)...։ — բ. Որ նոյնչափ վանկեր, մանաւանդ միեւնոյն բառեր անընդ-միջաբար չգործուին։ Օր. — «Երբոր բոլով յեզուս բա-

ցաւ ...» (Մուրատեանց)։ — «Եւ մինչ ի գործ գողջոյն տիւ, Հօր իւիոյ է և մօր պատիւ ...» (Ոսկան)։ — գ. Նոյն ձայնաւորներն իրարու չյաջորդեն։ Օր. — Ահա առ հասարակ այս կարգի մարդն անասնական կեանք ունի և այլն։ — դ. Նմանավերջ ածականներուն և նախադասութիւններուն զգուշանալ։ Օր. — Անխտրաբար գործածել ամէն բառ, ըլլայ գրաբար, աշխարհաբար, լեզուն թոյլ չտար։ — Ո՛վ որ հոր կը փորէ ուրիշին և այլն։

2. — ՁԱՓ ԿԱՄ ԹԻՒ

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Չափը կամ Թիւը.

Պ. Ընտրածքի մասերուն կամ անդամներու համաչափութեան ու համեմատութեան մէջ։

Հ. Ինչ է Չափի կամ Թուոյ դաշնակաւորութիւնը.

Պ. Չայներու յաջող համաձայնութիւնն է։ Դաշնակաւորութեան յաջողութիւնը մելոդիի (mélodie) կ'ըսուի. իսկ չափ է կարգաւոր շարակցութիւնը։

Հ. Այս ամենուն պատուղն ինչ է.

Պ. Ասոնք ականջի պահանջն են, բայց միանգամայն յիշողութեան գործը կը դիւրացնեն. և մասերու համեմատութիւնն ու ներդաշնակութիւնն առ հասարակ մեր հոգւոյն ալ կը յիշեցնեն՝ զգալի ձայնիւ՝ գաղափարի կարգն ու շարժումը։

Հ. կարելի՞ է ոտանաւորի չափին հետեւիլ՝ արձակի մէջ։

Պ. Թերութիւն կ'ըլլայ ոտանաւորի ձև տալ արձակին. սա իր առանձին ներդաշնակութիւնն ունի, զոր կաըելի է սպանալ տրուած կանոններով և մանաւանդ կարճն ու երկայնը բարեխառնելու զգուշութեամբ։ Այս զգուշութիւնը հարկաւոր է մանաւորապէս Պարբերութեան մէջ, որուն վրայ պիտի խօսինք այժմ։

Բ.

ՊԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ինչ է Պարբերութիւնը.

Պ. Բառական իմաստով կը նշանակէ շրջաբերութիւն կամ շրջան (circonvolution). իսկ գրագիտական իմաստով՝ այլ և այլ նախադասութեանց կապակցութիւնն է, որ ամբողջական գաղափար մը կ'ամփոփէ ու կը բացատրէ։

Հ. Ինչո՞ւ համար ամբողջական գաղափար մ'ըսիր, քանի որ զանազան նախադասութիւններ են.

Պ. Թէև զանազան նախադասութիւններ են, որ ուրոյն գաղափարներ կը բովանդակեն, սակայն միակ գլխաւոր գաղափարի մը ատորագաս մասերն ըլլալով՝ ամբողջական գաղափար մը միայն կը ներկայացնեն։ Այս տեսակէտով, Պարբերութիւնը, մէկէ աւելի գաղափարներու խումբ մ'է՝ մէկի ձուլուած։ Օր. — «Յորժամ զանկրեւոտիկն և զնորին զմշտանչնաւոր զօրութենեն ձառիցէ ոք, քանզի մարմնաւոր լեալ է, պարտի զմիտս յատակել և զխորհուրդս սրբել, զյոյզս շարժմանցն պարզել, զի յայն զոր առաչի ելց, հասանիլ կարասցէ» (Եզնիկ)։ — Այս պարբերութիւնս չորս անդամ ունի, որոնք ուրոյն իմաստներ ունենալով հանդերձ՝ կընան մէկի վերածուիլ, այսպէս. — «Ձառոյն զանկրեւոտիկն՝ պարտի զմիտս յատակել»։

Հ. Պարբերութեան մը յատկութիւններն որո՞նք են.

Պ. Պարբերութեան մը յատկութիւնները են. — ա. Համառօտութիւն. — բ. Յստակութիւն. — գ. Միութիւն. — դ. Ներդաշնակութիւն։

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Համառօտութիւնը.

Պ. Համառօտ կ'ըսուի, երբ պարբերութեան մ'ընդարձակութիւնը մէկ աչքով կը չափուի և մէկ շնչով գրեթէ կը կարդացուի: Երկրորդ, չորսէ աւելի անդամ չունենար: Երրորդ, անդամներն ըստ կարելւոյն քիչ յօդուած կ'ունենան: Չորրորդ, միայն նիւթին կարեւոր բառերն ու վերադիրները կ'ունենայ և աւելորդ խճողումներէ զերծ կ'ըլլայ:

Հ. Ինչ է Անդամը.

Պ. Գլխաւոր գաղափարին ծառայող՝ ուրոյն և ամբողջ գաղափար մը բովանդակող նախադասութիւնն Անդամ կը կոչուի:

Հ. Ինչ է Յօդուածը.

Պ. Ուրիշ նախադասութեան մը հետ իմաստը լրացնող կամ միջանկեալ գաղափար մ'ունեցողը՝ Յօդուած կ'ըսուի:

Հ. Ներելի չէ՞ պարբերութեան մը չորսէ աւելի անդամ ունենալ:

Պ. Ներելի է՝ քիչ անգամ. սակայն երկար գրութեանց մէջ եօթն անդամ իսկ ընել կարելի է, պայմանաւ որ. — ա. Անդամներն ընդհատ ըլլան և ո՛չ բաղհիւսեալ. — բ. Յաջորդ պարբերութիւնը կարճ ըլլայ: Օրինակ.

«Կայ ազգ որ ի սկզբանէ պատմական ժամանակաց՝ երկրիս նոյն կողմը ինացեր կեցեր է. | այսինքն իր հարքն և նախահարքն որդիէ որդի մինչ նոյն երկրին վրայ ծներ, աներ, մեռեր են. | անոնց ձեռագործ յիշատակաց մէջ և մարմնոց նշխարացը քով՝ կու քնակին մինչեւ ցայսօր իրենց վերջին ծնունդքն. այլ | — կան ալ՝ որ ուրիշ տեղ ծներ են, | և հիմայ ուրիշ տեղ կ'ապրին, | և գուցե ուրիշ տեղ մ'այլ պիտի մեռնին. | իրենց որբանքն և զերեզմանքն հեռուոր լերանց և դաշտաց վրայ ձգուած են, | որոց միջոց՝ ուրիշ ազգաց իրարու աւելի մօտիկ որբոցք և զերեզմանք կան. | Նման մեր Եփրատ գետոյն՝ | որ Սև Ծովէն հազիւ տասիւն մը հեռու Բարձր Հայոց գաղթներէն կու բղխէ, | դէպ յարեւելս հարաւախառն՝ կ'երթայ կու թափի և հեռուոր Ծոցն Պարսից ի Ծով Հնդկաց» (Ալիշան, Յուշիկք Ա. հատոր. Նախաբան):

— Ալիշան, այս օրինակին մէջ, միացուցեր է քանի մը պարբերութիւններ իրարու հետ, որոնց իւրաքանչիւրը միջակէտով կրնան զատուիլ, և ընդամէնը տասն և երկու Անդամ կը կազմեն. սակայն ընդհատ ոճովն և իւրաքանչիւր բաժանման ներքակայի նորութեամբ՝ կարծել կու տայ ճարտարօրէն թէ շատ պարբերութիւններ ըլլան: Տաժանելի կ'ըլլար եթէ մէկ ենթակայէ կախումն ունենային և բոլոր իրարու շաղկապուած ըլլային կամ իրարու մէջ ագուցուած: — Միջակէտերը, ենթադրուած պարբերութիւններն ու բաժանող գծիկները՝ անդամները կը զատեն: Եւ այս պարբերական խօսքին կը կցէ անմիջապէս մէկ անդամով պարբերութիւն մը. «Գուցէ այսպիսի ազգաց դժար ըլլայ հայրենիքը ճշդել»:

Հ. Ո՞րն է ընդհատ և ո՞րն է բաղհիւսեալ անդամ.

Պ. Ընդհատ է, երբ կարուկ և առերեւոյթս ուրիշներէ անկախ նախադասութիւն մ'է. իսկ բաղհիւսեալ՝ երբ ուրիշին կապակցեալ է: Օրինակ.

«Ինչ որ ճշմարիտ է, լոյս է. | ինչ որ սուտ է, խաւար է. | խաւարն ահ կ'ազդէ, ազեղութիւնը կը նախապաշարէ. | մոլեթին մէջ գաճաճն հրապոյր կը թուի և խրտուիլն ճիւաղ. | ազէտին համար ճիւնն պատուհաս է և անձրեւն հրաշք. | խաւարն վայրենիներ կ'արտագրէ, լոյսն քաղաքացիներ» (Զերազ):

— Բազմանդամ է պարբերութիւնս, բայց ընդհատ ըլլալուն համար չծանրացներ գրութիւնը:

«Տխմարները կը կարդան գիրք մը և քնաւ չեն հասկնար. | մինչ մտքի սեր անձինք կը կարծեն կատարելապէս հասկնալ. | մեծ մեծքերն

երբեմն ամբողջովին չեն հասկնար. | մութը կը գտնեն ինչ որ մութ է, և յստակ կը գտնեն ինչ որ յստակ է. | թեեւ մտքերն կ'ուզեն խրթին նկատել, ինչ որ չէ այնպէս, | և չհասկնալ կը ձեւացնեն՝ ինչ որ չատ դիւրըմբռնելի է» (Լա Պրիւյէր)։

— Հո՛ս վկայ անդամը կան. սակայն առաջնոյն պէս իրարմէ ընդհատ ըլլալով՝ չեն ծանրաբեռներ պարբերութիւնը։ Այս տեսակէն է նաև Ալիշանի հետեւեալ պարբերութիւնը.

«Կան, ո՛հ խեղճութիւն մարդկութեան, կան որ չեն իմացեր չեն զգացեր ինչ է ծնողի մը ծոց, համբոյր և գգուանք, | չեն ունած անոր կաթով՝ որոյ արեամբն ծնած են, | չեն ճաշակած մօր մը քաղցրութիւն. | եղբայր մը իրենց ձեռքէն չէ քնած, | և քոյր մը գիրկը չէ գրկած. | սակայն և այնպիսիք ճանչցած և զգացած են զայր և գքաղցրութիւն հայրենեաց՝ | որ համառաբած և անյիշաչար ծնողքի պէս կ'ընդունի կու գայ ամէն համազգի և համալեզու». (Ալիշան, Յուշիկք, Նախաբան)։

— Այս օրինակին մէջ եօթն անդամ կան ինչպէս կը ցուցնեն բաժնող գծիկները. սակայն ընդհատ ոճ ունենալուն համար՝ ծանր չէ, ո՛չ ալ տաղտկալի։

Ասոր հակառակ շատ ծանր և յոգնեցուցիչ է հետեւեալը.

«Թէ երբ Լամբերթին կոչուիք և գնարերգէք բնուրիւնն ու Աստուած, աէր և անմահութիւն. | թէ երբ Միլտոն լինիք և վիպասանիք երանութեան դրախտի մի զրգանքն, առաջին ամուիոյ մի տարփանքն եւ երկնից փառքերն, | թէ երբ Շէյքսբիր լինիք և մի դիւթական տեսարանի վրայ պատկերիք բարւոյն ու չարին, նիւթին ու ոգւոյն կռիւն որ կեանք կ'անուանեն ... և թէ երբ Հիւկօ լինիք, հանճար բազմաձեւ և մի սրտի մէջ զգայք ամենայնի ախորն և մի մտքի մէջ ...». (Պէրպէրեան)։

— Հո՛ս կը տեսնենք բազմաթիւ անընդհատ անդամներ, և իւրաքանչիւրը շատ մը յօդուածներով ծանրաբեռնուած. կարդացողը շատ դիւրաւ կրնայ զգալ անոր յոգնեցուցիչ երկարութիւնը, որ շունչ առնել իսկ չտար իրեն։

Հ. Ի՞նչ պէտք չէ ընել որ ծաւակ ըլլայ.

Պ. Առաջին, երկար չընել։ — Երկրորդ, յօդուածները շատ չխճողել իրարու մէջ։ — Երրորդ, համառօտ ըլլալու պատրուակաւ՝ կարեւորը զանց չընել։ — Զորրորդ, բառերու յստակութեան համար տրուած կանոնները ճշդիւ պահելու չանփութանալ։ — Ահա չարաչար կրճատութեան օրինակ մը.

«Արդի լեզուն կարօտութիւնները գրաբարէն պիտի լեցնէ, ինչպէս ծնունդն՝ նոյնպէս զարգարանքը, հոգին ու չունչը կ'առնու», —

Սրբագրէ այսպէս.

«Արդի լեզուն իւր կարօտութիւնները գրաբարէն պիտի լեցնէ, որմէ ինչպէս իւր ծնունդն առած է, նոյնպէս դեռ իւր զարդարանքը, մանաւանդ թէ դեռ հոգին ու չունչն ալ կ'առնու». (Այտընեան)։

Հ. Ի՞նչ պէտք է մէկ ընելու համար.

Պ. Պէտք է — ա. Մէկ գլխաւոր գաղափարի ատոր պատասել բոլոր անդամներն։ — բ. Ընթերցական մէկ պահել ըստ կարելւոյն։ — գ. Սորտագաս նախադասութիւններուն՝ կարելի եղածին չափ՝ ստորադասական եղական բայ տալ։ — դ. Շաղկապներով իրարու լաւ կապակցել։ — ե. Ի նկատի ունենալ վիրաբան և ներդաշնակորեան կանոնները։

Գ.

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌՀԱՍԱՐԱԿ

Հ. Ինչ է Շարադրութիւնը.

Պ. Շարադրութիւնն է, բառական իմաստով, «կարգաւ ու յաջորդաբար կապակցութիւն ո՛ւմէ իրերու՝ ամբողջութիւն մը կազմելու համար»։ Իսկ գրագիտական իմաստով, «Մի և նոյն գրական նիւթին ծառայող կամ վերաբերող գաղափարներու կապակցութիւն և պատշաճ ոճով բացատրութիւններու ընդլայնում»։

Հ. Ինչո՞ւ համար Գրագիտական իմաստը մանաւորեցիր.

Պ. Որովհետեւ, հասարակ իմաստով, շատ տեսակ կրնայ ըլլալ շարադրութիւնը. այսինքն է, ո՛ւմէ է բաղադրութեամբ կազմուած ամբողջութիւն մը՝ շարադրութիւն մ՚է ըստ ինքեան։ Ինչպէս, Ճարտարապետական շարադրութիւն մ՚է, շէնք մը՝ իր այլ և այլ տարբերու, գծերու և ձեւերու բաղադրութեամբ։ — Նկարչական շարադրութիւն մ՚է, պատկեր մը՝ իր պարունակած դէմքերու, տեսարաններու, գոյներու բաղադրութեամբ։ — Ամենէն աւելի հրաշակերտ և ամբողջական շարադրութիւն մ՚է տիեզերքը, որուն էջերն անհամար են և կարելի չէ սպառել կարդալով, գրելով, խորհրդածելով ու նկատելով։ Փիլիսոփան, բնագէտը, աստեղագէտը, բանաստեղծն ու համայն արհեստաւորք՝ պիտի կարենան անոր իւրաքանչիւր էջին մէջ խորասուզիլ և ըսպառել կեանքերնին, սակայն ոչ մէկը պիտի կարենայ ի գլուխ հանել զայն. այնքան անեզր են գեղեցկութեան, չափի, կարգի գաղտնիքները զոր հոն սփռած է Աստուծոյ ամենիմաստ կարողութիւնը։

Հ. Ինչո՞ւ համար մի և նոյն նիւթի վերաբերող կամ ծառայող գաղափարներու կապակցութիւն ըսիր.

Պ. Կապակցութիւն չըլլար, եթէ իրարմէ անջատ ու ցրուած ըլլան գաղափարները. հարկ է որ ատոնք իրարու հետ այնպէս շաղուին որ ամբողջութիւն մը կազմեն։

Հ. Այս տեսակէտով ինչ կրնայ անուանուիլ Շարադրութիւնը.

Պ. Մեծ ու ընդարձակ պարբերութիւն մը՝ որուն անդամներն են՝ այլ և այլ մասերու բաժանումը, և յօդուածներն՝ առանձնակի պարբերութիւնները։ Ուստի, ինչպէս պարբերութիւնը մէկ առանցքի շուրջ դառնալու է, նոյնպէս շարադրութիւնը՝ որուն շրջանակը մեծ ու լայն ըլլալով հանդերձ՝ իր պարբերութեանց փոքր շրջանակները նոյն առանցքին շուրջ բովանդակելու է։

Հ. Քանի՞ մասէ կը բաղկանայ Շարադրութիւնը.

Պ. Շարադրութեան մը համար, հարկաւոր է նախ ատաղձ կամ տարր, երկրորդ՝ կարգադրութիւն, երրորդ՝ բացատրութիւն։ Ըստ այսմ, որ և իցէ գրող՝ նախ պէտք է գտնէ նիւթը՝ որուն վրայ պիտի գրէ, և այս կը կոչուի ա. Գիւտ նիւթոյ։ — Յետոյ պիտի մտածէ թէ ի՛նչ ձեւով պիտի ներկայացնէ զայն, և այս կը կոչուի բ. Գիւտ ծրագրի կամ կարգադրութիւն ծրագրի։ — Ի վերջոյ պիտի գտնէ այն յարմար բառերն, ոճերն ու գաղափարները՝ որ ծրագիրը բացատրեն կամ մարմնաւորեն ամբողջութեամբ, և այս կը կոչուի գ. Ճարտարապետութիւն կամ բուն Շարադրութիւն, որ է չորրորդ մասն շարադրութեան։

Ա. ԳԻՒՏ ՆԻՒԹՈՅ

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ Գիւտը.

Պ. Գիւտը կը կայանայ նիւթ մը փնտռելուն և անոր գաղափարները գտնելուն կամ արտայայտած զգացումները դուրս ցատրեցնելուն մէջ։

Հ. Ի՞նչպէս կրնանք Նիւթ փնտռել ու գտնել.

Պ. Նիւթ գտնելու համար՝ փնտռելու հարկ չկայ. այն ամէն բան զոր աչքով կը տեսնենք, ականջով կը լսենք, ձեռքով կը շօշափենք ու մտքով կ'ըմբռնենք՝ նիւթ են Շարադրութեան. ազատ ևնք մեզ վիճ կամ վիշտ ըլնորհլու և ուզածնուս պէս ընդլայնելու։

Հ. Ցախուռն ընտրութիւն մը ներելի՞ է.

Պ. Ո՛չ. այլ վերջնական ընտրութիւն մ'ընելէ առաջ, պէտք է ամէն զրող իրեն իր ոյժը չափէ, ինչպէս կ'ըսէ Որատիոս, իր Աբուեստ Բերթողականին մէջ. որովհետև ամէն անհատ յատուկ միտում կամ յարմարութիւն մը կ'ունենայ այս կամ այն նիւթին նկատմամբ. ուստի անխոհեմ կամ անյարմար ընտրութիւնը մեզ կը յիշեցնէ առածը թէ, «Գորտը չկրնար եզան հաւասարիլ՝ ուռելով»։

Հ. Նիւթի ընտրութենէն վերջ ինչ բան հարկաւոր է։

Պ. Ամփոփ և երկար մտածութիւն անոր վրայ. որովհետև, առաջին տեսութեամբ՝ գրութեան նիւթին իրեն հետաքրքրական առարկայ մը կը ներկայանայ. երբ մտածենք, մանրամասնորէն կը սկսին որոշակի տեսնուիլ, մրոտիւները կը փարատին և վերջապէս ամբողջութիւնը կը ծանօթանայ։

Հ. Կրնա՞ս պատկերով մը ներկայացնել ըսածդ.

Պ. Այո՛, *Հ.* Ալիշանի «Ցուշիկին» մէջ Մարդուն

ստեղծագործողական նկարագիրը՝ իսկական հայելի մ'է նիւթի մը շարադրութեան։ — Ի սկզբան պիտի տեսնես պատկերը՝ հեռի՝ տեղով և ժամանակաւ, — յետոյ անոր զգալի զարգացումն, — ի վերջոյ մարքուր ամբողջութիւնը։ Օրինակ.

«Մտացդ վրայ հեծած՝ թոխր մինչև քու հայրենիքդ, եգիտական սահմանները. և դեռ գրասենեակդ մէջ չի մտած՝ անկէ դուրս և քիչ մը հեռու, ընտրէ դարատափ կամ ձորավայր մը. դիցուք թէ ըլլայ մեր հին Սրմանց, (թերևս և Սերմանց) լեռներուն մէջ, որ հիմա Պինկէօլ կը կոչուին. և անկէ վերանալով պատմական ժամանակաց սկիզբը, տես նկատած հոն իջած՝ յառաջ քան ի Սինա, և յառաջ քան Փորեբ՝ մէկ մեծ թեթև ու չարժուն բրգան պէս բան մը, իբրև ամպով, ծխով, լուսով, ջերմեղով չազուած. որոյ մէջէն կարծես տեսնել մարդկային կերպարանաց ուրուական մը, որ ծիրանի գօտւոյ նման ընդարձակ գիրկ ու թեւեր չարժելով, և իր սաորուը եղած կապային հողի կոչտ մը քաքթելով՝ յեռալի քեզի մեզի նման նիւթական կերպարանք մը վեր կու կանգնէ. Այդ առեղծուածներէն տարբեր և աղնուագոյն կենդանւոյ մը կազմուիլ կ'երևի առիկայ. հազիւ երկու թմբոյ զեռնը կոխած, ուղղակի կու վերանայ երկնագիտակ բոլորակ գլխով. երկու կողմէն թեւեր արձկած, ոչ թռչելու չարմար, այլ իբրև փարելու իրեն նմանւոյ մը հետ, կամ թէ նոյն իսկ իրեն առեղծողին՝ երբ ճանչնայ զայն։ Տեսածնիս դեռ անկատար կազապար մ'է. անշարժ, անչարդ, անզարդ պատկեր մը, բայց Աստուծոյ պատկեր ըլլալ դուշակուի. կաւակերտ կարմրակերտ արձան մը, որ կարծես թէ ներսէն կենդանանալու աշխատելով՝ մանր քրտան կայլակներ կու թորէ բոլոր զանգուածէն դուրս, զոր երեկոյեան զովաշն հողմիկն կամաց կամաց ցամքեցնելով կը ճերմկցնէ, կ'ամրիոփէ. և իբրև հեռուէն մտածկոտնելով աչքիդ՝ հետզհետէ չայանագոյն կու ցուցնէ մարդկային կերպարանք. նախ եզիպտական արձան մը կարծես զայն, վերջը կովկասեան կերտուած մը, յետոյ մոմէ մարդ. հիմա քուն մարդ ըսել չըսել չես գիտեր, վասն զի քան մ'է, բայց ոչ կենդանի և ոչ մեռեալ, ոչ է քուն և ոչ արթուն. այլ այնպիսի՝ որ ոչ անուն ունի և ոչ ճիշդ պատկեր մը՝ մեր հիմակուան զաղափարաց մէջ։ Իսկ հրաշագործ ճարտարապետն՝ իբր թէ պահ մը կիսկատար թողլով իր ամենէն զարմանալի չէնքը՝ կու գիտէ անոր չափակցութիւնը, և ծանրութեամբ ու մտածմամբ կ'ուզէ այդ կաւեղէն պատկերին ազդել ոգորկութիւն, զոյն, չարժուն, չունչ, կեանք, զգացում, բան և հոգի. և այս ամէն ըսածներս՝ իր դիտելուն և հաճելուն առեն՝ կ'ազդեն, կ'երեւին իր ձեռակերտին

վրայ։... Տ՛ես, ինչ չուտ չուտ այդոր արտաքին երեւոյթին կակղած կոկած սկսաւ վայլիլ հետզհետէ մոմագոյն, մոխրագոյն, չուչանագոյն, ծիրանեգոյն, վերջապէս մարմնագոյն. և այնքան բարակ ու փափուկ, որպէս թէ թափանցիկ մաշկ մը միայն կը ծածկէր ներքին զարմանալի մեքենային, և իբրև ապակւոյ մը տակէ ցոյցընէր կապուտաթել ջղեր և երակներ։... Ահա յանկարծ բոլորակ գլխէն ինչուան ուսերը ընծուեցան աթձրկեցան գունդ գունդ խոպ խոպ փունջեր, բայց իբրև պղնձի անդրիի մը վրայ՝ անչարժ են. աղօտ աղօտ արշալոյսէ մը ծագած առաւօտու պէս յանկարծ կ՛երեւին բարակ թարթափք և յունից կամարք, որոց ներքեւը երկու մարգարտափայլ գողք կան, մէջտեղուանքն սեւ ադամանդ. — անչուշտ ճանչցար աչքերը. բայց անոնք զբեղ չեն ճանաչեր, քանզի չեն նայիր, չեն չարժիր. սառնամած լճակներ են, ծածկուած ակունք են, որ կ՛ուզեն լոյս առնուլ և լոյս տալ... Եղիցի՛ ուրեմն լոյսն, անհամբերութեամբ կանչես. եղիցի՛ լոյս ի վերայ այդ աքանչելի դաստակերտիդ. եղիցի՛ դա կենդանի պատկեր Աստուծոյ։... Եւ ահա եղև լոյսն կենդանի։ — Կու տեսնես, անդրին մարդ կ՛ըլլայ. կ՛ըլլայ ըսելու չեմար, կաւէ կաղապարն՝ Ադամ եղաւ, ինչպէս եղաւ, ուսկից եկաւ այն ճառագայթն, այն դոյներն, այն չարժումն։... Դեռ վայրկեան մը, րոպէկ մը, պիկ մ՛առաջ՝ պատկեր էր, հիմա անձն է։ Ա՛ստ զի հրաշագործն՝ աստուածային երազութեամբը դպաւ այդոր ճակտին, և մէկէն արձանին մէջէն նաներն սկսան չարժիլ։ Դիտէ՛ դա գանգուր գլուխներն՝ ինչպէս բարդ բարդ կու ծփան. նայէ՛ դա չիկորակ չրթանց չարժմունքը, դա զմրուխտէ աչաց հրեղէն թաւալմունքը, երկխորչեայ ռնգանց բարակ շնչառութիւնը, դա գեղեցիկ գլխոյն հեղիկ պտոյտքը, դա ջաղուռ թեւոց թափ տալը. դա դոյթ առող ոտից գոփիւնը, որ ոչ միայն անդրին ի պատուանդանէն կտրեցին, այլ բոլոր անձին ներքին ազդուածքէն ուժ առած՝ այնպէս աստկութեամբ մը գետնին թունդ կու տան, որ օդապարիկ դանաձեն աւելի չոյտ և բարձր պիտի ցատքէր յերկնից միջոց, թէ որ դեռ ճակտին վրայ դրուած չըլլար մատն աստուածային. որ իբրև ամէհի երիվար մը՝ սանձով, կամ ծխով հղմով զինուած պատրաստ նաւ մը՝ խարսխով, դեռ բաներ է զայն. բայց այնպէս մը կ՛երեւի՝ թէ հապա և ոչ ընդ երկար կրնայ համբերել բռնուածն։

Իսկ աստուածպաշտականն յետին հաճութեան ժպիտ մ՛այլ տալով, իր անքննելի ծոցէն կու փչէ նորաշէն պատկերին վրայ չունչ մ՛այլ. չունչ բանական, անհիւթ և անապական, որով բոլորովին կ՛ըլլայ կու կատարեալ մարդն. և հաղորդ աստուածային զօրութեան, աստուածային երազութեամբ մը ճանչնալով ինք զինքը, ինչպէս և ուսում՛ ըլլան, միանգամայն աչքով և չրթամբք, թեւօք և ծնգօք, սրտիւ և բանիւ և հոգւով կու կանչէ՝ Աստուած իմ։

«Յուշիկք» Հատոր Ա.

Բ. ԳԻՒՏ ԿԱՄ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԾՐԱԳՐԻ

Հ. Ի՞նչ է կարգադրութիւնը.

Պ. Գոնուած գաղափարներն ու տարրերը շարել այնպէս՝ որ յստակ և շահեկան ըլլայ գրութիւնը։ Այսպէս, ճարտարապետ մ՛այլ և այլ առաղձներն ու նիւթերն իրարու վրայ նետելով ու դիզելով չէ որ առնն կը շինէ, և ո՛չ նկարիչ մը գոյներ ցանցնելով կը նկարէ պատկեր մը. մին՝ ծրագիր մը կը պատրաստէ իւրաքանչիւր նիւթի և մասի տեղն որոշելով. միւսը՝ նախ կ՛ուրուագծէ և իւրաքանչիւր գոյնի տեղը կ՛որոշէ. ճիշդ այսպէս ընելու է նաև գրող մը։

Հ. Գործնականին մէջ ինչպէս ընթանալու է.

Պ. Նախ գրելիք նիւթին վրայ խորհիլ ու կարդալ և եկած գաղափարները նշանակել այնպէս ինչպէս կը ներկայանան։ Երբ գիւտն այս կերպով կ՛աւարտի, առնուլ ցիր ու ցան գաղափարներու այդ հաւաքածոյն և կարգի դնել՝ մին միւսէն աստղագասելով կամ նախադասելով՝ ինչպէս կը պահանջէ տրամաբանական կարգն ու գրութեան տեսակին յարմարութիւնը։ Առհասարակ մտքին ազդող կէտերն ամենէն առաջ կը ղրուի, յետոյ սրտին ազդողները. բայց եթէ պարագան հակառակը պահանջէ՝ ըստ այնմ ընելու է։ Գաղափարաց այս նախնական շարակցութիւնը ծրագիր կ՛ըսուի, առանց որոյ ամենաքաջ գրիչն իսկ կրնայ շուարիլ, և շատ անգամ գաղափարաց ճոխութենէն՝ շլմորած՝ չգիտնալ ուսկից սկսիլ, ուր վերջացնել։

Հ. Այս պարագային մէջ ինչ բանի ուշ դնելու է.

Պ. Աչքէ կորսնցնելու չէ երբէք միտքը, պատիրիւնը, ձշմարտութիւնը, օգտակարութիւնն ու հանգամանքները։

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Միութիւնը.

Պ. Միութիւնը կը կայանայ՝ ամէն տարբ դէպ ի մէկ նպատակ մ'ուղղելու մէջ, որով ամէն գաղափար մէկ գլխաւոր գաղափարի կցուելով՝ կը կազմեն մի՛ակ ամբողջութիւն մը։

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Պէսպիսութիւնը.

Պ. Պէսպիսութիւնը կը կայանայ զանազան գաղափարներ ու դէպքեր իրարու կցելու մէջ՝ բացառութեանց ախորժելի փոփոխմամբք։ Ձայս պիտի սովրինք, յատկապէս, երբ ոձոյ վրայ խօսինք։

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Ճշմարտութիւնը.

Պ. Ճշմարիտ կամ գէթ ճշմարտանմանի գաղափարներ ու պատկերներ գործածելու մէջ։ Ճշմարտանմանը թոյլ կը տրուի միայն երեւակայութեան գործողութեանց մէջ, իսկ միտքը բնաւ ճշմարտէն հեռանալու չէ։ — Ուստի, նկարագրութենաց մէջ՝ կարելի է ներդրել հաւանական պատկերներ. բանաստեղծականին մէջ՝ եւս առաւել կարելի է ստեղծել, բայց պատմական և վարդապետական մասին մէջ՝ զուտ իրականը դնելու է։

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Համաչափութիւնը.

Պ. Համաչափութիւնը կը կայանայ գաղափարներն իրենց արժէքին համեմատ ընդլայնելու մէջ. այնպէս որ, երկրորդականը՝ չխեղդէ զգլխաւորն և միայ միշտ երկրորդական՝ ցայտեցնելով առաջինը։

Հ. Վերոյիշեալ բոլոր պայմաններն ու առաւելութիւնները միայն ազնիւ ընտրութենաւք նոյն նիւթերու կը վերաբերին, թէ պարտադրուած նիւթերու եւս.

Պ. Քանի որ երկուքն ալ շարադրութեան նիւթ են, հաւասարապէս երկուքէն ալ կը պահանջուին, կամ երկուքին ալ կը վերաբերին։

Հ. Ինչ է պարտադրուած նիւթը.

Պ. Առհասարակ աշակերտաց տրուած շարադրութեան նիւթերը՝ պարտադրուած նիւթեր են՝ ընդհանուր

կերպով ցուցուած կամ իր մանրամասնութեանց մէջ։ Ասով գործողութիւնն առելի դիւրացած է, անշուշտ. սակայն, աշակերտները չեն մտածեր միշտ այսպէս, և գուցէ կը հակառակին այսպիսի նիւթի մը վրայ գրել որ իրենց անախորժ կը թուի։ Այս պատմութեան ծրագիրն՝ իրենց նուազ շահեկան, այս պարզելիք խմաստը՝ հասարակ կամ ամուլ, ցամաք կը թուին, և կը սկսին ծածուկ հակամբաստանութիւններ՝ ընդդէմ պարտուց՝ եթէ ոչ հակառակ ուսուցչին, որ, դժուարութիւններն աւելցնելով՝ չանքն աւելցնել ուզած է։

Հ. Այս պարագային մէջ աշակերտաց օգտակար ու նուիրական պարտականութիւններն որո՞նք են.

Պ. Պարտադրուած նիւթն յարգել, և երբ ծրագիրը տրուած է, հաւատարիմ մնալ անոր։ Որովհետեւ ուսուցիչն անխորհուրդ կերպով չէ որ որոշած կամ գծած է հետեւելիք ուղին։ Նշանացոյց կոթողներն իմաստութեամբ կը անկուին։ — Հետեւաբար, մարդի կրթութեանց մէջ ամենէն առելի արդիւնաբերն է ուղիղ սահմանումներուն մէջ ճիալ և մշակել հաւատա գետին մը՝ անկից հարստութիւնները դուրս բերելու համար։ Այի մը հող քննել ու գննել վարժելէ վերջ, չարժեր վատնել ձեռնարկը, մտածելով առելի ընդարձակ գետնի մը՝ անփոյթ ճիալով օգտակար տեսութեանց կամ դիտողութեանց։

Հ. Մէկէ առելի նիւթերու առաջարկութեան մէջ ինչ ճամբայ բռնելու է աշակերտ մը.

Պ. Անյապաղ իր ընտրութենն ընելու է, մանաւանդ պէտք համալսարանական հաստատիճանի (baccalauréat) համար տրուած նիւթերուն ժամանակ։ Ամենք մէկ նիւթը կը թղթուն միւսին կը ձեռնարկեն և ինչ ընելիքնին կը շուարին, տատամսելով՝ թանկագին ժամերը ու ժամանակները կը կորսնցնեն։

Հ. Ագատ կամ պատրաստեալ նիւթ մը չատ կարգադրելու համար քանի՞ մասի բաժնելու է.

Պ. Առհասարակ երեք մասի բաժնելու է. — Առաջարկ, — ընթացք կամ մարմին, — վերջաւորութիւն: Առաջինով՝ կը պատրաստենք կամ կը շահագրգռենք՝ հետեւելու համար գրութեան ընթացքին: — Երկրորդով՝ իւրաքանչիւր գլխաւոր գաղափար ու դէպք կ'ընդլայնենք: — Երրորդով՝ կը փակենք գրութիւնը՝ հանելով անկից դիտուած հետեւութիւն մը:

Հ. Ուրեմն ծրագիր մ'ինչ բովանդակելու է.

Պ. Ո՛չ միայն էական մասերը, այլ նաև իւրաքանչիւր մասանց յենակէտ ըլլալիք ամէն գաղափար ու դէպք այնպէս մանրանկար ցուցուած, որ, ո՛և է գրող զայն աչքի առջեւ առած վայրկենին՝ կարենայ ամբողջապէս ընդլայնել: Առաջ մէջ շատ կարեւոր է որոշել այն գաղափարը՝ որով սկսելու է, և զայն՝ որով վերջացնելու է, որովհետեւ երկուքէն ալ հատաստապէս կախումն ունի գրութեան շահեկանութիւնն ու ազդեցութիւնը:

Գ. ՃԱՐՏԱՐԱԲԱՆՈՒԹԻԻՆ ԿԱՄ ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ինչ է Ճարտարաբանութիւնը կամ բուն Շարադրութիւնը.

Պ. Գաղափարներու, զգացումներու, խորհրդածութեանց ծրագրուած կարգի մը համեմատ յաջորդաբար և ճաշակով ընդլայնումը՝ Ճարտարաբանութիւն կամ Շարադրութիւն կ'ըսուի:

Հ. Նոր շարադրել սկսողի մը համար ինչ պէտք է.

Պ. Պէտք է, կ'ըսէ Կուինտիլիանոս, արագութիւն և դանդաղութիւն. — շուտ գրելով՝ լաւ գրելու չվարժուիր, բայց շուտ գրելու կը վարժուի՝ լաւ գրելով: — Ուստի, մէկ կողմանէ վհատելու չէ երբ գաղափարները դանդաղին ու բառերը պակսին, և գրելու է ինչպէս և որքան կարողութիւնը կը թելադրէ. միւս կողմանէ համբերութիւն ունենալու է թէ՛ իմաստը թէ՛ բառերը փընտռելու և ուսումնասիրելու: — Արագ գրելը՝ վարժութեան արդիւնք է, և վարժելու համար՝ շատ գրելու է. լաւ գրելու համար ալ՝ միտքը կրթել, և յիշողութիւնը ճոխացնելու է՝ ընթերցումով:

— Համբակի գործ է, լաւ գրելու համար՝ երբեք չսկսիլն. անմտի գործ է, սկսելու համար՝ անխորհրդածաբար գրելն:

Հ. Քանի՞ բան հարկաւոր է շարադրելու համար.

Պ. Ծրագիրը պատրաստելէ վերջ, 1. — Անցք. 2. — Արտագրութիւն. 3. — Օգտուիլ արտաքին միջոցներէ. 4. — Ընդլայնում:

1. — ԱՆՑՔ

Հ. — *Ի՞նչ է Անցքն և ի՞նչ բանի կը ծառայէ.*

Պ. — *Նիւթի միութիւնը կը պահանջէ որ գաղափարները իրարու կապակցեալ ըլլան. այս կապակցութեան կերպն ու միջոցը կը կոչուի Անցք, որով անգգալի ու բնական եղանակաւ՝ մէկ գաղափարէն միւսին կ'անցնի գրողը:*

Հ. — *Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ և քանի՞ տեսակ է.*

Պ. — *Կրնայ ըսուածքի մը զարձուածքն ըլլալ կամ միջանկեալ գաղափար մը՝ զոր գտնել շատ դիւրին է երբ գրութեան նիւթին տէր ենք: — Երեք տեսակ կրնայ ըլլալ. ա. — Պարզ կամ սովորական, որով գրողն ըսուածը կը յիշեցնէ և ըսելիքը կ'իմացնէ. զոր օրինակ Հ. Ալիշան, մարդուն առևտրագործուելուն մէջ, նախ հարեւանցի ակնարկ մը նետելէ յետոյ, այսպէս կ'անցնի մանր նկարագրութեան. «Տեսածնիս դեռ անկատար գաղափար մ'է, անշարժ, անյարդ, անզարդ պատկեր մը, — բայց Աստուծոյ պատկեր ըլլալ գուշակուի»: Առաջինը՝ նախընթացը կը յիշեցնէ, յաջորդը՝ ըսելիքը կ'ակնարկէ:*

— Այսընեան, գրաբարի կարեւորութենէ աշխարհաբարի կարեւորութեան ապացուցութեան կ'անցնի հետեւեալ կերպով. «Բայց մենք առնչի առաջ կ'երթանք և կ'ըսենք թէ գրաբարն անհրաժեշտ հարկաւոր է՝ ոչ միայն գրաբարի համար, այլ մանաւանդ աշխարհաբարի համար ալ»:

բ. — Միջանկեալ բացատրութիւններով ու դարձուածներով. զոր օրինակ, Հ. Ալիշան, նոյն տեղւոյն մէջ, Աստուծոյ ձեռակերտին՝ այսինքն Ադամայ մարմնոյն

նկարագրին մէջ նոր մանրամասնութեանց իջնելու համար, միջանկեալ բացատրութեամբ մ'Աստուծոյ նկատել կու տայ զայն՝ այսպէս. Իսկ հրաշագործ ձարտարապետն՝ իբր թէ պահ մը կիսատատար թողով իր աւարնեալ գործուածքի շինքը՝ կը դիտէ անոր չափակցութիւնը» և ուրիշ տեղ մը՝ հարցականով. «Ինչպէս եղաւ, ոսկիից եկաւ այն ճառագայթն, այն գոյներն, այն շարժումն...»:

գ. Անգգալի ու կամաց անցք. զոր օրինակ Հ. Ալիշան, պարզ հրամայականով մը կ'իջնէ իր նկարագրութեան ուրիշ մանրամասնութեանց. «Դիտէ՛ դա գանգուր գիսակներն...»: — Այսընեան, գրաբարի և աշխարհաբարի կցորդութեան վրայ խօսելով, իրարմէ խորհելու հարկը մեղմիւ կը յիշեցնէ. «Իրաւացի պահանջում՝ քանի որ սահմանները հատմունքը բանաւոր են...»:

ՊԱՐԶ ՁԵՒՈՎ ԱՆՑՔ. — «Մենք հաճոյքով կ'ըսեինք թէ երկինքը հրաշքով մը խլած էր իր հօր՝ թագաւորին թշնամեաց ձեռքերէն, զայն տալու համար Գաղղիոյ՝ թանկագին նուէր, անգնահատելի ընծայ, միայն թէ երկարատեւ եղած ըլլար այն ժառանգութիւնը: Բայց ինչո՞ւ համար այս մտածումը կու գայ խօսքս ընդհատելու...»:

ԴԱՐՁՈՒԱԾՔՈՎ ԱՆՑՔ. — «Աւաղ, վայրկեան մ'իսկ չենք կրնար աչքերնիս հանգչեցնել իր փառաց վրայ՝ առանց տեսնելու մահը, որ անմիջապէս կը խառնուի հոն ամէն բան իր շքով մթագնելու համար: Ո՛վ մահ, հեռացիր մեր մտքին. թող որ քիչ մ'ատեն խաբենք մեր պաշտց սաստկութիւնը՝ ուրախութեան յիշատակով...»:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԵԱՄԲ ԱՆՑՔ. — «Յիշեցէք, ուրեմն, տեառքը, Անգղիոյ իշխանուհւոյն բոլոր արքունեաց մէջ պատճառած հիացումը»: — Ահա մէկ օրինակի մէջ երեք ձեւերը միասին (Պոսիւէ, ճառ ի Հանրիէթ Աննա Անգղիոյ, դուքս Օրլէանի):

Հ. Անցքի ծառայող բառերն ո՞ւր կը դրուին.

Պ. Կրնան պարբերութեան սկիզբը կամ վերջը դրուիլ, ինչպէս վերոյիշեալ օրինակներուն մէջ տեսանք: Հետեւեալ օրինակին մէջ վերջը դրուած է. «Իսկ բէ աշխարհաբար լեզուի քերականութիւն (սովրելէն յետոյ) սորվելէն եաքը ինչչափ կը դիւրիննայ գրաբարը. ամենայն ոք կրնայ ինքն իրմէ գտնել»: Անցքը վերջի նախադասութիւնն է:

Հ. Կրնա՞յ զանց առնուիլ Անցքը.

Պ. Կրնայ. ա. — Երբ գաղափարները ինքնին կապուած են: բ. — Երբ մէկ անցքէն միւսն ոստում մը չըլլար: գ. — Առհասարակ զանց կ'առնուի ընտանեկան նամակներու և գործի նամակներու մէջ. դարձեալ, ընդհատ խորհրդածութիւններ կամ ընդհատ ոճով պարբերութիւն ընծայող գրութեանց մէջ:

2. — ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ Սրբագրութիւնը.

Պ. Կը կայանայ. ա. — Գրութիւնը վերստին կարդալու. բ. — Ձեռագրաբանութիւնը վերջնելու. գ. — Գրութեան ազնուութիւն, ներդաշնակութիւն տալու և բառերու անճշդութիւնները շտկելու, սխալներն ուղղելու մէջ:

Հ. Երբ ընելու է այս, և ինչ բան նկատի առնելու է.

Պ. Գրութիւնն աւարտելէ վերջ, պէտք է թողուլ որ միտքը հանդարտի և այն վայրկենի զգայմանց և յուզման ազդեցութիւնն անցնի՝ ուրիշ օր մ'աւելի հանդարտ ու խաղաղ դատողութեամբ կրկին աչքէ անցունելու համար զայն: — Եւ նկատի ունենալու է.

ա. — Որ ամէն բառեր ու ըսուածքներ պատկանին այն լեզուին որով գրուած է Շարադրութիւնը. բ. — Որ նոյն կամ գրեթէ նոյն բառն ու ըսուածքը կրկնուած չըլլայ. գ. — Որ բացատրութիւններն անորոշ ու երկդիմի չըլլան. դ. — Մտորին ու գռեհիկ չըլլան. ե. — Որ կարելի եղածին չափ լաւ կոկուած ըլլան ըսուածքներն, այնպէս որ փայլ մ'աւելցնեն կամ աւելի ներդաշնակութիւն ու ցոլք մը տան: Եւ ըստ Պուալոյի.

«Դանդաղօրէն յառաջ տար և մի՛ երբեք վըհատիր,
Ըլսան անգամ արհեստին հարթուկին տակ գործըդ դի՛ր,
Եւ յըղկէ զայն անդադար, կըրկին մաքրէ՛ անպարտաս.
Երբեմն ինչ ինչ աւելցուր հոն երբ անոր պէտք կը զգաս...
Անկողմնակալ քու անձիդ եղի՛ր խըստիւ քննադատ»:

Հ. Կարելի՞ է անձին լաւ քննադատ ըլլալ.

Պ. Ո՛չ. որովհետեւ մարդկային անձնասիրութիւնը չթոյլատրեր զայս. սակայն անհրաժեշտ ըլլալով ուրիշի քննադատութիւնը՝ պէտք է զիջանիլ՝ յետոյ հրապարակի ծանր դիտողութիւններէն չընկճուելու համար:

3. — ՕԳՏՈՒԻԼ ԱՐՏԱՔԻՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԷ

Հ. Որո՞նք են գրելու արուեստին մէջ կրթուելու միջոցները.

Պ. Գլխաւորներն են. ա. — Գրութեան կանոններուն ուսումն ու գործադրութիւնը: բ. — Ընտիր հեղինակներու ընթերցումն ու վերլուծումը. գ. — Ընթերցումն գրական քննադատիչ գրքերու. դ. — Նմանողութիւն. ե. — Թարգմանութիւն. զ. — Շարադրութիւն:

Հ. Գրագիտութիւնները մեզի ինչ օգուտ կ'ընծայեն.

Պ. Կարող և ուսումնասիրող կարգ մ'անձանց երկար քննութեան և ուսման արդիւնքն ըլլալով, կ'ընծայեն մեզ ինչ որ ուղիղ բանականութիւնն ու փորձառութիւնը կը պահանջէ: Եւ այդ կանոններով՝ միջակ խելքի տէր մարդիկ անգամ՝ աստիճան մ'ուղիղ գրելու կը կրթուին. իսկ հանճարեղներն՝ անոնցմով իրենց բնական ձիրքերը շատ դիւրաւ կը զարգացնեն ու կը ցայտեցնեն: Մանաւանդ ունենալով՝ գաշնակահար չենք կրնար ըլլալ, հարկ է շարժել գիտնալ գանոնք:

Հ. Ընտիր հեղինակներու ընթերցումն ինչպէս ընելու է.

Պ. Հարկ է՝ կարգաւ, չափով, դանդաղ և խորհրդածելով կարդալ գանոնք: — Ուսոի, չեն օգտուիր անոնք միայն որ մէկ հեղինակէն միւսը կ'անցնին առանց լաւ ըմբռնելու, իւրացնելու նախորդին ոճն ու հոգին: Շատ սարքերութիւն կայ՝ զուարճութեան և ուսումնքի ձեւով կարդալուն մէջ: Շատ ընթերցումը չէ օգուտ բերողը, այլ լաւ ընթերցումը: Ուսոի, դանդաղ և մերթ կրկնութեամբ ընելու է ընթերցումը՝ վերլուծելով և իւրացնելով հեղինակին միտքը, զգացումն ու ազդեցիկ դրուագները: Խորհրդածելով՝ կարելի է ճանչնալ և երեւան հանել արհեստի ամէն գաղտնիքները: Այս գործողութեանց ժամանակ, պէտք է գրիչը ձեռքն ունենալ, և նշանակել ու ընդօրինակել ինչ որ միտք պահելու արժանի է. ամփոփել գրութ մը, հատած մը՝ քիչ բառերով, որոնցմով միայն կ'ուսուցուի լաւ յաջնել, ընդլայնել և միով բանիւ գրել:

Հ. Ինչ օգուտ կը քաղուի այս ընթերցումէն.

Պ. Գրելու ճաշակն ու գաղտնիքը զգալի կերպով կը զարգանայ, հեղինակներու գաղտնեաց մէջ կը թափանցուի, երեւան կու գան շատ մը գեղեցիկ մանրամասնութիւններ՝ որոնք կրնային հակառակ ընթերցողին աչքէն վրիպիլ:

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ նմանողութիւնն և ինչպէս ըլլալու է.

Պ. Նմանողութիւնը կը կայանայ ընտիր հեղինակի մը գրութեան լաւ կտորն ուրիշ բառերով արտադրելու և կամ անոր համեմատ ուրիշ նիւթի մը վրայ գրելու յարմարցնելուն մէջ՝ հետեւելով անոր ձեւին ու ոճին: Այս նմանողութիւնն արձակ ու ազատ ըլլալու է և ոչ չարաչար կապուած:

Հ. Թարգմանութեան օգուտն ինչ բանի մէջ կը կայանայ.

Պ. Մէկ լեզուէն միւս լեզուին շրջելով լաւ գրուածք մը՝ մօտէն կ'ուսումնասիրուի անոր իմաստն ու արհեստը, և միանգամայն կ'իւրացուի: Վասն զի, շրջել ըսելով՝ լոկ բառ բառի տեղ դնել ըսել չէ, այլ գրութեան ճիշտ արժէքը տալու համար՝ բառերն ու բացատրութիւնները շարակցել այնպէս որ հաւատարմաբար երեւան հանեն ոճը, ոյժը, ձոխութիւնն ու շնորհը:

Հ. Վերոյիշեալ միջոցները բաւական են վարժ շաբաղդելու համար.

Պ. Ո՛չ. այլ այդ միջոցներով վարժութիւն ստանալու համար՝ պէտք է շարադրել, վասն զի թէ՛ յիշողութիւնը, թէ՛ երեւակայութիւնը պէտք ունին մարզանքի՝ ինչպէս ուրիշ ամէն կարողութիւն:

4. — ԳԱՂԱՓԱՐԻ ԸՆԴԼԱՅՆՈՒՄ

Հ. Շարադրութեան էութիւնն ինչ բանի մէջ կը կայանայ.

Պ. Գաղափարներու շարակցութեան մէջ, առանց որոյ խճողում մը յառաջ կու գայ և ոչ Շարադրութիւն:

Արդ, որովհետեւ շարադրութեան էական պայմանն ու յատկութիւնն է որ մեկ ըլլայ, ուստի, հարկ է որ բոլոր գաղափարաց միջէն մին միայն տիրող ըլլայ՝ որուն ստորադասուին միւսները։

Հ. Այս տեսակէտով շարադրութիւնն ինչ կրնայ նկատուիլ։

Պ. Մի և նոյն գլխաւոր գաղափարի ընդլայնումն՝ որով կը բացատրուի նա, կը փաստուի և կը ներկայացուի իր ամբողջութեան մէջ։

Հ. Քանի՞ կերպով կ'ընդլայնուի գաղափար մը.

Պ. Յաջորդ հատածին վերապահելով ձեռաւոր հնարքները, և Գրագիտութեան Գ. մասին, հոս կը դնենք առհասարակ ընդլայնումի միջոցներն, որ ամէն տեսակ շարադրութեան կը ծառայեն և են գլխաւորաբար. — Ա. Սահման. — Բ. Նմանութիւն. — Գ. Համեմատութիւն. — Դ. Օրինակ. — Ե. Թուարկութիւն մասանց. — Զ. Թուարկութիւն պարագայից. — Է. Նախորդ և հետեւորդ. — Ը. Պատճառ և արդիւնք. — Թ. Յատկացուած և չափազանցութիւն. — Ժ. Նշանաւոր հեղինակաց խօսքերու մէջբերումն։

Ա. — ՍԱՀՄԱՆ

Հ. Ինչ է Սահմանը.

Պ. Իրի մը կամ խօսքի մ'իմաստին պայծառ և որոշ բացատրութիւնը՝ Սահման կը կոչուի։

Հ. Քանի՞ տեսակ է Սահմանը.

Պ. Ճարտասանական, Տրամաբանական, Գրագիտական կամ Նկարագրական.

Ճարտ. — Այլ և այլ տեսակէտով յայտաբարութիւն՝ որոնցմով կարելի է նկատել իր մը։

Տրամաբ. — Սահմանի նպատակն է, խօսքի մ'իմաստը կամ իրի մ'էութիւնը ճանչցնել տալ՝ իր ամբողջութեան մէջ։

Գրագիտ. — Առարկային ինչ ըլլալը բացատրելու համար, էական պայմաններէ զատ՝ երկրորդականներու ալ մէջբերում՝ անոնցմով առարկային ինչ ըլլալն աւելի ընդարձակօրէն մեկնելու համար։ Օրինակ. — Մարդը՝ բանաւոր, խօսուն և գարգացումի ընդունակ կենդանի մ'է, որ արհեստներու և գիտութեանց յառաջադիմութեամբ կ'իշխէ բնութեան ու ստորակարգ կենդանեաց, և զանոնք կը գործածէ իր կեանքի պահպանութեան և բարւոքման, և այլն։

Հ. Խօսքի մը Սահմանը քանի՞ կերպով կարելի է տալ.

Պ. Երկու կերպով։ Ընդարձակ իմաստով առնուած. զոր օրինակ. — Սահմանն ուրիշ բան չէ եթէ ոչ խօսքի մը բառերուն կամ զուրցուածոց որոշումն կամ սահմանումն։ — Ըստ այսմ, հաւաքաբանութեան մը վճռագոյն նախադասութիւնը՝ Սահման մ'է։ Երբ կ'ըսեմ. — Ամէն մարդ մահկանացու է, մարդ և մահկանացու բառերուն իմաստները փոխադարձ կը սահմանափակեմ կամ կ'ոըոշեմ։

Սակայն իմաստով առնուած ժամանակ՝ բառի կամ զուրցուածքի սահմանը կամայական կ'ըսուի, վասն զի կը կախուի այն իմաստէն զոր սահմանողը կու տայ խօսքին։ Մինչդեռ իրերու սահմանն այնպէս չէ և սակայն կ'ըսուի, որովհետեւ ըստ տրամաբանութեան անփոփոխ օրինաց՝ պէտք է յատկացուի ամէն սահմանելոյի և միակ սահմանելոյի։

Հ. Առարկայի մը Սահմանն ինչպէս կարելի է յօրինել.

Պ. Գրագիտական Սահմանին մէջ կարելի է յօրի-

նել. ա. — Առարկայի ամէն մասերը թուարկելով. զոր օրինակ, ըսել. «Երկիրը հողէ, ջրէ և զանազան հանքային տարրերէ բաղադրուած գնտաձև զանգուած մ'է»: բ. — Սահմանելիք առարկայի արտադրութիւններէն կամ գործերէն. ինչպէս Կիկերոն կը սահմանէ զմարդ. «Այս նախատեսող, իմաստուն, բազմահնար, կորովի, ուշիմ և զգօնութեամբ ու մտքով օժտուած շնչաւորը, զոր մարդ կ'անուանենք, նորանշան եղանակաւ ստեղծուած է Արարչէն»: գ. — Բարքէ ու բնաւորութենէն. նոյն ինքն Կիկերոն կը սահմանէ զշուն. «Շատ հաւատարիմ պահպանութիւնը, տէրերն ողոքելը, իսկ օտարներն ատելը, քթին խիստ սուր հոտառութիւնը, որպէս մէջ երագութիւնը՝ ցոյց կու տան թէ նա մարդուս օգտին համար ստեղծուած է»: դ. — Այլափոխ բացատրութիւններով ու շրջաբանութենէ. զոր օր. «Մեղքը հոգւոյ ժանտախտն է, մտքի արատ և կեանքի թոյնը», և այլն:

Բ. — ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է Նմանութիւնը բառական իմաստով.

Պ. Երկու կամ աւելի իրերու ինչ ինչ յատկութեանց մէջ հաւասարութիւնը կամ համաձայնութիւնն է: կամ, լաւ եւս, նուազ ծանօթ առարկայի մը՝ ծանօթագոյն առարկայի յարմարութիւններով ու մերձեցումով բացատրութիւնն է:

Հ. Այս իմաստով քանի՞ եղը ունի.

Պ. Երկու եղը. իրը՝ զոր կը նմանցնենք, և այն՝ որուն կը նմանցնենք: Օրինակի համար. փառքը՝ ստուերի կը հաւանցնենք, ակնկռօղ անյաղթելիութիւնը՝ լերան մ'ամրութեան, հեզ մարդը՝ գառնուկի, բարկացողը՝ առիւծի, և այլն:

Հ. Գրագիտական իմաստով ինչ է Նմանութիւնը.

Պ. Հեղինակի մը մտածութիւններէն կամ զգացումներէն, շարժումներէն կամ պատկերներէն, ոճէն կամ նոյն ինքն բացատրութիւններէն ներշնչուիլը կը կոչուի Նմանութիւն: Եւ այս իմաստով Նմանութիւնը բազմապիսի է, զոր յետոյ պիտի տեսնենք:

Հ. Ի՞նչ է Աննմանութիւնը.

Պ. Երկու կամ շատ իրերու յատկութեանց տարբերութիւնն ու զանազանութիւնը՝ որով ծանօթ աննման առարկայով մ'անծանօթ մը կը մեկնենք: Օրինակի համար, Կիկերոն, ուսմունքն ուրիշ արհեստներէ ունեցած տարբերութեամբ կը զրուատէ այսպէս. «Ուրիշ ամէն արուեստ ո՛չ ամէն տեղ կան, ո՛չ ալ ամէն հասակի ու ժամանակի կը պատշաճին. իսկ զպրութեանց ուսմունքը՝ կը սնուցանէ մանկութիւնը, կը զուարճացնէ ծերութիւնը, յաջողութեան մէջ՝ զարդ մ'է, թշուառութեան մէջ՝ ապաւէն և սփոփանք, տան մէջ՝ ուրախ կը պահէ զմարդ, տնէն դուրս՝ բանի մ'արգելք չըլլար, մեզ հետ կը բնակի և մեզ կ'ընկերանայ թէ պանդխտութեան թէ Հայրենեաց մէջ:

Գ. — ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է Համեմատութիւնը.

Պ. Երկու անձերու կամ իրերու իրարմէ ունեցած տարբերութեանց կամ իրարու հետ նմանութեանց աստիճանը գտնելու գործողութիւնը՝ կը կոչուի Համեմատութիւն:

Հ. Քանի՞ տեսակ կ'ըլլայ Համեմատութիւնը.

Պ. Երեք տեսակ. ա. — Երբ հիշզ ու միայն նուազն ու աւելին վեր հանել կը դիտէ, կ'ըլլայ Բաղդատու-

բիւն. բ. — Երբ երկու հաւասարապէս նուազ կամ երկու հաւասարապէս աւելի իրերու նուազութեան ու առաւելութեան զանազանութիւնը կ'ուզէ մեկնել, կ'ըլլայ Զուգակշիռ. գ. — Երբ երկու ներհակ յատկութիւններ ունեցող իրեր իրարու հետ համեմատելով՝ միոյն յոռութեամբ միւսին լաւութիւնը կը ցուցնէ, կ'ըլլայ Հակադրութիւն: Օրինակ.

— Պարզ բաղդատ. — Լաւ անունը՝ ամէն մեծութենէ և հարստութենէ վեր գանձ մ'է:

— Զուգակշիռ. — Աստուծոյ արդարութիւնը՝ ողորմութեան չափ մեծ է:

— Հակադրութիւն. — Եւ այս իսկ զարմանալի է եկեղեցւոյ, ոչ գի յաղթեց, այլ թէ այսպէս յաղթեց, հալածուելով, մերժուելով, պէս պէս նեղութեամբ կոփուելով. և ոչ միայն չի նուազիր, այլ եւս քան զեւս կ'աճի ու կը բազմանայ. և այսչափ հնարքներու դէմ զոր մեծ փութով կը հնարէին՝ բոլորը չարչարանքներով միայն կը խափանէր: (Ոսկեբերան).

Դ. — ՕՐԻՆԱԿ

Հ. Ի՞նչ է Օրինակը.

Պ. Ընդհանուր կամ վերացական սկզբունքի մը գործնական մանուածորումը կամ մերձեցումը կը կոչուի Օրինակ:

Հ. Քանի՞ տեսակ կ'ըլլայ Օրինակը.

Պ. Երեք տեսակ. ա. — Պատմական՝ երբ պատմութենէ կամ ո՛և է դէպքէ կ'առնուի օրինակը. ինչպէս, «Քրիստոնեայ վկայաբանութեանց մէջ աւանդուած չարչարանքներէն դառնագոյնն է ճարոնացւոց խորհածը, որով մահուան դառնութիւնը քրիստոնէից կաթիլ կաթիլ ճաշակել տալու համար՝ գլխիվայր կը կախէին զանոնք բացօթեայ՝ և կը թողուին որ այնպէս մեռնէին»: բ. — Դասական՝ երբ ընդհանուր ըսուած կանոնը կամ բարոյական խրատը կը մանուածորուի. ինչպէս, Ոսկեբերան կ'ըսէ. «Ինչո՞ւ այնչափ հէգ և թշուառական ես, զի ոչ դու կ'ողորմիս և չես ուզեր որ ուրիշներն ալ ողորմին: Երբ մէկը քու մասիդ լսէ, թէ խարեբայ ես, կեղծաւոր ես, և ուրիշ մ'ըսէ, թէ այլոց եւս փոխ կու տաս, ապա այնուհետեւ ոչ անոնց կը տրուի և ոչ ասոնց և զամէնն ալ նոյնպէս կը համարին: Գիտէք իսկ թէ, չար կարծիք մը դիւրաւ կ'առնուն և բարի կարծիք մը՝ ոչ նոյնպէս շուտով»: Հո՛ս, ողորմելու պարագաները կը մանուածորէ և գործնական կ'ընէ ընդհանուր պատուիրանը: գ. — Պատկերացմամբ՝ երբ վերացական կամ բարոյական սկզբունք մը շօշափելի ընելու համար՝ դէպքի մը կամ անձի մը վրայ խտացած կը պատկերացուի. զոր օրինակ, Ոսկեբերան կը պատկերացնէ Աղքայութիւնը. «Կ'ուզէ՞ք որ միւս կեանց օրինակ մ'ալ տամ, թէպէտ և հնար չէ, սակայն կարելի եղածին չափ պիտի ջանամ օրինակ մը տալ: Երկինքը տեսէք երբ անամպ է, և պիտի ցուցնէ մեծապայծառ պսակն ու վայելուչ երեսին գեղեցկութիւնը, երբ ժամերով զարմացած կը դիտենք. նայեցէ՛ք դարձեալ յատակը, որ այնպէս չէ, այլ դեռ աւելի գեղեցիկ, աւելի քան հողէ՝ ոսկեղէն յարկերը. յետոյ հրեշտակներն ու հրեշտակապետներն ու անմարմին զօրութեան անթիւ գունդերը. ապա Աստուծոյ արքայութիւնն ալ՝ հայրենի աթոռին մէջ:

Ե. — ԹՈՒԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՍԱՆՑ

Հ. Ի՞նչ է Թուարկութիւն Մասանց.

Պ. Առարկայի մ'ամբողջացուցիչ մասերը կամ բազմութեան մ'անդամները կամ ընդհանուր բանի մը տե-

սակները համբելով առաջարկը՝ կը կոչուի Թուարկութիւն Մասանց։

Հ. Քանի՞ տեսակ կ'ըլլայ.

Պ. Երեք տեսակ. ա. — Ամբողջի մը մասերը համբելով. ինչպէս, կիկերոն, հարուստի մը տան ճոխութիւնն այսպէս կը մանրամասնէ. «Տունը կորնթական և դեկիական անօթներով լեցուն է... ոքրան ոսկեղէն և արծաթեղէն դրուագներ, քանի՛ քանի ոսկեհիւս բանուածքներով դիպակէ զգեստեղէններ, քանի՛ նկարներ, ոքրչափ մարմարեայ նշաններ ու սիւներ կը կարծէք թէ ունենայ...»։ բ. — Բազմութիւնն մ'անհատներն համբելով. օրինակի համար, Ոսկերերան ցուցնելու համար որ Քրիստոս տէրն մեր ամէն անձ և իր զոր իր շուրջն ունեցաւ՝ աստուածային տնտեսութեան մէջ՝ խոնարհութեամբ կազմեց, կ'ըսէ. «Բոլորովին ամէն բան խոնարհութեամբ մատակարարեց, ծնունդն ալ, շնորհն ալ, աշխարհի մէջ շրջիլն ալ, առաքելոց կոչումը, նաև կոյսը՝ ուսկից ծնաւ...։ Առաքեալ՝ նոյնպիսիներ կանչեց, խոնարհագոյն կրօնքներ դրաւ՝ ամէն կողմանէ խոնարհութիւնն ամբացնելու համար, և ամբարտաւանութիւնը՝ իբրև գազան մը կը հալածէր... և ուրիշ շատ բաներէն՝ ուրիշ բան չուսուցաներ մեզ Աստուծոյ տեսչութիւնը, բայց միայն խոնարհութիւն»։ գ. — Սեռի մը տեսակներն համբելով. Ոսկեր. արքայութենէն ամէն ցաւ մերժուած է ըսելու համար, այսպէս կը համբէ ցաւի տեսակները. «Արդարև այն է հանգիստը՝ ուր ցաւերը, արտմութիւններն ու հեծութիւնները կը մերժուին, ուր ո՛չ հոգեր կան ո՛չ աշխատութիւնք և հեծութիւնք և ո՛չ կասկած, և ո՛չ երկիւղը կը քայքայէ ու կը խախտէ մտքերը, բայց միայն Աստուծոյ երկիւղը՝ որ լի է խնդութեամբ։ Զկայ հո՛ն քրտամբ երեսաց հաց ուտել, ո՛չ փուշ, ո՛չ տատասկ, չկայ հո՛ն ցաւովք և տրտմութեամբ որդիներ ծնանիլ....»։

Զ. — ՊԱՐԱԳԱՅԻՑ ԹՈՒԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է Պարագայ.

Պ. Պարագայ կ'ըսուի դէպքի մը շուրջ գտնուող այն մանրամասնութիւնները, որոնք կ'ընկերանան առնոր սկիզբէն մինչև վախճանը, և առանց որոց չկրնար տեղի ունենալ։ Այս պարագաները կը պատասխանեն հետեւեալ հարցումներուն.

Ո՞վ — անձի համար.
Ի՞նչ — իրի համար.
Ո՞ւր — տեղւոյ համար.
Ինչո՞ւ — գործիք կամ միջոցի համար.
Ինչպէս — եղանակի, պայմանի համար.
Ե՞րբ — ժամանակի համար։

Հետեւեալ օրինակը կը պարունակէ այս ամէն պարագաները.

«Օգոստոս, Հռովմայեցւոց կայսրը, փոխանակ գլխատման դատապարտելու՝ բդեշխութեան բարձրացուց զԿինննա, ազնիւ մարդ մը, որ կը խորհէր զինք սպաննել։ Արդ, ինչ կ'ակնկալէր այս կարգի մարդէ մը, որ կրնար զգծանիլ նոյն իսկ ընդունած իշխանութեամբ և չարաչար նենգութիւն մը մտքնայել։ Եւ ուր կ'ընէր այդ յանդուգն բարիքը. նոյն իսկ թշնամւոց երկրի մէջ. ուր ալ աւելի կասկածելի ըլլալու էր նա, ուսոի և աւելի չուսով մէջտեղէն վերցուելու էր որ ուրիշներուն ալ երկիւղ չազդէր։ Այսուհանդերձ ներեց անոր յանցանքը. և ինչ եղանակաւ. իշխանութիւն տալով, բարձրացնելով, ու աւուրն ալ ո՛չ սովորական իշխանութիւն մը՝ այլ բդեշխութիւն, որով բնութեան զօրաց հրամանատար կ'ըլլար։ Արդ, միայն կեանքն ալ չնորհելու ըլլար՝ պատուհաս մ'եւս տալով, գարձեալ զարմանալի և մեծ բարիք մ'ըրած պիտի ըլլար. բայց տե՛ս որ, Օգոստոս, դաւաճանութիւնն իմանալէ վերջ՝ իրեն կը կանչէ զդաւաճանն և կ'ըսէ. «Զիս սպաննել կ'ուզես, ես ալ քեզ կրկին կը ներեմ և երկրորդ կ'ընեմ այս վայրկենիս. զէթ հիմա բարեկամացիր հետս և տես-

նենք թէ մեզմէ ոմն պիտի զերազանցէ»։ կարելի է ասկէ աւելի մեծ մարդասիրութիւն իչխանի մը՝ որ կը զիջանի վրիժառուի մը հանդէպ. և ինչու՞ համար. չմոռնալէ, ո՛չ, այլ միայն անոր պատուն զորավալի յիշատակին և սիրոյն համար. վասն զի, կինա, քաջ և անուանի զօրավար, Պոմպէոսի թոռն էր»։ (Կիկերոն)։

Է. — ՆԱԽՈՐԴ ԵՒ ՀԵՏԵՒՈՐԴ

Հ. Ի՞նչ է Նախորդ, և ի՞նչ է Հետեւորդ.

Պ. Դէպքի մը կամ գործի մը նախապատրաստական կամ նախընթաց պարագաներու ամբողջութիւնը՝ Նախորդ կ'ըսուի. իսկ յաջորդող մասերը՝ Հետեւորդ կ'ըսուի։ Օրինակ. պատերազմի մը ժամանակ ընդհարումէ մ'առաջ եղած պատրաստութիւնը՝ Նախորդ է. իսկ անոր յաջորդող թշուառութիւնը, սովը, ժանտախտը, երկրին կացութիւնը և այլն՝ Հետեւորդ է։

Ը. — ՊԱՏՃԱՌ ԵՒ ԱՐԴԻՒՆՔ

Հ. Ի՞նչ է Պատճառ և ի՞նչ է Արդիւնք.

Պ. Պատճառ է այն, որմէ բան մ'առաջ եկած, կազմուած է կամ կախում ունի. իսկ անկից առաջ եկածը կամ կախումն ունեցողը՝ Արդիւնք կ'ըսուի։

Հ. Քանի՞ տեսակ Պատճառ կայ.

Պ. Զորս տեսակ. ա. — Արարչական, որ կ'արարողէ կամ կը ջինէ ո՛և է բան մը. զոր օր. բրուտը, կաւէ անօթին արարչական պատճառն է։ բ. — Վախճանական, որ ջինողին նպատակն ըլլալով՝ զայն թելադրած է շինելու. զոր օր. ուսման ծառայելու նպատակը կրնայ ըլլալ գրասեղանին վախճանական պատճառը։ գ. — Նիւթական, որ առարկայի մը տարրն է

որմէ բաղադրուած է. զոր օր. փայտը, նիւթական պատճառն է գրասեղանին։ դ. — Կերպական, այն ձեւն է, որ իր մ'իրեն բնութեան ու տեսակին մէջ կը դնէ. զոր օր. ուսման յարմար ձեւը՝ որով շինուած կ'ըլլայ գրասեղան մը, իր կերպական պատճառն է։

Հ. Կրնա՞ս օրինակ մը տալ Պատճառով և Արդիւնքով ընդլայնուած գաղափարի մը։

Պ. Այո՛. զոր օրինակ, Հռովմայ Սուրբ Պետրոս եկեղեցւոյն ամփոփ մէկ նկարագրութիւնը կրնայ ըլլալ չորս պատճառներով, որոնք են.

« Կաթոլիկութեան կեդրոնին վայել և արժանի Աստիճանով Գլխաւորին, որ վէմ գրուեցաւ Քրիստոսական կրօնին, կը բարձրանայ Հռովմայ մէջ, Ս. Պետրոս, աշխարհիս ամենամեծ տաճարը։ Հրաշակերտ գործ Միքայել Անճելոյ Պոնարրոդայի, բայց եւս առաւել կաթոլիկէ Ս. Քահանայապետաց մեծագործութեան, և որ կարծես կանխնուած է՝ մարմնացնելու համար աշխարհատիւռ հաւատացեալոց բազմութիւնը՝ մէկ փարախի մէջ ամփոփելու աստուածային ծրագրով։ Անոր հսկայ գմբեթը՝ որ երկնից բարձրութիւնը կերազով մ'երկրիս կը մօտեցնէ, քառասէւ ընդարձակ տարածութիւնը՝ որ աշխարհի չորս ծագերէն մէկ կեդրոնի, վիմին կենդանի չուրջը կը հրաւիրէ, հոն ցերուցան զետեղուած հազար ու մէկ հնձայ արձաններն ու մոզայիքի պատկերներն որ ամէն ազգի Սուրբ Հարց և կրօնաւորական հաստատութեանց Նահապետները կարծես հակուած կը հրաւիրէ ու կը համախմբէ, Ս. Քահանայապետաց գերեզմաններուն և Աստիճանաւոր չիրմին քով՝ Քրիստոսի շինեցիցը՝ արդէն լրացած կը հոչակեն, իսկ յանդուգն կամարները, որ ոսկեձեղուն պերճանքով կը հանդչին յաղթ ու կուռ որմերու և սիւներու վրայ, ատոնց հետ կը պատկերացնեն հազար ու մէկ դրասանքներով ու գրուագներով՝ ինչ որ սուրբ է, գեղեցկական ու ճշմարտութիւն, որով իրաւամբ արձագանգ կու տան՝ հայ, լատին և յոյն լեզուներով՝ Քրիստոսի յաւիտենական խօսքին — «Դու ես վէմ և ի վերայ այդ վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ»։

— Հո՛ս, Քահանայապետը, Միքայել Անճելոյ՝ աշխարհական պատճառներն են նիւթական շէնքին, որուն գաղափարական ծրագրողն է Քրիստոս. — Նիւթական պատճառ են որմերը, գմբեթն ու կամարները և ուրիշ

մանրամասնութիւններ. — Կերպական պատճառ՝ քառաձև կազմը, ընդարձակութիւնն և որոյ նիւթական ձեւին վրայ կ'աւելցուի թարդմանիչը՝ խորհրդաւոր իմաստնութիւն ակնարկով. — Վախճանական պատճառն է՝ Աստքելապետին կաթողիկէվայել յարգանաց մատուցումն, դիտելով անոր մէջ Ընդհանրական Եկեղեցւոյ Քրիստոսադիր ծրագրին իրագործումը։

Թ. — ՉԱՓԱԶԱՆՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ինչ է Չափազանցութիւնը.

Պ. Չափազանցութիւնն է, դէպքի մը պարագաները ենթադրութեամբ բայց ճշմարտանման հիման մը վրայ սաստկացնել և ճոխացնելը. զոր օր. Հ. Ալիշան, չափազանցելով ալիքներու խաղացքն ու ծփումը, կը նկարագրէ ովկիանոսի խռովքը.

«Բայց ինչ կը տեսնեմ, ծով, ինչո՞ւ ես մռայլ.
Ինչո՞ւ գոյն կու տաս կ'առնուս այլ և այլ.
Ահով մրրիկներ կ'ելլեն չորք դիտաց,
Եւ երերագին խեղճ բնութեան դիմաց.
Սև գարշապարով պար բըռնեն խաղան,
Կոհակ կոհակի կը վազեն ի վեր
Ճերմակ ու կանաչ փըրփուրքն յամեն հասեր.
Վո՜ւ վո՜ւ կը մռնչեն գոչմունք հովերուն,
Թափ կու տայ երկինք իւր Թուխ ամպերուն.
Որոտան գոչմունք օդերուն վերև
Կարկտահասն ի վայր Թափելով անձրև,
Եւ խառնափընդոր տարերաց ծայրէն
Կը ցտակէ կայծակն իր կրակոտ վայրէն.
Պինդ պինդ քարշելով զաղեղն ամպրոպին,
Շանթեր չողալով արձակէ փըքին...։

Ժ. — ՆՇԱՆԱԻՈՐ ՀԵՂԻՆԱԿԱՑ ԽՕՍՔ

Հ. Որո՞նք կ'ըսուին Նշանաւոր Հեղինակք.

Պ. Անոնք որ նիւթի մը մասնագիտութեամբ, գիտութեան համբաւով կամ հնութեամբ ականաւոր եղած են և մեծ հեղինակութիւն ունին ուսումնասիրական աշխարհի առջև։ Ասոնց գլուխն է Ս. Գիրքը, որ Աստուծոյ հեղինակութեամբ ճոխացած ըլլալէ զատ՝ սքանչելի է միանգամայն և իմաստալից։

Հ. Օրինակ մը կրնա՞ս տալ այդ տեսակ խօսքերու մէջբերումով.

Պ. Այո՛։ Մարդուս բարի կամ չար ըլլալը շատ կախումն ունի իր նախնական դաստիարակութենէն, որով դիւրաբեկ եղած առեն կազապարուած է։ Մանկութեան ստացած ուղղութիւնը՝ ծերութեան ժամանակ այլ եւս չփոխուիր զրեթէ, կ'ըսէ Իմաստունը. «Երիտասարդին նորոգումը՝ իր ճանապարհաց համեմատ, երբ ծերանայ ալ չհեռանար անոնցմէ»։ «Փուշը, կը դիտէ Ս. Օգոստինոս, ծայրովը կը կճէ. սակայն այդ կճող ծայրը՝ արմատէն է որ անունդ կ'առնու»։ — Արմատը՝ նախնական դաստիարակութիւնն է, ծայրը՝ հետեւող ընթացքն է։ Ասոր համար, մանկութեան ժամանակ, ամէն խնամք տանելու է տղոց դաստիարակութեան, ուսկից կախումն ունի անոնց նուազ կամ աւելի մարդ ըլլալը, և օգտակար՝ ընկերութեան և իրենց անձին։

Դ.

ՇՐՋԱՆ ԵՒ ՁԵՒ

Բուն Շարադրութիւն կամ Ճարտարաբանութիւն

Պատուճանք շարադրութեան կամ Ձեւք

Հ. Շարադրութեան կմախքը կազմելէ վերջ ի՞նչ կը մնայ ընել.

Պ. Քանի պատշաճի զարդարել զայն. այս զարդարանքը Ձև կը կոչուի:

Հ. Ի՞նչ են Ձեւերը.

Պ. Խօսելու կերպեր են, որ վայելչութիւն և ոյժ կու տան բառացածքին կամ գրութեան: Օրինակ. Յուսոյ ձիշդ մ'ըսել՝ վայելչագոյն է, քան քիչ մը յոյս: Մ'վ համբոյր ևևիզոբևան՝ ձշան և առիթ մտնու, ըսել լաւագոյն է, քան թէ պարզապէս. Յուդայի ևևիզոբևան ձշան մ'էր:

Հ. Ուսկից և ի՞նչպէս ծագումն առած են Ձեւերը.

Պ. Բնութենէն ծագումն առած են: Այսպէս. ա.— Հարկը ստիպած է մէկ բառը միւս բառին տեղ գործածել. որովհետև, լեզուս մ'որքան ալ հարուստ ըլլայ՝ գաղափարի ամէն նրբութիւնները չկրնար բացատրել, ուստի, յարակից կամ մերձաւոր կամ նման բառով մը կը ձանձնք բացատրել: Ձոր օր. լեզուի մասին, կ'ըսէ Վրդեռ. «Աչքերը շանթ կ'արձակեն, եռանդը՝ կը բորբոքի, սիրտը՝ կը ձմլուի, կտոր կտոր կ'ըլլայ, կը մարի, արիւնը՝ կը սառի, գլուխը՝ կը դառնայ, հպարտութիւնը՝ կը գիտվցնէ, կ'ուռեցնէ»: Արդ, այս բառացածքները Ձևեր են և մուտք գտած են լեզուի աղքատութեան պատճառաւ ու կը պահուին: բ.— Ոճին զարդ և պէսպիսութիւն աւելցնելու պատշաճութենէն, ուրով առհարկի մուտք գտած իմաստ մը՝ յետոյ իբրև զարդ մնացած է: Այսպէս, զոր օր. Ծաղիկ հասակ, կենաց ձմեռն կը գործածենք՝ երիտասարդութիւն և ծերութիւն ըսելու տեղ... ուր յայտնապէս ծաղիկ, ձմեռ, ձեւացեր իմաստով գործածուած բառեր են: գ.— Հոգեկան զգացմանց վառվռուն ևևիզոբևիկը՝ ուրիշ պատճառ մ'եղած է ձեւաւոր լեզու ստեղծելու: Յուզուած ատեն մարդս սովորականէ դուրս լեզու մը կը բանեցնէ և բառերու բնական ու պարզ իմաստէն չգոհանար, բառի մը տեղ իսկոյն ուրիշ մը կը փոխանակէ, և ըսելիքը՝ զոր կը զգայ՝ կը պատկերացնէ, և կարծես կ'աշխատի շօշափել տալ ու հաղորդել այսպէս իր յուզումի կայծը՝ ուրիշին կամ լսողին ալ: «Այս պարագային, կ'ըսէ Ռասին, կը պատահի՝ ինչ որ մարմնոյ վտանգի մ'ատեն կը պատահի»: Մարմնոնիս շարժուձեւեր կ'ընէ, զոր ընել պիտի չմտածէը երբեք հանդարտ եղած ժամանակ, տեղերու կը կառչի, հնարքներ մը կը մտածէ ու կը գտնէ, որ մոքէն պիտի չանցնէը՝ վտանգէ դուրս: Օրինակի համար.— «Տէր, աճուկդ սքանչելի է», խօսքը, պարզօրէն ըսուած է. իսկ հիացումի ժամանակ հարկ կ'ըլլայ փոխել և իմաստին մէջ հիացումի զգացումն ալ խառնել. պայպէս.— «Տէր, Տէր մեր, զի՛ սքանչելի է անուն քո յամենայն երկրի»:— Հո՛ս, Տէր բառին կրկնումը, զի՛ միջարկումիւնը՝ կը ծառայեն զգացումի արտայայտութեան համար...:

Հ. Ամէն լեզուի մէջ նո՞յն են:

Պ. Հիմնապէս նոյն են, սակայն գործածութիւնը կրնայ տարբերիլ իւրաքանչիւր լեզուի պահանջին և բնութեան համաձայն, մանաւանդ Շրչանները ու Բառի Ձևերը՝ որոնք լեզուական տարբերութեանց ազդեցութիւնը կը կրեն: Օրինակի համար, ֆրանսերէն On

est au cœur d'hiver, *չենք կրնար հայերէն թարգմանել. Ձմրան սրտին մէջ, այլ, խոր կամ սաստիկ ձմրան մէջ։*

Հ. Բանի՞ տեսակ են Զեւերն առհասարակ.

Պ. Վերոյիշեալներէն կը հետեւի թէ երկու տեսակ են. ըստ որում, ա. Բառերու նշանակութիւնն աւելի կը յատկացնեն. և բ. Երեւակայութեան, զգացումի ազդեցութեան չափով՝ բառերուն բնականէն տարբեր դարձուածք և այժ կու տան։ Առաջին պարագային կ'ունենանք Շրջան, իսկ երկրորդին՝ Բուռն ձև։ Այսպէս, ծաղիկը կը ժպտի, վեռեալը կը ննջէ, կենաց արեւը կը մարի — Շրջան են։ Իսկ. « Ո՛վ հաւատացեալներէն իր կրօնական և պատմական ուսմանց սկիզբը չէ լսած, չէ սովրած (Հ. Գ. Ալիշ) — Զև է։

Հ. Ինչ է Շրջանը.

Պ. Բառի մը կամ խօսքի մը բնական իմաստն ուրիշ իմաստի տեղ գործածութիւնը կամ ուրիշ բառերու դարձուածքով ըսելը՝ (ինչ որ կարելի է պարզապէս և յատուկ բառովն ըսել) Շրջան կը կոչուի։ Օր. — կենաց գարուն ըսել, փոխանակ երիտասարդութիւն ըսելու. կամ փոխանակ պարզապէս — Դիշեր է, ըսելու տեղ՝ Մրոյն քողն աւեն կողմ սփռուած է միապաղաղ, ըսել, Շրջաններ են։

Հ. Բանի՞ տեսակ Շրջան կայ.

Պ. Երկու տեսակ. ա. Բառի. բ. Իմաստի։ Բառի Շրջան է, երբ մէկ բառի մը բնական իմաստը թողուած՝ ուրիշ իմաստով կը գործածուի։ Իմաստի Շրջան է, երբ նախադասութիւն մը կամ պարբերութիւն մը, նոյն իսկ շարադրութիւն մ'ամբողջ այլաշրջիկ իմաստով կը գրուի։ Օրինակները պիտի տեսնենք իւրաքանչիւր շրջանի մէջ, և որոնց յետոյ կը յաջորդեն զանազան ձեւեր։

Ա. — ԲԱՌԻ ՇՐՋԱՆՆԵՐ

Հ. Բառի Շրջաններն որո՞նք են.

Պ. Բառի շրջաններն են. 1. — *Փոխաբերութիւն* (métaphore). 2. — *Խնդրատուութիւն* (sinecdoque). 3. — *Փոխանուանութիւն* (métonimie). 4. — *Փոխակարգութիւն* (métalepse) *որուն կը վերածուի նաև նոյն ինքն* (hypallage). 5. — *Հակիմաստ* (antiphrase) *որուն կը վերածուի հակակարծիք* (paradoxisme). 6. — *Պիտականուութիւն* (catachrèse). 7. — *Դէրանուանութիւն* (antonomase)։

Հ. Ինչ հիման վրայ տեղի կ'ունենան այս շրջանները.

Պ. Որքան ալ մէկ բառի յատուկ իմաստն ուրիշ իմաստի տեղ կը գործածուի, սակայն ատոնով չէ որ կ'ըլլայ, այլ յարակցութեան մը հիման վրայ։

Հ. Բանի՞ տեսակ կ'ըլլայ յարակցութիւնը.

Պ. Եօթն տեսակ. 1. — *Նմանութեամբ՝ որ կ'ըսուի փոխաբերութիւն։* 2. — *Նիւթական վերաբերմամբ՝ որ է խնդրատուութիւն։* 3. — *Պատճառ և արդիւնքով՝ որ է փոխանուանութիւն։* 4. — *Տարբեր յատկութեամբ՝ նոյն ներակայիի վրայ՝ որ է փոխակարգութիւն։* 5. — *Զիրար վերկնողներն իրարու տեղ գործածելով՝ որ է հակիմաստութիւն։* 6. — *Երեւակայական նմանութեամբ՝ որ է պիտականուութիւն։* 7. — *Անձի մը ո՛և է յատկութեան եզականութեամբ՝ որ է դէրանուանութիւն։*

1. — ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ
(métaphore)

Հ. Ի՞նչ է փոխաբերութիւնը.

Պ. Բառի մը յատուկ իմաստը՝ ուրիշ նման իմաստի մը տեղ գործածութիւնը կը կոչուի փոխաբերութիւն: Օրինակ. — Ներոն վագր մ'էր անագորոյնութեամբ, որ մօրն իսկ չխնայեց: — կեանց ծաղիկը շուտ կը թառամի:

Հ. Ինչի՞ կերպով կրնայ ըլլալ փոխաբերութիւնը.

Պ. Չորս կերպով. ա. — կենդանւոյ յատուկ իմաստ մը՝ ուրիշ կենդանւոյ մը յատկացնելով: Օրինակ. Զօրագունդը կը րռչի դէպ ի սահմանագլուխ. — Մարդս յուսով կ'օրօրուի. — կայ մարդ որ առիւծ մ'է, խօսքով՝ նապաստակ մը: բ. — կենդանւոյ յատուկ իմաստ մը՝ անկենդան առարկայի մը յատկացնելով: Օրինակ. Ծաղիկը ժպտուն է. — երկինքը գոհարր է: գ. — Անկենդան առարկայի մ'իմաստը՝ ուրիշ անկենդան առարկայի մը յատկացնելով: Օրինակ. Գիտութեան չահը կը փարատէ տգիտութեան աղջամուղջը: դ. — Անկենդան առարկայի մ'իմաստը՝ կենդանւոյ յատկացնելով: Օրինակ. Աստիղաս աստուածային թարկութեան մէջ ինք զինք գործիքը կը համարէր. — Վոլտեր ինքզինք եկեղեցւոյ նաեւ ընկզմելու զրկուած չանաձուկը կ'անուանէր:

Հ. Ինչ թերութիւններէ զգուշանալու է փոխաբերութեան մէջ.

Պ. Պէտք է որ. ա. — նմանութիւնը հիմնական ըլլայ և իրօք նմանութիւն գտնուի: Ինչպէս, լաւ չէ ըսել. Մարդը կենաց արձագանգն է. — Երաժշտութեան հնոց են զանգակատուները: բ. — Յատուկ իմաստին անցքը

դէպ ի փոխաբերեալ իմաստը բնական ըլլալու է: Ինչպէս, լաւ չէ ըսել. Տիեզերական պատմութիւնը՝ ժամանակի շղթան է, որուն վրայէն կը քալէ մարդը՝ տերութեանց անկումներու զղրդիւնով:—Մահը գրագէտ չըլլալով անպատեհ փոխաբերութիւն մ'ըրաւ երիտասարդին մահուամբ: գ. — Հակասող իմաստներ իրարու կցելու չէ: Ուստի, սխալ է ըսել. Մագդաղենացին իր աչքի ապրնակը Յիսուսի ոտքը կը րրչէր և մազերու գետով կը չորցնէր: դ. — Աղտոտի, անպարկեշտ ու գռեհիկ առարկութիւններէ քաշելու չէ նմանութեան հիմը: Զոր օր. Հերմէս ձիւն բրաւ Ալպեանց վրայ (Որատիոս). — Ամբեն երկինէ սկաւառակին վրայ դրուած ձուաձեւի է: ե. — Փոխաբերեալ իմաստը՝ նուազեցնելու չէ բանական իմաստը: Զոր օր. պէտք չէ ըսել. Աչերները կը ծփան հունձքի պէս. — ընդհակառակն լաւ է. Հունձքը կ'ալեկոծի: զ. — Եթէ երբեք շատ չմերձեցուելիք իմաստ մը յատկացնել հարկ ըլլայ, արբագրիչ պարագայ մը դնելու է: Օրինակ. «Եթէ հաւատքը թոյլ տուած ըլլար, ով կոյս, զքեզ աստուածոհի մը պիտի կարծէի» կ'ըսէր Աբիտրացին՝ Աստուածամօր համար: — Հոս, երբ հաւատքը բոլոր տար բացատրութիւնը, կը սրբագրէ աստուածոհի բառին անպատշաճութիւնը:

2. — ԽԵԼԱՄՏՈՒԹԻՒՆ
(synédoque)

Հ. Ինչ է խելամտութիւնը.

Պ. Բառի մը յատուկ իմաստին ուրիշ իմաստի տեղ գործածութիւնը՝ նիւթական յարաբերութեան հիման վրայ՝ կը կոչուի խելամտութիւն:

Հ. Քանի՞ կերպ կ'ըլլայ խեղամտութիւնը.

Պ. Գլխաւորապէս վեց կերպով. ա. — Նիւթի առարկային տեղ դնելով։ Օրինակ. — Ոսկի և արծաթ՝ դրամի տեղ. Երկար՝ սուրի տեղ. Ջնչին փայտիկ (նաւուն) կը յանձնեն մարդիկ իրենց անձը, և ալեաց վրայ շրջելով ոչինչ լաստով մ'ապրեցան։ բ. — Մաս՝ ամբողջի տեղ և ամբողջը՝ մասի տեղ։ Օրինակ. — Ամէն բևեռաև կամ ամէն լեզու կը գովէ զքեզ. փոխանակ ամէն մարդ ըսելու. Յարկ՝ տան համար. Մեմ՝ դրան կամ տան համար։ Խրայելացիք սպաննուեցան, այսինքն Խրայելացի մը։ գ. — Սեղ՝ տեւական տեղ, տեւակը՝ սեղի տեղ։ Օրինակ. — Ձիերու և ջորիներու պէս (անբաններու պէս) մի՛ ըլլաք որ իմաստութիւն չունին։ դ. — Վերացեալը՝ բանձրացելոյն տեղ և փոխադարձաբար։ Օրինակ. — Աղքատութիւնը տեսնել և չկարեկցիլ՝ անգթութեան գործ է. այսինքն է, անգութ մարդու... աղքատի վրայ...։ ե. — Որչափ թիւ մը՝ անորոշ թուոյ տեղ։ Օր. — Հազարք հազարաց և բիւրք բիւրուց զքեզ կը պաշտեն, ո՛վ Տէր. փոխանակ բազմութիւնք, հազար ու մէկ՝ հազար անգամ ըսելու տեղ։ զ. — Եզակին՝ յոքնակիի տեղ և փոխադարձաբար։ Օրինակ. — Աղքատ ու հարուստ (մարդիկ) հաւասարապէս պարտաւոր են առաքինի ըլլալ. — Թշնամին (թշնամիները) քաղաքը պաշարեց. — Տանդէներ, վիրգիլիոսներ... հանճար ունենալով հանդերձ՝ ուսմունք ըրին, յոգնեցան՝ մեծ երկեր արտադրելու համար։

3. — ՓՈԽԱՆՈՒՆՈՒԹԻՒՆ

(métonymie)

Հ. Ի՞նչ է փոխանունութիւնը.

Պ. Փոխադարձ պատճառի և արդիւնքի վերաբերում ունեցող իմաստները իրարու տեղ գործածելով՝ կ'ունենանք փոխանունութիւն։ Օրինակ. — Արեւ ըսել՝ պատերազմի տեղ. — Վիրգիլիոս, Որատիոս ըսել՝ իրենց գրքերուն տեղ։

Հ. Քանի՞ կերպ կ'ըլլայ փոխանունութիւնը.

Պ. Գլխաւորապէս ութ կերպ։ ա. — Պատճառն արդիւնքի տեղ։ Օրինակ. — Բազուկ բլուրները կը սիրէ (որթատունկը). — Երուանդ արքայի դուռը կռել կոփել (Երուանդ արքայի քաղքին...)։ բ. — Արդիւնքը պատճառի տեղ. զոր օր. Բրտինք թափեց = աշխատեցաւ. Արիւն թափեց = պատերազմեցաւ։ գ. — Պարունակողը պարունակելոյն տեղ. զոր օր. Հռովմ խօսեցաւ՝ դատը վերջացաւ = Քահանայապետը...։ — Երկիւրը խաբել ուզողը՝ երկրիս ցնորքն է. այսինքն է, Ճատուռած խաբել ուզողը՝ մարդուն ցնորքն է։ դ. — Պարունակեալը պարունակողին տեղ. զոր օր. Իլիոն ընկճեցաւ Ցունաց ձեռօք = Տրովադա։ ե. — Կարողութեան մը տեղ՝ նոյն կարողութեան մասին մէջ յատկացուած տեղը գործածելով։ Օրինակ. Գլուխը՝ բազկեն առաջ գործածելու է. — Միտք վիրաւորուեցաւ = զգացումը։ զ. — Տեղւոյ մ'անունը տալ՝ այն տեղւոյն մէկ արտադրութեան։ Օրինակ. Իտալիա կը կարծեմ ինքզինքս՝ գեղեցիկ երաժշտութիւն մը լսելուս պէս։ է. — Իրի մը նշանը՝ նոյն իրին տեղ։ Օրինակ. Սքեմ = կրօնաւորի տեղ. թագ = թագաւորի տեղ. Խաչ՝ = քրիստոնեի տեղ, իսկ Լուսինը = մահմետականի տեղ։ ը. — Ազգի մը նախահայրը՝ նոյն ազգին, կամ պետ մը՝ իր բանակին կամ վարած հասարակութեան տեղ, կամ հիմնադիր մը՝ հիմնած հաստատութեան տեղ. զոր օր. Աննիբաղ արշաւեց = Բանակը. — Կուռքերը չեն կրնար տապալել զԲրիատոս = Կռապաշտութիւնը... Բրիատոնէութիւնը։

4. — ՓՈԽԱԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ
(métalepse)

Հ. Ի՞նչ է փոխակարգութիւնը.

Պ. Երկու իմաստներու փոխանցումն և իրարու տեղ գործածութիւնը՝ մերձաւորութեան և զուգընթացութեան պատճառաւ՝ կը կոչուի փոխակարգութիւն:

Հ. Քանի՞ կերպ կ'ըլլայ փոխակարգութիւնը.

Պ. Հինգ կերպ: ա. — Երկու յատկութիւն՝ որ միասին կը գտնուին առարկայի մը վրայ՝ իրարու տեղ գործածելով. զոր. օր. Մութ սենեակ = կոյր սենեակ. Համը = խուլ. — Երկայն ձեռք = գող և այլն: բ. — Իրարու նախորդ կամ յաջորդ գաղափարները իրարու տեղ գործածելով. զոր օր. Միակ գովեստը՝ որուն արժանի եմ, կ'ըսէ Պերիկղէս, է որ ոչ մէկուն սուգ բռնել տուած եմ = մահուան պատճառ ըլլալ: գ. — Գոյականի մը տածականը կամ վերադիրը՝ անոր յատկացուցչին կամ յարակից գոյականին տալով. զոր օր. Միայնակ գիշերուան մէջ մուր խաւար կ'երթային. փոխանակ, Մուր խաւար գիշերուան մէջ միայնակ կ'երթային: դ. — Խնդիրները փոխանցելով. զոր օր. Եկեղեցւոյ զանգակը զարկաւ. հո՛ս անուն քայի նպատակ սեռի խնդիր: —

Ալիշան Ամերիկայի անտառներն ակնարկելով որ խիտ են և հինաւուրց, իւր մէկ երգին մէջ կ'ըսէ.

ԱՌ ՀԱՐԱՋԱՏՆ ԻՄ

Ո՛վ յաւերժական կաս գիշեր մայրիք,
Որ զիս կարդցողին ու գրողն նմանիք,
Լսե՞ց ձեր շշուկն արդեօք Սերովբէս,

Ա՜հ, ըսաւ արտեւ, յիշէ՛ց զանոլ կաս.
Հէտ Սերովբ անուան հին Քերովբէ անքակ՝
Արտասուիք աչքն է վայր բերաւ փայլուն ակ. —
Ա՜հ, գնաւն երկու դիւեն հետաւոր
Դէմ դէմ թնդացէ՛ն երկու սիրաքն հետաւոր:
Նուագք. Բ. Մաղթունի.

Չոս, կաս գիշեր = կաս մութ կաս լոյն իմաստով գործածուած.

Արտին կաս = ղրեայր ըսելու տեղ.

Սերովբ, Հին Սերովբ = զուգադրելով ղրեայր կ'իմանայ.

Արտասուիք = ածականաբար գործածուած, փայլունակ՝ իբր արգիւնք.

Դէմ դէմ... և հետաւոր թնդալ = սիրով տաք:

ե. — Գոյականն ածականաբար և փոխադարձ գործածելով. զոր օր. Գարուն տարիք = Ծաղիկ հասակ. — Կայէն մարգ մ'է = վատասկ անձ մ'է. — Մատնիչը մօտեցաւ = Սրևմտահոգ թափորի ելան...:

5. — ՊԻՏԱԿՈՒԹԻՒՆ
(catachrèse)

Հ. Ի՞նչ է Պիտակութիւնը.

Պ. Պիտակութիւնը բառի պակասութենէ յառաջ եկած շրջան մ'է, որով ենթադրական կամ երեւակայական նմանութեան մը հիման վրայ՝ յատուկ իմաստ մ'ուրիշի կը յատկացնենք. զոր օր. Գրքի գլուխ. Երես = կողք. Սեղանի ոտք. Սղոցի ակռաներ. Մարդ գլուխ երկերկու հաց տալ: — Այս օրինակներէն կը տեսնուի որ, շրջանով գործածուած բառերը, իրրև թևակաւ իմաստ պահած են անհրաժեշտ իմաստը՝ առանձինն բառի պակասութեանց համար:

6. — ՀԱԿԻՄԱՍՏ – ՀԱԿԱԿԱՐԾԻՔ

(antiphrase կամ paradoxisme)

Հ. Ի՞նչ է Հակիմաստը.

Պ. Շրջան մ'է որ աննմանութեան վրայ հիմնուած ըլլալով՝ կամ բառ մը ներհակ իմաստով կ'առնուի և կամ զիրար մերժող նշանակութիւններ իրարու կը մերձեցուին: Առաջին պարագային՝ հակիմաստ (antiphrase) կ'ըսուի. իսկ երկրորդ պարագային՝ հակակարծիք:

Հ. Հակիմաստի օրինակ մը կրնա՞ս տալ.

Պ. Այո՛. օրինակի համար, Սև ծովը՝ ասպնջական կոչուած է իր յաճախակի փոթորիկներուն պատճառաւ: Էջը՝ Արկադիոյ սոխակ կոչուած է: Գայլը՝ ոչխարներուն հաւատարիմ պահապան:

Հ. Հակակարծիքի օրինակները ևս գիտե՞ս.

Պ. Այո՛. Երջանիկ անխելքուհին: Մահ, էնչո՛ւ դուք ալ այդ խնամուն տխմարներուն չէք (Մասիլիոն): Պոսիւէ կը ներկայացնէ երկու վիճակներ, որ «կը սնանին ոչ այնքան միեւնոյն կերակրով, որքան միեւնոյն ծոմապահութեամբ:

7. — ԴԵՐԱՆՈՒՆՈՒԹԻՒՆ

(antonomase)

Հ. Ի՞նչ է Դերանունութիւնը.

Պ. Դերանունութիւնը՝ յատուկ անուան մը հասարակ անուան տեղ և փոխադարձաբար գործածութիւնն է: Օրինակ.

Մարգարէն = Դաւիթ.
Իմաստունն = Սողոմոն.
Փիլիսոփան = Արիստոտէլ.
Լամբրոնի փողը = Ներսէս Լամբրոնացի...

ՅԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒԱՆՔ ՀԱՍԱՐԱԿԻ ՏԵՂ

Կայէն = եղբայրասպաց.
Յուդա = Մատնիչ.
Ներոն = Անգութ իշխան.
Աւտիպաս = Գանդիչ մը...

Բ. — ԻՄԱՍՏԻ ՇՐՋԱՆՆԵՐ

Հ. Իմաստի Շրջաններն որո՞նք են.

Պ. Իմաստի Շրջաններն են. 1. — Այլաբանութիւն (allégorie). 2. — Չափազանցութիւն (Hyperbole). 3. — Հեգնութիւն՝ որուն կը վերածուին Անձնաբանութիւն և Երգիծաբանութիւն. 4. — Անձնաբանութիւն (euphémisme). 5. — Նուազաբանութիւն (կամ մեղմաբանութիւն) (litote). 6. — Շրջաբանութիւն (périphrase կամ circonlocution):

Հ. Ասոնք ինչո՞ւ շրջան կ'ըսուին և ի՞նչ հիմն ունին.

Պ. Շրջան կ'ըսուին, որովհետև իմաստ մը կամ բոլորովին այլայլելով կը բացատրեն կամ եզածէն միշտ աւելի կամ պակաս բացատրելով՝ բնական իմաստը կ'այլայլեն և վերջապէս անուղղակի բացատրութեամբ կը հասկցնեն իմաստ մը:

1. — ԱՅԼԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

(allégorie)

Հ. Ի՞նչ է Այլաբանութիւնը.

Պ. Շարունակեալ փոխաբերութիւն մ՚է, որով ոչ միայն բառի մը յատուկ իմաստը կը շրջուի, այլ ամբողջ նախադասութեան մը, շարադրութեան մը: Օրինակ. Որատիոս Հռովմ քաղաքը նաւու կը նմանցնէ, և քաղաքական պատերազմը՝ որ կը սպառնայ՝ ալէկոծութեան, և այսպէս նման գաղափարին շարունակութեամբ՝ նմանեալը կը բացատրէ, յանձնարարելով խաղաղութիւն՝ նաւահանգիստը, օրինապահ հպատակութիւն՝ վէկը, վիճաբանութիւն՝ սամիքն ու յոզակապը, ըսելով. «Ո՛վ նաւ, ծովածուփ ալէկոծութենէ պիտի բռնուիս, կեցիր ուրեմն նաւահանգստիդ մէջ. չե՞ս տեսներ որ ոչ սամիք ունիս, ոչ վեկ. կայմդ հովերէն կոտրած է, առագաստներով բռնող առաստաններդ կը հեծեծեն, և ինչպէս պիտի կարենան ջուրերու բռնութեան դիմանալ տախտակամածներդ որ իրարու ազուցուած չեն պինդ կապով:

Հ. Քանի՞ կերպ կ՚ըլլայ Այլաբանութիւնը.

Պ. Երկու կերպ: ա. — Պարզ, երբ շարունակեալ է առանց մեկնողական յատուկ բացատրութիւններու: բ. — Խառն, երբ Այլաբանութեան հիմն կազմող նմանութեան մերձեցումն ալ կ՚ըլլայ բացատրելիք առարկային. զոր օր. Մոնթէսքիէօ կ՚ըսէ. «Հռովմ նաւ մ՚է՝ կրկին խարխափով ամրացած փոթորկին դէմ, կրօնքով և բարոյականութեամբ»: Այս օրինակը խառն այլաբանութիւն է: Իսկ պարզ է Հ. Ալիշանի «Անթառամ ծաղիկ» ստանաւորը, որուն մէջ նախ այլաբանօրէն ծաղկի նմանութեան ներքև կը նկարագրէ տիոց վաղանցկութիւնը և յետոյ երկրորդ մասին մէջ կը մեկնէ զայն:

ԱՆԹԱՌԱՄ ԾԱՂԻԿ

Գլուխ գահոյք ձմերան
Յափափայեց ձիւնադէզ,
Անձկակարօտ ես գարնան
Խընդրեմ գալար ասպարէզ.

Ելէք, մանկունք, փութապէս
Ժողովեցէք լինձ ծաղկունս.
Հիւսեցէք փունջըս պէսպէս
Հոտառեցուք անուշոնս:–

Այլ բա՛ըե, ըլինչ տեսանեմ.
Ընդէր կասիք գուք որդեակք,
Չիմ ոչ չարժիք չուառաձեմ,
Զինչ այս տեսիլ սըխրոցակ.

Ո՞ւր են ծաղկունք զանազան
Զոր այնքանեաւ ժիր փութով
Մըշակեիքդ ի գարնան,
Յառ ըզսընկօքըն գալով.

Ոչ եւս ի յայս գան յուշիկ
Ի տերեւոց միջակի
Կոկոնք ծաղկանց անուշիկ,
Իբր երեխայք ի գըրկի.

Ոչ եւս այգուն հեզապէն
Յօղն ամպիկք ծիրանի.
Զըմպէ բուսական կաթոգին
Եւ ոչ առ հողմ սասանի:

Ո՞ւր է մայիսն երփնազարդ
Բուրաստանիս բարեկամ,
Որ գայր բերէր սըփռէր վարդ,
Սըփռէր սըմբուլ և սըլտամ.

Անդ գոյն ընդ գոյն հարկանէր
Զև ընդ ձեւոյ ի պայքար,
Եւ բոյր ընդ բոյրըս խառնէր,
Գէղ ընդ գէղոյ գիմահար:

Ո՛հ, ասաէն չէք լինչ կայուն.
Թէպէտ չըբնազ է ծաղիկ,
Այլ և նա զուրկ ի գէղոյն
Խամրեալ ծընդէ յիւր ծըղիկ:

Յիշէք ըզվարդ կարմրորակ
Ըզվէհագոյնըն ծաղկանց,
Չարիւր թերթիւք բոլորակ
Թագաւորաց գեբազանց.

Ըզկայր զոյգ նըմ՝ արդարև.
Այլ մինչ անցէդ առ նըմին
Ի միջօրեայն բարկ արև,
Այդ վճարեալ էր վարդին.

Իբր ընդ կառափն իւր կոչնոճ
Դիտէր զերկիր գըլխակոր
Կախ է սըխեղձն բողբոճ,
Եւ թերթք զիւրեաւ կախ բո-
[լոր:

Տեսէք ըզմեզմ մանուշակ,
Որ ի միջի դալարեաց
Իբրև աչիկ անուշակ
Կայր պարկեշտիկ կիսաբաց.

Յետ աւուրց հեղն ի ծաղկունս՝
Ծալ ծալ ծիւրեալ քըձքըճիկ
Եւ կըկոցեալ քան զաչկունս՝
Ոչ եւս այլ էր նա ծաղիկ։

Տեսէք գուք աստ գեղաղէշ
Եւ ըզշուշանըս կանգուն,
Ոձն ըսպիտակ, միւս խարտէշ
Շողշողելով յարեւուն.

Նա ջինջ քան ձեան ըզքաւակ
Աչաց խըտիլ և զարմանս,
Եւ ոչ մի կէտ սեւորակ
Բըծաւորէր զիւր սահմանս.

Սա է շըղարշ շիկորակ
Յեռեալ կիսուռածըս ճամուկ՝
Ճօճայր է բարձրըն գիտակ
Դըշխայակերպ գեղաշուք.

Ըզնա հասուչըն իւր Աստուած
Տեսեալ կանգուն է վայրին,
Քան Սողոմոն պերճազգեաց
Վըկայէր գոլ յիւր սեռին.

Սակայն յաղթօղն ալըքայից
Ծիրանազգեացն իսկ չուշան՝
Խըռուոյ եղեալ զուգակից
Աւնու է հնոցըս վախճան։

Ի մարմանդամ մարգկութեան
Նորաբողբոջ գուք ծաղկունք
Գըգուեալք յարբունս եռանդ
Աւրգ երեւիք, ով մանկունք.

Հասակ կորով և կայտառ
Կազմեն ըզձեզ արդ պարտէզ.
Ա՛յլ ժամանակ սուրթեւ՝
Խամրիլ, ծաղկունք՝ և ըզձեզ։

Մարմին զանգուած երկրաբոյս
Ցերկիր է նոյն հակամէտ՝
Իբր հովանի վաղահոյս
Անցեալ սահի հետ ընդ հետ.

Տըգեղ ալխեղծ և ալմոյն
Նա քան ըզխոտըն վայրի
Աչիկեալ է գուբըս հողոյն
Ի սպառ խսպուռ խանգարի։

Ա՛յլ մի ալըտմիք ինձ մանկունք.
Գոյ ձեզ լինել անթառամ.
Նախանձեսցին ձեզ ծաղկունք,
Գուք փթըթեալջիք յամերամ։

Քանզի սիրա՝ սիրա մարդըս
Յաղթէ սիոցն օրինի, [բուն՝
Գիտէ պահել զիւր գարուն
Եւ կալ մանուկ ծերունի։

Ոսկեկոկոն ոսկեծիլ
Մըշտափըթթիթ միայնակ,
Ծաղիկ՝ ծաղկանց իսկ խըտիլ՝
Անմեղութիւն է, որդեակք.

Անմեղութիւն լոկ ծաղիկ
Որ յաւիտեան ոչ խաւրի.
Զիք նըմին զոյգ գեղեցիկ
Զիք է յերկին չէք յերկրի։

Անմեղութեան յիշատակ՝
Քան զոր չիք մեծ ըսատացուած,
Սիրուն առնէ զձեր հասակ
Եւ առ մարդիկ ու Աստուած.

Թէ յԱստուծոյ թէ ի մէնջ
Ցանկայք սիրել գուք մանկունք,
Ցանմեղութեան հարջիք տենչ,
Եւ անթառամ կայք ծաղկունք։

Անմեղութեան կալեալ ուշ
Հըսկեսջիք տիւ և գիշեր,
Չի մէ չարին գաղտնի փուշ
Հեղձուսցէ զձեզ վաշըշէր.

Գէր քան ըզվայրն եգիպտ
Ամենազան սուրբ դըրախտ
Ցանեղն աչօղ ալընկեալ կայ
Ի մարդուն սիրտն իւր անախտ.

Որում մըշակ պահապան
Ըզխիզճ ներքին կացոյց Տէր,
Գործել պահել յարաչքան
Կանխեալ յերկիւղ և ի սէր։

Համա մանկունք մըշակիկք
Դարմանեցէք ժիրաժիր
Ցանմեղութեանդ ծաղիկ
Եւ բերցէ միրգ կենսաձիր.

Անդ աղաւնեակն այն հրեղէն
Թառեալ Հոգին սըրբասուն,
Անմեղութեան փոխարէն
Նորոգեսցէ զկեանս համբուն։

Յաստուածային կայանս այն՝
Յորմէ երբեմն գըլթեաց,
Ամեղութեամբ լոկ միայն՝
Վերամարձցէ լուսազգեաց։

Նուագք Ա. Հատոր

Հ. Ինչ յատկութիւն ունենալու է Աղլաբանութիւնը.

Պ. Հարկ է որ. ա. — Ճիշտ ըլլայ, այսինքն նմանութեան երկու եզրերն իրարու լաւ համաձայնին և մին միւսը բացատրէ ամբողջովին։ բ. — Յատակ ըլլայ, այնպէս որ այլաբանական բացատրութենց միջէն որոշ ու թափանցիկ եղանակաւ տեսնուի բուն ու բնական իմաստը նոյնութեամբ։ Օրինակ. կեանքի Ջևիիրը չհասած՝ հարկ է Զոզիակոսի շրջանը բոլորել եղանակներուն կարգաւ, Զուկիճ՝ խոյ, խոյէն՝ ցուլ ատենով և յետոյ երկուորեակի յայգերն խեցգետնի քաշքշուելն, Առիւծի խրոխտանքը զգալ ու փորձել և փորձառութեան կշիռին մէջ կոյսի անմեղութիւնն ու կարիճի զայրութիւն զատաճանութիւնը ճանչնալ ու խորհիլ, մինչև որ Աղեղնաւոր մահուան մօտենալով Այծկղէր պատենին մէջ մանել ատիպուի և Հուսի հոն Ջրոյ պէս։ — Ըսել կ՚ուզէ.

կեանքն իր ընթացքի գագաթնակէտը հասնելու համար, հարկ է որ հասակի չորս շրջաններն անցնի, մանկութեան՝ որ գարունն է, երիտասարդութեան՝ որ ամառն է, առնութեան՝ որ աշնան կը համեմատի և ծերութեան՝ որ ձմեռն է։ գ. — Մխոթիանց պահուն նմանութիւնը՝ ամբողջ ընթացքի մէջ և հակասական ու տարբեր պատկերներ չխառնուին։ Օրինակ. Առաքինութեան ճանապարհին փուշերը ծաղիկ կը թուին անոր որ կը հաւէ՝ ղեկ ունենալով կրօնքը։ — Չոս ստորագծուած բառերը չեն շարունակեր ձանապարհի գաղափարը, որ հետեւ ունի փուշ ու ծաղիկ. ուստի, փոխելու է կը հաւէ և ղեկ բառերը՝ կը քալէ և առաջնորդ բառերը գետեղելով։ դ. — Ստորին և տգեղ նմանութեանց վրայ հիմնուելու չէ, ինչպէս ըսինք փոխաբերութեան համար. սակայն, ստորին և տգեղ բացատրութիւնները, զոր ըսել հարկ կ'ըլլայ, շատ պատշաճօրէն կրնայ պարտկիլ։ Օրինակ. Մ'րքան դիւրաւ կը թարշամի շուշանն եթէ նորեցի անպատկառ հարուած մը վիրաւորէ զայն. ո'րքան դիւրաւ կ'ազօտի ջինջ հայելին՝ հրատապ շունչի մ'առջև։

2. — ԶԱՓԱԶԱՆՑՈՒԹԻՒՆ

(hyperbole)

Հ. Ի՞նչ է Զափազանցութիւնը.

Պ. Եղածէն շատ աւելի կամ շատ նուազ ըսել՝ պակաս չըսելու համար։ Այս ձեւով՝ առարկաները կը մեծցնենք լաւ տեսնելու համար։ — Եղածէն աւելին կամ նուազը՝ որ յաճախ իրականութիւնը քիչ թէ շատ կ'այլաշրջէ, իրաւունք կու տայ Զափազանցութիւնը իմաստի շրջաններուն մէջ զետեղելու, ինչպէս ըրած են հնագոյն հեղինակները, հռետորները։

Հ. Կրնա՞ս օրինակներ տալ.

Պ. Այո՛. Կիկերոն կ'ըսէ կեսարու. «Դուն այնքան երկիրը նուաճեցիր, որքան ոչ ոք կրնայ ո՛չ թէ այցելել այլ միայն կարել անցնիլ։ — Վիրգիլ, Տրոյոսի ձիերուն համար կ'ըսէ. «Անոնք սպիտակութեամբ կը գերազանցեն ձիւնը, և արագութեամբ՝ հովերը...։

Հ. Ինչ բանի կը ծառայէ Զափազանցութիւնը.

Պ. Կը ծառայէ. ա. — Աբելի կենդանի պատկերացնելու համար առարկայ մը կամ գաղափար մը։ Օրինակ. Գոնտէ, որուն անունը միայն պարիսպները կը քանդէ, զօրախմբերը կը մղէ և կը շահի պատերազմը։ բ. — Երբեմն սաստիկ կրքէ մը կը բղխի, այն ժամանակ յուզելու կը ծառայէ։ Օր. Վա՛յ ինձ, ուսկի՞ց փախուստի ճամբայ մը պիտի գտնեմ...։ գ. — Մաղթածական գրութեանց մէջ՝ Զափազանցութիւնը կը ծառայէ անհաւատալին ներկայացնելով թէ՝ հեգնելու և թէ զուարճացնելու։ Ինչպէս. Լըսրէօն կը գրէ.

Զէր ու իմ սափրիչըս, Պարոն Լամպրէն,
Կ'ածիլէ այնքան վիս գանգաղօրէն,
Որ երբ երեսիս աջ կողմն աւարտի
Ձախ կողմի մօրուքս գարձեալ բուսնի։

Հ. Ինչ զգուշութիւն պէտք է Զափազանցութիւն գործածելու պարագային.

Պ. Մաղրելի ծայրայեղութենէ խորշելու է, որ, փոխանակ հաճելի ընծայելու՝ արհամարհելի չընէ գրուածքը ու շրջանէ զրկէ։ Օրինակ, որչափ անընդունելի է հետեւեալը զոր կարդաս Եւ. ժամանակակից մը կը գործածէ, այդ իշխանին մահարձանին վրայ գրուելիք արձանագրութեան մէջ. «Իր դագաղ՝ երկիրն է, իր գերեզմանը՝ տիեզերքը, աստղերն՝ իր մոմերն են և մեր արցունքներն՝ իր ծովերը»։

3. — ՀԵԳՆՈՒԹԻՒՆ

(ironie)

Հ. Ի՞նչ է Հեգնութիւնը.

Պ. Հեգնութիւնը՝ ծաղրաբանութիւն մ'է, որ կ'ըլլայ՝ ըսածին հակառակն հասկցնելով։ Օրինակ. Մ'վ հաւատարիմ պահապան ոչխարաց, գայլ, որ շատ սիրելէդ կը փայփայես զանոնք ակռաներովդ...։ «Ո՛վ կ'ըսէ թէ սա Ենէասի գութը չէ, քանի որ նա իր հայրը վերցուց և սա իր մայրը». — Զայս Ներոնի համար զրեց լատին բանաստեղծը, բաղդատելով Ենէասը՝ որ ուսերուն վրայ վերցուց տարաւ իր հայրը, մինչդեռ առաջինը՝ մայրն սպաննելով անհետացուց։

Հ. Բանի՞ տեսակ կ'ըլլայ Հեգնութիւնը.

Պ. Երեք տեսակ։ ա. — Պարզ Հեգնութիւն է, երբ ճշմարտութիւն մը շեշտելու կամ սխալ մը հերքելու համար ներհակը կ'ըսուի զգացումով. զոր օր. «Անշուշտ զարուս մարդը պիտի չըլլայի եթէ անձիս վրայ շատ մեծ համարում չունենայի. ամէն մարդու համար ալ այսպէս է». (Մոնթալամպեր)։ Նոյնին, Վիկտոր Հիւկոյ, Եկեղեցւոյ դէմ խօսած ճառին մէջ պատասխան տալով ըսաւ. «Ջախակոմեան դասու ծափահարութիւնն այդ ճառին արժանաւոր պատուհասն է»։ Երբ ասոնք սկսան աղմկել ժխոր հանելով, աւելցուց. «Պատուհաս բառը ձեզ կը վիրաւորէ՞, ես կ'առնում զայն, անոր դէմ դնելով վարձատրութիւն»։... Եղիա Մարգարէն, կը հեգնէ Բահազու քուրմերը, երբ կը պոչտային իրենց ողջակէզն առանց կրակի սպառելու համար. «Մեծաձայն կանչեցէք, զի Աստուած է, թերեւս զբօսանք մ'ունի, և կամ հրաման մը տայ, կամ

եթէ քնացած է արթննայ»։ բ. — Ողբական հեգնութիւն է, երբ գովելու կամ հրահանգելու համար պարսաւանք կը կեղծուի (asteisme). զոր օր. Մասիլիոն իր Ամենայն Սրբոց ճառին յառաջաբանին մէջ կ'ըսէ. «Տէր արքայ, եթէ աշխարհը խօսելու ըլլար՝ տարբեր լեզու մը պիտի գործածէր. պիտի ըսէր նա. «Երանի՛ այն իշխանին որ միայն յաղթելու համար պատերազմած է. որ իր դէմ զինուած բազմութիւնները ունեցեր է լոկ աւելի փառապանծ խազազութեան մը առիթ տալու համար. որ միշտ աւելի մեծ եղած է թէ՛ վտանգի և թէ՛ յաղթանակի ժամանակ»։ — Հոս առաքինութիւնը պարտուելու կամ թերութիւնն առաքինացնելու ձեւով ներհակը կ'ուզէ հասկցնել։ գ. — Երգիծաբանութիւն կ'ըլլայ այն հեգնութիւնը՝ որ խիստ վիրաւորիչ է. և այս հեգնութիւնը վսեմ է. զոր օր. Ատոմ Մոկացի՝ Շապուհի հետ որսի ելած ըլլալով, երբ եղեգնուտի մը մէջ կրակ ինկաւ և զիրենք շրջապատեց, ըսաւ. «Ինչո՞ւ կը վախնաս»։ — Բագրատունի սպարապետ մը՝ Պարսիկ ոսոխը բռնած ըլլալով՝ շամփուր մը կարմրցուց կրակով և զայն ասոր գլուխը փաթթելով, ըսաւ. «Ահա զքեզ թագաւոր կը պսակեմ Հայոց վրայ, վասն զի, ըստ հայրենի օրինաց, ինձ կ'իյնայ թագաւորաց պսակադրութիւնը»։

Հ. Ի՞նչ զգուշութիւն ընելու է Հեգնութեան մէջ.

Պ. Պէտք է գիտել որ պարզապէս կիրք յագեցնելու համար չըլլայ, այլ ճշմարտութեան և առաքինութեան ջատագով ըլլայ, և ո՛չ անձնահաճ ու կրքոտ նախանձ ու լուտանք։ Դարձեալ զգեհերիկ ու անվայել բառ չբովանդակէ, այլ միշտ մաքուր ու ազնուական իմաստ։ Նիւթէ դուրս ու ճապաղ չըլլայ...։

4. — ԱՋՆՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻԻՆ

(euphémisme)

Հ. Ի՞նչ է Ազնուաբանութիւնը.

Պ. Անախորժ կամ սխուր գաղափար մը՝ չվիրաւորող և ախորժելի ձեւով բացատրելն Ազնուաբանութիւն կը կոչուի: Օրինակ. Մեռաւ ըսելու տեղ = գաղրեցաւ ապրելէ = անմահացաւ = ապրածներուն կարգէն է...: Խօսելու մէջ անզգոյշ չգտնուելու ըսելու տեղ = լռելու առիթ մը ձեռքէ չհանեց: Յաղթուելու ըսելու տեղ = զինուց բաղդն անյաջող եղաւ...:

5. — ՆՈՒԱԶԱԲԱՆՈՒԹԻԻՆ

(litote)

Հ. Ի՞նչ է Նուազաբանութիւնը.

Պ. Բան մը նուազ ըսել՝ աւելին հասկցնելու համար. զոր օր. Խելօք չէ ըսել, փոխանակ շատ խելացի և արթուն է, ըսելու: — Դժուար չէ խաբեբայ մը խաբել = շատ դիւրին...:

6. — ՇՐՋԱԲԱՆՈՒԹԻԻՆ

(périphrase)

Հ. Ի՞նչ է Շրջաբանութիւնը.

Պ. Գաղափար մը՝ իր յատուկ անուամբ բացատրելու տեղ՝ անոր պարագաներով, արդիւնքներով, յատկութիւններով, կամ ուրիշ հանգամանքներով յայտնելը կը կոչուի Շրջաբանութիւն: Օրինակ. «Ահա ձմեռն եկաւ, անձրեւներն անցան ու գացին մեկնեցան, մեր երկրին մէջ ծաղիկներն երեւցան, կտրելու ժամանակն հասաւ, տատրակի ձայնը լսելի եղաւ մեր երկրին վրայ» = գարունն է (Երգերգոց): — Տասն և ութ գարունները տեսած է = 18 տարեկան է: — Գիշեր էր = աւուրն իր մէկ գոյն ունէր (Ովիդիոս): — Երբ լռութիւնը մութ և մթութիւնը լուռ էր = գիշեր էր:

Հ. Ի՞նչ ուշադրութիւն ընելու է Շրջաբանութեան մէջ.

Պ. Պէտք է նիւթերու յարմար պարագաները քաղել. պէտք է տգեղ ծածկել և անպատշաճ գաղափարները չյայտնել և մանրամասնութեան չիջնել. Շրջաբանութիւնը շատ չյաձախել որ ծաղրական, մրին ու ձապաղ ըլլայ գրութիւնը. նորագիւտ և ձարտար ըլլայ գաղափարը՝ որպէս զի գրութեան վայելչութիւն տայ:

ԲՈՒՆ ՁԵՒԵՐ

Հ. Որո՞նք կ'ըսուին Ձև.

Պ. Ձև կ'ըսուին խօսքի այն դարձուածները, որոնք բառերու բնական իմաստը պահելով հանդերձ՝ գրութեան այժ, ընդլայնումն և զարդ կու տան իմաստին, զգացման, պատկերին՝ զօրեղ ու վայելուչ բացատրութեամբ:

Հ. Քանի տեսակ են.

Պ. Շրջաններու պէս երկու տեսակ են: ա. — Բառի ձև. բ. — Իմաստի ձև:

Ա. — ԲԱՌԻ ՁԵՒԵՐ

Հ. Ի՞նչ են Բառի Ձեւերը.

Պ. Բառի Ձեւերը կ'ըսուին անոնք որ զուտ բառերու ճարտար կարգաղրութեամբ կը կազմուին:

Հ. Քանի՞ դասակարգի կը բաժնուին.

Պ. Կրնան երեք դասակարգի բաժնուիլ: ա. — Անոնք՝ որ յաւելուածով կ'ըլլան. բ. — Անոնք՝ որ բառերու հոդագրութեամբ կ'ըլլան. գ. — Անոնք՝ որ բառերու առանձինն շարադասութեամբ կ'ըլլան: — Առաջին դասէն են. 1. — Կրկնուիմ. 2. — Բազմայօդ կապակցութիւն. 3. — Փակագրութիւն. 4. — Վերադրութիւն. 5. — Աչեզապրութիւն: — Երկրորդ տեսակէն են. 6. — Ձևչուիմ. 7. — Բաժանուիմ կամ Ջատութիւն. 8. — Լռութիւն: — Երրորդ տեսակէն են. 9. — Շրջուիմ. 10. — Բակառութիւն. 11. — Փոխոխուիմ. 12. — Բառախաղ:

1. — ԿՐԿՆՈՒԻՄՆ

(répétition)

Հ. Ի՞նչ է Կրկնուիմն և ի՞նչ բանի կը ծառայէ.

Պ. Մի և նոյն բառը կամ բառածքը մէկէ աւելի անգամներ յաճախ մէջ բերելը Կրկնուիմն կը կոչուի, և որ կը ծառայէ խօսքին այժ տալու և կիրք մ'աւելի կենդանի եղանակաւ արտայայտելու:

Հ. Քանի՞ կերպ կ'ըլլայ.

*Պ. Գլխաւորապէս հինգ կերպ: ա. — Բառ մ'անընդհատ կամ թեթև ընդհատմամբ կրկնելով, և այս կը կոչուի կրկրորդումն. (itération). զոր օր. «Գնա՛, գնա՛ առաւածորդի՛դ Պարսից, եթէ այդ ես». (Խորենացի): — « Ձարև, նախ ձարև, փափաքով ձարև, ձեզմէ ձարև կը խնդրեն բոյսերը». (Գերպ. Հիւրսխիզ): բ. — Երբեմն նախադասութեանց սկիզբը կամ մէջը կրկնելով. զոր. օր. Անդիպիւն մեծ բանակ մ'երեւցած էր արրե՛ք, արրե՛ք այնչափ զէնք ցոլացած էր արեւուն մէջ, արրե՛ք այնչափ նետ էին մթագնած երկինքը: գ. — Թէ՛ սկիզբը, թէ՛ վերջը կրկնելով նոյն կամ տարբեր բառեր: Օրինակ. Մա՛րդ ես, մահկանե՛ց ես, ապառումն ունիս, պիտի մեռնիս: Մա՛րդ ես, սկիզբն ունեցեր ես ծնընդեամբ, վերջ ալ ունենալու ես: Մա՛րդ ես, հնթակայ ես հիւանդութեանց և պատահարներու, պիտի մեռնիս: դ. — Բառադարձո՛ւթեամբ (réversion) մը բառերը կըրկնելով հակառակ կողմէն. զոր օր. Աբիսողո՛մ որդեակ, որդեա՛կ իմ Աբիսողո՛մ: — «Այդ թնդանօթը թո՛ղ լուծէ վրէժը մարց, այրեաց, որբոց, թո՛ղ լուծէ վրէժն որդոց՝ որ այլ ևս հայր չունին, և հայրերու՝ որ այլ ևս որդի չունին». (Վիկտոր Հիւկոյ): ե. — Բաղխուռ-

բևաւթ (complexion), որով մէկ նախադասութեան վերջաւորութեամբ միւսը կը սկսի. զոր օր. Ինչ է պէտքը՝ որ կը զգան անունդի, ածօրուրիւն. ածօրուրիւնն է ամէնօրեայ սպառուիլն. սպառուիլն ալ մանակի ըլլայ կ'ըսուի մահ. մահն է ուրեմն մեր ամէնօրեայ կեանքը։ — «Դիւցազներու կեանքը ճոխացուցած է պատմուրիւնը, և պատմուրիւնը զարդարած է դիւցազներու կեանքը». (Լա Պրիւյէր)։

Հ. Ինչ զգուշութիւն պէտք է կրկնումի մէջ.

Պ. Զգուշանալու է. ա. — Անիմաստ կրկնումէ, որ կ'ըլլայ ըսելիքը չմիշած ժամանակ՝ նախորդը կըրկնելով. բ. — կրկնումն երկարելէ։

2. — ԲԱԶՄԱՅՕԴ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

(conjonction)

Հ. Ինչ է կապակցութիւնը.

Պ. Կապակցութիւնն է շաղկապներու մօտէ մօտ գործածութիւնը, որով նախադասութեան մը մասերը բազմայօդ կ'ըլլան, և նշանակուած գործողութեան մը կարեւորութիւնը, ծանրութիւնը կը ցուցնեն։ Օրինակ. «Մեռանի այն որ շարժի, որ շնչէ և ուտէ և ըմպէ» (Եղիշէ)։ — Ալիշան կ'երգէ.

« Եւ խակոյն պազելով պղպջէցան
Երակները սրտին յուզումներուն մէջ,
Եւ արտասուաց ծովին աչքերէն ելաւ
Եւ սուրբ չերմութիւնը հոգին առաւ
Եւ մեզաց սառոյցները կը փշրին
Եւ փուշերը ծաղիկներու կը փոխուին։

3. — ՓԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(parenthèse)

Հ. Ինչ է փակագրութիւնը.

Պ. Միջանկեալ նախադասութեամբ գլխաւոր իմաստի ընդմիջումն է, որով իմաստին բացատրութիւն կը տրուի և կարեւորութիւնը կ'աւելցուի։ Օրինակ.

« Ա՛ռ քեզ Աստուած իմ Յիսուս
(Որ երեւիս խաչ ի յուս,
Ընդ ձանապարհ քաղցիափուշ
. . . . .)
Խօսեցայց բան սըրտագին
Խանդաղատեալ կաթոգին.
Ջիմբդ փայփեդ այդ մահու
Խայտաս գընաս սիրարկու։

Հ. Գ. Ալիշան Նուագք Ա. Հատոր

Հ. Ինչ զգուշութիւն պէտք է։

Պ. Հարկ է որ ա. — Նիւթէ դուրս և աւելորդ չըլլայ։ Օրինակ. Մահուան օրը, որովհետև տխուր է և բնականին խորշելի, գողի պէս կը հասնի մարդուս վրայ։ — Աստրագծուածն անտեղի է և աւելորդ։ բ. — Գլխաւոր իմաստին ծառայէ և զայն լուսաբանէ։ Օր. Ոսկին կորստական է և կորուստնող, մանգամայն ա-հրաւտրեւան և բարեգործութեան առիթ և միջոց։ գ. — Երկար և յաճախակի չըլլայ, ապա թէ ոչ գլխաւորը կը մոռցնէ և ձանձրացուցիչ կ'ըլլայ։ Օրինակ.

« Լուսին, (գոռ ասող խորհրդալոյս,
Նիմիայ երկնից ամենլեան,
Ամլամպճիկ ձակատդ կոյս

Ամպես շղարշիւ աքօղած.
Սիրոյ սուրբեաց՝ ժամուց լըռիկ,
Ոսկի մազերդ ցիր և ցան,
Երկինց դաշտաց մէջ երբ մենիկ
Մոլորաքայլ կու գաս մեն,
Եւ քո աչաց մի հեզիկ բոց
Կ'ըլյնայ յանկարծ ե խաւար
Ուր զիմ յուզոց և երազոց
Դիտեմ ալիսուր զՀեռանկար.)
Ա՛ք քեզ ե վեր արտասուագին
Հանեմ զաչկունս իմ խոհուն.
Եւ արտանոյշ յերես քոյին
Պիշ հարցունեմ. ո՞վ ես դուն...»

Պէրպէրեան

4. — ՎԵՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

(apposition)

Հ. Ի՞նչ է վերադրութիւնը.

Պ. Վերադրութիւնն է, համառօտ յաւելուած մը, որով գլխաւոր գաղափարին պարագայ յարմար յատկութիւն մը կու տայ. կամ ուրիշ առարկայի մը յատկութիւնը կը պատշաճեցնէ նոյն իսկ այն առարկային գոյական անունն իբրև ածական տալով իրեն, կամ համառօտ շրջաբանութեամբ անոր մէկ նկարագրութիւնն ու սահմանը կու տայ, կամ նիւթին յարմար ակնարկ մը կ'ընէ: Օրինակ.

Գողգոթայի ելքը քառանիստ ճամբայ մ'է.
» » երկնադուռն ճամբայ մ'է.
» » քաչփական ճամբայ մ'է.

Արեգակն = Աչք և հոգի ամենատաւիղ տիեզերաց.
Լուսինն = Լապտեր գիշերոյ.
» = Դռնակ գիշերոյ.
» = Բիւր գիշերոյ... (Հ. Ղ. Ալիշան).

Ընկերութիւնը = Թորիդաւոր նաւ մ'է, չկրնար գտնել իր ուղղութիւնը՝ առանց երկնքի աստեղ. (Ըսպուլ)

Ցիսուս = Աստուածացեալ իսահակ, կը քալէր հանդարտակերպեալ դէպ ի գոհի լեռն, անձամբ տանելով իր մահու գործիքը:

Հ. Ինչ զգուշութիւն կ'ուզէ.

Պ. Վերադիրը, ա. — Պէտք չէ շատ խճողել: բ. — Նիւթին յարմար ընել: գ. — Մութ ակնարկէ, անծանօթ նմանութենէ, հակասող գաղափարներէ չքաշել: դ. — Երբ շրջաբանութեամբ է և մանաւանդ փակագրութեան ձև ունի, կարճ ընելու է:

5. — ԱՒԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

(pléonasme)

Հ. Ինչ է Աւելադրութիւնը.

Պ. Բառի մ'իմաստը զօրացնելու համար, անոր յարակից կամ նոյնանշան մէկ կամ աւելի բառերու յաւելումը կը կոչուի Աւելադրութիւն: Օրինակ. Ցառակից բառերով. Աչքովս տեսայ, ականջովս լսեցի: սուրգապէս = անձամբ տեսայ, լսեցի: — Նոյնաձիշ բառերով. «Ո՛չ ի մահիճս, այլ ի մեղս, և աղբիւսի պէս չարութեան մէջ ինկած ենք վառած, ներխուժած = հոտած, երիթացած = հալած, ծիւրած պատկերի նմանած և ո՛չ մարդու» (Ոսկեբ.): — Հոս նման սոսրագծեալներն հոմանիշ են:

Հ. Ի՞նչ զգուշութիւն ընելու է.

Պ. Պէտք չէ անիմաստ և նոր ոյժ մը չաւելցնող բառեր խճողել: Անտեղի է ըսել, օրինակ. Երկար քնէն աչքը բացաւ, արթնցաւ. մին կամ միւսը բաւական է:

Նոյնանշան բառերու շարքը գրաբար լեզուին յատուկ է, բայց ո՛չ աշխարհաբարին:

6. — ՁԵՂՁՈՒՄՆ

(ellipse)

Հ. Ի՞նչ է Ձեղչումը.

Պ. Մէկ կամ աւելի բառեր՝ որ քերականօրէն կարեւոր են, թողուլ՝ լռելեան իմաստով, կը կոչուի Ձեղչումն, որ աւելի հատու և զօրեղ կ'ընէ խօսքը: Օր. Վուշ դիզեալ՝ ժողով անօրինաց և վախճան նոցա ի բոց հրոյ: — Հոս կը հասկցուի թէ. ժողով անօրինաց է իրր զվուշ դիզեալ և վախճան նոցա է ի բոց հրոյ: — «Զար գայլը՝ գոմերու, անձրեւներն՝ հասուն արմտեաց, և մեզ՝ Աստուածածնայ բարկութիւնը» (Վիրգիլ). այսինքն, ինչպէս վնասակար է չար գայլը՝ գոմերու և անձրեւն հասուն արմտեաց, նոյնպէս մեզ...:

Հ. Ի՞նչ զգուշութիւն ընելու է.

Պ. Հարկ է զգուշանալ. ա. — կարեւոր բառեր զեղչելէ. բ. — Դիւրաւ չենթագրելի բառերը զանց ընելէ. գ — Իմաստը խրթին և պակասաւոր ընելէ, որ նախորդ երկու թերութիւններէն առաջ կու գայ:

7. — ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԿԱՄ ՋԱՏՈՒԹԻՒՆ

(disjonction)

Հ. Ի՞նչ է Բաժանումը.

Պ. Խօսքի մը մէջ շաղկապները, դերանունները զեղչելով կ'ունենանք Բաժանումն կամ Ջատուիթիւն, որով՝ աճապարանք, խուճապ, ու ըսուածքի կարեւորութիւնը կը նշանակուի: Օրինակ. «Զուլեն, կոփեն, կռեն զէնք, կու գան կը ժողուին ի Հայկաշէն» (Հայկ Դիւցազն). — «Փութացէ՛ք, պարիսպներուն վրայ ելէ՛ք, զէնք առէ՛ք, ահա մերձ է թշնամին» (Վիրգիլ):

8. — ԼՌՈՒԹԻՒՆ

(réticence)

Հ. Ի՞նչ է Լռութիւնը.

Պ. Լռութիւնը կը կայանայ խօսքին յանկարծ ընդհատելուն մէջ, այնպէս որ ունկնդիրը կամ ընթերցողը մնացածը դիւրաւ ենթադրէ: Օրինակ. «Աստուած իմ ձեռացս մէջ զրած է տաճարդ ալ, կեանքդ ալ. և ես նոյն իսկ խորանին վրայ՝ ուր կեանքդ կը զոհես, պէտք էր որ զքեզ ... բայց հարկ է գոհ ըլլալ վճարած գնովդ»: — Այսպէս, Աթէրլի չգիտեր ինչպէս մեկնէ իր չարութիւնը Յովաթի դէմ. բառ չգտներ բացատրելու այն տանջանքն՝ որուն պիտի ուզէր ենթարկել զայն: — Վիրգիլիոս, Յանոնի բարկութիւնը նկարագրելով հովերու դէմ, որ առանց իր հրամանին՝ միայն Եւլոսի խօսքովն եկած ծովը կը խռովէին կ'ըսէ. «Ձեզ... յետոյ. այլ հիմայ հարկ է յուզեալ կոհակներն հանդարտեցնել:

Հ. Ինչ առթիւ և ինչպէս գործածելու է Լռութիւնը.

Պ. Զորս պարագաներու մէջ։ ա. — Երբ չըսելով աւելի՛ ազդու կերպով կրնայ հասկցուիլ ըսելիքը։ բ. — Երբ չարաչար յուզուած է կիրքը, և յուզուած ըլլալն հասկցնելու պէտք կայ։ գ. — Երբ փափկանկատութիւնն այնպէս կը պահանջէ՝ վիրաւորիչ բառ մը բերնէն չփախցնելու համար։ դ. — Սակայն, չարաչար գործածութիւն մ'է այս ձեւին, զրպարտել մէկը լռելեայն ակնարկներով և կէս բերան. վասն զի, որոշ բան չըսելով՝ շատ բան ենթադրել կու տայ զրպարտելոյն մասին։

9. — ՇՐՋՈՒՄՆ

(inversion)

Հ. Ինչ է Շրջումը.

Պ. Շրջումը ձև մ'է, որով բառերու քերականական ու բնական կարգը չպահելով և ուրիշ արհեստական կարգ մը տալով անոնց՝ վայելուչ պէսպիսութիւն մը կը ծնանի և աւելի աչքառու իմաստ մը կը կազմուի։ Օր. «Տեսանելի բան մը չաւանդեց Քրիստոս, այլ տեսանելի բաներով՝ բոլոր անիմանալիները։ Մկրտութեան մէջ՝ տեսանելի ջրով պարգեւը կը շնորհուի, և իմանալիներն են՝ որ ծնունդն ու նորոգութիւնը կը կատարեն. վասն զի, եթէ անմարմին ըլլային, թերեւս նաև մերկ՝ իմանալի բաները միայն կը պարգեւուէր, բայց որովհետև հոգիները մարմնով պատեալ են, տեսանելիներով՝ անիմանալիներն աւանդեց»։ (Ոսկեբերան, Մեկնութիւն Մատթէի)։

Հ. Ինչ դիտելի բան կայ այս գործածութեան մէջ.

Պ. Դիտելի է. ա. — Որ աւելի հին լեզուաց մէջ կը յաճախէ այս ձեւը։ բ. — Բանաստեղծութեան մէջ հարկ կ'ըլլայ և շատ անգամ պէտք է զայն գործածել՝ ներդաշնակութիւն և շեշտ տալու համար։ գ. — Ճառեցնայն դէպս, խրթնութեան պատճառ տալու չէ։ դ. — Տիրող գաղափարն երեւան հանելու համար այնպիսի գիրք մը տալու է որ ուշադրութիւն գրաւէ. վի պակասաւորը կ'ըլլայ՝ եթէ շրջումով ծածկենք գաղափարը. ինչպէս, հետեւեալ օրինակին մէջ, եթէ փոխանակ Հ. Ալիշանի հետ ըսելու.

Քու տարածութեան մէջ անհուն անբաւ
Իւր մէկ հատիկ կէտն՝ է անձկալոյն նաւ.

ըսենք, Իւր մէկ հատիկ կէտն անձկալոյն է նաւ. միայն է գրին տեղափոխութիւնը կը ջլատէ իմաստը։ Եւ շատ աւելի գէշ կ'ըլլար եթէ շրջէինք այսպէս. Անձկալոյն իր կէտն մէկ հատիկ է նաւ. հո՛ս գաղափարը շատ աւելի կը ծածկուի։

10. — ԲԱԿԱՌՈՒԹԻՒՆ

(syllepse)

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Բակառութիւնը.

Պ. Բակառութիւնը կը կայանայ քերականական համաձայնութիւնն անտեսելով՝ իմաստի համաձայնութիւն ընելուն մէջ։ Օրինակ.

Աղքատին և ձեր մէջ Աստուած առէք ձեզ դատաւոր
Ցեշելով, զաւակս, որ այդ ցնցոտեաք փաթթուելով
Անոնց պէս գուք ալ աղքատ և որբ էիք։

Յասին

11. — ՓՈՓՈԽՈՒՄՆ

(énallage)

Հ. Ի՞նչ է փոփոխումը.

Պ. Բայի մը ժամանակին, թուոյն և անձի յանկարծակի փոփոխումն է, որով գաղափար մ'առնելի շեշտեալ և ցայտուն կը ներկայացուի, կամ խօսք մ'ընդունելի կ'ըլլայ անոր՝ որուն ուղղուած է: Օրինակ. ապառնիէն՝ անցեալի կը փոխուի, այսպէս.

«Շատ չուշանար և ձերբակալութիւնը պիտի վճռուէր.
Պօղոս, օրդ մօտ է և թագաւորութիւնդ անցեալ:

Ռասին

«Տէր արքայ, կրնաք դուք ուզածնուդ պէս գրաւել
Եւրոպան՝ կարօտս Մնծի ձեռքէն, Ասիան՝ Մահմէտի ձեռքէն.
Բայց դու վաղուան օրը պիտի չկարենաս առնուլ
Յաւիտենականին ձեռքէն»:

Վիկտոր Հիւկոյ

Ռասին, զարձեալ Աքիլլէսի առ Ագամեմնոն խօսած ժամանակ, վերջնոյս անձնասիրութեան չդպչելու համար, առաջնոյն՝ յորդնակի և առաջին դէմքով կը խօսի, այսպէս. «Ո՛հ, այս տեսակ անարժան արգելքներ չհանենք, պատիւը կը խօսի և կը բաւէ, հո՛ս են մեր պատգամները»:

12. — ԲԱՌԱԽԱՂ

(jeu de mots)

Հ. Ի՞նչ է Բառախաղը.

Պ. Բառերու արհեստական և ճարտար գործածութիւնն է, որով անակնկալ ու ախորժելի իմաստներ

կը քաղէ գրողը՝ իր նպատակին պատշաճեցնելու համար:

Հ. Քանի կերպով կ'ըլլայ Բառախաղը.

Պ. Գլխաւորապէս տասն կերպով: ա. — Բառերու տեղը փոխելով՝ հոլովին ալ փոփոխմամբ, ինչպէս տեսանք թացպարձռթեան մէջ: Օրինակ. Հայրը՝ որդւոյն, որդին՝ հօրը կարօտ է: բ. — Ածականը՝ գոյականի, գոյականն ածականի փոխելով: Օրինակ. Ո՛վ ԵՐՋԱՆԻԿ առաւձնռթիւն, ո՛վ առաւձիւն ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆ: գ. — Բառերը նիւթականապէս երկուքի բաժնելով և իմաստ մը քաղելով: Օրինակ.

Անունն էր Վարդան
Իրօք վարդ մ'էր ան:

դ. — Լաւագոյն եւս է, բառերու առուգաբանութեամբ իմաստները հանել: Օրինակ. «Խեղկատակութիւն ճանապարհն է մեզաց, և եթէ անունն խեղ է, ինքն որպիսի՞ ինչ»: (Ոսկեբերան): ե. — Բառի մը զանազան նշանակութիւնները իրարու մերձեցնելով և կապակցելով: Օրինակ. «Մտացեալ զհաւատոյ վահան յուսոյն ընդհիւք ծածկեալ. զփրկական սաղաւարտ ի գլուխ եղեալ զնշան խաչին. վահան վեհ երեւեալն որ մանկութեամբ նահատակեալ, խաչելոյն վկայ եղեալ՝ պսակեցաւ արեամբ իւրով». (Շարական): զ. — Նոյնաձայն բառեր իրարու մերձեցնելով: Օրինակ.

Ջաւակներով խեղճ այրին
Տառապանաց մէջ այրին:

է. — Նմանաւերջ բառեր իրարու տեղ փոխանցելով: Օրինակ.

Գրիչը Թողուց բրիչ առաւ:
Հէգ ու սէգ է մհանգամայն:

ր. — *Նման գրեր և միանգամայն յարակից նշանակութիւն ունեցող բառեր քովէ քով գործածել՝ գործողութեան մը, դէպքի մը նիւթական ձայնն արտադրելու համար, և որ կ'ըսուի նմանաձայնուորիւն* (harmonie imitative)։ *Օրինակ.* «*Թեթեւ թեւովն թիթեռնիկ, թռչի թռչնոց թափառ ի թաւ*»։ *ր.* — *Բառի մը տարբեր ընթերցմամբ տարբեր իմաստներ քաղելով. զոր օրինակ. Մարդ՝ առանց ղրամի կարելի է, բայց ղրամ՝ առանց մարդու չըլլար։ ժ.* — *Վերջապէս լծակից բառերու շարակցութեամբ։ Օրինակ.* «*Ո՛չ անով միայն զարմանալի է որ չեղածէն եղած ըրաւ չեղածն և ոչնչէն ինչ ցցուց չեղածները*». (*Եզնիկ*)։ — «*Տանչանքներուդ մէջ տանչանքներ տանչուողներուդ վրայ աւելցան*» (*Ոսկեբ.*)։

Հ. Ինչ բանի կը ծառայէ այս ձեւը.

Պ. Կը ծառայէ. ա. — *Իմաստ մը նոր ձեւով ներկայացնելով՝ ախորժելի ընել տալու համար։ բ.* — *Դիւրըմբռնելի և դիւրաւ միտք պահել տալու համար։ գ.* — *Գովեստի և հեգնութեան համար։ դ.* — *Նմանաձայնութիւն մ'ընելու համար։*

Հ. Ինչ զգուշութիւն ընելու է.

Պ. Հարկ է զգուշանալ որ. ա. — *Տեղւոյն և իմաստին պատշաճի։ բ.* — *Զուտ զուարճութեան և տպաւորական զուարճաբանութիւններ՝ լուրջ գրութեանց մէջ չգործածուին։ գ.* — *Մանաւանդ կծու խօսքեր չյաճախել։*

Բ. — ԻՄԱՍՏԻ ՁԵՒԵՐ

Հ. Ինչ են իմաստի Ձեւերը.

Պ. Իմաստի Ձեւեր կ'ըսուին անոնք, որ գրութեան մը նշանակութեան մէջ իմաստի ոյժ և գօրութիւն և զգացումի յուզում և պատկերացում կը յօրինեն։

Հ. Իմաստի Ձեւերն ինչ բանի մէջ կը կայանան և քանի՞ տեսակ են.

Պ. Իմաստի Ձեւերը բառական յօրինուածի կամ շարադասութեան մէջ չեն կայանար, այլ իմաստի և նշանակութեան մէջ, և չորս տեսակ են։ ա. — *Զգացում մը կը բացատրուի կենդանի կերպով։ բ.* — *Պատճառաբանութիւն մը կ'ըլլայ՝ իմաստ մ'ապացուցանելու համար։ գ.* — *Իմաստ մ'ուզելի գօրեղ բացատրութեամբ կ'արտայայտուի և կ'ընդլայնուի։ դ.* — *Առարկայ մը, դէպք մը կը նկարագրուի։* — *Ըստ այսմ չորս դասակարգի կը բաժնուին իմաստի Ձեւերը։*

Ա. — Զգացում արտայատող ձեւերը են.

1. — Հարցում	6. — Սպառնալիք
2. — Տարակոյս	7. — Աղէտք
3. — Ըղձում	8. — Բացագանչութիւն
4. — Աղերսանք	9. — Մակագանչութիւն
5. — Երդում	10. — Բացադարձութիւն

Այս ձեւերը կրքի, յուզումի արդիւնք կամ բացատրութիւն են, անոր համար յաճախ իրենց մէջ միջարկուրիւնք կը գործածուին։

Բ. — Պատճառաբանուրեան ծառայող ձեւերը են.

1. — Խօսակցութիւն	5. — Հարց ու պատասխան
2. — Կանխում	6. — Ուղղութիւն
3. — Շնորհում	7. — Ենթադրութիւն
4. — Հաղորդակցութիւն	8. — Վճիռ

Այս ձեւերն ալ կարծիք, գաղափար, ձշմարտուրիւն մը՝ համոզիչ կերպով ներկայացնելու կը ծառայեն։

Գ. — Իմաստ զօրացնող կամ ընդլայնող ձեւեր են.

1. — Ակնարկ
2. — Նմանութիւն
3. — Բաղդատութիւն
4. — Հակադրութիւն
5. — Ընդդիմակայութիւն
6. — Ասիճանում
7. — Կուտակում
8. — Կախում
9. — Բացառութիւն
10. — Արտուղութիւն

Այս ձեւերն ալ առհասարակ իմաստ մը կ'ընդլայնեն, զօրեղ կը ներկայացնեն, կը ձոխացնեն։

Դ. — Նկարագրողական ծառայող ձեւեր են.

1. — Դիմանկարութիւն
2. — Դիմագրութիւն
3. — Կենդանագիր
4. — Զուգակշիռ
5. — Բարուց նկարագիր
6. — Մարմնացում
7. — Տեսիլ

Այս ձեւերն ալ ուղղակի նկարագրողականէ՝ գաղափար մը, զէպք մը կ'ընդլայնեն և ամանք կը զօրացնեն հինգպէս են. դիմանկարութիւն, մարմնացումն, տեսիլ։

Ա. — ՁԳԱՑՈՒՄՆ ԱՐՏԱՑԱՑՈՂ ՁԵՒԵՐ

1. — ՀԱՐՑՈՒՄՆ

(interrogation)

Հ. Ի՞նչ է Հարցումը.

Պ. Գրականական տեսակէտով՝ ձև մ'է, որով հիմնապէս կը հաստատենք գիտցածնիս և համոզումնիս կը հաղորդենք ուրիշին ալ՝ ամէն տարակոյս վտարելով։

Հ. Ե՞րբ կը գործածուի և ինչ կ'արտայայտէ.

Պ. Երբ մարդս յուզուած է, բնականաբար հանդարտօրէն չխօսիր, իր ներսը բռնկած կրքերը կ'արտայայտուին, յուզումն ինքնին երեւան կու գայ՝ հարցումով, որ ուրիշներուն հոգւոյն ալ կը հաղորդէ նոյն տագնապը, նոյն կիրքը, նոյն համոզումի արտայայտութիւնը։

Հ. Կրնա՞ս օրինակներ տալ.

Պ. Այո՛. Հ. Ղեւոնդ Ալիշան իր Ցուռնուարի նուագին մէջ կ'ըսէ.

«Ինչո՞վ անցաւ տարին և քու օրերդ Գրիգորիկ.
Ո՞ւր է գեղեցիկ գարունը, շնիկ աստեղ փոթորիկը.
Ո՞ւր է անուշաբեր և պարաշարժ աշունը...»։

«Ո՞վ պիտի պատմէ տիրոջ զօրութիւնը, և բոլոր անոր օրհնութիւնները լսելի պիտի ընէ։ Ո՞ր հովիւ իր անգամներէն կը կերակրէ երեսն ոչխարները, և ինչո՞ւ հովիւ ըսեմ այլ եւս, այլ մարդեր եւս կան, չատ անգամ, որ ցաւերու և ծնունդներու գայեակներու կու տան որդիքը» (Ոսկեբերան. Մեկնութիւն Մատթէի)։

2. — ՏԱՐԱԿՈՅՍ

(dubitation)

Հ. Ի՞նչ է Տարակոյսը.

Պ. Ձև մ'է, որով ստուգապէս գիտցածնիս վստահումի, երկբայութեան անորոշ կերպարանքի տակ կը դնենք, ա՛լ աւելի հաստատ, ստոյգ և որոշ ըլլալու համոզումը հաղորդելու համար ուրիշին՝ յուզելով և տագնապի մէջ դնելով զայն։ Ուստի, այս ձեւը սովորական և իրական տարակոյս չէ, այլ տարակուսի երեւոյթն է, անոր յուզիչ կողմն է միայն։

Հ. Օրինակները ունի՞ս.

Պ. Այո՛. Հ. Ալիշան կ'ըսէ իր Հաղորդութեան նուագին մէջ.

Ամենակալ Տէր աշաւոր,
Յերաւի դու ինձի կը խոնարհիս.
Դու իմ անմաքուր սրտիս խորը
Հաճ քան յերկին կը չափաւորուիս։
Ո՛, Տէր, ինչ կ'ուզես զիս ընել
Որ այսպէս ի յայտ կ'ելնես.
Մխաքս անել խոհերու մէջ կը ծփայ
Արդեօք փախչի՞մ եթէ պիտի մեռնիմ։

3. — ԸՂՁՈՒՄՆ

(optation)

Հ. Ինչ է Ըղձումը.

Պ. Երբ բաղձանք մը բուռն կերպով կ'արտայայտուի՝ հաղորդակով տանջանքի կայծն ուրիշներուն ալ, կամ յուզկով՝ որ լսողները զիջանին կամ գոհացնեն այդ բաղձանքները, կամ բաղձացուած բանին օգտակարութիւնն ու կարեւորութիւնն յմբռնիկ տալով անոնց, կ'ըլլայ Ըղձումն։

Հ. Ուրեմն, գլխաւոր վախճաններն որո՞նք են.

Պ. Ձեւիս գլխաւոր վախճաններն են. ա. — Մեր բաղձանքին ընկեր առնուլ ուրիշներն ալ։ բ. — Զիրք բերել մեր ուզածը։ գ. — Բաղձանքի օրինաւոր ու բանաւոր ըլլալը ցուցնել։

Հ. Օրինակները գիտե՞ս.

Պ. Այո՛. Հ. Ալիշան իր Հաղորդութեան նուագին մէջ կ'ըսէ.

«Դու ես իմ Աստուածն ու ամէն բան,
Ինչ որ ունիմ բոլոր քեզմով ունիմ.
Ինձ կը կարօտիմ քեզ կը ցանկամ միայն,
Ես քեզ կու տամ միայն զոր ունիմ։

«Ով կու տար ինձ ծիանիլ ծուին ու Նաւասարդի առաւօտը.
Եղանց վազելն ու եղջերուներու ցատքրտիւը.
Մենք փող կը զարնէինք և Թմբուկ կը ծեծէինք»։
(Գողթան երգեր)

4. — ԱՂԵՐՍԱՆՔ

(obsécration կամ déprécation)

Հ. Ինչ է Աղերսանքը.

Պ. Աղաչելու կերպ մ'է, բաղձացուածն ընդունելու կամ օգնութիւն մը խնդրելու համար, յուզելով այն ամէն յիշատակները՝ որ կրնան ազդել դիմացինին սրտին վրայ։

Հ. Կրնա՞ս օրինակ մը տալ.

Պ. Այո՛. «Ողորմէ՛ ինծի, որդեա՛կ իմ, յիշէ՛ որ ըզքեզ երեք տարի կերակրեցի և այդ հասակին հասուցի. արդ կ'աղաչեմ, որդեա՛կ իմ, այդ չարաշուք դահճին մի՛ զարհուրիր, այլ եղբարց արժանի ըլլալով՝ մահն ընտրէ քան թէ այս աշխարհիս կեանքը, որպէս զի այն եղբարց հետ գքեզ եւս ընդունիմ Աստուծոյ ողորմութեան ձեռաց մէջ»։ (Մակար.)

5. — ԵՐԴՈՒՄՆ

(serment)

Հ. Ինչ է երդման Ձեւը.

Պ. Գրագիտական երդման Ձեւը՝ կոչ մ'է այն առմէն բաներուն որ մեր ըսածներուն հաստատութիւն և

հաւասարիք կու տան և դիմացինը կը յուզեն ու կը հաւանեցնեն ուզածնուս։

Հ. Օրինակներ ունի՞ս.

Պ. Այո՛. Հռութ կ'ըսէ. «Զըլլայ թէ զքեզ թողում. կամ զքեզ պիտի չթողում ու հեռանամ երբե՛ք. զի ուր երթաս՝ պիտի երթամ, և ուր հանգչիս՝ պիտի հանգչիմ, քու ժողովուրդդ՝ իմ ժողովուրդս, և քու Աստուածդ՝ իմ Աստուածս. և ուր մեռնիս՝ պիտի մեռնիմ, ու հո՛ն պիտի թաղուիմ. օ՛ն և օ՛ն արասցէ ինձ Տէր և օ՛ն և օ՛ն յաւելցէ, բայց եթէ մահը զիս քեզմէ բաժնէ». (Հռութ Ա. 16)։

«Եթէ զքեզ մոռնամ, Երուսաղէ՛մ, աջս զիս պիտի մոռնայ։ Լեզուս քիմքիս պիտի կցուի՝ եթէ զքեզ չյիշեմ, եթէ նախ զքեզ չնուագեմ, Երուսաղէ՛մ, իմ ուրախութեանս սկիզբը»։ (Սաղմ. ՃԼԷ 5. 6)։

6. — ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ
(menace)

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ Սպառնալիքի Ձեւը.

Պ. Սպառնալիքի գրագիտական արժէքը կը կայանայ չարիքներու ձեւին ներքև բարւոյն զգացումը ներշընչելուն մէջ։

Հ. Օրինակներ կը գտնուի՞ն.

Պ. Այո՛, Մարգարէութեանց մէջ լի են։ Օրինակ. «Լա՛ւ երկին և ունկն դի՛ր երկիր՝ զի Տէր խօսեցաւ...։ — Վա՛յ այնոցիկ որ սիրեն զչարիս, գրելով գրեն զչարիս իւրեանց». (Եսայի Ա.)։ «Մաւերո՛ւք, հեթանո՛սք, և լուարուք. ունկն դի՛ք, իշխանք. լուիցէ երկիր և որ ի նմա տիեզերք և ժողովուրդք որ ի նմա։ Զի սրտմտութիւն Տեառն ի վերայ ամենայն ազգաց, և

բարկութիւն ի վերայ ամենայն թուոց նոցա. սատակել զնոսա և մատնել զնոսա ի սպանուիլն. և վիրաւորք նոցա դի տապատա անկցին, և ելցէ հոտ նոցա, և թացցին լերինք յարենէ նոցա»։ (Ես. ԼԴ.)։

Հ. Ի՞նչ կը դիտես այս օրինակներուն մէջ.

Պ. Առաջնոյն մէջ՝ տեսիլքով սպառնալիք է, որով կը տեսնէ արդէն եղած՝ ինչ որ կը սպառնայ։ Երկրորդին մէջ՝ թացագանչութիւնակար է սպառնալիքը. իսկ երրորդին մէջ՝ թացադարձութիւնակար։ — Կրնայ աղերսանքով և ուրիշ զգացման ձեւերով ալ ըլլալ։ Օրինակ. «Աստուած իմ, արա՛ զնոսա որպէս զանիւ, որպէս զեղէգն առաջի հողմոյ։ Որպէս հուր՝ զի այրէ զանտառ, որպէս բոց՝ զի կիզու զլերինս։ Այսպէս հալածեսցես զնոսա մրրկաւ քով, և բարկութեամբ քով խռովեցուսցես զնոսա։ Լից զերեսս նոցա անարգանօք, և խնդրեսցեն զանուն քո, Տէ՛ր». (Սաղմ. ՁԲ)։

7. — ԱՆԷԾՔ
(imprécation)

Հ. Ի՞նչ է Անէծքը.

Պ. Չարիքի մը խորշումը՝ և անոր պատճառ զբաղանքի սատակութիւնն ըմբռնել տալու համար՝ բարձրագոյն ուժի մը միջամտութեան կոչը՝ ի վրէժ կամ ծայրայեղ չարիքներ մաղթելով մէկու մը գլխուն, կ'ըսուի Անէծք։

Հ. Ի՞նչ կ'արտայայտէ Անէծքը, և ի՞նչպէս ըլլալու է.

Պ. Անէծքի ձեւը. ա. — կ'արտայայտէ հոգւոյ զայրոյթը՝ երբ անկարող կ'ըլլայ նիւթական կերպով յաղթանակել բռնական չարիքը։ բ. — կ'արտայայտէ զբ-

զուանք չարիքէն՝ որուն հեռացումը կը բաղձացուի։ գ. — կը նշանակէ սէր և հաւատարմութեան սաստկութիւն, որոյ փոխարէն ամէն չարիք քիչ կը նկատուի։ դ. — Պէտք չէ վիրաւորէ ո՛չ կրօնք, ո՛չ բարոյական և ո՛չ ալ հակասելու է բնական օրինաց։ Առաջին պարագային՝ ամպարիշտ, իսկ երկրորդ պարագային՝ ծաղրական կ'ըլլայ։

Հ. Քանի՞ կերպ կ'ըլլայ.

Պ. Երեք կերպ։ ա. — Անձին դէմ։ բ. — Ուրիշի դէմ։ գ. — Անշունչ առարկաներու վերացական գաղափարներու դէմ։

Հ. Օրինակներ կրնա՞ս տալ.

Պ. Այո՛. Հ. Ալիշան «Ա. Հարազատն» իր նուագին մէջ անէծք կը կարդայ կայծակին որ իր եղբօր կը սպառնայ.

«Պինդ պինդ քաչէլով զաղէղն ամպրոպին,
Շանթեր չողալով արձակէ փըքին։...
Կեցիր, չար կայծակ, կեցիր, ո՛ւր կ'երթաս,
Իմ եղբայրն է հոն յամպըն կախ մընաս.
Կամ թէ ծուխն է ներս ըլլաս ցերուցիր
Ուր շատ գանձ, շատ լոյս, շատ լոյս մարէցիր»։

Բագրատունին, Հայկ Դիւցազնի Ա. զրուագին մէջ Շուշանական բերանը կը դնէ հետեւեալ անէծքը՝ իր ամուսնոյն դիակին առջև.

Ո՛հ, նըզովք հասցեն ժամուն յորում ելէրդ ի պատերազմ.
Նըզո՛վք և ի դահիճդ, այսպէս և վնա լացցէ երկինք»։

8. — ԲԱՑԱԳԱՆՉՈՒԹԻՒՆ

(exclamation)

Հ. Ի՞նչ է Բացագանչութիւնը.

Պ. Բացագանչութիւնն է բառն և յանկարծական յուզումի աղաղակը, զոր միջարկութեամբ կ'արտայայտենք։

Հ. Օրինակներ գիտե՞ս.

Պ. Այո՛. Հ. Ալիշան իր «Զմեռն» երգին մէջ ստէպ կը բացագանչէ.

. . . . . .

«Ա՜յլ մի՛ քան ըզբոյս
Մարդ ելէ խոտան,
Եւ ո՞չ գուցէ յոյս
Նոր կենդանութեան։
Ո՛հ ոչ, ո՛չ այդպէս.
Նայեաց ընդ երկին,
Ըզխորդուց պար տես
Ի չու թռչանին.
Ի գաւառս օգոյն
Ամեանն ազգաց
Վերադարձ ընդ նոյն
Ի հազարս ամաց։

Ո՛հ, ես, մի գողար
Ի ցուրտ տապանէն,
Զի մուտ է խոնարհ
Ի յարկ երկնաշէն.
Յաչացդ ի կափոյց
Ոչ ինչ ծանր է մահ,
Կըտրի թոյլ հանգոյց,
Թուչի չունչ անմահ,
Հապա ո՛ զուարթունք
Զհոգի արքային
Տարայք եւանդունք
Ի հանգիստ սիրոյն»։

Նուագք. Ա. Հայոց

«Ո՛հ, ինչ անուշ և ինչպէս զով,
Առաւօտուց փըչէս հովիկ,
Ծաղկանց վըրայ դուրգուրալով
Եւ մազերուն կուսին փափկիկ։

Պէշիկթաշլեան

Կ'ըսէին Մակաբայեցւոց մարտիրոսները՝ դահիճներուն.

«Ա՛յ սէգ, հպարտ և ամբարտաւան, դու զմեզ այս աշխարհիս կեանքէն կարճեցնել կը կարծես, իսկ այն որ աշխարհներու թագաւորն է, կեանք կեանք կը փոխադրէ»։

9. — ՄԱԿԱԳԱՆՁՈՒԹԻՒՆ

(épiphonème)

Հ. Ի՞նչ է Մակագանչութիւնը.

Պ. Իմաստալից բացագանչութիւն մ'է, որով դէպք մը, յուզեալ գրոյց մը կը փակուի՝ կեւդաձի, կտրուկ և զօրեղ շեշտով։

Հ. Կրնա՞ս օրինակներ տալ.

Պ. Ա՛յո՛, Վիրգիլ, Ենէասի դէմ զինուած ղից գայրուքին և չարանենգ մեքենայութեանց ակնարկելէ վերջ, կը փակէ այսպէս. «Ա՛յդքան ծանրակշիռ գո՛րծ էր Հռովմէական ազգն հիմնել»։ — Ա՛յս կերպով փակուած են նաև Լամարտինի հետեւեալ տողերը.

«Շատ չքեղ է եղնալ զոհ գեղին
Վրէժխնդիրը յաջորդութեան մ'աչքերուն տակ.
Մեծոգի նըւիրմամբ իր կեանքին
Ձշմարտին լոկ սիրոյն չահասակ.
Կառափնատն արդարոյն է փառաց անկողին։

Հ. Ալիշան Տարեգնացին վրայ կեանքի կարճութիւնը խորհելէ վերջ, այսպէս կը փակէ.

«Ո՛հ ժամաչափն հնչեաց պըղինձ...
Ու աչեղ կրկնեն արձագանգն ինձ։
Աչի յանցելոյն մուտ յովկիան,
Պատկեր կենացս անդարձական։
Ա՛յլ հի՛մ կարծել անձին վրտանգ
Յաւերժութիւնն չիցի՛մ ժառանգ։...

10. — ԲԱՑԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

(apostrophe)

Հ. Ի՞նչ է Բացագարձութիւնը.

Պ. Յուզման ժամանակ, բացակայ, մեռեալ ու անշունչ, անիսօս առարկաներու ուղղեալ խօսքերը Բացագարձութիւն կ'ըսուի։ Ա՛հասաւրակ պատմութիւն մը կամ ձառի ընթացքը յանկարծ ընդհատելով կ'ըլլայ այս ձեւը. և եթէ պատշաճօրէն կատարուի, ուրիշներու եւս կը հաղորդէ նոյն յուզումը։

Հ. Օրինակներ գիտե՞ս.

Պ. Ա՛յո՛. Հ. Ալիշան, Թոչնոյ մը ձագը՝ որ խուցը մտած էր պատահարար, և զոր բռնելէ ու զգուելէ վերջ կ'արձակէ՝ ուղղելով հետեւեալը.

«Դարձիր, ձագիկ սիրունակ,
Յազատութիւն քո դարձիր.
Երկինք են քո պարտնակ.
Ձինչ առ յինէն քո խընգիր։
Քո մեղուցեալ ումիք չէր,
Ձըմեղանչեմ և ես քեզ.
Խանձիմ բազդիդ երջանիկ,
Տամ քեզ ըզքոյգ ասպարէզ.
Երթ, թըռիր յօդս անարգել,
Բարձեալ ըզքեմըս համբոյր,
Եւ արձակեալ ձայն գեղգել
Պաղեա՛ և ինձ էլս անդոյր»։

Նուագք. Բ. Հատոր

Բ. — ՊԱՏՃԱՌԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂ ՁԵՒԵՐ

1. — ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

(dialogisme)

Հ. Ի՞նչ է խօսակցութեան Ձեւը.

Պ. Կարուկ, իմաստալից խօսքերու փոխանցումն ուրիշներու հետ, որով ճշմարտութիւն մը կամ սխալ մը կամ անոնց հետեւանքը դիւրըմբռնելի կ'ընենք կամ կարծիքները կը հերքենք:

Հ. Ինչ զգուշութիւն ընելու է այս ձեւին մէջ.

Պ. Պէտք է զգուշանալ. ա. — Ըսի, ըսաւ, պատասխանեց, վրայ տուաւ և այլն ընդմիջումներէ: բ. — Պատմական դէպքերու մէջ եղած խօսակցութիւնը կըրնայ ձեւ չընդունիլ. այլ ձեւ է միայն՝ երբ կը ծառայէ պատմական ընթացքն ընդհատելու և կենդանի ու կարուկ կերպով մէջ բերելու միջադէպ մը՝ որ առանց այդ ձեւին ճապաղ պիտի ըլլար և ո՛չ զօրեղ: գ. — Ուսոտի, պարզ խօսակցութիւն չէ, այլ իմաստալից, կարուկ, զօրեղ, որ փակէ՝ ցուցուելիք ճշմարտութեան մը տանող բնական ու պատշաճ վերջաւորութեամբ:

Հ. Օրինակ մը կրնա՞ս տալ.

Պ. Այո՛. Պոսիւէ, մարզկային ունայնասէր խոհեմութիւնն այսպէս կը հերքէ.

« Ես պիտի գիտնամ, կ'ըսես դու, ուրիշներու օրինակով հասատուել և օգտուիլ. պիտի ուսումնասիրեմ իրենց քաղաքականութեան պակասն ու ընթացքնուն սակաւ կողմը, և ըստ այնմ պիտի խորհիմ գործելու, — ձիմարական նախազգուշութիւն, վասն զի այդ սխալողները կրնա՞ն օգտուիլ իրենց նախորդներու սխալէն... — Բայց ես աշխատութեանս պատուղը պիտի վայելեմ. — Ինչ. տասն տարուան կեանքի վայելքն ի՞նչ է. — Բայց ես յաջորդներս ու անունս նկատողութեան կ'առնուեմ. — Բայց կրնայ ըլլալ որ յաջորդներդ չկարենան վայելել. — Բայց կրնայ ըլլալ որ վայելեն ալ. — Եւ այդքան քրտինք, այդքան աշխատութիւն, ուրիշ բան մը չխլելու համար բաղդի ձեռքէն՝ որուն նուիրուած ես բոլորովին՝ բայց եթէ խեղճ կրնայ ըլլա՞լ մը:

2. — ԿԱՆԽՈՒՄՆ

(anticipation)

Հ. Ի՞նչ է կանխումը.

Պ. Ունկնդիրներու կամ ընթերցողներու մտքէն անցնելիք առարկութիւններուն առջեւն առնուլ, կանխելով անոնց պատասխանը: Այս ձեւը կը զօրացնէ և ապացոյց մը կ'աւելցնէ մեր պաշտպանած դերին կամ ճշմարտութեան, և նոր նիւթի մ'անցնելու բնական դուռ մը կը բանայ: Օրինակ. «Մեղքը հարկ մ'է» ըսողներուն, Ոսկերերան հետեւեալ պատճառաբանութիւնները կը կանխէ ու կը հերքէ:

« Եթէ բռնութիւն մը և հարկ մը կայ, կարելի էր ներել. իսկ եթէ թուլութեան կամ անհոգութեան համար կը ծուլանաս, ո՛չ եւս այնուհետեւ: Եւ արդ ուրեմն քննենք թէ ի հարկէ կամ ի բռնութենէ մեզք կրնայ գործուիլ թէ անհոգութեան կամ ծուլութեան պատճառաւ: Մի՛ պատասխաներ, կ'ըսէ. ուրեմն ինչ հարկ կը տեսիլ սպաննելու. հարկը սպաննելուն թէ չսպաննելուն մէջ կը կայանայ. որովհետեւ ձեզմէ ոմն կ'ուզէ իր սուրն ընկերին վզին վրայ թրջել և ձեռքն արեամբ չպղտկել, ո՛չ մէկը: Կը տեսնե՞ս որ անոր հակառակն է հարկը, և մեղանչելը՝ բռնութիւն է...: — Իսկ զղջալն հա՞րկ մ'է արդեօք: Այո՛, կ'ըսէ, որովհետեւ պայն ապաքաւութիւնը կ'ընէ: Մանաւանդ ապաքաւութիւնը կը ըսպասէ աշխատիլ, ո՛չ թէ զղջալ. ապաքաւութիւնը չարին հակառակը կը գործէ, մի զղջալ՝ դադարկութեան արդիւնք է, և ապաքաւութիւնը ո՛չ, այլ խանդավառութիւնը սովոր է ծնանիլ, որպէս մի յայտնի ըլլայ թէ ծուլութեան գործ է նաև զղջութիւնը: Եւ որպէս մի ուրիշ բան մ'ալ սովրիս, կ'ազաչեմ, ըսէ՛. ինչ բան դժուարին է. արդեօք բոլոր պիչերը ապտրել, և անկիւնները փորել, և խաւարին մէջ խարխափել, քնքոյնք վտանգի մէջ դնել և ապտուելիան մտածել, զղջալ, սրտաթմբդ ըլլալ

թէ առօրեայ վաստակոց մի՛ա դնել և անոգ վայելել ու ա՛չ մէկ զգուշութիւն ընելու պէտք չունենալ. յայտնի է թէ այս գիւղին է, և ասոր գիւղին ըլլալն անկից կը հակցուի որ չատերն գայս կ'ընեն և ա՛չ թէ գայն։ Կը տեսնե՞ս, թէ բնութեան համեմատ է առաքինութիւնը, և բնութենէն գուրս չարութիւն, օրինակի համար ցաւ ու առողջութիւնը...՝ (ի Մարկոս Աւրելիոսէ Պօղոսի)։

3. — ՇՆՈՐՀՈՒՄՆ

(concession)

Հ. Ի՞նչ է Շնորհումը.

Պ. Ընդհանրապէս ըսածն ընդունիլ և զիջանիլ ձեւացնել, յետոյ անով աւելի եւս գայն հերքելու և ըսուիպելու համար։ Օրինակ. Մասիլիոն խօսելով գարձերնին յետաձգող մեղաւորաց, կ'ըսէ. «Դիցուք թէ ժամանակ ունենանք, և Աստուծոյ պաշտօնեան դիւրութիւն ունենայ ըսելու ձեզի, ինչպէս առեն մը Մարգարէն ըսած էր Ցուդայի թագաւորին. «կարգի գիր տուն գ, վասն զի պիտի մեռնիս»։ Ձնշումը՝ որուն մէջ կը գտնուիք այն ժամանակ, թոյլ պիտի տայ ձեզ փնտռելու զձիսուս Քրիստոս»։

Հ. Ի՞նչ է Թոյլտուութիւնը (permission).

Պ. Շնորհումի մէկ տեսակն է, որով մէկու մը թոյլ կու տանք ծայրայեղութիւն մը գործել՝ մտադրածէն եա կեցնել տալու համար։ Օրինակ.

«Ցառաջ տար չոայլութիւնդ մինչև գքեզ ու քուկիններդ մոխրի վրայ նստեցնես. յառաջ արբեցութիւնդ՝ մինչև գրամիդ հետ կեանքդ ալ վատնես... և համոզուիս վերջապէս թէ մեղքը երջանիկ չըներ»։

4. — ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

(communication)

Հ. Ի՞նչ է Հաղորդակցութիւնը.

Պ. Այս ձեւով, ճարտասանն իր ըսածին գատաւոր և վճռատու կ'ընէ ունկնդիրը կամ ընթերցողը, նոյն իսկ հակառակորդը, և այսպէս անոնց բերնով իր գաթին և իր կարծիքին իրաւունքը կը պաշտպանէ։ Օր. Ա. Ալիշան իր Հայորդւոյ հանուագին մէջ՝ հոգւոց անմաքրութիւնը, մարդկային սրտին ցրտութիւնը, մրաքի տկարութիւնն այդ խորհրդոյն առջև՝ Աստուծոյ հաղորդելով, ճիշդ այդոր համար կը պատասի չմերժել մարդը, և գալ անոր սրտին մէջ հակազդելու, և կը վերջացնէ հետեւեալ հաղորդակցութեան ձեւով.

«Սուրբ ես, սրբէ՛ զսիրտ որուն մէջ եկար.
Սէր ես, վառէ զայն զոր իմ մէջս կը սիրես.
Բարձր ես, սրտերն երկրէս գուրս հանէ.
Եւ ուր կաս՝ հոն հանգչեցուր հոգիները»։

5. — ՀԱՐց ՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

(subjection)

Հ. Ի՞նչ է Հարց ու Պատասխանը.

Պ. Տեսակ մը հաղորդակցութիւն է որ կ'ըլլայ հարցումով և յարելով անմիջապէս պատասխանը, ուրով կը հասատատուի և ընդունիլ կը տրուի դիտուած ճշմարտութիւնը։ — կամ ուրիշ սահմանով.

Զև մը՝ որ կը կայանայ հակառակորդին հարցումն ուղղելու և անոր պատասխանն ենթադրելու մէջ. կամ

պարզապէս, նախատեսելով պատասխանը՝ զայն կանխելու մէջ։ Օրինակ.

« Ա՛րաբէ՛ք, ասէ, պտուղ արժանի ապաշխարութեան։ Ի՞նչպէս կ՛ընենք, եթէ ասոր հակառակը գործենք։ Ես այսպէս կ՛ըսեմ. յափշտակիցի՛ր ուրիշներուն, սակայն քու ունեցածդ ալ տուր։ Նախատեցի՛ր, սակայն յանցաւորը, ապիկոյ վերջ թշնամանողներն օրհնէ և չար ընողներուն բարի ըրէ... ». (Ոսկեբ. Մեկնութիւն Մատթէի)։

6. — ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆ

(correction)

Հ. Ի՞նչ է Ուղղութիւնը.

Պ. Ըսելիքն աւելի ազդեցիկ և ընդունելի ընելու համար երբ խօսքն ետ առնուլ կամ սրբագրել կը ձեւացնէ ճարտասանն՝ աւելի բան մ՛ըսելով, Ուղղութեան ձեւը գործածած կ՛ըլլայ։ Օրինակ. Ոսկեբերան արբեցութեան դէմ կը գրէ, այսպէս.

«Մի՛ խարուիք, կ՛ըսէ, ո՛չ արբեցողները, ո՛չ բամբասողները Աստուծոյ արքայութիւն չեն ժառանգեր։ Եւ ի՞նչ արքայութիւն կ՛ըսեմ. հո՛ս ալ չեն տեսներ, վասն զի արբեցութիւնը ցորեկն ալ գիշեր կ՛ընէ, և լոյսը՝ խաւար, և աչքերնին բաց՝ առջեւնին եղածը չեն տեսներ»։ — Իսկ Հ. Ալիշան, Ա՛ռ Հարազատն երգին մէջ, եղբօր կացութեան վրայ շատ մ՛ենթադրութիւններէ և տեսութիւններէ վերջ, կ՛ըսէ.

«Բայց ո՛ւր եմ և ես. ինչ խօսիմ... ափսո՛ս,
Ո՞ր գիշեր անասելզ գիս պատէ հոս,
Ու բանի գիւտուրս յափէս կու թափէ,
Թըմրութեան փոշով բոցս կը լափէ։
Ժամ է որ երթամ գըլուխս բարձր ի վեր,

Խաչակընքելով ինձ ու քեզ համար,
Յիշատակդ ի սիրտս՝ հոն կանչեմ զԱստուած.
Տեսնեմ ինչ երազ կայ ինձ պատրաստուած »։...

Նուագք Բ. Հատոր

7. — ԵՆԹԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

(supposition)

Հ. Ի՞նչ է Ենթադրութիւնը.

Պ. Ենթադրութիւնը ձեւ մ՛է, որով երբեմն դէպք մը կը հնարէ ճարտասանն՝ իր դիտման նպաստաւոր հետեւութիւններ քաղելու համար անկից։ Օրինակ. Ոսկեբերան անճոռնի հրէշ մը կ՛ենթադրէ և կը նկարագրէ իրրև պատկեր արծաթասիրին.

« Համարէ՛, թէ մարդ մ՛ըլլայ որուն աչքերէն կրակ թափի, մութ, չարատես. և երկու ձեռաց տեղ երկու վիշապներ ուսերէն կախուին. և բերնին մէջ՝ փոխանակ ակռաներուն՝ սուրեր ըլլան. և փոխանակ լեզուին՝ թունաւոր ազբիւրներ բղխեն. և փորը՝ բոլոր հնոցներէն աւելի. ինչ որ մէջն իյնայ՝ չուտով ապառէ. և ոտքերը՝ թեւաւոր և ամէն բոցէ աւելի սաստիկ բորբոքին. և դէմքը՝ չան և զայլի. և մարդու պէս խօսք մը բերնէն չհանէ, այլ անպիղծ, չարաճայն ու անախորժ. և ձեռքերէն կրակ ու բոց թափի. թեւերուս ձեզի մեծ բան մ՛երեւի. բայց ասոնց մէջ կերպարանքի ոչ մէկ նշան և կամ ուրիշ բան պէտք է աւելցնել, զի ամենուն ալ կէս մարմինն ուտէ, և միւս կէսն դէշ դէշ պատռելով ցրուէ...։ Եւ որպէս զի սովրիք, այսպիսւոյ մը մոլորութիւնն առջեւնիդ դրինք։
— Բայց ո՛չ ոք մեզադիր ըլլայ, և ո՛չ ալ տապնապի՝ իր վրան առնելով.
— Մեկդի թողունք ժամանակ մը՝ օբէնքին վախը, և պիտի տեսնես այնպիսին սուր առած և ամենուն հետ խառնուած, առանց մէկուն խնայելու, ո՛չ բարեկամի և ո՛չ ազգականի, ո՛չ եղբօր և ո՛չ իսկ հօր՝ որ զինք ծնաւ»։ (Ոսկեբերան. Մեկնութիւն Մատթէի)։

8. — ՎՃԻՌ
(sentence)

Հ. Ի՞նչ է վճիռը.

Պ. Խմաստալից խօսք մ՚է, զոր նիւթէն քաղելով անակընկալ և հատու վերջաբան կ՚ընենք գրութեան մը կամ խօսքի մը: Օրինակ. Հ. Ալիշան Ապրիլի նուագը կը վերջացնէ.

« Ո՛չ միայն երեսիդ վրայ
Այլ նաև սրտիդ մէջ խոր
Հիմակուընէ լաւ անկէ՝
Մշտափթիթ գարուն ըլլալու համար »:

Գ. — ԻՄԱՍՏ ՁՕՐԱՑՆՈՂ, ԿԱՄ ԸՆԴԼԱՑՆՈՂ, ՁԵՒԵՐ

1. — ԱԿՆԱՐԿ
(allusion)

Հ. Ի՞նչ է Ակնարկը.

Պ. Ակնարկը ձև մ՚է, որ կը ծառայէ յիշեցնելու բան մը՝ առանց անունը տալու. և կրնայ ըլլալ ա. — Պատմական. բ. — Դիցաբանական. գ. — Սովորութեան մը. դ. — Նշանաւոր խօսքի մը:

Հ. Կրնա՞ս օրինակ մը տալ.

Պ. Այո՛. Հ. Ալիշանի հետեւեալ տողերը պատմական օրինակ մ՚է, զոր ի մէջ կը բերէ ակնարկով՝ իր Հաղորդութեան երգին մէջ. Աստուած Սինա լերան վրայ փայլակներով ու ամառով կ՚երեւնայ, որուն առջև իսրայելացիք փախչիլ ուզեցին:

« Բայց քեզմէ փախչելու հնար կամ մէջտեղ չկայ.
Դուն, Տէր ես կենացս և մահուս,
Ո՛չ թէ բարկութեան կամ ապաւինման զինք մը.
Սէր կը տեսնեմ լոկ այս պահուս:

2. — ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ
(imitation)

Հ. Ինչ է Նմանութիւնը.

Պ. Զև մ՚է, որով ո՛և է գաղափար ծանօթագոյն և համարժէք գաղափարով մը կը բացատրուի, տալով անոր յստակ մեկնութիւն և միանգամայն վայելչութիւն: Եւ երեւակայութիւնն ու միտքը՝ իրենց պատշաճ մասը կը գտնեն այս ձեւին մէջ: Օրինակ.

— Ձարերու հաձոյքը հեղեղի պէս կը հոսի. (Ռասին):

— Մարդու կեանքը նման է ձարխու մը, որուն ծայրը սոսկալի գահավէժ մ՚է. (Պոսիւէ):

Հ. Քանի՞ կէտ կայ նկատի առնուելիք.

Պ. Երեք կէտ: ա. — Նմանութեան ենթական. բ. — Եզրը. գ. — Կապակցութիւն ենթակային՝ եզր հետ:

— Ենթական է այն՝ զոր կը նմանցնենք. վերի օրինակներուն մէջ՝ հաձոյք, կեանք ենթակայ են:

— Եզրն այն է՝ որուն կը նմանցնենք. հեղեղ, ձարխայ եզրեր են:

— Կապակցութիւնն այն է՝ որով եզրը կը յարմարցուի ենթակային. այսպէս, հեղեղի՝ խառնակի հոսանքներուն, ճամբան՝ որ գահավիժով մը կը վերջանայ, կապակցութեան կէտերն են՝ որոնց վրայ հիմնուած է Նմանութիւնը:

Հ. Ինչ յատկութիւն կը պահանջուի.

Պ. Պէտք է ըլլայ. ա. — Յստակ, որպէս զի ըլ-

բաւ ըմբռնուի կապակցութիւնը: Օրինակ. «Բարեպաշտ մանկան հոգին յուսոյ պէս գեղեցիկ է»: — Հո՛ս, յըսատակ չէ, զի յոյսը պատկերացնել դժուարին է: — «Ճշմարտութիւնը՝ կարծեաց շփոտմէն դուրս կ'ելնէ, ինչպէս ելեքտրականացած մարմիններու ընդհարումէն՝ փայլակը: — Հո՛ս, յստակ է, զի ամէն մարդ ծանօթ նմանութեամբ մ'է կապակցուրիւը:

բ. — Ճիշտ՝ այնպէս որ եզրը լաւ բացատրէ ենթակային մեկնութեան կարօտ կողմերը: Օրինակ. «Համբաւը ճիւնի կը նմանի, որ չկրնար վերստանալ փայլը՝ զայն անգամ մը կորսնցնելէ վերջ»: — Հո՛ս, անձիշտ է եզրը. այսինքն, ձիւնի փայլը՝ որ հալելուն համար չկրնար վերստացուիլ. ուստի աւելի ճիշտ պիտի ըլլար դիւրագոյն ըլլալն եզր առնուլ:

գ. — Ագնիւ՝ և ո՛չ ագեղ, խորշելի և անպարկեշտ: Օրինակ. «Մարդը ծածկուած է բոլորովին մանուկին մէջ, ինչպէս կաղնին խոզկաղնոյն մէջ». կը նուազացնէ մարդուն արժանապատուութիւնը:

դ. — Նոր՝ կամ գոնէ նոր ձեւով բացատրուած: Օրինակ. «Գիտութիւնը ջահի պէս կը լուսաւորէ»: «Զօրաւարն առիւծի պէս կը ճակատի թշնամւոյն դէմ»:

ե. — Ընդհանուր նիւթին պատշաճի: Օրինակ. «Երիտասարդութիւնը վաղանցուկ է ծաղկի մը պէս որ շուտով կը թառշամի»:

զ. — Բացատրվիք ներքակաև վերծցնող: Օրինակ. «Ճշմարտութիւնը ձէթի պէս ամէն բանի վրան կ'ելնէ». այս նմանութիւնը կը սորընացնէ ճշմարտութեան փայլը:

3. — ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԻՒՆ
(comparaison)

Հ. Ի՞նչ է Բաղդատութիւնը.

Պ. Երկու առարկայի կամ գաղափարի համեմատութիւնն է, որով մէկուն կամ միւսին աւելի կամ նուազ յատկութիւն ունենալն երեւան կը հանուի:

Հ. Ի՞նչ տարբերութիւն կայ նմանութեան կամ Բաղդատութեան մէջ.

Պ. Նմանութեամբ՝ կը բացատրուի առարկայ մը կամ գաղափար մը. իսկ Բաղդատութեամբ՝ միոյն կամ միւսին առաւելութիւնը կամ նուազութիւնն երեւան կու գայ: — Նմանութեամբ՝ տարբեր տեսակի նիւթեր իրարու բացատրութեան կը գործածուին. Բաղդատութեամբ՝ նոյն տեսակի առարկաներ՝ միեւնոյն յատկութեանց մասին կը համեմատուին:

Հ. Կրնա՞ս Բաղդատութեան օրինակներ տալ.

Պ. Այո՛. «Երգն այնքան արտայայտիչ նշան է ուրախութեան՝ որքան տխրութեան»: «Լաւ է հնազանդութիւն քան ո՛և է ընտիր զոհ»:

— Բաղդատութիւն՝ նմանութեան հետ գործածուած: Օրինակ. «Լուրերը գետերու կը նմանին, որչափ հեռուէն գան այնչափ կը խոշորնան...»: «Գաղափարները՝ անդամներու պէս չափաւ աւելի դիւրին է գտնել քան յղկել»:

4. — ՀԱԿԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
(antithèse)

Հ. Ի՞նչ է Հակադրութիւնը.

Պ. Զև մ'է, որով երկու ներհակ գաղափարներ

կամ առարկաներ իրարու հետ կը համեմատուին կամ լաւ եւս կը զիմազրուին, ա՛լ աւելի երեւան հանելու համար միոյն առաւելութիւնը:

Հ. Ի՞նչ տարբերութիւն ունի Հակիմաստէ.

Պ. Առաջինը՝ շրջան և բառերու հակադրութիւն մ'է, իսկ վերջինս՝ ձև է գաղափարներու և տեսութեանց: Օրինակ. «Մանուկները տկար ըլլալնուն համար զօրաւոր են ծնողաց քով. անոնց կարող տկարութիւն մը տուած է բնութիւնը, որպէս զի հոգացողներ գտնուին»: — Հմ՛, կարող տկարութիւն՝ Հակիմաստ մ'է. ինչպէս, տկար ըլլալնուն համար զօրաւոր են, վասն զի տկար և զօրաւոր իրարու հակընդդէմ չեն նկատուիր, այլ ընդհակառակն՝ մանկութեան մէջ զիրար լրացնող և իրարու հաշտ երկու գաղափարներ են: — Նոյնպէս Հակադրութիւն չեն հետեւեալները. «Երջանիկ ծերութիւնը պտուղ է զգօն երիտասարդութեան»: — Հակադրութիւն է: Օրինակ. «Աղքատութիւնը՝ ընկեր է ծուլութեան, իսկ առատութիւնը՝ պտուղ է գործունէութեան»:

5. — ԸՆԴԴԻՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

(contraste)

Հ. Ի՞նչ է Ընդդիմադրութիւնը.

Պ. Երկու հակադիր իրերու կամ գաղափարներու զուգորդութիւնը կամ մի և նոյն առարկայի կամ գաղափարի տարբեր ու ներհակ պայմաններու մէջ ներկայացումն է, որով դիտուած կէտն աւելի դուրս կը ցայտի և զօրաւոր եղանակաւ կը բացատրուի՝ տալով միանգամայն ոճով պէսպիսութիւն: Օրինակ. Մամբրէ, այսպէս կը միացնէ ընդդիմակից գաղափարներ՝ Ղազարու յարութեան առթիւ. «Հնոյեաւ իմացաւ Ղազարու մահը, և վասն ևկած՝ կ'անգիտանայ: Ո՞ւր ղրիք, կ'ըսէ, զայն: Դուք դիրք և ես կ'առնում. վառած ղրիք, և ես ողջ կը վերցնեմ. դագաղով ղրիք, և ես խօսքով կը քալցնեմ»:

6. — ԱՍՏԻՃԱՆՈՒՄՆ

(gradation)

Հ. Ի՞նչ է Աստիճանումը.

Պ. Աստիճանումն է, գաղափարներու յաջորդաբար յառաջատուութիւնը՝ վարեւ վեր կամ վերեւ վար միացած: Օրինակ. «Բարեկամներս նախամեծար կը համարիմ քան զիս»: (Ֆէնելոն): «Մեծ ճիգ թափելու պէտք չունի իշխան մը՝ սրտերը գրաւելու համար. խօսք մը միայն, ժպիտ մը լոկ շնորհալի, ակնարկ մը միայն բաւական է» (Մասիլիոն):

«Որչափ աւելի բառ մը՝ գաղափարին նմանի, գաղափար մը՝ հոգւոյ, հոգի մը՝ Աստուծոյ, այնքան գեղեցիկ է այդ ամէնը» (Ժոպերը):

Հ. Այս ծեւն ի՞նչ բանի վրայ հիմնուած է.

Պ. Գաղափարներու և անոնց համապատասխան բառերու կարգակցութեան վրայ հիմնուած է, որ կը պահանջէ յարգել կարգ ու շարք, և խառն ի խուռն չէ խճողել բառերը: Օրինակ. «Ծառը կը ծաղկի, տերեւ առնէ, պտուղ կու տայ» ըսելով, սխալ կը գարգարուի, պտուղ կու տայ» ըսելով, ծառին բնական ընթացքին հետեւած կ'ըլլամ:

Հ. Երբ վերելակ, երբ վայրէջակ ընելու է.

Պ. Մտաղրութեան առնելիք և կարեւոր գաղափարն ո՛ր կողմը գտնուի՝ այն կողմը հակելու է. որով եթէ գաղափարը վերելակ ընթացքով վերջը կընայ թողուլ՝ այս ընթացքով յօրինելու է Աստիճանումը. իսկ հակառակ պարագային՝ վայրէջակ ընելու է:

7. — ԿՈՒՏԱԿՈՒՄՆ
(accumulation)

Հ. Ի՞նչ է կուտակումը.

Պ. Կուտակումն է, թուարկումն գաղափարի մը ա-մենէն աչքառու յատկութեանց կամ դէպքի մը պա-րագաներուն, առարկայի մը մասերուն՝ զայն դէո ա-ւելի յաւուկ, մեկին և զօրեղ գոյնով ներկայացնելու համար: Օրինակ. Մասիլիոն, այսպէս կ'ընդլայնէ և համոզողական կ'ընէ այս պարզ գաղափարը.

Աւելի քան կ'անցնի.

« Ձակատագրական յեղաշրջում մը զոր կարելի չէ կասեցնել, կ'առնու կը տանի ամէն բան յաւիտենական անդունդներուն մէջ. դա-րերը, սերունդները, ինքնակալութիւնները, ամէն բան այդ գահավիժին մէջ կ'երթայ կը կորսուի. ամէն բան հոն կը մտնէ ու բան մ'անկից չելներ. մեր նախահարք նախազնաց են այդ ճամբան և մենք ալ վայրկե-ն մը մէջ կ'երթանք առաջնորդել մեզմէ վերջ եկողներուն. Այսպէս դարավոյտները կը վերանորոգուին. այսպէս աչխարհիս դէմքը կը փո-խուի անդադար. այսպէս մեռեալներն ու կենդանիները կը յաջորդեն իրարու և չարունակ իրարու տեղ կը բռնեն. չկայ միայն բան մը, ա-մէն ինչ կը փոխուի. ամէն ինչ կը մաչի. ամէն ինչ կը մարի...»:

8. — ԿԱԽՈՒՄՆ
(suspension)

Հ. Ի՞նչ է կախումը.

Պ. Ունկնդիրներու հետաքրքրութիւնը զրգռելով՝ ը-սելիքին կարեւորութիւնն աւելցնելու համար կրկարուելն պատրաստող գաղափարներով՝ կամ մտքերն հո՛ս հո՛ն զբաղեցնելով, որպէս զի զատուած պահուն՝ կարելի

ըլլայ զատուած գաղափարին բերել, կ'ըսուի կախումն: Օրինակ. « Շատ տարիներ առաջ, դո՛ւստր իմ, շատ տարիներ առաջ յաշխարհ եկաւ արարած մը, որ սահ-մանուած էր սիրել զքեզ ամէն բանէ վեր: կ'աղաչեմ, երեւակայութիւնդ աջ ու ձախ չպտտի. այդ արա-րածը . . . ես իսկ էի» (Տիկ. ը Մէվինեէ):

9. — ԲԱՑԱՌՈՒՄՆ ԿԱՄ ՋԱՆՑԱՌՈՒՄՆ
(prétérition)

Հ. Ի՞նչ է բացառումը.

Պ. Թէ՛ ընթերցողին կամ ունկնդրին ուշադրու-թիւնը վերականգնելու համար, թէ՛ ըսելիքը նկատո-ղութեան առնել տալու համար՝ չլսել ձեւացնել կամ լռել կեղծելով ըսել: Օրինակ. «Մէկդի՛ թողունք պա-տերազմի արշաւանքները, որոնցմով տիեզերքը թնդաց, և որոնց վրայ մնայն ինքն է որ չզարմանար, թո-ղո՛ւնք այն քաջագործութեան հրաշալիքներն որ իր առջև լռել տուին բոլոր երկիրը. այն փառքի օրերն, որոնց մէջ շատ անգամ փրկեցիր թագաւորութիւնը» (Պուրտալու):

Հ. Մասնաւորապէս ի՞նչ պարագայի օգտակար է այս ձեւը.

Պ. Երբ շատ մ'երկրորդական ապացոյցներ, գա-ղափարներ զորս առանձինն երկար բացատրել չարժեր, ճարտասանը կամ գրագէտը կրնայ այս ձեւով ամփո-փել և անցողակի ըսել, որ շատ անգամ աւելի կա-րեւոր ու նկատելի կ'ընէ այս տեսակ մանր բաները, քան եթէ մի առ մի բացատրէր ու ընդլայներ, որով-հետև ընդլայնելով՝ կրնայ անոնց աննկատելի ու ան-կարեւոր ըլլալը մէջ տեղ ելնել:

10. — ԱՐՏՈՒՂՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ԽՈՏՈՐՈՒՄՆ

(digression)

Հ. Ի՞նչ է Արտուղութիւնը.

Պ. Նիւթէ դուրս ելնել ձեւացնել, մէջ բերելով յանկարծ դէպք մը կամ խորհրդածութիւն մը, որուն առարկան յետոյ կապակցի և գլխաւոր շարունակէ ալ աւելի հաստատելով անոր դիտումը։

Դ. — ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂ ՁԵՒԵՐ

1. — ԴԻՄԱՌՆՈՒԹԻՒՆ

(prosopopée)

Հ. Ի՞նչ է Դիմառնութիւնը.

Պ. Անկենդան, անշունչ, բացակայ իրեր խօսեցնելով՝ անոնց կենդանութիւն, շարժում տալ, որով բացատրուին ու հաստատուին նիւթի մը բոլոր պարագաները։ Օրինակ. Երեմիա մարգարէն, Աստուծոյ բարկութիւնը սուրի կերպարանքի տակ նկատելով՝ կը խնդրէ որ զարկի կոտորէ. «Մինչև ե՞րբ պիտի կոտորես, ո՛վ սուր Տեառն, քու պատենիդ մէջ զարձիր, դադրէ՛ ու քաշուէ՛»։

Հ. Ի՞նչ զգուշութիւն հարկ է այս ձեւին գործածութեան մէջ։

Պ. Զօրեղ ձև մ՝ըլլալուն համար՝ բուռն զգացում ալ կը պահանջէ, ուստի, ա. — Շիճիռ կ՝ըլլայ երբ զգացում չեղած տեղը գործածուի։ բ. — Անբնական՝ երբ անշունչին և բացակային խօսիլ տրուի՝ երբ խօսքն ու շարժումն անոր բնութեան չպատշաճիր։ գ. — Լականն է, նիւթին և պարագային յարմար՝ խօսք ու շարժում տալն այդ իրայ։

2. — ԴԻՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(prosopographie)

Հ. Ի՞նչ է Դիմագրութիւնը.

Պ. Անձի կամ կենդանւոյ մը բոլոր արտաքին և ըհւոյթներուն նկարագրութիւնն է, որով այն ժամանակ ունեցած տրամադրութեան, զգացման կամ կրքին ընթացքը, աստիճանը կը բացատրուի։ Ախալէք, յուսահատի, բարկացոտի, գինովի, հեզահոգի կամ անմեղի մը դիմագիծը՝ հայելի է անոնց հոգեկան վիճակին։ Ձիու մը վէս ու խրոխտ կեցուածքը՝ որ սանձին հետ կը կռուի՝ արշաւելու պատրաստ, Դիմագրութեան նիւթ է։

Հ. Ի՞նչ զգուշութիւն ընելու է այս ձեւին մէջ.

Պ. Զգուշանալու է. ա. — Շատ մանրամասնութիւններէ՝ որ կրնան ձապաղ ու ծաղրելի ընել նկարագրութիւնը։ բ. — Այն պարագային զգացած կրքին ու զրութեան նիւթին յարմար մանրամասնութիւններն ի վեր հանելու է՝ զանց ընելով անկարեւորներն։

3. — ԿԵՆԴԱՆԱԳԻՐ ԿԱՄ ՊԱՏԿԵՐԱՑՈՒՄՆ

(hypostypose)

Հ. Ի՞նչ է կենդանագիրը.

Պ. Ո՛ և է առարկայի, դէպքի կամ գործի կենդանի գոյներով նկարագրութիւնը՝ կենդանագիր կը կո-

չուի։ Այս ձեւով, հեռաւոր կամ աննիւթ գաղափարներն ու իրերը՝ նոյն իսկ աչքով տեսածի պէս կը ներկայանան։ Օրինակ. Ալիշան կը նկարագրէ նաւու երթը.

« Ամենքն ալ ուզելով բռնել, արգելուլ, յետ դարձնել նաւ մը, նաւ մը՝ որ դիմացնէն երազ երազ կու սահէր կ'անցնէր, կու հեռանար, և հեթէ բռնել չէ՝ պահ մ'ալ կ'ուղէին տեսնել, իսկ նաւն փախստական ... ցռուկը ցըցած՝ ծովային նոր ցուցանքի մը պէս՝ ճոճալով ճապկըռելով ծփած ծնծուած ալեաց վրայ՝ չուտ չուտ կու սողար, փախչէր թագչէր, իբրև թէ այն դիզուած ժողովուրդն իրեն համար մթագին ու սպառնացայտ մրրիկ մ'ըլլար, մինչեւ կղզիներուն մէջէն անցնելով հեռացաւ, փոքրացաւ, կէտ մը դարձաւ, հալիւ տեսանելի սրագոյն աչաց՝ որք քան նի մը վայրկեանէ ետև ծովուն հաւասարած երեսէն զատ՝ այլ բան չտեսնելով, յուսահատեալ դարձան, ողբերնին ու անէծքնին երկարելով, և բարկութեամբ ապարանից վրայ նայելով» (Յուշիկք)։

Հ. Քանի՞ տեսակ կ'ըլլայ կենդանագիրը.

Պ. Ըստ նիւթին՝ տարբեր անուններ կ'առնու. այսպէս. ա. — ժամանակար (chronographie), *եթէ դարու, տարւոյ, օրուան, հղանակի մը նկարագրութիւն է։ բ. — Տեղագրութիւն* (topographie), *երբ տեղւոյ, դաշտի, տեսարանի մը նկարագիրն է։ գ. — Յուզանկար, երբ առանձինն դէպքի, արկածի, բնական երեւոյթի մը նկարագրութիւն է։ դ. — Իսկ Բարոյ նկարագիրն* (éthopée) *և Դիմագրութիւնը* (prosopographie) *թէ՛ իրենց կարեւորութեան և թէ՛ առանձինն նշանակութեամբ և նպատակաւ գործածուելնուն համար՝ պարզ պատկերացումն չնկատելով՝ առանձինն ձև դրած ենք*[1] *Օրինակ.*

1. Հոս նկարագրութեան ծառայող ձեւերու վրայ համառօտ անցած ենք։ Այս՝ Կենդանագրի և Յուզակշռի վրայ աւելի հմաօրէն պիտի սովրինք Գրագիտութեան Երրորդ մասին՝ Շարադրութեան այլ եւ այլ մասերու բաժնին մէջ։

ԺԱՄԱՆԿԱՐ

Նոյն Հայագիրն յափշտակելով զմեզ ի հնութիւն ժամանակաց, նեբելի կ'ընէ թողլու այսօր նորագոյն յիշատակները, և հնութենէ հնութիւն հնչել ի վեր զարեզն և զակիզքն հայկական ամաց, և կու նշանակէ այսօր յիշատակ մ'այլ, որ ոչ մեր հիմիու աչխարհիս դարուց մէջն է, այսօր յիշատակ մ'այլ, որ ոչ մեր հիմիու աչխարհիս դարուց մէջն է, և ոչ այլ անկէ առջինին, ալ երկու աչխարհաց միջոցն կրնայ ըսուիլ, նախաջրհեղեկան և յետջրհեղեղեան աչխարհքները միացնող կամրջոյն վրայ. որ է ծեր նաւողին՝ Նոյի՝ տապանն։ Սուրբ գրոց հետ հաչուելով անոր ի տապանը մտնելուն օրը, ըստ սրբազան ամաց Եբրայեցւոց (և ոչ ըստ քաղաքականին՝ որպէս ոմանք կ'ընեն) ջրհեղեղին գալը և դադրիլը, տապանին նստիլը ի լերինս Արարատայ, պատուհանին բացուիլը, և այլն, այս օրուանս կու հանգիպի տապանին ձեղուան բացուիլն, այսինքն վրայի ծածկին։ Տապանն ի լերինս Հայոց նստելէն լինչուան լերանց գլուխները ջրէն դուրս երեւնալը՝ երկու ամիս անցաւ, յորմէ զուչակուի տապանին մնծութիւնն և բարձրութիւնն. յետ 40 աւուրց բացուեցաւ անոր պատուհանն, վասն զի յուրն անկէ այլ վայր իջեր էր. և իբր յետ ամաց մը, այս եղանակաց նորոգութեան օրը՝ բացին արգելականքն տապանին վերնածածկը, և իբրև տան դարպասներու կամ դիտանոցի վրայ նստելով՝ տեսան «զի նուազեալ էր ջուրն յերեսաց երկրի». նուազեալ էր այլ ոչ ցամաքեալ բոլորովին. վասն զի ասոր համար դեռ երկու ամիս ևս պէտք եղաւ։ Ի՞նչ հիանալի և սրատեսուչ տեսարան։ Այն լերանց կողն՝ որոց տափի մը վրայ նստեր էր տապանն, կ'արգիլէր համարձակ տեսութիւնը՝ ի պատուհանէն. անոր համար Նոյ կու տեխլուէր թռչուններ արձակելով անոնց գտնալ գալէն կամ չգտնալէն խնդալ ջրոց ցածութիւնը և երկրին ցամքելուն չափը։ Իսկ հիմա իր 30–կանգնեայ նաւատան գիտանոցին վրայ եւած՝ իր համբերող ընտանեօքը, կու տեսնէ այն սրընկերա ընդարձակ նաւը ծովային բերդի մը պէս ամենաբարձր լեռնաստաւիղեց միջոց նստած. որոց հետևէն՝ գէպ յարեւելս, յարեւմուտս և ի հիւսիս գտնալով՝ Հայաստանի աւելի կամ պակաս բարձր լեռներն կ'երեւին. ոմանք ամենեւին լերկ ու մերկ նոր ջրէ դուրս ելածի նման, ոմանք քանի մը ամսական արեւու տաքութեամբ սկսած իրր ազուամազով մը ծածկուիլ բարակ կանաչութեամբ, որոց վրայ ծիրանափայլ ծիրանի արեգակն ի խոյի աստեղատունէն. անոնց մէջ այլ կ'երեւին խոբածերք և հովիտք, և քանի մի գաչտ՝ իրրև աչեան վերջին արօտած պարտաստած սերմնացան և անբոյս սև արտեր։ Իսկ հարաւային կողմէն կ'երեւին ծովածաւալ գաչտք և անապատք Միջագետաց և Ասորեստանի,

որ յիրաւի դէտ, թէ ոչ ծովու՝ գոնէ ձահճի պէս կու ծածանին, և տեղ տեղ ցամքած, տեղ տեղ ջրածածուկ, արեւուն զարնուածքներէն իրարու փառած հայելիներ կու ցոլանան։ Երկու ամիս Նոյեանք տապանին երդիքէն կու դիտեն այս տեսարանը, մանաւանդ թէ միշտ փոփոխակ տեսարան մը, ջրոյն օր ըստ օրէ քաշուելովը, և արեւուն օր ըստ օրէ տաքնալով՝ և այն դաշտաց վրայ երեւցած սխորալի դէմքերը, աւերեալ աշխարհի և խղդուած հասակաց և գեղեցկութեանց միացորդները բոլորովին քայքայելով, ծածկելով և թողլով միայն (սխրագոյն միացորդ) չոր ու ճերմակ ոսկորներ, այն հեշտասէր վախճաններուն, և այն յանդուգն հսկաներուն՝ որք կարծեցին թէ միայն երկրիս վրայ է մարդուս վիճակն. և անիծեալք յերկինց՝ երկրէս այլ դուրս ի ծոց անգնդացեալ ծովուն ծածկեցան, կերակուր կիսկիս և վիշապաց. հազիւ թողլով տակաւ մինչ նչխարքներն ծովէն փսխած՝ իրենց հին բնակարանաց քովերուն հիմունքն անգամ տակնուվրայ եղած հողուն հետ խառնուած կոբած են։ Եւ երկիր երկրորդ անգամ կ'երեւի «աներեւոյթ և անպատրաստ» անապատ մը ամայի, անմարդաբնակ, անկենդանի. յորոյ վրայ հազիւ իքթիւ պզտի չարժուն գոյներ կամ բծեր՝ տապանին պատուհանէն արձակուած թռչուններն թափառելով կ'անցնին՝ գոգար կամ բայր մը փնտռելու։...

Յուշիկք

ՅՈՒՅԱՆԿԱՐ

« Ո՛հ. և ինչո՞ւ չէիգից սուրը ձեռքէն. ինչո՞ւ չցասեցից ընկնալու, և հայրական չրթունքները վեր վար բերելու այն մարգարտաչար վարդերուն վրայ, այն բարակ քրանահար երեսներուն վրայ. այլ առանց զգալու կեցաւ կանչից կերկերեալ կոկորդով մը՝ «Ա՛թենոդո՛ր, որդեակ»։... Թէոդոր հեզամրազի աչուըներէն կէս մը քանալով և կէս մը գլուխը վերցընելով՝ պատասխանեց. «Հա՛յր իմ»... վերջին անգամ հօր և որդւոյ անուանակոչութիւնը։ Սուրէն գարձեալ այլայլած՝ հարցուց անոր, թէ պիտի հաւանի՞ իր կամացը և թողլով զԲրիսոտոս գառնաչ ի պաշտօն կոչոց՝ — Թէոդոր՝ «Ես Քրիսոտոսի հաւատացեալ եմ, ըսաւ, և այս հաւատոյս վրայ հոս կու մնամ». և նորէն գրաւ գլուխն ի քարէն, խփեց չրթունքը և աչքերը... Ա՜ծ բարով արի, կեանք և աշխարհ։ — Բայց մէկ անգամ մ'այլ բացաւ Թէոդոր կիսակէս աչքը և չրթունքը, երբ Սուրէն վայրենի վազեր պէս մէկ ցատքելով ձգից ձախ ձեռքը, և որդւոյն երկու թիկ խարտեաշ մազերէն բռնելով վեր քաշից խնձորակերպ գլուխը,

պարկեշտ պատմուճանին. օձիքէն կարասլաձև պարանոցն երկընցաւ.... Ո՛վ հրեշտակային կերպարանք, ինչպէս կ'այլափոխիս — իսկ Սուրենայ աչ ձեռքէն յանկարծ փայլակ մ'էր չողաց չեշտակի »....

Յուշիկք

4. — ԶՈՒԳԱԿՇԻՌ

(parallèle)

Հ. Ի՞նչ է Զուգակշիռը.

Պ. Համեմատական նկարագիր մ'է երկու իրերու կամ անձերու կամ դէպքերու, տարբերութիւնն մէջտեղ հանելով՝ երկուքն ալ իրենց որոշ և ճիշդ բնութեամբ ու պայմաններով ներկայացնելու համար։

5. — ԲԱՐՈՒՑ ՆԿԱՐԱԳԻՐ

(éthopée)

Կ. Ի՞նչ է Բարուց Նկարագիրը.

Պ. Անձի, իրի և կենդանւոյ նկարագիրը կազմող յատկութիւններու նկարագրութիւնն է, որով բարքը կամ ընթացքը կը բացատրուի։

— Այս կրնայ նաև հասարակութեան մը, ազգի մը, ցեղի մը վրայ տարածուիլ։

Հ. Ի՞նչ տարբերութիւն ունի վարուց Պատմութենէն.

Պ. Վարուց Նկարագրութիւնն ամէն մանրամասնութեամբ չզբաղիր, այլ միայն կարեւոր, աչքառու և անձ մը յատկանշող պայմաններն ու ձիրքերը կը նկարագրէ, որով անոր բնութիւնն ամբողջ երեւան կ'ելնէ։ Եւ այս պարագային ձև է, հետեւաբար համփոփ, կտրուկ, բայց նկարչական, վառ բացատրութիւն մ'ըլլալու է։

6. — ՄԱՐՄՆԱՑՈՒՄՆ

(somathopée)

Հ. Ի՞նչ է Մարմնացումը.

Պ. Մարմնացումն կը կոչուի, վերացական և անեւթ գաղափարներու կամ անտեսանելի անձանց մարմին ու մարմնեղէն դիրք և պայման յատկացնելով նկարագրելը: Օրինակ. Յոյր. — Երեւակայել կոյս մը ծովընկէց՝ որ մէկ ձեռքով ժայռի մը կառչած է, միւսով խաչ մը կուրծքին վրայ կը սեղմէ և երկինք կը նայի՝ տագնապալից՝ օգնութեան սպասելով յորձանապատոյտ ալիքներուն մէջ: — Այսպէս երեւակայելէ վերջ, նկարագրել զայն այն մանրամասնութիւններով որ վերտանգի մեծութեան մէջ հոգւոյն տագնապը, ծփաւիրը յայտնէ, և ահա մարմնացած կ'ըլլայ:

Հ. Ինչ դիտելու է այս ձեւի գործածութեան մէջ.

Պ. Աւելի բանաստեղծութեան քան թէ արձակի մէջ գործածել: Եթէ ուզուի վերջնոյս մէջ ալ գործածել, կարճ ըլլալու է և փախստեայ ակնարկի ու զօրեղ բացատրութեամբ կազմելու է: — Իսկ առհասարակ երկուքին մէջ ալ հարկ է. ա. — Այն մարմինն ու դիրքը տալ՝ որ գաղափարին պատշաճի: բ. — Այն պարագաները նկատի առնուլ՝ որ նոյնպէս յարմարի բացատրելու գաղափարը: գ. — Որքան ալ երեւակայական՝ սակայն ճշմարտանման ըլլալու է:

7. — ՏԵՍԻԼ

(vision)

Հ. Ի՞նչ է Տեսիլը.

Պ. Անցած կամ ստուգապէս գալիք դէպքի մը կամ ո՛և է հետեւանքի մը՝ մարգարէական շեշտով իբրև ըլլալիք ներկայացումը: Օրինակ. — Եթէ արբեցութենէ խորշեցնելու համար, արբեցողի մ'անձին և ընտանեաց գլխուն գալիք կարելի հետեւանքներն սպառնացուին իբրև ստուգապէս գալիք՝ Տեսիլ մը կ'ըլլայ:

Հ. Ինչ դիտելի է այս ձեւի գործածութեան մէջ.

Պ. Հարկ է որ. ա. — Եթէ անցեալ դէպք մ'է, ստուգապէս եղած ըլլայ: բ. — Եթէ գալիք է, կամ սովոգ կամ հաւանականաբար պատահելիք բան մ'ըլլալու է: գ. — Շատ մը կարելի և սովոգ հետեւանքներէն զանոնք միայն յիշեցնել՝ որ նիւթին և նպատակին կը յարմարին: Օրինակի համար. Հ. Ալիշան, Ս. Թէոդորոս Սալհունւոյ մերձեցնելով երգ երգոցի սիրելւոյն երգը, մեր երկրի գարնանային Մայիսի օրերէն մէկն մէջ կը տեսնէ զՍուրբն՝ ընդ հովանեաւ վիմին՝ երեխայրիք քրիստոնէութեան.

« ... Ո՜հ, երդն հայկածնին մարերայ՝ Հայոց հովասուն բարձանց վրայ. հազար տարիներ առաջ, երբ իր ազգն տէր ու ժառանգ էր բոլոր իր աստուածազարգաց երկրին, այն առհնուան մրազարդ մարերայ երգն այլ՝ իրեն նման անմման էր. մեր նոր լսած երգերն՝ ինչպէս չոր տերեւ մը վարդի դիմաց՝ չէին կրնար կենալ. ոչ մեր գուսանք և ոչ օտար երգիչք կրնան անոր արձագանգներն արթնցնել Բարձր Հայոց պարանձաւոց մէջ. և թէ ճաշակիկ մը, ձայնիկ մ'ուզեմք երազել, թերեւս միայն Բեթեղայ բլուրներէն լսուածն վայելէ մեղրաբերանն մարերայ. որ թռուի թէ դեռ Եփրատայ երիտասարդ վտակներով ծաղկած ծածուկ ծմակ մը կ'երգէ. «Ահա ձմեռն անց. անձրեւք անցին և գնացեալ մեկնեցան. ծաղիկք երեւեցան յերկրի մերում. ժամանակ եհաս հատանելոյ. ձայն տա-

տրակի լսելի եղև յերկրի մերում. թշնի արձակեաց զբողբոջ իւր. որթք մեր ծաղկեալք եռուն զհոտս իւրեանց»։... Անչուշտ եւանգուն սիրտ մը հոս չդադրելով՝ զմայլած, հոգիչունչ երգչին հետ ուզէ հրաւիրել անծանօթ մերձաւոր մը, սրբազան զեղեցիկ մը, աղաւնակերպ հեզադէմ մը ... «Ընդ հովանեաւ վիմին»։ — Այո՛, Հայագիրն այսօր կու տեսնէ, կու յայտնէ այդպիսի մը, անծանօթացեալ անուամբ և տեղեաւ, որ ահա հանդչի ընդ հովանեաւ ծառոյն և ի վերայ վիմին. յետին և քաղցրագոյն հանդիստ, նախ զնանդիստն յաւիտենից...

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ե.

ՈՃ ԵՒ Բ. ՄԱՍՆ ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Հ. Ի՞նչ է Ոճը.

Պ. Առհասարակ գաղափար մը բացատրելու եղանակն է։ Հետեւաբար, Ոճը պարզ բացատրութիւն մը չէ գաղափարի, այլ այդ բացատրութեան կենդանութիւնն ու պատկերացումն է։ Ասոր համար կ'ըսուի, թէ, բացատրիչը՝ կ'արտայայտէ գաղափար մը, իսկ ոճը կը նկարագրէ զայն։ Եւ ոճով է որ գրագէտ մը կ'ոգեշունչ և կը գնահատուի։

Հ. Քանի՞ տեսակ է Ոճը.

Պ. Երեք տեսակ։ ա. — Անհատական. որ իւրաքանչիւր անձի յատուկ տրամադրութենէն ու կարողութենէն կախումն ունի։ Եթէ այս հիման վրայ յենուինք, կրնանք ըսել թէ, Ոճը՝ գրողներուն թուոյն չափ բազմապատիկ է։ բ. — Տոհմային. որ ժողովրդեան մը, ցեղի մը բնորոշ տրամադրութեանց և կարողութեանց վրայ հիմնուած է։ Այս տեսակէտով, Ոճը՝ նուազ բազմապատիկ է, և կարելի է քանի մը գլխաւոր ազգերու կամ երկիրներու բաշխել՝ ցեղային ոճի տեսակները։ գ. — Բնական և բնութեան. որ անձանց յատկութիւններու զանազանութեան վրայ հիմնուած է։ Այս հիմամբ՝ ամէն տեսակ ոճ կարելի է, ինչպէս պիտի տես-

նենք։ — Ուրեմն, երեք տեսակ ոճով պիտի գրաղի Գրագիտութիւնը՝ որոնք ուսմամբ կրնան ստացուիլ, միւս ոճերը՝ ո՛չ։

Հ. Անհատական Ոճը կազմող տրամադրութիւններն որո՞նք են.

Պ. Են. ա. — Բնական ձիրքեր՝ խելքի, յիշողութեան, երեւակայութեան, զգացումի և նոյն իսկ բնակազմական տրամադրութեանց։ Օրինակ. ջրային, արիւնային կամ աչային կազմութեանց ու խառնուածքի։ բ. — Ստացած կրթութիւնը, ճաշակի, նկարագրի կազմութիւնն և այլն։ գ. — Միջավայրի, կլիմայի, ընտանեկան պայմաններու գործած ազդեցութիւնները։ — Ասոր համար, կ'ըսուի թէ, անհատական Ոճն նոյն ինքն մարդն է. այսինքն անհատին բնութիւնն ու նկարագիրը կը ցուցնէ։

Հ. Տոհմային Ոճը կազմող տրամադրութիւններն որո՞նք են.

Պ. Տոհմային ոճոյ տրամադրութիւններն ու պայմաններն են. ա. — Տիրող ներարագիրը՝ որ նոյն լեզուի և նոյն կեանքի հաղորդակցութեամբ կը փոխանցի։ բ. — Քաղաքական կացութիւնը՝ որ ուրիշ ազգերու ազդեցութենէն անկախ կամ կախումն ունեցող դիրք ու բնաւորութիւն կու տայ։ գ. — Դաւանած կրօնքի ազդեցութեամբ առաջ եկած բարոյական մթնոլորտը։ դ. — Տոհմային աւանդութեանց, սովորութեանց պահպանողութիւնը։ ե. — Երկրի կլիման ու աշխարհագրական դիրքը։

— Վերջնոյս տեսակէտով, Հայը, հետեւող ոճ ունի և աւելի ընդօրինակող ու իւրացնող է քան ստեղծող։ Իսկ երկիրն՝ ամէն ազգերէ ոտնակոխ, ամէն ազգի հետք ունի. իր ցեղը՝ ամէն ցեղերէ խառնուրդ մ'է. իր բնաւորութիւնը՝ ուրիշի ազդեցութեան տակ կազմուած է։

Ուստի, իր գրականութեան ընտրելագոյնն և գուցէ միակ ժառանգութիւնը՝ թարգմանութիւնն է գրեթէ։

— Տոհմային Ոճը՝ Ասիական կ'ըսուի՝ շատ երեւակայող ու ճոխ եղած ատեն։ Լատինական կ'ըսուի՝ երբ շատ կարուկ է և աւելի իմաստի քան զգացումի ոյժ ունի։

— Ազգերու տեսակէտով, կրնայ հնդկաչինականի, հնդեւրոպականի և սեմականի բաժնուիլ. Սեմականին՝ Հրէականը, որուն յաջորդեց Արաբականը. Հնդեւրոպականին՝ Յունականը նշանաւոր եղած է. ասոր յաջորդած է, Հռովմէականէն վերջ՝ նոր լեզուաց գրականութիւնը, ստորաբաժանուելով՝ լատին, գերման և սլաւ լեզուաց գրականութեանց։

Հ. Բնութեան հիման վրայ ինչպէս և քանի՞ տեսակի կրնանք բաժնել Ոճը։

Պ. Բնութիւնը՝ նոյն վիճակին մէջ չէ միշտ. բնեւրեւոյթներն՝ իրարու յաջորդած ժամանակ՝ եւեւէջներ ունին, որ տարբեր ազդեցութիւն կը գործեն. այսպէս օրինակ. Առաւօտ, կէս օր, երեկոյ, գիշեր՝ յաջորդող բարձրացում և էջք է լուսոյ ընթացքին և տարբեր գաղափարներ ու զգացումներ կ'արթնցնեն. — Բնութեան հրաշալի գրքին իւրաքանչիւր էջ տարբեր է. դաշտը՝ իր պէսպիսութեամբ, անապատն՝ իր անծայր միօրինակութեամբ, երկիրն՝ այլ և այլ ժամանակ՝ պարզ ու ամպոտ և փոթորկալից եղած միջոցին, ծովը՝ հանդարտ ու ծածանուտ, խռովեալ ու ալեկոծ եղած ատեն, թռչունն՝ այլասեռ, լեռներն՝ վէս ու սեպ, վիհերն՝ անդնդասոյզ, կէս գիշեր անառաներ, հովանաւոր պուրակներ, թռչնոց՝ ձռռոցիւնը, բուին՝ վայիւնը, շանն՝ ոռնացումն, առիւծին՝ մռնչիւնը, և այլն ... իրարմէ շատ տարբեր տպաւորութիւններ կը գործեն մեր վրայ. ըստ այսմ, ուրեմն, զգայուն գրողի ոճին՝ տարբեր շարժում,

տարբերը ելեւէջ կու տան։ — Աբդ, առանց այդ տպաւորութեանց ալ, գրող մը, ճիշդ այդ բներեւոյթներու նմանութեամբ՝ հանդարտ, խռովայոյզ և կրքոտ կրնայ ըլլալ, պարզ ու վճիտ, թեթեւասահ առուակի մը պէս կամ ծաղկոտ դաշտի մը պէս, կամ զեփիւռի մը պէս խաղաղիկ. բայց կրնայ գեամ մ'ընթացքն առնուլ, յորդիլ ու սահիլ, կամ պուրակի մը խորհրդաւորութիւնն առնուլ. հովի մը ոյժն ու սոյնն և կամ վերջապէս խռովեալ ծովու մը յուզմունքն, լայն հորիզոնի մ'ընդարձակութիւնը, փոթորկի մը զայրոյթը զգենուլ։

Ըստ այսմ կ'ունենանք. 1. — Պարզ ոճ. 2. — Միջակ ոճ. 3. — Վսեմ ոճ։

Հ. Բո՛ն Ոճը մինչև հիմա աւանդածնուս հետ ի՞նչ յարաբերութիւն ունի.

Պ. Մինչև հիմա Ոճոյ առաջին աւանդեցինք և շարադրութեան նախնական կմախքն յօրինելու կանոններն ու անոր զարդերը յիշեցինք։ Բուն ոճոյ վրայ խօսած ժամանակ, այդ ամենուն ըստ պատշաճի իրենց տեղերը գործածել պիտի սովրեցնենք, և այն տարբերով պիտի յօրինենք Ոճը։ Ուստի, պիտի խօսինք.

Ա. — Երեք ոճերու ուսումնարուն վրայ.

Բ. — Ոճերու բնութեան և առանձնակի յատկութեանց վրայ.

Գ. — Ոճերու հասարակ յատկութեանց վրայ։

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԵՐԵՔ ՈՃԵՐՆ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Հ. Ոճ ունենալու համար առհասարակ ի՞նչ պայմաններ պէտք են.

Պ. Պէտք են. ա. — Մտածմունք կամ գաղափար.

բ. — Պատկերացումն գաղափարին. գ. — Զգացումն, որոնք ոճոյ հոգեկան երեք կարեւոր պայմաններն են։

Հ. Ի՞նչ է Մտածմունքը.

Պ. Մտքի բնական գործողութիւնն է, որով կ'ըմբռնէ առարկայ մ'ու անոր յատկութիւնները, և դատողութիւն ընելով վրան, ստացած ծանօթութենէն ուրիշ մը կը քաղէ։ — Այս մտածմունքն երեք մասնակի գործողութեամբ կը կատարուի. ա. — Պարզ ըմբռնումով։ Օրինակ. Կ'ըմբռնեմ զԱստուած, բարին, չարը։ բ. — Դատողութեամբ. որով երկու ըմբռնած գաղափարներս իրարու կը կցեմ, կամ իրարմէ կը բաժնեմ։ Օրինակ. Աստուած բարի է (հաստատական դատողութիւն). Աստուած չար չէ (բացասական դատողութիւն)։ գ. — Պատճառաբանութեամբ. որով ըրած ու ընդունած դատողութենէս՝ կը քաղեմ ուրիշ մը։ Օրինակ. Աստուած բարի է, բարին՝ անհաշտելի է մեղայ հետ. ուստի, Աստուած չկրնար սիրել մեղքը։ — Աստուած չար չէ. ուստի, չկրնար մոռնալ յաւիտեան անմեղ զրկեալը։

Ա. — ՄՏԱԾՄՈՒՆՔ ԿԱՄ ԳԱՂԱՓԱՐ

Հ. Ի՞նչ է Գաղափարը.

Պ. Ըմբռնուած առարկաներու մտաւոր պատկերն է, հասկցուած իմաստն է, որ Գաղափար կը կոչուի։ Այսպէս, Աստուած, բարի, չար բառերու մտաւոր նշանակութիւնն է։

Հ. Ո՞րն է ասոր էական յատկութիւնը.

Պ. Ճշմարտութիւնն է, որով գաղափարն և հետեւաբար միտքը կը ներկայացնէ զառարկան այնպէս ինչպէս որ է իրապէս։ Այսպէս, երբ Աստուած ըսելով՝ հարկաւոր և անհուն էակ մը կ'ըմբռնեմ, պատճառ՝

ամէն բանի և ինքնագոյ, ճշմարիտ իմաստն է զոր ըմբռնած կ'ըլլամ: Նոյնպէս բարի կամ չար ըսելով՝ կը հասկնամ՝ կարեւոր կամ անկարեւոր, օգտակար, կամ վնասակար, լաւ կամ յոռի, բարութեան և չարութեան ճշգրիտ իմաստն ըմբռնած կ'ըլլամ: Ուստի, երբ կ'ըսեմ, Ատուռած բարի է, ըսած կ'ըլլամ՝ Ատուռած կարեւոր, օգտակար, լաւ է. իսկ Ատուռած չար չէ ըսելով՝ կը նշանակեմ թէ, Ատուռած անկարեւոր, վնասակար, յոռի չէ: Երկու մտածմունքներն ալ ճշմարիտ են:

Բ. ՊԱՏԿԵՐԱՑՈՒՄՆ

Հ. Ի՞նչ է Պատկերացումը.

Պ. Նիւթական կամ հոգեկան առարկայի մը ներկայացումն է, որ միտքը նոյն առարկային վրայ կը սեւեռէ, երեւակայութեան ձեռօք, իբրև թէ տեսնէր: Օրինակ. Երբ տարիներու յաջորդութիւնը՝ տարիներու շղթայ անուանեմ, անոնց վաղանցկութիւնը՝ գետագնաց հոսանք անուանեմ, Պատկերացումն է որ կ'ընեմ:

Հ. Պատկերացումը՝ հոգեկան ո՞ր կարողութեան գործն է.

Պ. Երեւակայութեան, որ ներքին զգայարանք մ'է՝ որով արտաքուստ մեր տեսած ու զգացած առարկաներուն նիւթական պայմաններուն տպաւորութիւնը կը պահենք. ինչպէս, ծաղկի մը՝ ձեւը, ձայնի մը՝ շեշտը, դէմքի մը՝ գծերը և այլն: Երեւակայութեան գործն է զանոնք պատկերացնել միայն: Յիշողութիւնը կը վերակոչէ և ըստ այնմ այս կամ այն զգայարանքը կը շարժէ՝ կամքը. իսկ միտքը՝ այդ պատկերներէն է որ կը քաղէ իր գաղափարները՝ մերկացնելով զանոնք ան-

հատական, նիւթաւոր, եզական պայմաններէն: Օրինակ. աչքերնիս ծաղիկ մը կը տեսնէ, քթերնիս կը հոտոտէ, քիմքերնիս անոր հաւն կ'առնուն՝ ճաշակելով, ականջնիս անոր վրայ թափառող մեղուին բզզիւնը կը լսէ. ծաղկին այդ գոյնն ու ձեւը, այդ հոտը, համը, մեղուին բզզիւնը կը տպաւորուին երեւակայութեան վրայ, միտքը՝ առհասարակ ծաղիկը, անոր հոտը, համը և միջատին ձայնը կ'ըմբռնէ՝ առանց կապուելու այդ ծաղկի գոյնին, հոտին, համին և այլն: Սակայն, երբ ուզէ այդ գաղափարը պատկերացնել՝ երեւակայութեան յիշողութեան ձեռօք կը վերանորոգէ այն ձեւը, հոտը, համը և այլն, և որոնց կը կցէ՝ յարակից գաղափարները. այն ժամանակ, կամքի ազդեցութեամբ՝ եթէ դաշտի մէջ ենք՝ աչքը բնականօրէն կը տարուի այդ ծաղիկը փնտռելու, քիթը՝ այդ հոտն առնելու, ճաշակը՝ այդ հաւն և այլն: — Այսպէս, երեւակայութեամբ է որ իւրաքանչիւր բառի գրերու ձայնն ու արտասանութիւնը կը ստանանք ու կը պահենք. և երբ յարակից գաղափարը կ'արթննայ մեր մտաց մէջ ու կամքը կ'ուզէ արտայայտել այդ գաղափարը բերնի միջոցաւ, յիշողութիւնը կը վերակոչէ ձայներու պատկերը՝ երեւակայութեան, և ասոր համաձայն, լեզուներս կ'արտայայտէ զայն՝ արտաբերելով գաղափարին համապատասխանող բառը:

Հ. Նիւթական իրերու գաղափարին համար զիւրըմբռնելի է ըսածդ. սակայն ի՞նչ ըսելու է հոգեկան գաղափարներու համար որ պատկեր չեն կրնար ունենալ:

Պ. Հո՛ս է, ահա՛ գրագէտ մտքի արհեստն ու հարստութիւնը: Նմանութեան մը, յարակցութեան մը հիման վրայ՝ աննիւթ, անտեսանելի գաղափարն ալ նման յարակից պատկերներով կը ներկայացնէ. այս-

պէս, երբ կ'ըսեմ. Տարիներու շղթայի նուաճոր օղակներով կ'արկաբաձգի դէպ ի յաւիտենականութիւն, ես այս պատկերը կը հիմնեմ նմանութեան մը վրայ, որ կայ տարիներու յաջորդութեան և շղթայի մը շարունակ օղակաւորութեան մէջ։ Արդ, պատկերացումը՝ գրագիտի մը համար շատ կարեւոր է գաղափարները բացատրելու թէ՛ դիւրըմբռնելի, թէ՛ վայելուչ և մանաւանդ զօրեղ ներկայացնելու համար։ Առանց ասոր, շատ գաղափարներ միայն մարքի մէջ պիտի մնային. և մենք տեսանք, թէ ձեւերէն շատերը՝ այս պատկերացման հնարքով է որ կը շարադրուին։

Հ. Պատկերացման գլխաւոր յատկութիւնն ի՞նչ է.

Պ. Ճշտութիւնն է, որով ոչ միայն չայլայլի առարկան, այլ նաև պարագային յարմար գոյնով ներկայացուի, որպէս զի գործէ դիտուած ազդեցութիւնը։

Գ. — ԶԳԱՑՈՒՄՆ

Հ. Ի՞նչ է Զգացումը.

Պ. Հոգւոյ այն շարժումն է, որով նա կը միտի դէպ ի առարկայ մը կամ անկէ կը հեռանայ։ Կրքի հետ շփոթելու չէ. վասն զի սա բուռն կերպով կը մղէ զհոգին, մինչդեռ զգացումը՝ հանդարտօրէն կը շարժէ, առանց վրդովելու խաղաղութիւնը։

Հ. Ինչ յարաբերութիւն ունի գաղափարի հետ, և ո՞ր կարողութեան գործ է Զգացումը.

Պ. Գաղափարը կամ մտածմունքը զգացում մը չէ, բայց չկայ զգացում՝ առանց մտածմունքի. վասն զի զգացումը՝ կամքի շարժումն է և կամքը մարքի կը հետեւի, այնպէս որ չուզուիր բան մը՝ եթէ նախ չճանչցուի։ Ուստի զգացումը կ'ենթադրէ մտածմունքը։

Հ. Ի՞նչ է Զգացման գլխաւոր յատկութիւնը.

Պ. Զգացումը, պէտք է համեմատ ըլլայ առարկային՝ առ որ կը շարժի, և որուն կը միտի կամքը։

Հ. Ինչպէս մտածմունք, պատկերացումն և զգացումն ոճը կը կազմեն։

Պ. Գրութիւնը՝ բացատրութիւնն է գաղափարին և հոգեկան շարժուձեւերու, հետեւաբար՝ մտածմունքի և զգացումի. արդ, եթէ երկուքն ալ ըստ արժանւոյն կարենան ներկայացուիլ կենդանի և պարագային յարմար գոյներով, բացատրութիւնը՝ կ'ունենայ այն օրինաւոր եղանակը՝ որ ոճ կ'ըսուի և երեք աստիճան ունի։ Եթէ տվորական և դիւրաւատչելի գաղափարներ ըլլան՝ համապատասխան և ընթացիկ պատկերացումն կ'ունենան, և այս կը կազմէ. 1. — Պարզ ոճը։ Եթէ միջակ գաղափարներ ըլլան և չափաւոր զգացումներ, պատկերացումն ալ կը ծնանի. 2. — Միջակ ոճը։ Եթէ բարձր գաղափարներ են և վեհ զգացումներ, ըստ այնմ ալ պատկերացումն ունենալու են և ահա կ'ունենանք. 3. — Բարձր կամ վեհ ոճը։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՈՃԵՐՈՒ ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌԱՆՁՆԱԿԻ ՅԱՏԿՈՒԹԵԱՆՑ ՎՐԱՅ

1. — ՊԱՐԶ ՈՃ

Հ. Ի՞նչ է Պարզ Ոճը.

Պ. Պարզ Ոճն է, դիւրին և սահուն եղանակաւ գաղափար մը բացատրելու կերպը, առանց մատնելու արուեստը։

Հ. Ինչո՞ւ մատնել բառը գործածեցիր.

Պ. Որովհետև, պարզ ըսելով՝ անխնամ չհասկցուիր, այլ արհեստի պահանջներուն համեմատ շարադրուած, սակայն արհեստն այնպէս քօղարկուած՝ որ ինքնաբերաբար գրուած կը կարծուի:

Հ. Պարզութիւնը քանի՞ իմաստ ունի և քանի՛ տեսակ է.

Պ. Պարզութիւնը. ա. — Նախնական իմաստով՝ բնական և անսևեռեւր ըսել է: բ. — Երբ այդ բնականութիւնն ինքնաբերաբար կը բղխի՝ առանց բնաջանքի մը, այն ատեն միամտութիւն կ'ըսուի (naïveté): գ. — Միամտութիւնը՝ որ կը բացուի առանց կնճիռ մը, խայթ մը մատնելու, տղու մը պէս անգիտակ՝ բարւոյն և չարին, կ'ըսուի պարզախօսութիւն կամ յուտախախօսութիւն (candeur): դ. — Եւ վերջապէս երբ պարզախօսութիւնը բնածին ըլլայ, կ'ըսուի անկեղծութիւն (ingénuité): — Ամբողջը միասին՝ Պարզութիւն (simplicité) կը կոչուի:

Հ. Պարզ ոճի գրութիւնն ինչպէս ըլլալու է ուրեմն.

Պ. Պարզ ոճը՝ սովորական խօսակցութենէ քիչ տարբերելու է. ուսաի, քիչ զարդ, չափաւոր ճև պէտք է ունենայ:

Հ. Դիւրի՞ն է պարզ ոճը.

Պ. Ընդհակառակն աւելի դժուար է յաճախ քան զմիջին ու երբեմն վսեմ ոճը. վասն զի անզարդ եղած ժամանակ ալ հարկ է լեզուի վայելչութիւնը պահել, բնականութեամբ օժտել՝ միանգամայն արհեստի ամէն պահանջն յարգելով, և գաղափարի, զգացման բարձրութիւնը դիւրամատչելի ընելով՝ առանց աւորնացնելու, որ դիւրին գործ չէ:

Հ. Պարզ գրելն ինչո՞ւ համբակները լաւ չեն համբերը.

Պ. Վասն զի կը շփոթին անխնամ, ցանաք, տղայական ոճով գրելուն հետ:

Հ. Կրնա՞ս պարզ օրինակով մը բացատրել.

Պ. Այո՛. զգեստի օրինակով մը: Սովորական օրերու, տօնական օրերու և մեծ հանդէսներու զգեստները թէև նոյն չըլլար, սակայն ոչ մէկն արհամարհելի է. ըստ տեղւոյն և ըստ պատշաճութեան՝ իւրաքանչիւրն իր յարգն ունի: Արդ, պարզ ըսելով, չհասկցուիր կարճ, աղտոտ և պատառոտուն, այսինքն անխնամ, սխալ ու անպատշաճ կերպով. որովհետև եթէ տօնականն ու հանդիսականն ալ, անվայել, տձև, գռնիկ ձեւով կազմուած ըլլայ, հաւասար է անխնամին, մինչդեռ եթէ պարզն իր պատշաճ յատկութիւններն ունենայ, հաւասար չէ վերջնոյս և շատ անգամ աւելի՛ գնահատելի:

Հ. Պարզ ոճն ինչ տեսակ գրութեանց կը պատշաճի.

Պ. Ընտանեկան խօսակցութեանց կամ բանակցութեանց. — Պատմութեան. — Առակի. — Նամակագրութեան. — Ուսուցչական գրուածքի:

Հ. Ուրիշ ինչ յատկութիւն կը պահանջուի Պարզ ոճէն.

Պ. Սահունութիւն. — Սեղմութիւն. — Միամտութիւն:

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Սահունութիւնը.

Պ. Բառերու անձիգ դասաւորութեան մէջ, որուն առոգանութիւնը դիւրին և անուշ կ'ըլլայ: — Գաղափարներու անբռնազբօսիկ շարակցութեան մէջ:

Հ. Ինչ է Սեղմութիւնը.

Պ. Քիչ բառերով շատ բան ըսել: Օրինակ. «Բարին է միշտ օգտակար, ոչ փոխադարձաբար»:

Հ. Սեղմութիւնն ինչպէ՞ս կը տարբերի ձշդութենէն.

Պ. Ճշդութիւնն աւելորդ բառերը զանց ընել կու տայ. մինչդեռ Սեղմութիւնը՝ համառօտութեան կը նայի:

Հ. Սեղմութիւնն ի՞նչ զգուշութիւն կ'ուզէ.

Պ. Յամաք, խրթին և շատ յաճախուած չըլլայ: Վասն զի, Պարզ Ոճն ալ պէտք է ախորժելի ըլլայ և իր զարդն ունենայ, և համառօտութեան պատրուակաւ կարեւորն ալ չանտեսել: Միով բանիւ, յարատեւ Սեղմ Ոճը կը յոգնեցնէ:

Հ. Ի՞նչ է Լակոնական Ոճը.

Պ. Լակոնական Ոճը՝ սեղմ ոճին գերագոյնն է և միայն կարեւոր բառեր գործածելով գոհ կ'ըլլայ: Օրինակ. «Եկայ, տեսայ, յաղթեցի» ըսելով կեսար, իր մէկ յաղթանակին պատմութիւնը կ'ամփոփէր: — Հերոդեհ մը կը բացատրուի միայն «Ամէն բան մոխիր է» ըսելով: — Լակոնական Ոճը, իր անունն առած է Լակեդեմոնացիներէն, որոնք կ'ախորժէին միշտ այս ձեւով խօսիլ ու գրել:

Հ. Ի՞նչ տեսակ գրութեանց կը պատշաճի.

Պ. Արձանագրութեան, առածի, վճռի, բնաբանի, հրամանի և այլն: Օրինակ

1. — Արձանագրութիւն. — «Ծանիր զքեզ». Դեղփիսի տաճարի մը վրայ գրուած է, հասկցնելու համար թէ կրօնքը, աստուածպաշտութիւնը՝ անձի մ'ուսկից կամ ինչ բանի համար ըլլալը ճանչցնելու տեղը տաճարն է:

Գերեզմանատան մը ձակատը. — «Ցառնելեանց». որ կը նշանակէ հոգւոց յարութիւնը:

2. — Առած. — «Ջուի գող՝ ձիու գող». այսինքն է գողնալու վարժողը՝ մեծ բան ալ կը գողնայ: — «Պիզատոսէն՝ Հերովդէս». այսինքն մէկ մէկու վրայ նետել մարդու մը դատը, գործը: — «Բերնէ բերան, կ'ըլլայ գերան». այսինքն, խօսք մը շատ մարդոց բերանը պտտելով կը չափազանցուի:...

3. — Վէպ. — «Ճշմարիտ մահը՝ մահէն վերջն է»:
«Առաքինութիւնը կրնայ կքիլ, ոչ բեկանիլ»:
«Ջոր Աստուած զուգեաց մարդ մի՛ մեկնեսցէ»:...

4. — Բնաբան. — «Աստուած իմ և ամէն բան»:
«Աստուած և իրաւունքս»:
«Կրել և ոչ մեռնիլ»:
«Սա կայ գլորելու և կանգնելու համար Իսրայելի մէջ»:...

5. — Հրաման. — Կրէյեօն կը գրէր առ Հենրիկոս Դ. «Տէր Աքայ, երէք բառ. ստակ կամ արձակուիլ»: — Հենրիկոս կը պատասխանէր. «Կրէյեօն, չորս բառ. ոչ մին ոչ միւսը»:

Հ. Սեղմութեան առաւելութիւնն ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ.

Պ. Ոճն ընդհատ և հատու կ'ընէ: Ընդհատ է այն, որ կարճ և քերականական կապերէ ազատ է. ուր, սակայն, իմաստի կապակցութիւնը՝ մտքով կը լրացուի: Օրինակ. — «Հացը ճակտի քրտամբ ուտելու օրէնքը՝ միայն պատիժ մը չէ», կը նշանակէ թէ, քրտինքն անպատճառ հաց կ'արտադրէ: — «Քարը քարի վրայ ինքն իրեն չդրուիր, բառն ալ բառի վրայ դրուելու համար՝ պէտք ունի ճգան»: Ուրեմն, աշխատութիւն, դործ, արտադրութիւն՝ իրարու բնական լրացուցիչներ են:

— Այս օրինակներուն մէջ, նախադասութիւնք և պարբերութիւնք իրարմէ անկախ են առերեւոյթս, սակայն նշանակութեամբ՝ կապակցեալ. դիտմամբ չեն ըղծուած իմաստս, և, ատոր համար, այդ, նոյնպէս, վասն զի շաղկապները, որոնք պիտի երկարէին գրուածքը, և ընթացիկ պիտի չընէին:

— Հատու է այն, որ քիչ և կարուկ բառերով՝ վաւերուն և ախորժելի գաղափարները կ'արտայայտէ: Օրինակ.

« Իջեր է բանակն և ահեղ կըշռօք
Կըշռէ զՊարսն ու Հայ, գըրէ ասեղօք.
Դառնայ է Պարսկին Հայէ արհաւրօք.
Դառնայ է Հայն սէր կաթէ արտասուօք։...

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ Միամտութիւնը.

Պ. Բնական և անճիգ բացատրութեան մէջ, որ ինքնաբերաբար մտքի և սրտի պարզութիւն մը կը յայտնէ, և ասոր մէջ է իր արժէքը։ Օրինակ. — Հենրիկոս Դ. կը հարցնէ նաւավարին՝ երբ Լուտեր գետէն կ'անցնէր. «Ինչո՞ւ համար գլխու մազը մօրուքէն աւելի ճերմակ էր». նա կը պատասխանէ.

« Վասն զի ամօք են ծերագոյն
Քան զմօրուս հերք իմ գլխոյն»։

— Դիոգինէս արեւուն դիմաց կը տաքնար. Աղեքսանդր երբ մօտեցաւ ու առաջարկեց. Ուզէ՛ որ բնեմ. պատասխանեց փիլիսոփան. «Շնորհք ըրէ արեւս չխափանելու»։

Հ. Միամտութեան մէջ ինչ բանէ զգուշանալու է։

Պ. Տղայական ըլլալէ. այսինքն է, անխմաստ ու թեթեւ ըլլալէ, գեհկութենէ, ագեղութենէ, անախորժ և անկարեւոր մանրամասնութիւններէ։ — Միամտութեամբ յաճախ կարելի է նրբաւախտ, հատու և շանթիչ ըլլալ։ Օրինակ.

Մայրը. — Երկինք նայէ՛, տղա՛ս, եղբայրդ հոն տարուեցաւ
Հրեշտահներէ, որ զայն ինծմէ յափշտակեցին.
Չի իւր մօրկան չի պատձառեց երթէք վիշտ։

Մանուկը. — Մայրի՛կ, որպէս զի հրեշտակը չուզէ իջնել
Ցերկիր՝ զիս քո բազուկներէն դուրս խլելու,
Ըսէ՛, ի՞նչպէս կրնամ ըզքեզ վըշտացընել։

2. — ՄԻՋԱԿ ՈՃ

Հ. Ի՞նչ է Միջակ Ոճը.

Պ. Միջակ Ոճը՝ լեզուի ամէն զարդերը կ'ունենայ, անոր համար կ'ըսուի նաև Ծաղկեալ Ոճ. սակայն Պարզ Ոճոյ համեստ կերպարանքին և վսեմ Ոճոյ փայլուն սլացքներուն մէջտեղն է։

Հ. Նմանութեամբ կը բացատրուի՞ Միջակ Ոճը.

Պ. Կուինտիլիանոս, Հռովմայեցի հռետորը, կը նըմանցնէ գեղեցիկ առուակի մը, յորում հանդարտօրէն կը հոսի մաքուր ու վճիտ ջուրը. և որուն եզերքը՝ զալար անտառներ, հեշտալի զաշտեր տարածուած կան։ — Պարզ Ոճը՝ չունի շրջակայ անտառն ու զաշտը. Միջակ Ոճոյ զարդերն են՝ շնորհալի զգացումներ, վառ գոյներ ու պատկերներ՝ ախորժելի արտուղութիւններով և զանազան զարմանածներով, պարբերութեան չափով ու ներդաշնակութեամբ։

Հ. Ինչ թերութիւններէ զգուշանալու է.

Պ. Միակերպութենէ, զարդերու չափազանցութենէ։ Չգեստի օրինակով. ամէն զարդ որ միայն զարդ է, ատելորդ է, վերցո՛ւր և բան մը չպակսիր։

Հ. Ո՞ր տեսակ գրութեանց կը պատշաճի Միջակ Ոճը.

Պ. Պատմութեան — Վէպի — Նկարագրութեան — Հրապարակական ճառերու — Առակներու — Հովուերգութիւններու — Շնորհաւորական ճառերու։

Հ. Որո՞նք են Միջակ Ոճոյ յատկութիւնները.

Պ. Միջակ Ոճոյ յատկութիւնները են. — Ա. Շնորհք. — Բ. Ներքամութիւն։ — Գ. Փափկութիւն։ Դ. — Ճոխութիւն։

Ա. — ՇՆՈՐՀՔ

Հ. Ի՞նչ է Շնորհքը.

Պ. Այն յատկութիւնն է, որով հաճոյական կ՚ընէ գրութիւն մը՝ մտքի, սրտի, երեւակայութեան ու ականջի. հետեւաբար, գաղափարաց թարմութեան, զգացմանց փափկութեան կը միացնէ պարզ ու բնական պատկերներ և զարդեր: — Ուստի, շնորհալի է գրութիւն մը՝ երբ ամենապարզ գաղափարներու՝ կեանք հոգի ու նոր բացատրութիւն մը կու տայ նոր գաղափարներով ու պատկերներով, պահելով իրենց մէջ նոյն գաղափարները: — Ո՛րչափ շնորհալի է Լամարտինի հետեւեալ ոտանաւորը, որ նոր իմաստ և նոր գոյն մը կու տայ Թիթեռնիկին շատ սովոր ու խոլ թռչուքներուն, որոնք նկարագիրն ու ճակատագիրն են միանգամայն:

« Գարնան հետ ծնանիլ, վարդոց հետ մեռնիլ,
Լողալ յերկինս ջինջ զեփիւռին թեւով,
Երբ բացուին, գեռ թարմ ծաղկանց գերկ հանգչիլ,
Աբբենալ բոյրով, լուսով, կապոյտով:
Թօթռուելով գեռ թարմ փոշին թեւերու՝
Թըռչիլ հովի մ՚պէս գէպ՝ կամարն անբաւ,
Ահա Թիթեռին ճակատագիրն ազու.
Տենչանքի մ՚է նման որ չանցներ բընաւ.
Եւ չի յագենար հրպելով իրաց,
Ու գառնայ յերկինս՝ հաճոյքն ընել բարձ:

— Շնորհալի Ոճոյ օրինակ է Հ. Ղ. Ալիշանի հետեւեալ նկարագրական բացատրաձութիւնը՝ առ Լուսինեան Գևորգեանց Հայոց.

« Ա՜յ իմ լուսնակ գեղեցիկ, աստուածավառ դու լապտեր
Ջոր առաջնորդ գիշերոյ գըրաւ յերկինս ինքըն Տէր.
Կայր մըթնութեան աչք անփակ, սըրտիս այլ դու աչք կու տաս
Երբ շողշողուն շըղթայով կախուած շարժիս յիմ վըրաս.
Ի՞ն թելն՝ երկնից արծաթէն հիւսուած, պատրոյգդ ալ ոսկի,
Ադամանդէ կայծակներ սփռես զաստղերըդ չորս դի.
Եղի մեղրի նըման կաթ մի յամանդ յիս թափած
Կու խաղաղէ կըրքերս զինչ ալիք լըճիս հանդարտած:
Ո՜հ, ո՞նց պայծառ էիր դուն կենացդ երկրորդ գիշերին
Երբ նոր քաշուած Աստուծոյ ձախարակէն ընդ երկին.
Ո՜հ, ո՞նց փայլուն էր քո լոյն՝ երբ առաջին անգամ
Գիշերաղուաւարձ պըլպուլիկըն ձըգեց ձայն երկնահամ.
Շունչըն պայծառ քեզ նըման հովսէ հովիտ կու խաղայր.
Հեղիկ հովով Թունդ եւած մաքուր առուակըն հեւայր.
Զըկայը ականջ հողեղէն որ զայն լըսէր ու փառք տայր
Միայն հրեշտակք լըսէին և շարժէին ըզքեզ վայր.
Եւ դուն լըռիկ չափեցեր զանամպ երկնից կէս բոլոր,
Ծով՝ ու ցամքի վարագոյր բացեր, ներքեւ մըտար խոր,
Երբ արեգակը կու գայր հրեղէն ոտքն յօգս ի վազ
Զարշալուսոյ ցօղ սփռէր և զառաւօտն հըրամազ:...

Հ. Ի՞նչ թերութիւններէ զգուշանալու է.

Պ. Շիճոտ և գռեհ ըլլալու չէ. շնորհքն այնչափ աւելի շատ է որքան նուազ բռնի է. արհեստը բնաւ տեսնուելու չէ. պատկերներն ու իմաստներն որ բնական երեւոյթներու և շարժումներուն կը տրուին՝ միանգամայն քաղցր ու ազնիւ ըլլալու են: — Ինենք վերջի օրինակը.

— Թիթեռնիկի բնականօրէն խոլ թռչուքը՝ արբեցութեան պղիւնք նկատելէ վերջ, ազնուացնել այդ արբեցութիւնն ալ՝ նկատելով թէ առաջ եւած ըլլայ ծաղկանց անուշահոտութենէն, լուսէն ու ջինջ երկնքի կապոյտէն, որքան կը քաղցրացնէ Թիթեռնիկի շարժումը, որ ինքնին աննկատելի պիտի ըլլար: Աս-պիճան մ՚եւս կ՚ազնուականանայ, երբ Թիւերու մանրամաղ փո-

չինները թօթափել կու տայ, իբրև թէ արգելք ըլլային վեր սլա-
նալու, և այսպէս թեթեւցնելէ յետոյ՝ զայն գաղափարային ո-
գիի մը կը մօտեցնէ՝ երբ փափուկ չունչի մը կը նմանցնէ,
չունչի մը՝ որ սակայն անիմաստ չէ, ան տենչացող սրտի հեւքն
է որ չդադրիր երբեք, չվչտանար, և հարկ է որ մինչև երկինք
երթայ զետեղուի՝ յագեցում գտնելու համար: Թիթռան աննշան
ու մոլեգին թռիչքն այսպէս ազնուացած, ոգեւորած ու ոգիա-
ցած՝ մինչև մեր երկնատենչ սլացքներու պատկերն եղաւ. և
այս բնական ընթացքով, որովհետև այդ սլացքի սովորական
պարագաներէն դուրս չելաւ և բնութիւնը չխեղաթիւրեց, ոչ
ալ արտասովոր բացատրութիւններու դիմեց – ահա Շնորհքը:

Հ. Ի՞նչ տեսակ գրութեանց մէջ աւելի ցայտելու է Շնորհքը.

Պ. Դաշտերու, բնութեան խաղաղ երեւոյթներու, գիւղական կեանքի և սովորութեանց ու ընտանեկան մտերմութիւններու նկարագրութեանց մէջ: Վասն զի, հոն բնականութիւնն ու պարզութիւնն է որ սիրուն եղանակաւ կը տիրէ, բայց հազար ու մէկ պէսպիսութիւններով, որոնք զգացում ունեցողին օրրան մը կ'ըլլան, որ հանդարտօրէն կը յուզեն՝ առանց գրգռելու, և միաք ունեցողին՝ վերացումի կու տան զով պուրակի մը, ճլուզլոզ առուակի մ'եզերքն եկած քնոյ նման, որ քնէ աւելի զմայլանք է:

Բ. — ՆՐԲԱՄՏՈՒԹԻՒՆ
(finesse d'esprit)

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ Նրբամտութիւնը.

Պ. Բնական և պարզ ըսուածքի ձեւով, ըսածէն բարձր կամ յարակից բաներ հասկցնելու մէջ՝ ճարտար և ազդող ակնարկներով, որոնք նիւթէն, տեղէն,

անձէն կամ ուրիշ մերձաւոր պարագաներէ կը քաղուին:
Օրինակ.

— Մատամ տը Սեվինիէ, կը գրէ իր աղջկան. «Նամակներուդ մէջ չկայ բառ մը՝ որ սիրուն չըլլայ. չեմ համարձակիր կարդալ, վախնալով թէ կարդացած ըլլամ». կարդացած ըլլալով՝ անցեալ հաճոյքի մը յիշատակը պիտի ունենար, որ նոյնքան կենդանի չէ՝ որքան է կարդալու ներկայ հաճոյքը:

— Տէկէյ–Դրայէն, Լուդովիկոս Դ.ի կը պատմէր նաւամարտ մը, — ըսելով. «Հրամայեցի փառքին (նաւերէն մին) առաւէս գալու». — Լուդովիկոս, նրբամտօրէն յարեց. «Նա քեզ հաւատարիմ եղաւ». (փառքը):

— Լեւոն ԺԴ. Պերոզի երաժշտին ունկնդրութեան մ'առթիւ կը հարցնէր. «Ի՞նչպէս կ'ընես, զոր օրինակ, յարևաւ բառը՝ երաժշտական բառերով բացատրելու համար». Նա յարեց նրբամտօրէն. «Ձիշտ՝ ինչպէս Ձեր Սրբութիւնը պիտի ընէր՝ բանաստեղծական դարձուածքներով». Լեւոն ԺԴ.ի հանճարը կ'ակնարկէր:

Հ. Ինչպէս կը հնարուի ու կը գործադրուի Նրբամտութիւնը.

Պ. Կանոն տալ չըլլար, որովհետև բնածին է. սակայն աչքի առջև ունենալով գործածողներու լեզուն, կարելի է ըսել. ա. — Բառախաղով կամ բացադարձուքներով: Օրինակ. — «Գող սիրտը դող» — «Ծնաւ նա մեռնելու համար, մեռաւ վերածնելու համար» բացադարձութիւններ են:

— Պիոս Թ. ընդդիմութիւն կը գտնէր սրբակեաց ծիրանաւորի մը խոնարհութենէն. «Լ'ե, սուրբերն յամառ կ'ըլլան», ըսաւ. — «Ինչ ըլլալու են Ամենասուրբերը» յարեց նրբամիտ ծիրանաւորը: — Ընդգծուածը՝ Քահանայապետին տիտղոսն է:

բ. — Հակիմաստով, հնգեակաև ակնարկներով: Օրի-

նակ. — Ս. Օգոստինոս, հեթանոս բանաստեղծներու գրուածքին համար կ'ըսէ. «Քաղցրանուագ ունայնութիւն»։ — «Ինչ անցաւ ժողովոյն մէջ», հարցուց Անգղիոյ Եղեսաբեթ թագուհին՝ իր պաշտօնէին. — «Զորս ժամ, Տիկին», դիտեց ներքամօրէն պաշտօնեան։

գ. — Դիմացինին խօսքը ձարտարօրէն իրեն դարձնելով։ Օրինակ. — «Աստուած չկայ», ըսողի մը, պերճախօս մը կը պատասխանէ. «Ոչինչը չմերժուիր, պարո՛ն»։ — Դատարանի երիտասարդ նախագահի մը կ'ըսէ Նարոլէոն. «Տէր գահերէց, շատ երիտասարդ էք». — «Ձիշտ նոյն տարիքն ունիմ, յորում Ձեր վեհափառութիւնը Մարենկոյի պատերազմը շահեցաւ», պատասխանեց։

դ. — Հնարագէտ շարժուածքով, գործով մը։ Օրինակ. — Դեմոսթենէս սխալ շեշտով արտասանեց դիտմամբ գող բառը յունարէն լեզուով. Աթենացիք բծախընդիր շեշտի՝ միաբերան ուղղեցին. ճարտասանն յաղեց. «Ձեր բերնով հաստատեցիք թէ նա գող է»։

Հ. Ինչ զգուշութիւն ընելու է ներքամութեան.

Պ. Ան միեւնոյն զգուշութիւնները զոր նախապէս բոլոր նիւթերու մէջ արձանագրեցինք։

Հ. Լեզուի մը ներքութիւնը նո՞յն է ներքամութեան հետ.

Պ. Ո՛չ. Ներքամութիւնը՝ գրողին կամ խօսողին ճարտարութենէն կախումն ունի. մինչդեռ լեզուի ներքութիւնը՝ այն առանձինն գործուածքն է որով գաղափարի ամէն մասունքը կը բացատրուի։ — Իւրաքանչիւր լեզու՝ իր յատուկ ներքութիւնն ունի, անոր համար կարելի չէ նուրբ գրուածք մը՝ լեզուէ մ'ուրիշ լեզուի մը նոյն յատկութեամբ փոխանձել. հետեւաբար, թարգմանութիւնը կը նմանի մէկ գիշէն միւսը փոխադրելուն անուշահոտ իւղի մը, որ անշուշտ կը

կորսնցնէ միշտ բան մ'իր բուրումէն, քանակէն և այլն։ — Սակայն, շեշտելու է որ, հայերէն լեզուն, թարգմանութեանց համար, մասնաւորապէս, ամենէն յարմար լեզուն է. իր ներքութեան, ճոխութեան, բառեր բազդատելու գիւրութեան և բառերու գիւրաթեք տեղափոխութեան պատճառաւ։

Գ. — ՓԱՓԿՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ փափկութիւնը.

Պ. Ան զգուշաւոր ձեւին մէջ՝ որով գաղափար մը կը բացատրուի՝ պատշաճօրէն քօղարկելով կամ զարձուածքով։ Հետեւաբար, ինչ որ է ներքամութիւնը՝ մաքին, նոյնն է փափկութիւնը՝ զգացումին հանդէպ։

Հ. Մասնաւորապէս ե՞րբ գործածելու է փափկութիւնը.

Պ. 1. — Ցանկիմաւութեանց մէջ, երբ յանցաւոր մ'արդէն իր յանցանքն ըմբռնած ու մահացած է։ Օրինակ. — Աստուածային է Քրիստոսի փափկութիւնը ցուդայի հանդէպ. «Ընկեր, ինչ բանի համար եկար»։ — Վիրգիլ, ոտանաւոր մը գրած ու փակցնել տուած էր Օգոստոս կայսեր անցնելիք հրապարակի մը վրայ. երբ վերջինս հեղինակը փնտռեց, յանդուգն մէկը ներկայացաւ և վարձատրուեցաւ։ Վիրգիլ յաջորդ օրը նոյն ոտանաւորին ներքև աւելցուց, դալձեալ, իր անունը ծածկելով. «Ցողերուս յօրինողն ես էի, իսկ պատիւն ուրիշին տրուեցաւ».

« Ասպէս ալ ոչ ձեզի մեղր շինէք, մեղուներ.
Ասպէս ալ ոչ ձեզի բոյն կազմէք, թռչուններ.
Ասպէս ալ ոչ ձեզի գեղին ունէք, ոչխարներ.
Ասպէս ալ ոչ ձեզի արօրէք, ով եղներ »։

— *Կայսրը կեղծ հեղինակը պատժեց և գտաւ բուն հեղինակը։*

2. — *Միխրարևու և կարևկցևու ժամանակ։ Օրինակ.* — Հ. *Ալիշան, Ս. Թէոդորի մահը կը պատմէ, անուշ փափկութեամբ և վայրագ հօր վերջին խուժ-խուժ հարուածը նկարագրելով.* «*Իսկ Սուրենայ աչ ձեռքէն յանկարծ փայլակ մ'էր շողաց շեշտակի։... Հո՛ս միատեղ մէկդի կ'ընկնէին՝ պատմչին գրիչն, Սուրենի սոսկալի սուրն, և Թէոդորի ճերմակ վզէն նոնանման ճեղքուած կարմրահատ գլուխն*». (*Յուշիկք*)։

գ. — *Գովասանական գրուածոց մէջ։ Օրինակ.* — *Տանիմարքայի թագաւորն ի փարիզ գտնուած ժամանակ, բանաստեղծ մ'իրեն ուղղեցած մը կը նուիրէ.* « ... *Սիրելի և Մեծարգոյ թագաւոր մը, ամէն տեղ հպատակներ ունի, ի զուր կը շրջի. նա օտար երկիրներ, միշտ իր իշխանութեան երկրին մէջ է*»։

դ. — *Երբ նիւթը կամ անձը՝ որուն կը խօսուի, զգուշութիւն կամ ակնածանք կը պահանջէ։*

Դ. — ՃՈԽՈՒԹԻՒՆ

Հ. *Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Ճոխութիւնը.*

Պ. *Գաղափարներու առատութեան, պատկերաց կենդանութեան և ցայտուն բացատրութեանց մէջ։ Հետեւաբար ոճը կը ճոխացուի.* ա. — *Միեւնոյն գաղափարն այլ և այլ դարձուածներու կրկնումով։* բ. — *Շրջաբերութեամբ։* գ. — *Վերադիրներով։* դ. — *Հակիմաստներով։* ե. — *Մատանց թուարկութեամբ։* զ. — *Կուտակումով և այլն ... զգուշանալով միշտ ատոնց յաճախակի կրկնութիւններէն։*

3. — ԲԱՐՁՐ ԿԱՄ ՎՍԵՄ ՈՃ

Հ. *Ինչ բանի մէջ կը կայանայ վսեմ ոճը.*

Պ. *Վսեմ կամ Բարձր ոճը կը կայանայ՝ գաղափարներու և զգացմանց վեհութեան համեմատ՝ լեզուի շքեղութեան մէջ։* — *Կայ տեսարան և դէպք, որոնց տպաւորութիւնը վիթխարի՝ և անոնցմէ առաջ եկած յուզումը սաստիկ ըլլալով, մեծ, զօրեղ և վառվռուն բացատրութիւններ կը պահանջեն, ասկից կը ծնանի Վսեմ ոճը։*

Հ. *Ինչ թերութիւններէ զգուշանալու է.*

Պ. *Գլխաւորապէս չափազանցութենէ, որ ոճը՝ ճոռոմ, ուռուցիկ և անբնական կ'ընէ։* — *Վսեմը, հարկ է որ իրօք այնպէս ըլլայ. բառերով ուռած գրութիւնը՝ սնամէջ ու ծաղրելի կ'ըլլայ, անոր համար շատ հմտութիւն և վեհ զգացմանց վարժութիւն կը պահանջէ։ Ազաւինութեանց դիւցազնութիւնը՝ Վսեմ ոճոյ նիւթ է, որովհետեւ ինքնին վսեմ է։ Հաւատոյ ուսմունքն ու կեանքը շատ դիւրաւ կը վարժեցնէ Վսեմ ոճոյ։* — Ս. *Գիրքը հրաշալի օրինակներ ունի. իսկ հեթանոս և աշխարհիկ գրութիւնը՝ յաճախ վսեմութիւնը կը խեղաթիւրէ, կը նմանցնէ, ինչպէս որ կը խեղաթիւրէ ճշմարտութիւնն ու առաքինութիւնը։*

Հ. *Ո՞ր տեսակ գրութեանց կը պատշաճի.*

Պ. *Բանաստեղծական մեծ նիւթերու. զոր օրինակ, Դիւցազներգութեան, Ողբերգութեան, Վիպասանութեան և Ճառի մէջ կրքոտ յուզումներու, կրօնքի, Բարոյականի, Փիլիսոփայական բարձր խորհրդածութեանց։*

Հ. *Ինչ յատկութիւն ունենալու է.*

Պ. Ա. — *Կորով.* Բ. — *Ուժգնութիւն և* Գ. — *Պերճաշուքիւն։*

Ա. — ԿՈՐՈՎ

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Կորովը.

Պ. Ջօրեղ գաղափարի, վառ զգացումի մը կարուկ դարձուածքով կամ ազդեցիկ շեշտով բացատրութեանց մէջ կը կայանայ:

— Ուստի կորովի է, երբ գաղափարը զօրեղ է և բարձր: Օրինակ.

« Ինչ չկրնար ընել մարդուս հոգին, այն մեծ և անմահ զօրութիւնը՝ որ բարութեամբ կրնայ բարձրանալ մինչև Աստուած. և չարին հետեւելով՝ ինչուան սատանային գործակից կ'ըլլայ ». (Յուշիկք):

— Երբ վառվռուն է զգացումը: Օրինակ.

« Ո՛վ անտանելի ծանօթութիւն... այս ամէն պժգալի բաներն դէտ կու պզտիկնան. ոչինչ կ'երեւին կամ թէ կրկին կու մեծնան, կու սաստկանան, լեռնանան, մինչեւ յերկինս բարձրանան, երբոր հաւատաս, Հայկակ, եթէ այդ չարաչար բանտարկեալ մահապարտն՝ սովորական յանցաւորաց սեռէն չէ, այլ կին մարդ ... կին մը, ասանկ ատեն, այսպիսի՛ տեղ, այսպիսի՛ վիճակի մէջ ... » (Յուշիկք):

— Երբ լսելու ձեւեր հատուկ է: Օրինակ. Հենը կոմս Դ. ճակատամարտի մէջ ըսաւ իր զօրաց. «Ես ձեր թագաւորն եմ, դուք գաղղիացի էք, ահա թշնամին»: —

— Երբ ազդու է շեշտը: Օրինակ. Որատիոս, Որատեանց ծերունի հայրն, երբ կը լսէ թէ իր երբորդ որդին խոյս տուած է հակառակորդաց առջեւէն, կը գայրանայ անոր վատութեան վրայ՝ որուն կ'ըսէ կինը.

— Յուլիա. — Այն երեքներու դէմ ինչ կ'ուզեիր որ ընէր.

— Որատիոս. — «Թող մեռնէր»:

— Երբ հսկայ կամ յուզիչ պատկերացումով կը բացատրուի գաղափարը: Օրինակ. Նաբոլէոն մեծն եգիպտական բուրգերու առորոտն այսպէս կը խօսի զօրաց.

« Զօրականք, դուք այսօր եգիպտոսի տիրապետներուն դէմ պիտի պատերազմիք. խորհեցէ՛ք որ այս յիշատակարանաց բարձունքէն քառասուն դարեր զձեզ կը դիտեն »:

Հ. Կորովն ինչ բանի հետ պէտք չէ շփոթել.

Պ. Կատաղի և մոլեգին կրքին հետ՝ որ հայհոյանքի կը դիմէ: Ուստի չկրնար արդարանալ, Պետրոս Դուբեան, երբ անյոյս անդենական կեանքէն, ի նախատինս իրեն հոգեկան թերութեան, կը յանդգնի արձանագրել հետեւեալը.

« Իակ թէ կորնչի պիտի իմ հուսկ չունչ,
Հոս մառախուղի մէջ համր անշշունչ,
Աւժմէն թող որ չանեմ մ'ըլլամ գալկահար՝
Պլլուխիմ անուանդ մռնչեմ անդադար,
Թող անէծք մ'ըլլամ քու կողդ խըրխիմ,
Թող յորջորջեմ քեզ « Աստուած ոխերիմ »:

Բ. — ՈՒԺԳՆՈՒԹԻՒՆ

(véhémence)

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Ուժգնութիւնը.

Պ. Ուժգնութիւնը կը կայանայ գաղափարներու, զգացումներու և պատկերներու գահավէժ յաջորդութեան համեմատ՝ բուռն բացատրութեանց մէջ: — Ուստի կը պահանջէ. ա. — Գաղափարաց և զգացմանց արագութիւն. բ. — Նորութիւն. գ. — Բուռն ընթացք՝ որուն մէջ կը կայանայ ուժգնութիւնը: — Կրնայ վրսհմ ըլլալ ոճ մը՝ և չըլլալ ուժգին. իակ ուժգինը՝ միշտ

վսեմ է. այսպէս, հանդարտ ովկիան մը՝ վսեմ է, ալէ-
խառվը՝ ուժգին, և ուժգնութեան մէջ՝ վսեմ:

Հ. Ինչպէս կարելի է ուժգին ընել ոճը.

Պ. Գործածելով այն ձեւերը՝ որ արագութիւն կու-
տան գրուածքին, որ յուզում և զգացում կը բացա-
տրեն. ինչպէս են, հարցումն, բացագանչութիւն, տարա-
կոյս, ըղձանք և այլն: Օրինակ.

« Ներեցէք չղճայեալ վշտակիրն՝ և գուզարաց չնորհաչուք դըշ-
խոյն՝ Շուշանիկ, անբաժանելի մի և նոյն անձն է ... Միթէ վարդա-
նայ մէկ հատիկ դուստրն, վաղզնեի կինն, վրաց բդեչխուհին, աննման
Շուշանիկն այն է՝ որ վեց տարիէ ի վեր այս ահեղ և գժնդակ անդոյն
և չղճայից մէջ դառապարտուած է ի տանջանս և ի մահ:...

Ո՜վ ապշութիւն, ո՜վ սոսկումն, ինչ փոփոխութիւն, Տէր Աստուած,
Եւ ինչպէս, ինչո՞ւ — Արդեօք այդ մեծահոգի մեծաչնորհ կինն՝ իր և
հասարակաց նախամօրը պէս խաբուելով, աստուածային պատուիրանին
անհնազանդ՝ վտանգեցո՞ւ իր դրախտանման դարպասէն. Թէ արդեօք
երկնային զօրութեանց պարզելոց արուեստին պէս հպարտացեալ՝ ուզեց
Բարձրելոյն աթոռն գնել, և զարնուելով անոր կայծակէն՝ գլորեցաւ
ընկաւ ի խաւար և յօտարութիւն:... Թէպէտ և անհուն կ'երեւի կերպա-
րանաց փոփոխութիւնն, սակայն այդ մաշած գիմաց վրայ ամբարտա-
ւանութեան և մեղաց հետք չեն երեւիր. շատ հեռի են չարութեան չու-
քերն անգամ՝ այն հեզութեամբ և առաքինի արամութեամբ խորացեալ
խորշոմեալ երեսներէն. — նուաղեալ և ցամաքեալ աչքերէն՝ դեռ գթու-
թիւն և ողորմութիւն կու կաթէ. — խաչած չղճանց մէջ դեռ չնորհք
կու ժպտին լուկ. — անթմբ անպակաս ճաղատ ճակտին վրայ դեռ անա-
րուեստ զօրութեամբ մը գրուած կ'երեւի՝ թէ սա գժխոյ է արժանա-
փառ: Ներ բանտին մէջի մէկ հատիկ դործարանն՝ աղօրոց մը, անոր
վրայ երկու դբդոյիկ՝ աղօթամատոյց մը և Ս. Սահակայ աստուածաշո-
չաթ մատներով գրուած աւետարանիկ մը, և այս երկուքին մէջ կանգ-
նած խաչափայտ մը՝ կու վկայեն, թէ աստուածարեալ հոգի մը կայ
այդ պատերէն աւելի՝ մարմնով բանտուած՝ անձին մէջ. որուն հանգար-
տութիւնն, սեռնկին խաղաղութիւնն և զրկեալ օրգանց մէջ անդամ զգալի
անուշահոտութիւն մը, չատ հաճարձակ կու վկային, թէ գա ոչ միայն
իր անուան չնորհն պահած է, այլ և առաւելած. անպարտ է այդ դա-
տապարտելդ, անարատ է տառապանդ, սուրբ է Ներեցէք բանտար-
կեալն, հրեշտակաչնորհ է Շուշանիկ, և անօրինակ երեւոյթ մ'է մեր սո-
սածն հոս... (Յուշիկք Ա. Հատոր):

Գ. — ՊԵՐՃՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Պերճութիւնը.

Պ. Պերճութիւնը՝ ճոխութեան վսեմն է. ուստի, կը
կայանայ մեծ գաղափարներ շքեղ պատկերներով և յա-
րակից պատկերներով և զգացումներով ընծայելու մէջ:
Ուրեմն, պերճութեան մէջ կը մտնեն՝ առատութիւն, պեւ-
պիսութիւն, հարստութիւն, վեհութիւն: Ս. Գիրքը Պերճ Ո-
ճոյ ամենահրաշալի օրինակներ կու տայ: Օրինակ.
«Տէ՛ր, Տէր մեր, ինչ սքանչելի է քու անունդ բոլոր
տիեզերաց վրայ: — Ո՞վ է մարդ զոր դու կը յիշես,
կամ որդի մարդոյ՝ որուն այցելութիւն կու տաս:...»
— «Խռովեցաւ և դողաց երկիր, և լերանց հիմերը
սասանեցան ու խռովեցան՝ վասն զի Աստուած անոնց
վրայ բարկացաւ: Ընոր բարկութենէն՝ ծուխ ելաւ, և
իրանէն՝ կրակ բորբոքեցաւ, և անկից փայլակներ ժայթ-
քեցին: Ելաւ ու թռաւ քերովբէից մէջ, հոգմոց թե-
վերովն սլացաւ: Խաւարն իրեն ծածկոյթ դրաւ, և ա-
նոր շուրջը՝ իր յարկը, և խաւարային ջրերը՝ մինչև
ղերու ամպերուն մէջ: Ընոր փայլատակելու ժամա-
նակ, ամպերն իրենց կարկուտն անցուցին:...» (Սաղմ.)

« Երբորդ երիկունն վաղէն պատրաստել տուաւ մեծահաց ընթրեաց
տաճարը. չահերն վառեցան, ամենքն իրենց բազմականը բռնեցին, միայն
Շուշան դէպ յոյժ գանդը պարապ էր. բդեչխն խաւրեց զՅովիկ որ
բռնադատէ բերէ զբդեչխուհին. չետ երկար ազաչանաց հազիւ հաւանե-
ցաւ Շուշան. իբրև նոր Յուդիթ մը, այլ Յետսեաւ հեզութեամբն և մե-
ծագոյն վեհմութեամբ զինուած՝ երթալու նոր Հոլոփեռնեայ ընթրեաց.
չհնարեց անոր պէս իր պերճազոյն զարդերը, և ոչ իսկ անոնցմէ չատ
փայլուն բնական գեղեցկութիւնը երեւցնել ուզեց. այլ չափաւոր ձեւով
մը պարեկած, միայն ծածուկ զարդ մը, չքնաղ լանջապանակ մը, անգին
կնիք մը դրաւ ծոցը, որ էր իր սուրբ հօրպատուա ձեռագիր աւետարանիկն,
և այնպէս մտաւ ի տաճարն, ... Սիրացան սարսեցան պահ մը ամէն

տեսողք չուզելով անգամ, մինչև չանացին իրենք վիրենք զսպել, և խօսքով ու կերակրով այլայլութիւններն ծածկել. իսկ Շուշան՝ իբրև երկնաճաշակ յաւերժահարսն, իր բարձր գահոյից վրայ քաղմած, անխօս և անկերակուր կեցաւ, և ոչ իսկ ցուցմայ պէս իր նաժշտաց մախազէն փոխինք մը ծամելով. այլ իբրև գեսպեր լուռ լեզուաւ և մեծաթարբառ երեսներով՝ երբեմն կու մարէր երբեմն կու վառէր, աւելի ակնախտիղ քան զամենայն չահափայլունութիւն տաճարին։ — Նոր տեսակ աննման ընթրիք մ'եղաւ այն օր. վազդէն սրտէն վազրի պէս կու մռնչէր, ինք վինք կ'ուտէր, և չէր կրնար ճիկ հանել. Շուշան իր դէմքին՝ գիմացն քաղմած՝ լուսեհամբ անգադար յանգիմանութեան տեղատարափ մը կու թափէր անոր և համախոհից վրայ. մինչև փութացան ընթրիքը չերկընցնել եղնել, և ամէնքը իրենց տեղը քաշուեցան։ Նոյնպէս ըրաւ և Շուշանիկ... ». (Յուլիկք)։

Հ. Ի՞նչ զգուշութիւն ընելու է.

Պ. Ձ'ոռոմաբանութիւն և ուռուցիկ ոճ չգործածել, որոնք ծայրայեղ և շինծու բացատրութիւններ են և երբեմն ծիծաղելի և միշտ ձանձրանալի կ'ընեն գրուածքը։

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՈՃԵՐՈՒ ՀԱՍԱՐԱԿ ՅԱՏԿՈՒԹԵԱՆՑ ՎՐԱՅ

Հ. Ուսկից առաջ կու գայ երեք ոճերու առնչութիւնը.

Պ. Յառաջ կու գայ. ա. — Ա՛յն յատկութիւններէն որոնք ամենուն հասարակ են. բ. — Իւրարու հետ գործածութենէն։

Հ. Երեք ոճերը քանի՞ հասարակ յատկութիւններ ունին.

Պ. Զորս տեսակ. 1. — Բնականութիւն (naturel). 2. — Ազնուութիւն (noblesse). 3. — Վայելչութիւն (élégance). 4. — Պէսպիսութիւն (variété)։ — Մի՛ւս

յատկութիւններուն վրայ, որոնք բառերու լաւ ընտրութենէ և գործածութենէ կախում ունին, արդէն խօսեցանք բառագիտութեան մէջ։

1. — ԲՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՈՃՈՑ

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ Բնականութիւնը.

Պ. Ընչան և անսեթեւեթ կերպով գաղափար մը բացատրելուն մէջ, ըսելով՝ ինչ որ պէտք է։ — Ուստի, Բնականութիւնը կ'ենթագրէ՝ անկեղծ ձշմարտութիւն։ Ֆենելոն կ'ըսէ. « Խօսքերդ ու մտածումներդ ալ ճշմարտութեան պատկեր ըլլան»։ — Երկրորդ, կ'ենթադրէ որ բախտաւոր ջանքն ոչ իւնարքը չյայտնուի։ Լաֆոնդէն ամիսներ կը դնէր երբեմն իր փոքր առակներուն այդ բնականութիւնը տալու համար։ Վերգիլ՝ տան տարիներ աշխատած էր իր Էնէականին վրայ, այնուհանդերձ իր մեռնելէն առաջ կ'ուզէր որ կրակը նետուի. այս երկին գլխաւոր յատկութիւնն է քաղցր նեռուի. այս երկին գլխաւոր յատկութիւնն է քաղցր բնականութիւնը։ — Երրորդ, կը պահանջէ դարձեալ, որ գրուածքին ընթացքին ազատ ոչ տանուին լլլայ։

Հ. Բնականութիւնն ինչպէս կը ստացուի.

Պ. Հասուն դատողութեան և կիրթ ճաշակի արդիւնք է. ասոր համար համբակ գրիչներու շատ դժուար կու գայ։ Բնականութիւն ստանալու համար պէտք է կրթել դատողութիւնն ու ճաշակը լաւ ընթերցուածներով և վարժ առաջնորդի մը ձեռքին տակ գրագիտական վարժութիւններ բնելով։

Հ. Բնականութեան ներհակն ինչ կ'ըսուի.

Պ. Արուեստականութիւն, որ թերութիւն մ'է և առաջ կու գայ գաղափարներու մէջ չափազանցեալ և բնազբօսիկ ըլլալէն։ Օրինակ.

— Այս աթոռն զձեզ գրկելու փափաքը զոհ ըրէք = Այս աթոռին վրայ նստեցէք։

— Մահը սխալ փոխադրութիւն մ'ըրաւ ձեր որդւոյն = Ձեր որդին մեռնելու չէր։

— Ի՞նչ սառոյց պիտի չհալեցնէր ձեր արցունքի ջերմութիւնը = Յաւերնիդ սաստիկ է։...

Հ. Քանի՞ կերպով արուեստակութեան մէջ կ'իյնայ մէկը.

Պ. Առաջին, բիւրխաց փափկութեամբ, կարծելով թէ լաւ խօսած կամ գրած չըլլայ մէկը՝ եթէ գազափար մը՝ իրեն յատուկ բառով բացատրելու ըլլայ. — *կարծելով թէ լաւ խօսած ու գրած չըլլայ ուրիշ մը՝ եթէ միշտ տարբեր լեզու բանեցնելու չըլլայ որ քիչ չհասկցուի։* — *Երկրորդ, ոսկեայնափորութեամբ. այսինքն է, ըսելով միշտ մանր, մանր, մանր պատառ, փոխանակ ես, իմ, իմ տունս ըսելու։* — *Երրորդ, հնութեան հետեւելու մարմաջով. այսինքն է, նորաբանութիւնները խզողվով։ Օրինակ. Խոհակի ծառայել, տիպար դպրոց մ'ել, ձաշակագիտական տեսակետ. հայեցակետերու շիտակ* և այլն։ — *Չորրորդ, չափազանցութեամբ։ Օրինակ, պաշտելի է. յափշտակիչ, ապշեցուցիչ, գերազարդկային է. հրեշային, զգխիչ. արտակարգ, անզուգական, անճառելի, ոչխարի, ոչոռում, պոռոտ* և այլն։

Հ. Ինչ ընելու է գլխաւորապէս այս թերութեան առջև առնելու համար.

Պ. Պէտք է. ա. — *կրթել ճաշակն ու միտքը, որ ծայրայեղութենէ խորշի։ բ.* — *Լեզուին լաւ հմտանալ, որ բացատրութիւններ չպակսին՝ արտասովորները չգիմելու համար։ գ.* — *Արտասովորը, բառախազը, ազմուկը չսիրել միշտ։ դ.* — *Թանդավառութենէ չտարբուել չափազանց։ Օրինակ.*

« Ողջո՛յն ձեզ, ո՛ անմահ և փառապսակ ոգիք, որ կ'անուանէք Հոմեր, Վիրգիլ ... Ֆրուզի ... Տանդ ... Մեցքիեվիչ ... Հիւգո ..., ողջո՛յն ձեզ բանաստեղծք ամէն աշխարհաց, և ամէն ժամանակաց, ո՛ զարափառականին արեւստաւորք. ձեր քնարաց՝ սխրացմամբ ունկնդրած է մարդկութիւնը և պիտի ունկնդրէ յաւէտ ցորչափ գիզեցիկն պաշտուի երկրի վրայ, ցորչափ մարդն, արեւծագ բարոյական, գառնայ քնազդմամբ առ արեգակն կատարելութեան »... (Ն. կ. Պէրպերեան՝ Առ Բանաստեղծս)։

2. — ԱԶՆՈՒԻՈՒԹԻԻՆ ՈՁՈՑ

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Ազնուութիւնը.

Պ. Ոճոյ ազնուութիւնը կը կայանայ. ա. — *Գաղափարներու բացատրութեանց և պատկերներու ճաշակաւոր, նուրբ և պատշաճ ընտրութեան մէջ։ բ.* — *Սորին, գեհիկ, կոշտ գազափարներէ, բացատրութիւններէ և պատկերներէ զգուշանալու մէջ։ գ.* — *Թիւններէ և պատկերներէ զգուշանալու մէջ։ Համակարանութենէ, նոզկալի և անհամեստ իմաստներու առանց քօղի բացատրութիւններէ զգուշանալու մէջ։*

Հ. Գաղափարներու ընտրութիւնն ինչպէս կ'ազնուացնէ Ոճը.

Պ. Լաւ, ընտիր, բարձր գաղափարներն ինքնին ազնիւ ըլլալով, շատ հազուագէպ է որ բացատրութիւններն ալ ազնիւ չըլլան, և յաճախ աննշանակալի բառը կամ բանիւ ձեւը՝ արտայայտուած գաղափարին շնորհիւ կ'ազնուանայ։ Օրինակ. Հ. Աւետեան, որ ընդհանրապէս բառերու ընտրութիւն չընէր, սակայն իմաստի ճարտար կորովի ու անսովոր գուգադրութեամբ կ'ազնուացնէ իր ոճն և չեսնեիլ կու տայ լեզուի յաճախակի խորդութիւնն։ Օրինակ.

« Կեանքերնիս արդարև կարճ ընթացք մ'է երկու իգեաննատանց մէջտեղ. առ առջինն՝ օրոց, երկրորդն հողոյ՝ կամ թէ կրնայ ըսուիլ Ծնողաց և Գնողաց։ Սակայն մարդ մինչէ միայն ծնանելու և մեռնելու

համար եկած է յաչխարհ։ — ... Որչափ փափագելի, ո՛րչափ բարեբաստիկ է անոնց վիճակն՝ որ մէկ աչքով կու տեսանին իրենց իշխանին երկու հանգոյցներն ալ, ծնարանը և գնարանը, հանգերձ միջոցովն՝ որ կըրնայ ըսուիլ Գործարան » ... (Յուլիկք. Յառաջաբան)։

— Հո՛ս, ստորագծուած բառարը կը ներուին՝ զուտ հանճարեղ իմաստին համար։

Հ. Սովորական բառերն ու ըսուածքներն արտաքսելո՞ւ է ուրեմն.

Պ. Ո՛չ. ինչպէս ազնիւ մարդն իր ամէն մտերմական վարմունքին մէջ կ'արտայայտէ ազնուութիւն, ինչպէս կոկիկ անձ մը՝ ամենասովորական հագուստով ալ պատշաճ ու վայելուչ ներկայանալ գիտէ, այսպէս ալ ազնիւ գրիչն՝ ամենասովորական բառերու և բացատրութեանց ազնուական գոյն տալ գիտէ։ Յաճախ բարձր ոճով գրուածքի մէջ եւս ընտանեկան բացատրութիւն մ'ախորժելի, թափանցիկ և հասկնալի կ'ընծայէ գրուածքը, նման անոր՝ որ պարզունակ և մտերմական վարմունքով՝ վստահելի և սիրելի կ'ընծայէ զինքն՝ պահելով միշտ իր դրից բարձրութիւնը։ Երբեմն մենք վանդիկ բարձրանալու ենք, երբեմն նա մեզ իջնելու է։

Հ. Բառերու ընտիր ըլլալը, սակայն, գործածութեամբ չէ՞ որ կ'որոշուի.

Պ. Բառերու և ըսուածքներու ազնուութիւնը գլխաւորապէս գործածութեամբ կ'որոշուի, սակայն ո՛չ ամէն գործածութենէ։ Ըլլալու է, ա. — Ընդհանրացած. բ. — Լեզուին յարմար. գ. — Լեզուագիտական ընդունուած։ — Ըստ այմ, կան բառեր զոր սովորութիւնն ազնուացուցած է, և ուրիշներ, թէև հայերէն, բայց իրենց ոչ ազնիւ նկատուած են։ Օրինակ. էշ, փոր, հոտ, քիր, տուն... սովորական բառերն իրենց աւելի ցած

նկատուած են քան իրենց համապատասխան ասանակ, որովայն, բոյր կամ նեխուրիւն, ռնգէր, բնակարան, գիտ ... բառերն։ Կան բառեր եւս կամ ըսուածքներ՝ որ մէկ լեզուի մէջ լաւ է, իսկ ուրիշ լեզուի մէջ ցած ու անարգական։ — Բացառութիւն կը կազմեն բնութեան այն առարկաները, որոնք ինքնին ազնիւ կամ ցած ըլլալով, տարբեր բառ չեն կրնար ունենալ, հետեւաբար չփնտռուիր գրագիտական քօղարկում, այլ կ'արտայայտուին՝ առ այդ յօրինուած գրոց մէջ՝ իրաց բնական բացատրութիւններով ու բառերով։

Հ. Ոճոյ ազնուութեան ներհակ թերութիւնն ուսկից առաջ կու գայ.

Պ, Դռեհիկը, ցածն ու սովորականը՝ առաջ կու գայ՝ կրթութեան, զարգացման, ճաշակի պակասութենէն, որ կոշտ, բիրտ ու անհաճոյ ձեւով՝ կ'արհամարհէ համեստութիւնը, փափկանկատութիւնն ու պատշաճութիւնը։

Հ. Այս թերութիւնն ինչպէս զարմանելու է.

Պ. Պէտք է. ա. — Բարոյական լաւ կրթութիւն, որ կարենայ՝ ցածէն, ազնիւէն՝ պատշաճը խարիլ։ բ. — Լեզուի ուսմունք և հմտութիւն, որ ի հարկին ուրիշ բառ կարենայ գտնել։ գ. — Շրջանեցուն և ձեւերու գործածութեան վարժութիւն, որով զրողը կարենայ պէտք եղած ժամանակ քօղարկել տգեղն ու անպատշաճը, և շրջաբանութեամբ, նմանութեամբ, հոմանիշ բառով կամ աւելի ընդարձակ ու վերացական բացատրութեամբ՝ ամենէն աւելի տգեղին ալ վայելչութեան զգեստ մը հագցնել։ — Պուալոյ կ'ըսէ.

« Օձ մ'իսկ չի կայ, բնաւ հըրէշ մը ժանտ անարգ,
Որ արհեստին ձեռօք չառնու մեր քով յարգ.
Վըրձինի շարժն՝ փափուկ ճարտար սիրելի,
Սարսափիչ իսկ բաներն կ'ընէ հաճելի »։

Հ. Ուրիշ ի՞նչ թերութիւն ազնուութեան դէմ է.

Պ. Այն կոշտ իրականութիւնը (réalisme) *որ ա-նամօթութեան յետին աստիճանին կ'իջնէ, ու կը տա-բագրէ գրականութենէն՝ արուեստի, ճաշակի ու բար-ձրութեան ամէն գաղափար, և նմանելի կը նկատէ չոր ու ցամաք իրականութիւնն իր ամրողջութեամբ:*

— Տէ Մէսորը՝ ըսած է.

«Իրապաշտութիւնը՝ որ յաւակնութիւնն ունի ղըպ-րոց մը կազմելու, ուրիշ բան չէ բայց եթէ ցնորք՝ հիւանդ ու անճաշակ սերնդեան մը, որ միայն զգա-յական ախորժներէ տարուած է, վասն զի հոգւոյին ամէն վեհ ձկտումներէ ուծացած է»: Այս խօսքերով կ'ակնարկէ զՋօլայ և նմաններու ղպրոցները, որոնք — ռամկավարութեան անուամբ — ամօթալի ծայրա-յեղութեանց և վայրագութեանց իջած են իրենց նկա-րագրութեանց մէջ: Վիկտոր Հիւկոյ, պարծանքով մը, իրեն կը վերագրէ այս ղպրոցի ծրագիրը՝ որ պատիւ չբերեր իր հանճարին, և կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ հա-մար վերոգրեալ մէջ եւս պէտք եղածէն աւելի հոչակ կը տրուի այս բանաստեղծին.

« Յեղափոխէ հով մ'էր, զոր ես փըչեցի.
Կարմիր գըլխարկն ալ դրի գըլուխն բառգըրքի.
Ո՛չ ծերակոյտ, ո՛չ ալ ռամիկ մըննայ բառ,
Յատակն ի վեր փոթորկեցի կազմած....
Մէջտեղ գըրի ազատ, ընկեր մեծ բառերն.
Հոգի և Խղճիք, Դակեանք ըսուած վագըրներն.
Աստղատակղի, յափըշտակիչք բընաւին
Այլ եւս առջև յանդգնութեանցս չուն էին.
Բեկի կարկինն ցայտելով դուրս չըրջանէ,
Խոզն իր անուամբ յորջորջեցի. ինչո՞ւ չէ »:

— Այս դրութիւնն ու ղպրոցը՝ իր թառով ու անսանձ գրչով՝ իրեն նման վատասեռներ յարոյց. — ինչո՞ւ չէ.

— և այս վարպետին աշակերտներն այնքան առաջ մղեցին անամօթութիւնն, որ մարդ կ'ամչնայ գրածնին մէջ բերել:

Հ. Ուրիշ ի՞նչ թերութիւն կայ Ազնիւ Ոճոյ դէմ.

Պ. Տափակութիւն, որ սովորական ըսուածքներու և շրջաբանութեանց շրջանէն դուրս չելլեր երբե՛ք, և զգայմանց պատկերներու մէջ նորութիւն չունենալէ զատ՝ կը հետեւի ռամկական և պաղ բացատրութիւն-ներու:

3. — ՎԱՅԵԼՉՈՒԹԻՒՆ ՈՃՈՅ

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ վայելչութիւնը.

Պ. Վայելչութիւնը կը կայանայ գաղափարին գողար ու սահուն բացատրութիւն մը տալուն մէջ, գործածե-լով՝ կիրթ, մաքուր և ներդաշնակ ըսուածքներ: Հետե-ւաբար, վայելչութիւն Ազնուութենէ աւելի բան մ'է: Վայելչութիւնն՝ ինչ որ գռեհիկ է կը մերժէ, իսկ Ազնուութիւնն՝ ինչ որ գռեհիկ է կը մերժէ, իսկ վա-յելչութիւնը՝ զարդ ու ներդաշնակութիւն կ'աւելցնէ:

Հ. Ինչպէս կարելի է ոճը վայելուչ ընել.

Պ. Բառերու լաւ ընտրութեամբ, պարբերութեանց կոկկութեամբ, ներդաշնակութեամբ և շրջաբանութեանց մէջ յարմար նորութեամբ, աւելորդ շաղկապներու և բառերու կրճատումով: Օրինակ. շատ վայելուչ է Ա-վիշանի հետեւեալ տողերը.

« ... Յունաց և Իտալացւոց է զհղարուեստս՝ առաջին վարպետ հա-դած է իրենց հայրենի երկրին բնութիւնն, բարեխառն կլիմային, դալար Բոլսաբերութիւնն, զանազանութիւն կամ եղեւնից դրից, եւ ծովն. — ծովն, պայ ծեր ոչ ալեզարդ մեծ վարժապետն՝ որ իր աւերդ ժայռերովն աւելի՝ իր կերպ ու կերպ ծփանօքն ցամաքին կերպ ոչ կերպ ափանց եւ ծոցից վրայ, շատ զարմանալի բաներ ազդած է եւ կ'ազդէ Յունի մը, Վենետկեցւոյ մը, Անգղիացւոյ մը, Բրեաոնի մը, եւ ո՛ր եւ է ազգի՝ որոյ երկիրն բախ-

տաշոր եղեր է գոնէ իր եզերաց չափաշոր մաս մը մաճկաձեւ կամ աղեղնաձեւ տարածելով ի խաղ շ'ի կոխս կապոյտակ կոհակներուն. ծովամուրճ մը որ ունի հրուանդաններ՝ դիտելով այն անսպառ ալեաց զբօսանքը, և անոնց երեսէն ծովով կամ հրով հրուած եկող և զացող քաղուշկ տուներբ՝ (նաւերը) աշխարհքէ աշխարհք հեռաւոր կողմերու շուրեր եւ բերքեր տարուբերելով, այնպիսի ծովամուրճ՝ չի կրնար ապուշ մէկ մ'ըլլալ»։ (Յուշիկք, Նախաբան)։

— Ստորագիծ թուարկութիւն, բացատրութիւն, հրջաբանութիւն, բառախաղ՝ վայելչութեան պատճառ են։

4. — ՊԷՍՊԻՍՈՒԹԻՒՆ

(variété)

Հ. Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ Պէսպիսութիւնը.

Պ. Գաղափարներու, շեշտի, դարձուածքի, պատկերներու և զգացմանց այն յաջող խառնուրդին մէջ որ գրութեան ելեւէջ և փոփոխ ընթացք մը կու տայ։

Հ. Ի՞նչ ընելու է Պէսպիսութիւն տալու համար.

Պ. Պէտք է. ա. — Նիւթին փոփոխութեան հետեւիլ, և ուր որ գաղափարը բարձրանայ, ոճն ալ բարձրացնել. ուր որ գաղափարն իջնէ, ոճն ալ իջեցնել՝ առանց ցածնալու, ստորնանալու։ բ. — Տեղւոյն համաձայն՝ զգացման այլայլութեան կարեւորութիւն տալ. ամէն խօսքի, դէպքի առջև նոյն զգացումով չմնալ. Նոյն փոփոխութիւնը պահել՝ գրութեան մէջ։ գ. — Հետեւիլ բնութեան՝ որուն տեսարաններն յարափոփոխ կը յաջորդեն, պարզ, միջակ, հրաշալի ներդաշնակութեամբ կը խառնուին։

Հ. Զգացման Պէսպիսութիւնը կրնա՞ս օրինակով մը բացատրել.

Պ. Այո՛. կրնամ բացատրել Թռչնոց ճախրումին։ Անոնք շարունակ մէկ գծի վրայ, մի և նոյն արագութեամբ ու աշխուժով չեն թռչիր. Նոյնն ընելու է գրութեան մէջ։

Հ. Պէսպիսութեան ներհակ թերութիւնն ի՞նչ է.

Պ. Միակերպութիւն, որ կը կայանայ մի և նոյն ձեւի և բառերու, դարձուածներու կրկնումին մէջ։ — Այս թերութեամբ՝ գրութիւնը ձանձրանալի, յոգնեցուցիչ կ'ըլլայ և ի վերջոյ կը քնացնէ՝ անձրեւի միակերպ շշնկոցին, առուակին միաձայն խոխոջին, միապաղաղ ձայնով և շեշտով ընթերցման մը պէս։ Այս մասին լաւ կ'ըսէ Պուալօ.

«Ոճ մը որ հաւասար է միշտ և միահաղոյն,
Ջուր փայլի մեր աչաց, անշուշտ եւս բերէ քուն.
Շատ քիչ կարդացուին տաղտուկ բերող գրքեր,
Որ միշտ նոյն շեշտի վրայ սաղմոսեն անտարբեր։
Երանի այն գրչին որ կամացուկ շըրջի
Թաւ շեշտէն՝ քաղցրի, կատակէն ալ՝ լուրջի»։

— Երկրորդ, գրուածքն անկարեւոր և անշահ կ'ընէ միակերպութիւնը, և նոյն իսկ անճաշակ։

Հ. Այս թերութեան առջև ինչպէս կ'առնուի.

Պ. Ընդդիմադիր գաղափարներ, հակադիր պատկերներ և հակակշիռ զգացումներ իրարու կցելով ճարտարօրէն։ Օրինակ. Ալիշան. Յուշիկք. «Շուշանն Վարդենի»ի մէջ.

«Գարունն, այն աստուածային երկրասփիւռ ծիծաղն, գարունն և ամառն՝ որ Բագնեաց փորակը ծաղկազուարճ բուսաբուխ վիճակ մը կու դարձընեն՝ անոր պայծառ ալեաց մատուականութեամբն, Ափրեթայ բերդին եղերքն այլ չեն մոռնար հասարակաց երկրի պարգեւէն. ինչուան բանտերու պատերուն վրայ այլ կու բուսնի կու բացուի ուրախութեան և անմեղութեան նշանակն, ծաղիկ մը ... իսկ մարդուս սրտի ծաղիկն՝ գթութիւնն, ո՛հ, գթութիւն չի բուսնիր, չի բղխեր բռնաւորաց կուրծքէն, որ մտնէ այդ պատերէն ներս. հոն՝ ուր ոչ միայն ստոյգ արդարութեամբ

դատապարտածն, այլ երբեմն (չըսեմք չատ հեղ) նաև անպարտն արգե-լեալ, զուրկ ի լուսոյ և ի յուսոյ աչխարհի՝ տառապի, տուայտի, մե-ռանի »։...

« Կին մը, սանիկ առևն, այսպիսի՞ տեղ, այսպիսի՞ վիճակի մէջ... Անչուչա սիրա չես ըներ, Հայկակ, այս պատմութիւնս քուրերուդ պատ-մելու. կամ սիրա չեն ըներ անոնք լսելու կամ աչք մը տալու այսպիսի տեռակից անձի մը վրայ. քեզի անգամ ծանր է՝ քու մօրդ զուգակիրը՝ թէ և յանցաւոր և մեծայանց ըլլայ, այդ երկաթներուն մէջ կարկամած տեսնել։ Հապա ո՞րքան աւելի զղալի, կսկծալի և ասկալի պիտի երեւի այդ պատկերդ, եթէ դիմացը ուրիչ պատկեր մ'այլ ըլլար՝ աչխարհիս (չեմ ըսեր զեղծ ու չփացած, այլ և) օրինաւոր քարեկեցիկ վայելուչ փառաւոր տիկնոջ մը։ Պէտք է արդեօք այն պատկերն այլ փնտռել »։ —

« Հիմա կրնամք, Հայկակ, այս Գուզարաց բդեչխուհին, իր տիկ-նաբար կոխած չեմէն չարժիլ ու փոխադրիլ վայրկեան մը Ուփրեթայ ընդհանին մէջ. և հասկընալ՝ թէ ինչ է վհ՜ վհատ զեղեցիկ բարեկիրթ բարեպաշտ զաւակամայր կին մը, և ինչ է այդ մեր նախ տեսած, և-րեքերկրեան կապած, մաչած մարած պատուն. որոյ՝ կին անգամ ը-սել գժար կու գայ։ Թերեւս պարթեւափայլ չուչանին և ձիւռը անաս-նոց խար արուած չոր ծաղկին մէջ՝ այնքան աննմանութիւն չըլլայ, որ-քան այս երկու կերպարանաց մէջ. անմօտենալի վիհ մը կ'երեւի մէջեր-նին »։...

« Իսկ քալն Վ՛ազգէն՝ այն կլլած թռունհամ պատառները չմար-սած, չըմիտքը խածնելով, և թողլով իր Պարսկաստանէն բերած չամ-բուշ բամբչիկն այլ, կու փնտռէր զՇուչան՝ անոր սրակապանաց մէջ. ոչ իբրև այն օրերը՝ որ իր բարեյիշատակ հայրն Աչուչա բդեչխ՝ մահերիմ բարեկամն Վ՛արդանայ՝ փեսայացոյց դինքը թագաւորական փառօք Մա-միկոնէից օրհորդին. և ոչ իբրև փքացկալ հակայ մը՝ արեգնափայլ ա-ռավաստ մանելով, այլ իբրև լախտաւոր անճոռնի Հերակլէս, կամ կո-պիտ զրաստավար մը, հատ բրով մը հանգիպելոցաւ հրէշատակափայլ հար-սին, երբ ծառայից ձեռքով՝ գանել և բռնի բերել տուաւ զնա. և փո-խանակ տարաշխարհիկ պարգեւաց, փոխանակ պարսկային ծոցէն բերած քսուդ և մարգարտոյ, անհնարին ծիծուփիտ թաւիշ վրան, անխնայ և անխոհեր. քարշանք մազերու և պարկեշտ զգեստուցն, բռնցի աքացի հարուածք ... (ամօ՛թ, զզուանք մարդկութեան). մինչև յետին ծառայքն անզամ զղնելով և ցաւելով՝ վազեցին առ Ջոյիկ, որ փոխացաւ եկաւ չանաց գոցել այդ խայտառակ տեսարանը, ազատել զանմեղ աղունին

դաժան վարուժանին ձեռքէն։ Բայց ճար չեղաւ. զազանացեալ մարդն՝ իր եղբայրն այլ սկսաւ աքացել քշել, և իբրև փայտահար յանտառի կ'իջնցընէր հարուածները իր ոտքը ընկած անձին վրայ, հայհոյելով զնա և անոր հայրը, զնաւաքն այլ, զԱստուած այլ. մինչև ինքն յոգնելով և չուզելով մէկ հարուածով մ'այլ ձեռքին տակ սպաննել իր առաջին կե-նակիցը, հրամայեց որ քարչեն տանին ձգեն ուսկից որ բերին »։

ԳԼՈՒԽ Դ.

ԵՐԵՔ ՈՃԵՐՈՒ ԻՐԱՐՈՒ ՀԵՏ ԱՌՆՉՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

Հ. Երեք ոճերն ինչ առնչութիւն ունին գործա-դրութեան մէջ.

Պ. Երեք ոճերն ալ. ա. — կրնան հաւասարապէս մի և նոյն դրութեան մէջ գործածուիլ։ բ. — կրնան իրենցմէ մին կամ միւսը տիրող ըլլալ գրութեան մը մէջ՝ առանց արտաքսելու բոլորովին միւս ոճերը։ գ. — կրնան նաև բոլորովին առանձինն կերպով գործածուիլ։

Հ. Ըրը կրնան հաւասարապէս մի և նոյն գրու-թեան մէջ գործածուիլ.

Պ. Ըրը գրութիւնն երկար է, հարկ է երեք ոճերով բաբախառնել զայն և տալ ամրողջութեան այն պէս-պիսութիւնը՝ որ մանրամասն գծերով կը պահանջուի անոր իւրաքանչիւր մասերուն մէջ։ Բացատրենք վիր-գիլեայ օրինակաւ, որ իր Ենէականին մէջ մերթ կ'ել-նէ մերթ կ'իջնէ.

ա. — Երգին մէջ՝ առհասարակ պարզ է.
բ. — » » » վսեմ է.
գ. — » » » միջակ է.
դ. — » » » վսեմ է.
ե. — » » » պարզ է.
զ. — » » » շատ վսեմ է ...

— Համեմատաբար նոյն ընթացքը պահելու է երկար ճառի մը, պատմութեան մը, վէպի մ'ամբողջութեանց մէջ։

Հ. Ե՞րբ մին կամ միւսը տիրող ըլլալու է.

Պ. Երբ գրութեան բնութիւնը՝ մէկ կամ միւս ոճը կը պահանջէ. վասն զի, ինչպէս տեսանք, իւրաքանչիւր ոճ՝ իր յատուկ ձեւերն ունի իրեն յատուկ գրութեանց մէջ։ Այսպէս, Նամակ, Առակ, Հովուերգական քերթուած և այլն, Պարզ Ոճ կ'ուզեն։ Վէպ Նկարագրութիւն և այլն, առհասարակ Միջակ Ոճ կը պահանջեն։ Դիւցազներգութիւնք, Ողբերգութիւնք, Բարձր խորհրդածութիւնք և այլն, նիւթով բարձր ըլլալով՝ Ոճոյ վսեմութիւն կ'ուզեն։

Հ. Ինչ կարգաւ և ինչպէս վարժելու է ոճերուն.

Պ. Բնական կարգը պահելու է, սկսելով Պարզ Ոճէն՝ անցնելու Միջակին և յետոյ Վսեմին։ — Իսկ գործնական մէջոցն է, նոյն ոճով գրուած ընտիր հեղինակներն ուսումնասիրելով գրագիտական վերլուծմամբ՝ անոնց օրինակներուն հետեւիլ։

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՅԼԵՒԱՅԼ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ինչ է Պատմութիւնը.

Պ. Իրական կամ երեւակայական, բերանացի կամ գրաւոր դէպքի մ'ուղիղ նկարագրութիւնն է։

Հ. Պատմութեան կարեւորութիւնն յո՞րմէ կը կայանայ.

Պ. Լաւ պատմիչն արուեստ մ'է։ Դէպքերը կը հետաքրքրեն կամ կը յոգնեցնեն՝ զանոնք պատմողի կերպին համեմատ. որով նիւթ մը կրնայ միօրինակ, ձանձրացուցիչ ըլլալ պատմաբանի մը գրչին տակ կամ շրթներուն վրայ։

Հ. Առակը ինչ կը հետեւի.

Պ. Առակը կը հետեւի թէ, ի մանկութենէ պէտք է պատմելու վարժիլ։ Որովհետեւ, խօսակցութիւն, նամակ, վէպ, և գլխաւորապէս բոլոր գրական նիւթերը զայդ կը պահանջեն՝ իրենց գեղեցկութիւնները ցուցադրելու հարկով։ Եւ մարդս, գործելու համար ծնած, մեծ հաճոյք կը զգայ, երբ ինքնագիտակ կամ նոյն իսկ ծաղրալից դէպքի մը պատմութիւնն իր հետաքրքրութիւնն արթնցնէ, գրգռէ ու գրաւէ։ Լա Ֆոնթէն կ'ըսէ,

Ընորիոս Ուրֆացիի համար՝ Աստրէի պատահարներուն հրաշալիութեանց վրայ դիւթուած.

Երբ գեռ մանուկ փոքր էի կը կարդայի իր վիպակ,
Հիմայ դարձեալ կը կարդամ թէ և մազերս է ձերմակ[1]։

ՊԱՏՄ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ կը պահանջուի Պատմութեան համար.

Պ. Պատմութեան նպատակն ըլլալով ուսուցանել, յուզել կամ հաճոյանալ, յատուկ կանոններ ունի, որոնց առաջինը՝ ինչպէս ամէն արուեստի գործոց համար՝ Միութեան յարգանքն է։

Հ. Միութիւնն ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ.

Պ. Պատմութիւն մը, ատուգիւ, ամբողջութիւն մը կը կազմէ ինքն իրեն մէջ. հետեւաբար ոչ միայն դէպքը պէտք է պատմել, այլ իր պատճառներն ու հետեւանքներն ալ պէտք է ըսել։

Հ. Պատճառ և հետեւանք ըսելով ի՞նչ կը հասկընաս.

Պ. Ամէն մանրամասնութիւն՝ որ պատմութիւնը կը լուսաւորէ կամ կ'ամբողջացնէ, և որոնք դէպքին շուրջը պէտք է հաւաքուին՝ որպէս զի գրաւիչ հանգամանքը կամ տպաւորութիւնը ձեռք բերուի։ Եթէ հրդեհի մը կամ ալէկոծութեան մը յանկարծական փոփոխումը պիտի նկարագրենք, մանրամասնութիւնները պէտք չեն այս տիրող նիւթին ուշադրութիւնը ցրուել, այլ անոր եղերական սարսափն աւելցնելու են։ — Այսպէս, անձի մը պատահարները պէտք չեն ուշադրութիւնը համա-

1. Գեղօն վիպասանութեանց՝ ընթերցման վրայ։

գրաւել ի վնաս դիւցազնին որ որոշակի նախածրագրին առջև պիտի կանգնի։

Հ. Ուրեմն պատմութիւն մը գրել ձեռնարկելէ առաջ ի՞նչ ուշադրութիւն հարկաւոր է.

Պ. Նախ պէտք է անոր դուրս ցայտող դէպքը բռնել, կամ դէպքին գլխաւոր անձն որոշել՝ մանրամասնութիւններն անոր սաւրակարգելու և խիստ միութեան մը սկզբունքը պահելու համար։ Եւ որովհետև, ամէն պատահար իր մէկ զարդն ու դերակատարն ունի, հետեւաբար՝ ծրագիր և աճիւնք։

Հ. Ծրագրին մէջ ի՞նչ գլխաւոր դիտելի կէտեր կան.

Պ. Նախ որ գործ մ'ընդհանրապէս տեղւոյ մը մէջ սահմանափակուած է և որոշեալ տեղոյ և ժամանակի մէջ կը կատարուի։ Օրինակ.

«Երեկոյեան ժամն ութ էր զրեթէ։ Արեգակը չքեղութեամբ մայրը կը մտնէր. թեթև քամին որ զովզով կը մղէր՝ գարնանացաւ առաւօտէն որուն թրմռալը տեսանք։ Խաղայն այն գրօչը, որ կայսերական պալատին բարձունքէն թագաւորին ներկայութիւնը կ'աւետէր, իջնալով անչարժ ծովուն իր ձողին վրայ և օդոյ լռութիւնն հնչակից Մեր նաւասանները թիերը ձեռք առին, որոնց հրամայեցինք զովզ դանդաղ կերպով յառաջ տանիլ։ Ոչ ինչ հաղուագիւտ է, բայց նաև ոչինչ այնքան աւելի գեղեցիկ քան ամրան զովեցիկ գիշեր մը Սէն-Փեթերսպուրկի մէջ...[1]։

— Դէպքը ճոյն իսկ երբ հնարուած է բոլորովին, երեւակայութիւնը պէտք է անոր տարածութեան սահման ու ժամանակ մը նշանակէ։ Օրինակ.

Առաւօտ մը, կանուխ շատ,
Աչքս տեսիլքը խարդախ
Գրաւեց Ճագարին պալատ։

1. Յովսէփ սը Մէսարը, Սէն–Փէթէրսպուրկի երեկոները, ա. խոսակցութիւն։

Տէրն ըլլալով բացակայ գործէդ աղատ ու խնդալո՛ւ
Աշխալեցաւն օր մը երբ իր պըտոյտին էր ելած
Ուրցերու մէջ և ցօղին ու անկից առաւն կը գառնար՝
Իր Թերաֆիներն հետն առած...[1]։

. . . . . .

Գիւղն էինք.
Եւ առջեւնիս կ՚երկարէր
Վոսփորի գաշտն ու լեռներ։
Վէր երկինք.
Մէջ տեղ երկայն ու զիկզակ
Ջըրանցքը մեծ կապուտակ՝
Կը բաժնէր
Երկու աշխարհներ ընչեղ,
Եւրոպն Ասիան շքեղ։
Մեծ ես, Տէր։

Հ. Ա. Ե.

— Բեռնարդին ալ Այն–փիէր կը յայտարարէ. «Քնանկար մը՝ մարդկային կենաց պատկերին յատակն է»։ Ուրեմն, ծրագիրը կարեւոր է և պատմողին ուշադրութիւնը կը պարտադրէ։ Թէ և շատ մ՚ընթերցողներ երկրորդական կը համարին զայս ու կ՚անտեսեն։ Միւս կողմանէ, սակայն, աշակերտները չեն կրնար բացառութեանց վրայ չենուլ ու առաջնորդուիլ անոնցմէ։

Հ. Ուզիզ նկարագրելու համար ինչ բան հարկաւոր է.

Պ. Պէտք է երկիրն ու դարը լաւ ճանչնալ. և այս ծանօթութեան կը նպաստեն՝ պատմական գրքեր, գծագրութիւններ, լուսանկարներ կամ պատկերներու օրինակութիւններ, և հարկ է կամ զանոնք կրկին տեսնել կամ իր յուշերուն դիմել՝ օգտակար ընելու համար անոնց ներկայացուցածը։ Դիտենք որ.

ա. — Մեր այժմեան քաղաքներն երեւոյթով հինէրէն կը տարբերին և իրենց յիշատակարաններն ու ճամբաները չեն նմանիր բնաւ միջին դարու նեղ անցքերուն և նկարչագեղ տուներուն։ Ուրեմն, պէտք է երկիրներու և դարերու յատուկ դրոշմներուն ուշ դնել։

բ. — Բարքերն ու սովորութիւնները պահել։ Ազնուական մարդ մը պէտք չէ բնաւ գիւղացւոյ մը ոչ լեզուն և ոչ քալուածքն առնուլ։ Ջինացի մը բնաւ հայու մը պէս չգործեր։

գ. — Հարկ չկայ ըսել թէ, ճաւօր առարկաներու նկատմամբ պէտք չէ բնաւ անտեղի գաղափարներ յայտնել։ Փարիզու Մայր Եկեղեցին կամ Լուվրը՝ Պոլոնեոյ անտառին մուտքին վրայ շատ աւելի զուարճալի պիտի ըլլայ քան Փիւ–ըը–Տոմ՝ Ովկիանոսի եզերքը զետեղել։

դ. — Բայց պէտք է պատմական վերաշինութեան մ՚երեւոյթներուն զգուշանալ, որ պատմութեան յատկանոտ և դիւրաւ իմաստականի զարճուածք մը կու տան։

Հ. Ո՞րն է դիւրին միջոցը.

Պ. Դիւրին միջոցը՝ որուն կարելի է դիմել ընդհանուր սահմաններու չորութիւնը բառնալու և պատմութեան դուրս ցայտեցնող փայլ մը տալու համար, է տարրալուծել կամ բուարկել խումբի մը տարրերը։ — Պոսիւէ կ՚ուզէ պնդել այն արգելքներուն վրայ՝ որոնց հանդիպեցաւ Կոնդէ։ Փոխանակ ընդհանուր ակնարկութեամբ կամ նոյն իսկ բացագանչութեամբ մ՚ընդհանուր բացատրութիւն մ՚ենթագծելու կամ մակդիր մը՝ որ ուշադրութիւնը գրաւէ. (Օր. — «Ինչ խոչեր ու

1. Լա Ֆոնթէնի Առակք, Գիրք Ը. Կատուն, Աքիսն ու պզտիկ ճագարը։

*խութեր... ո՞վ կարող է գուշակել ահաւոր արգելքնե-
րը...») — նա զժուարութիւնները կը թուարկէ, այս-
պէս.*

«Աչքերնիդ հո՛ս յառնցէք։ Իչխանին դէմ Ոռքոսայէն աւելի ա-
ճառոյ դաշ մը կը պատրաստուի, և իր քաջութիւնը ցոյց տալու համար,
պատերազմի մէջ իր բոլոր հնարքներն ու զօրութիւնները պիտի սպառէ։
Այս ինչ է աչքերուս երեւցածը։ Մխայն պատերազմիկներ չեն, այլ ան-
մահչելի լեռներ. հո՛ս հեղեղատներ ու անդունդներ, հո՛ն անթափանցելի
անտառ մը՝ որուն յատակը ճահիճ մ'է, եւեւի կողմը վտակներ, աքան-
չելի պատնէշներ. ամէն տեղ բերդեր կանգնուած, և կարուած ծառեր
ձգուած ահաւոր ճամբաներուն վրայ. և նեբքսակողմը, Մէրսի՝ իր քաջա-
կորով Պաւիերացիներով՝ ուռած վիքացած այնչափ յաջողութեանց և
Ֆրիպուրկի առման վրայ, Մէրսի՝ զոր ոչ ոք տեսաւ պատերազմներու
մէջ ընկրկիլ, Մէրսի՝ զոր ոչ Կոնդէի իչխանն և ո՛չ Թիւռէն կրցան եր-
բէք անկանոն չարժման մը մէջ բռնել և որոնք այս մեծ վկայութիւնը
տուին թէ, նա նպատաւոր վայրկեան մ'իսկ չէ վրիպեցուցած և ոչ ի-
րենց ծրագիրներուն նախատեսութեանց մէջ թերացած, երբև թէ իրենց
ժողովին ներկայ եղած ըլլար։ Արդ, ո՛ւր, ո՛ւր, ուր օր չարունակ և այլ և այլ
ճակատներու մէջ տեսնուեցաւ՝ ինչ որ կարելի է միասին առնուլ ոչ գոր-
ծածել պատերազմի մէջ»[1]։

*— Նոյնպէս, Ֆլոպեր, գունագեղ թուարկութեամբ
կը ներկայացնէ շուներու այլ և այլ տեսակներ որոնք
հիւրընկալ Ս. Յուլիանոսի որսական շուներու խումբը
կը կազմեն.*

«Նախ աչքի կը զարնեն ափրիկեան քսան և չորս քերթէները, վի-
թերէն աւելի երագ, բայց զայրանալու հակամէտ. յետոյ տասն և եօթն
զոյգ քրըտանեան շուներ՝ կարմրորակ սպիտակ պեսակաւոր, անյողդողդ
իրենց հետաքին մէջ, կարծրակուռծ և մրևզին ոռնացողք։ Վարազի
վրայ յարձակելու և վտանգալից փախուստներու համար քառասուն ան-
գլիական շուներ ունէր, արջերու պէս մազոտ... Սպանիական շուներու
սեւազոյն մազերը անգութ պէս կը փայլէին. Թալջոններու կազմանձումը
չէր երգիչներուն հետ կը մրցէր։ Առանձինն գաւթի մը մէջ կը մնչէին,

1. Դամբանականք, Լուդովիկոս Պուրպոնի վրայ։

իրենց չղթաները ցնդելով և իրենց բերբերը չրչելով՝ ութ դասիներ, զար-
հուրելի կենդանիներ՝ որ հեծեալներու փորոյն վրայ կը ցատքեն և քնաւ
չեն վախնար արծիւներէն»[1]։

Հ. Այս ընթացքը կամ ոճը գնահատելի՞ է.

*Պ. Մեծ առաւելութիւններ ունի, սակայն զգործո-
մը շուտով յոգնեցնելու կը պատճառէ։ Վ. Հիւկոյ, որ
միշտ յաջողութեամբ գործածած է այս ոճը, իր չա-
փազանցութիւններով մեզի ցոյց կու տայ թէ, մասնա-
ւորապէս այս կէտիս մէջ զգուշութիւն հարկաւոր է։
Եւ ստուգիւ, կանոնն ալ կ'ըսէ. «Նկարագրուրիւնք պէտք
չեն բնաւ գործին վնասել», ապա թէ ոչ, ընթերցո-
ղին հետաքրքրութիւնը՝ որ պատմութեան իրեն խոս-
տացած զէպքը գիտնալու անհամբերութեամբ կը սպա-
սէ, ձանձրացուցիչ նախաշաւիղներու կամ խափանա-
րար նկարագրութիւններու մէջ պիտի թարթափի։*

ՊԱՏՄ. ԱՆՋԻՆՔ

*Հ. Ինչ հարկաւոր է որպէս զի գործն զմեզ հե-
տաքրքրէ.*

*Պ. Պէտք է դիւցազներդ ծանօթ ըլլան։ Ինչ կա-
րեւորութիւն ունի Տրզատայ քաջագործութիւնները կամ
կլօտաքէոյի մտաղրութիւնքը՝ երբ կ'անգիտանանք իրենց
բնաւորութիւնը կամ դիրքն ու հանգամանքը։ Մինչդեռ
ընթերցողն իրաց յանկարծադէպ փոփոխութիւններուն ա-
ւելի ձգտումով մը պիտի հետեւի, երբ իր երեւակայու-
թեան առջև ներկայացուած եղերերգութեան դերակա-
տարներն իրեն ծանօթ ու ընտանի ըլլան։*

1. Հիւրասէր Սուրբ Յուլիանոսի առասպելական զրոյցը։

Հ. Ուրեմն ինչ բանի ուշ դնելու է.

Պ. Զգուշաւոր բայց զօրեղ կերպով նշանակելու է բնական կերպարանքները, տարազն ու կեցուածքը: Օր.

Ձգմշէ: Ասպետ մը կ'անցնի այն ճամբէն...
Եւ անցնողն ասպետ ըլլալ կ՚ակնարկուի:
Նա ծովեզերքի ճամբով կը քալէ:
Հանդարտ՝ կը մօսի: Դիմակն վար քաշած.
Միայնակ է նա ու ձին է ճերմակ...[1]:

ՊԱՏՄ. ԱՆՁԱՆՑ ԲՆԱԴՐՈՇՄԸ

Հ. Ո՞րն է աւելի կարեւորը.

Պ. Լաւ պատկերացնել անձանց Բնագրոշմը, անոնց բնական կերպարանքը, և անոնց մտքին ու զգացմանց քօղը պատռել, պարզել, վասն զի աւելի կը հետաքրքրէ զմեզ հոգւոյն զգացածը քան արտաքին շարժուձեւերը: Օրինակ.

Վայրէ լորան է անտառներու այս Տիփէն[2]:
Զի յանդգնիր չառ մօտենալ գայլ մ՚ըլլէն...
Բըրեան, Ըսկովա, Նորահեմբրիա կը գոռան...
Նա վախ կ՚ազդէ: Խըրճիթածէն: Ի իշխո՞ն:
Ո՛չ ոք գիտէ: Ուրուական մ՚է թափառող,
Այս Տիփէնն է. և լեռք, ծառեր, քամին հով,
Կարծես թէ կէս բերնով մ՚անունն իր կու տան:
Բայց սակայն սէս, կը յօրանջէ, մարդ մ՚է այն:

Հ. Ինչ բան ընել և ինչ բանէ զգուշանալու է.

Պ. Բնաւորութեան գծերն աւելին նշանակական կէտեր առնուլ և բնաւ դատարկ մանրամասնութեանց չիջնել, որոնք դիւցազնին վրայ բան մը չաւելցնելէ զատ՝ շատ անգամ գուցէ կեղծանագիրն ալ անտանելի կ՚ընեն: Այսպէս նաև անձանց ճախագիծը, զարդին նման, երկրորդական գործ է, երբ անձինքը չզանազաներ իրենց համազգիներէն և մարդը չմատնաւորեր, չգատեր, ինչպէս կը վկայէ Իւրեն ու Շան հետեւեալ առակը:

Էշն երկըրէն դուրս կ՚ելնէր, իրեն առած չուէն ընկեր,
Ծանրը կերպով, ու մըտքէն բան չէր անցներ.
Երկուքն ալ մէկ ակրոջ մը հետ քալէլով:
Ու այս ակրը քընացաւ...[1]

ՊԱՏՄ. ԱՆՁԱՆՑ ԴԻՐՔՆ ՈՒ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Հ. Անձանց Դիրք և խօսակցութիւն ըսելով ինչ կը հասկնաս:

Պ. Անձինք կը գործեն ու կը խօսին, որովհետեւ ոչ արձան են և ո՛չ մեքենայ, այլ կենդանի էակներ, և կիրք ունին: Եթէ պաղարիւն կամ անհոգ ուզենք ներկայացնել, անոնք չեն կրնար անզգայ մնալ. երկիւղը, թաղրել, անոնք չեն կրնար անզգայ մնալ. երկիւղը, փափագը, վհատութիւնն ու յոյսը փոխ առ փոխ վրանին կ՚իջնէ և այս նշանները միշտ կը նշմարուին: Օրինակ.

«Անոնք քակ ուրիերու ձայն մը լսեցին, կիսկատար խռնչիւնով մը՝ վայրի կենդանւոյ մը ընչաւորութեան նման որ կը վազէ, և, երբորդ սրահի սեմին վրայ, փղոսկրեայ վերելակներուն մէջտեղ, մարդ մ՚երեւցաւ՝ տժգոյն, զարհուրելի, թեւատարած, Նա գոչեց. «Որդեակ իմ»[2]:

1. Վ. Հիւկոյ. Գարերու զրոյցք. Կալիսի փոքր արքան.
2. » Կասգի արծիւը:

1. Լա Ֆոնթէն. Էշն ու Շունը.
2. Գ. Ֆլոպեր. Սալամպոյ:

Հ. Կրնա՞նք կեանքին ամենաասովորական դէպքերը պատմել.

Պ. Ո՛չ. որովհետեւ թերութիւն մ՚է: Եւ

ա. — Նախ պատշաճութիւնը կը պահանջէ զանց ընել՝ թո՛ղ թէ պատմութեան կանոնները՝ ընթերցողը չձանձրացնելու համար: Օրինակի համար, երբ հիւր կ՚երթաս մէկուն տունը, հիւրընկալին ի՞նչ պէտք որ գիտնայ թէ իրենց գալու համար կառք կամ հանրակառք նստած ես, թէ ճամբան մերթ կանգ առած ես, շուրջդ դիտեր ես, թէ դռնապանը գուռը բացեր է որ ներս մտնես:

բ. — Թերութիւն մ՚է, զարձեալ, դիմագծի մ՚անդնշան խազերուն վրայ հրաւիրել ուշադրութիւնը: Յիշելու իսկ մը բաւական չէ՞, քան եթէ հեղինակն ըսէ, թէ, Ռեհկնդիրները խնդաչեւ մարեցան:

գ. — Աւելի իրաւամբ զգուշանալու է, խօսակցութեան մը մէջ, հասարակ բացատրութիւններէ, և այն ամէն սովորական պարբերութիւններէն՝ որոնք դէպքին հետ բնաւ սերտ առերս չունին: «Բարև»ներն «ինչպէս էք»ներն ալ պէտք են լռելեայն իմացուիլ:

Հ. Անձինքն ի՞նչպէս պիտի գործեն ու խօսին.

Պ. Ըստ իրենց բնաւորութեան: Լուրջ մարդը՝ պէտք չէ բնաւ խնդկատակ նիւթ մ՚ընտրէ. ազահ մը՝ պէտք չէ մոխէ, վատնէ իր դրամը: — Որատիոս, դիւցազնին կը յանձնարարէր հաստատամիտ ձեալ, իսկ Պուալոյ այս կարծիքը կը հաստատէր.

Ամէն բանի մէջ ինքն իրեն հետ համաձայն կը գտնուի
Եւ թո՛ղ ըլլայ մինչև ցերեկը ինչպէս սեռանք գինք առալ:

Հ. կարելի՞ է այս հաստատակամութիւնը յարատև պահել.

Պ. Ո՛չ. մարդը «ծանծաղուտ ու զանազան» ըլլա-

լով, անձանց բնաւորութիւնն ալ նորէ զանազանութիւններ կ՚առնու: Հետեւաբար, պէտք չէ մէկ կաղապարի վրայ ձեւուած, նոյն զգացումով բորբոքուած, կամ նոյն գաղափարներով տոգորուած ըլլայ: Յաուգիս, կեանքը կարծեաց անհամաձայնութիւն և կրից բազմամասնութիւններ կ՚ընծայէ: Եւ Պուալոյ, իրաւամբ կը քննադատէ զանոնք՝ որ մէկ տիպարի վրայ կը կազապարեն իրենց դիւցազները:

Հ. Անձանց նկատմամբ ուրիշ ի՞նչ ուշադրութեան կէտ կայ.

Պ. Պէտք է գոնէ անոնցմէ մին համակրելի ընծայել: Եթէ ամենքն ալ անախորժ ըլլան, միայն մէկ հետաքրքրական զգացում կ՚արթնցնեն, ախորժելի կամ անախորժ: Խառնուրդն աւելի ախորժելի է. օրինակի համար, մինչդեռ Բրիտանիկոսի մահը մեր գութը կը շարժէ, Նարգիսինն՝ զմեզ կը հաճեցնէ:

Հ. Պատմութիւն մ՚եթէ ողբերգական ըլլայ կամ կատակերգական ի՞նչ կը կոչուի.

Պ. Միշտ թատերական կը կոչուի, վասն զի այս իմաստով է որ նա տեսարան կը կազմէ, և որ իրըև կէս ողբերգական և կէս կատակերգական թատերախաղ՝ ունի. ա. Առաջադրութիւն. բ. Ընդլայնուն. գ. Լուծում հանգոյց:

Ա. ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է Առաջադրութեան պաշտօնը.

Պ. Բացատրել այն պարագաները՝ որոնք որոշած են գործը. ներկայացնել գլխաւոր անձինքն ու նկարագրել ծրագիրը: Եւ պէտք է ըլլայ.

ա. — Հանգոյց ու արագ: — Պուալոյ իմաստնաբար կը գրէր.

«Ես կը խնդամ դերասանի (մասնագիր) մը վրայ, որ, ինքզինք բացատրելու դանդաղ, նախ իր ուղածն իսկ չկրնար լմնցնել. և որ, զէշ կերպով պարզելով գժուարին կնճիռ մը, զուարճութեամբ մը զիս կը յոգնեցնէ։ Ես ուզեի կ'ախորժիմ որ նա իր անունն յայտնէ[1], ու ըսէ. «Ես Ովրեատեան եմ, կամ Ագամեմնոնը», քան թէ, խառնաչփոթ պաքսչելիքներու կոյտով մը՝ առանց մտքին քան մ'ըսելու՝ ականջները տանի։ Նիւթը քնաւ բաւականաչափ չուտ չէ բացատրուած»[2]։

— Լա Ֆոնթէն իր առակները կը ներկայացնէ՝ համառօտ, վճիտ և միշտ իւրացուցած առաջադրութեամբ.

Կատուն ու ագռաւը, իբրև սիրուն սուրբիկներ
Ուխտ կ'երթային[3]։

— Նոյնպէս, երբ նա ո՛և է բարոյական խորհրդակցութեամբ մը կը զբաղի, դեռ պատմութեան չմոտեցած՝ այնպիսի ճարտարութեամբ դէպ ի նիւթը կը հակի զոր կարծես իրեն հետ մէկ մարմին կ'ընէ.

Պէտք է փոխադարձ իրարու օգնել, այս բնութեան օրէնքն է, Իշէ, օր մը, սակայն գայս արհամարհեց[4].

բ. — Պէտք է երբեմն առաջադրութիւնը զանց ընել։ Անձանօթ մը բրտաբար տեսարանին վրայ կ'ելնէ և կը սկսի խօսիլ.

Ինչ. պիտ՝ պակսի՞ միշտ
Մին անխելք խումբէս.
Պիտ՝ կըլլէ՞ գայլ վէս։
Լաւ համրած էին։ Հազարէն վեր էր,
Եւ իմ խելօք Ոտլենս ձեռքէս է Թռեր.

1. Այս տեսակ օրինակները Եւրիպիդեսի մէջ շատ կան։
2. Աբուեատ Քեքի. Գ. երզ 27–39։
3. Առակք. Թ. Կատուն և Աղռաւը։
4. Առակք. Ը. Իշն ու Շունը։

Ոտլեն ոչխարս, որ պատառի մ'համար
Վազելով լինծի հետ քաղաք կու գար...
Երբ կելայ ընդհատեց այս զամբանական...[1]

— Այսպիսի սկսուածք՝ կամ նախափորձ մ'իսկոյն հետաքրքրութիւնը շարժելու առաւելութիւնն ունի, բայց ասոր հակառակ, սկսուած գործը դադրեցնելու անպատեհութիւնն ալ ունի, որովհետև յետոյ հարկ կ'ըլլայ մեզ դերասանին անունն ու ծագումն ալ գիտնալ։

գ. — Ընդունուած նախափորձի մը տեսակն ինչ որ ալ ըլլայ, զգուշանալու է գործին շահագրգռութեան հետամտելէ կարծիք մը յայտնելէ։ Ընթերցողին վրայ ազդելու ջանքը՝ անյաջողակութիւն մը կը յօրինէ.

Պէտք չէ ըսել երբեք այլոց.
«Ըսքանչելի, լաւ խորհուրդես ուշ դըրեք»։
Վըստահ ես թէ ունկընդիրներդ
Քեզի հաւասար յարգ պիտ՝ընծայեն անոր[2].

Բ. ԸՆԴԼԱՅՆՈՒՄՆ

Հ. Ինչ է Ընդլայնումը.

Պ. Ընդլայնումը՝ պատմութեան մէջ կնճիռ կամ մանրնայուրիւն կը կոչուի։ Եւ այն կէտն է ուր դաշտը կը հիւրուի, ուր թելերն այնպէս կը կնճռոտին՝ որ ընթերցողը կը շփոթի։ Ասիկայ կը կոչուի նաև հանգոյց, վասն զի գործը՝ որ անձինքն իրարու կը ձգէ՝ կը կնճռոտի ու կը հանգուցուի, որուն ելքն անկարելի է գուշակել։

1. Առակք. Թ. Հովիւն ու իր հօտը։
2. Առակք. ԺԱ. Մկներն ու հայր–հուէ ընող–կատուն, (le chat–huant)։

Հ. Քանի՞ տեսակ է Հանգոյցը.

Պ. Երկու տեսակ, պարզ և բաղադրեալ։ Պարզ է, երբ անոր յարակից դէպքերը դիւրաւ կը բացուին։ Բաղադրեալ է, երբ պատկերներով ու զանազան տեսարաններով բեռնաւորեալ է։

Հ. Ընդլայնումի յատուկ օրէնքներ կա՞ն.

Պ. Այո՛, երկու հիմնական օրէնքներ կան որոնք պատմութեան մ'ընդլայնումը կը կառավարեն. ա. — Շարժման օրէնք. բ. — Հետաքրքրող օրէնք։

Ա. — ՇԱՐԺՄԱՆ ՕՐԷՆՔ

Հ. Ինչ կը պահանջէ Շարժման Օրէնքը.

Պ. Այն ամէն բան որ կը յապաղէ կամ գործին յառաջխաղաց ընթացքին արգելք կը հանդիսանայ՝ պէտք է յապաւէ։ Հետեւաբար՝ խոտորումներ, անօգուտ յաւելումներ, դիտողութիւնները, կամ սիրտ շարժող բացագանչութիւնները՝ ներելի դուրս են։ Օրինակ. Ինչ կ'արժէ ըսել.

« Այն ժամանակ պատահածն արտակարգ բան մ'էր... Եկողին անունն անգամ մոռցեր էի... Նա նորա կը մտնէ... Ինչ ահաւոր տեսարան կը պարզուի իր աչքերուն առջև ...»։

— Այս անհամ մեկնութիւնները պատմութիւնը կը կարատեն և հետաքրքրութիւնը կը պղտեցնեն։ Կ'անհանգստացնեն ընթերցողը՝ որ զանոնք արդէն ինքնաբերաբար պիտի զգար ու մոռնար։

Բ. — ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՂ ՕՐԷՆՔ

Հ. Ե՞րբ լաւ է Պատմութիւն մը.

Պ. Այն ժամանակ, երբ ընթերցողը կեդրոնացած մտքով հետզհետէ աւելի կը ձգուի պատմութենէն։

Հ. Ակռից ի՞նչ կը հետեւի.

Պ. Ակռից կը հետեւի թէ, հետաքրքրութիւնը միշտ պէտք է աճի։ Եւ այն ամէն դիտողութիւն կամ յայտնութիւն որ ժամանակէն առաջ հանգոյցը կը լուծէ՝ թերութիւն մ'է։

Հ. Ուրեմն ի՞նչ կը պահանջէ բուն արուեստը.

Պ. Ընթերցողն անորոշ թողուլ գէպքի վախճանին վրայ, և գործողութեան ոստում մը տալ այն վայրկենին յորում նա կարծես տապալելու վրայ է։

Հ. Օրինակներով կրնա՞ս ապացուցանել գայս.

Պ. Այո՛. քաջ գրագէտները գիտեն այս արուեստը։ Գորնէյլ գործածած է Որաթիոսի մէջ։ Վաւերը կու գայ, յանուն արքային, ձերունի Որաթիոսը մխիթարելու և հանդարտեցնելու համար. բայց սա, Քուրիացէն խաբուած, պանդխտելու համար. Գորնէյլ դիտմամբ իր վրիժուզը բնաւ ունկնդրել։ պատրաստ կ'երկարէ մինչև որ ձերունին Որատ կը գոչէ. «Ինչ, ուրեմն Հռոմ կը յաղթանակէ՞»[1]։

— Մոլիէր առիթ հնարք կը բանեցնէ հանդիսատեսն անորոշութեան մէջ պահելու և հետաքրքրութիւնն արթուն պահելու։ Հետեւեալ տեսարանը վկայ.

Վիզէթ. — Ա՛խ, անբախտութիւն։ Ա՛խ, խեղճ Ջկանարել իշխան, ուր կրնամ քեզի հանդիպիլ։
Ջկանարել. — Ինչ կ'ըսէ այդ աղջիկը։

1. Որաթիոս. Բ. բ.։

Լիզէթ. — Ա՜խ, եղկելի՛ հայը, ի՞նչ պիտի ընես երբ այս լուրն իմանաս։

Ջկանաբէլ. — Ո՞վ պիտի ըլլայ սա։

Լիզ. — Խե՛ղճ տիրուհիս։

Ջկան. — Ես կորսուա՛ծ եմ։

Լիզ. — Ի՞նչ արկած...։

Ջկան. — Ո՞վ է ան։

Լիզ. — Ձեր աղջիկը...

Ջկան. — Օ՛ն, չուտ ըսէ։

Լիզ. — Ձեր աղջիկը, իրեն համար ըսածնիդ բոլոր լսեց, և ահաւոր բարկութենէն, տեսնելով թէ իրեն դէմ էք, իսկոյն իր սենեակը մտաւ... և բոլորովին յուսահատ, գետեզերքի վրայ նայող պատուհանը բացաւ։

Ջկան. — Ցետո՞յ։

Լիզ. — Ցետոյ, աչքերն երկինք վերցնելով. «Ո՛չ, ըսաւ նա, անկարելի է որ ես կարենամ հօրս զայրութին հետ ապրիլ, քանի որ զիս իրեն աղջիկը չճանչնար, ես կ'ուզեմ մեռնիլ»։

Ջկան. — Ա՜յնր նետուեցաւ։

Լիզ. — Ո՛չ, Պարո՛ն, կամաց մը պատուհանը գոցեց և գնաց անկողնոյն վրայ նստաւ։ Հո՛ն, սկսաւ գառնապէս լալ։ Եւ յանկարծ, գոյնը նետեց, աչքերը դարձան, սիրտը դադրեցաւ ու թեւերուս մէջ ինկաւ։

Ջկան. — Ա՜խ, մեռա՛ւ աղջիկս։

Լիզ. — Ո՛չ, Պարո՛ն, ես զինք սթափեցուցի, և այլն[1]...։

Գ. — ԼՈՒԾՈՒՄՆ ՀԱՆԳՈՒՑԻ

Հ. Ի՞նչ է Հանգուցի Լուծումը.

Պ. Պատմութեան եզրակացութիւնն է։ Եթէ արտաշարժ, և կարելի եզածին չափ, անակրնկալ, գոհացուցիչ և հակիրճ ալ ըլլայ, ընթերցողը կը փափաքի դէպքին

1. Այբը բժիշկ. Ա. գ.։

ելքն ու այլեւայլ անձանց վախճանը գիտնալ։ Սակայն նշանաւոր պատմիչներ — ի միջի այլոց, Հ. Մէրիմէ — կեա հետաքրքրութիւնը շարժելու՝ փոյթ չըներ զայն գոհացնել։

Հ. Այս ոճն ի՞նչ տպաւորութիւն կ'ընէ ունկնդրաց վրայ.

Պ. Հաճելի տպաւորութիւն մը չըներ, որովհետև միշտ անակնկալ մը, և, ընդհանրապէս, պատրանք մը կը պատճառէ իրենց հետաքրքիր մտքին։

Հ. Հանգուցի լուծումէն վերջ ի՞նչ կը մնայ ընելիք.

Պ. Ո՛չինչ. մանաւանդ զգուշանալու է այլ ևս բան մը չաւելցնել։

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՑ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

Հ. Քանի՞ տեսակ է Պատմութիւնը.

Պ. Երեք տեսակ. ա. — Պատմական պատմութիւն. բ. — Ճարտասանական պատմութիւն. գ. — Գրական կամ Հոգիւնական պատմութիւն։

Ա. — ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է Պատմական պատմութեան նպատակը.

Պ. Կատարուած դէպքերը մարդոց սովրեցնել։ Հետեւաբար պէտք է որ նա ձշմարիտ ըլլայ, այսինքն է, մեքենագիտական ձիշդ, հաշուարկեալ կամ ամբողջ ըլլայ։

Հ. Ասոնցմէ ի՞նչ կը հետեւի.

Պ. Կը հետեւի թէ նա վաւերական հաշուտիքներու վրայ կը յենու։ Ո՛չ մէկ երեւակայական մանրամասնութիւն

նութիւնները չընդունիր. ոչ մէկ ծանր, ակնառու զանցառութիւն ներելի է։ Ըստ նշանաւոր բանաձեւին, նա կը պահանջէ «Բոլորն և միայն ճշմարտութիւնը»։ Այսօրհանդերձ չմերժեր այն յատկութիւնները՝ որք ախորժելի կ'ընծայեն պատմուածքը. հետեւաբար, ոգեւոր և ախորժ ըլլալու պիտի ձկտի և պիտի զգուշանայ չոր ու աղօտ ատենագրութեանց նմանելէ, և անձինքը պէտք չեն ունենալ «կրտման ներքև վկայութիւն դնողներու»[1] կերպարանքը։

Հ. Պատմիչը միայն պատմելով պիտի բաւականանա՞յ.

Պ. Ո՛չ. այլ եղելութիւնները պատմելու ժամանակ, վիճակամայն պիտի դատե, քննե զանոնք. շարժառիթներն ու հետեւանքները գնահատելով, իր պատմութիւնը բարոյական դիտողութիւններով կամ ցայտուն տեսութիւններով ախորժելի պիտի ընծայէ։

Բ. — ՁԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է Ձարտասանական պատմութեան նպատակը.

Պ. Մեկնել դէպքի մը պարագաները՝ զանոնք դատի մը նպաստաւոր ընելու համար։ Ուրեմն, անշահախնդիր չէ, քանի որ նա փորձի և մրցանքի կը ծառայէ՝ համոզումները կամ զգացումները բռնադատելու կամ բռնազրաւելու համար։

Հ. Հեղինակ-մ՝ի՞նչպէս օգտակար պիտի ընէ այս ձեւը.

Պ. Իրական դէպք մը պիտի պատմէ, առանց խո-

1. Գէորգ Էլիոթ. Ադամ Պեդը.

զաթիւրելու. և պարագաներու միջէն զանոնք միայն պիտի ընտրէ որ իւր դատը կը պաշտպանեն։ Երկրորդական պարագաներու վրայէն հարեւանցի պիտի անցնի։

— Ռոբրուայի պատմութեան մէջ, Պոսիւէ դուրս ցայտեցուցած է միայն այն կէտերը՝ որոնք Գոնտէի գինուորական հանճարն ու քաջութիւնը լաւագոյն կ'ապացուցանեն։ Իշխանը գործողութեան կեդրոնն է. ամէն բան իր շուրջը բերուած է.

« Գան և երկու տարեկան հասակին մէջ, Անկիեն Պեղուէը խորհուրդ մը մտածեց՝ որուն փոքմաու ծերունիները չկրցան հասնիլ, քայց յաղթութիւնը՝ Ռոբրուայի առջև անոր իրաւունք տուաւ.... Երիտասարդ իշխանը՝ ուրիշ մարդ երեւցաւ ... : Իր արիութիւնը վտանգներու հետ կը մրցէր և իր մտքի լոյսերը՝ իր հանդգնան հետ, Գիչերը յորում պէտք մըցէր և իր մտքի լոյսերը՝ իր հանդգնան հետ, Գիչերը յորում պէտք ունենար թշնամւոյն հետ ճակատ առ ճակատ անցնելու, իբրև հակող զօրավար մը, ամենէն վերջ ինք պատկեցաւ. սակայն ուրիշ տեղ անկից աւելի խազաղ չթեցաւ ... : Կը տեսնէք թէ ինչպես գէպ ի յաղթութիւն կամ ի մահ կը թռչի՝ Հաղիւ զօրաց կարգերուն մէջ տարաւ հաղորդեց իր հանդգը, խելոյն, կարծես մի և նոյն ժամանակ, տեսնուեցաւ թէ թշնամեաց աջ թեւը կը վանէր, իսկ մեր խախտեալ թեւը կը զօրացնէր, պարտուելու վրայ եղող ֆրանսայիները ժողվելով կը վերցնէր, յաղթող Սպանիացին փախուստի կը մատնէր, ամէն տեղ ան ու սարսափ կը տարածէր և իր հարուածներէն փախչողներն՝ իր փայլակնացայտ աչքերով տես

Հ. Հաճելի ըլլալու համար ինչ պայման կարեւոր է.

Պ. Պատմութիւնը պէտք է ձշմարտանման ըլլայ: Ընթերցողը կը պահանջէ որ դէպքերն եթէ ոչ իրական, գոնէ կարելի երեւնան իրեն:

Հրաշալիք մ'անտեղի՝ չունի ՚ձ ոչ մէկ հրապոյր [1]:

— Դարձեալ, նշանաւոր անձերը պէտք են իրենց դիցաբանական, պատմական կամ առասպելական բնաւորիչը պահել.

Պահեցէք անհատին բընագրոշին յատկանիշ [2]:

Հ. Ուրիշ ինչ բանի ուշ պէտք է դնել.

Պ. Եթէ ցոյց տրուած են ժամանակը և տեղը, անհրաժեշտ է որ ընդարձակ խմաստով տեղական գոյնը պահուի և աւիժատութիւնը մերժուի: Հեթում, գրահատոր մը պէտք չէ նստի փարիզ երթալու համար, և անթել հեռագրի մը դիմէ՝ իր նախարարաց խորհուրդ մը տալու համար:

Փընտեցէք բաղքերը դարերու, աշխարհաց [3]:

Հ. Մենք որո՞նց կրնանք հետեւիլ.

Պ. Եզովբոսի և Հոմերոսի, որոնց վրայօք շատ գովեստով կ'արտայայտուի Լա Ֆոնթէն, ըսելով. «Ի-րենց հնարած գեղեցիկ արուեստով, ստախօսութեան զգեստին ներքև՝ մեզի ճշմարտութիւններ կը յայտնեն ...» [4]:

---

1. Պուալոյ. Ար. Քերթողական Գ.
2. Նոյն. Գ.
3. Պուալոյ. Ար. Քերթ. Ա.
4. Առակք. Թ. Անհատատարիմ աւանդապահը.

Ա Ռ Ա Կ

Հ. Ինչ է Առակը.

Պ. Պատմութեան ձև մ'է: Թատերգական ձև մը, զոր հետեւեալ կերպով կը սահմանէ Լա Ֆոնթէն.

Կատակերգ մը՝ շատ ընդարձակ չարեւը տարբեր արարուածովք:

— Ըստ այսմ նա կը բովանդակէ առասպարութիւն մը, հանգոյց մը, լուծում մը:

Հ. Ինչ նպատակ ունի.

Պ. Առակին նպատակն է նախ բարոյական դաս մը աւանդել. երկրորդ՝ «կենդանիներն ու բոյսերը գործածել՝ մարդը կրթելու համար »:

Հ. Առակն ինչ ուղղութեամբ կը շարժի.

Պ. Պատմութեան կանոններուն կը հետեւի: Սակայն, աւելի կարեւորութիւն կու տայ անձանց բնաղրոշմին, որոնց հակառակաբանութեամբ՝ կը ծնանի ընդհանրապէս պատմութեան բարոյականը:

Հ. Կենդանիներն ու բոյսերը տեսարանի վրայ կոչելու համար ինչ գործ հարկաւոր է.

Պ. Պէտք է աւանդութեան իրեն յատկացուցած բարոյական դիմագիծը պահել: Այսինքն է, աղուէսը՝ խորամանկ մնայ, իսկ շունը՝ անկեղծ, հաւատարիմ. կաղնին՝ հպարտ, գոռոզ, իսկ մանուշակը՝ համեստ. էշը՝ բնաւ գիտութիւն չներկայացնէ, և ոչ ալ շուշանը՝ անպատուութիւն: — Եւ պատմութեան բարոյականը կրնայ յայտնապես կամ լռելեայն արտայայտուած ըլլալ:

Հ. Բարոյականն ո՞ր մասին մէջ պէտք է արտայայտել.

Պ. Երբեմն առակին սկիզբը կը ղրուի, բայց սո-

վորաբար կզրակացուբևան մէջ կը զեռեզուի։ — Երբեմն անձինքներէն մին կը թելադրէ կամ կը յայտնէ զբարոյականն որ իսկապէս առակին իմաստն է։

Հ. Այս բարոյականն ինչ կնիք պէտք է կրէ.

Պ. Պէտք է սեղմ ու զօրաւոր զրոշմ մը կրէ և Առակի առակաւոր ձեւերուն յարմարի։

ՆՈՐԱԼՈՒՐ ԿԱՄ ՄԱՆՐԱՎԷՊ

Հ. Ի՞նչ է Մանրավէպը.

Պ. Պատմուբեան տեսակ մ'է, որուն կանոնները դեռ նոր սահմանեց Պ. Բուրժէ [1]։ Եւ անիսոկնմուբիւն է անոնց չհետեւիլը. վասն զի, ըստ Պ. Փակէի «Ազատասիկ արուեստական քննադատուբիւնը, զոր ոչ ոք, բաց ի Պ. Բուրժէէ, կրնայ մեզի տալ։ Սա, որ գեբազանց Նորավէպեր գրած է և անոնց մէջ թերացած, մանրակրկիտ գիտէ թէ ինչպէս Նորավէպ մը կը գրուի և անոր մէջ կը թերացուի [2]»։

Հ. Մանրավէպ մը կամ Նորալուրն ինչ յատկուբիւն պէտք է ունենայ.

Պ. Պէտք է կարճ ըլլայ։ Եւ որովհետեւ կարճ է, նախապատրաստուբևամբ, ողբերգական պիտի ըլլայ։ «Մտուգիւ, մարդկային բոլոր յուզումներուն մէջ կրկիւղ կամ սարսափն է որ աւելի նուազ ժամանակի պէտք ունի...։ Երկար վիպասանուբիւն մը՝ դիպուածով միայն կրնայ սարսափ յառաջ բերել. կարճ Նորավէպ մը՝ զայն կը գերազանցէ [3]»։

1. Ընկերաբանուբիւն և Մատենագրուբիւն.
2. Լատին հանդիսաբերբ Ե. տարի, էջ 709.
3. Պ. Բուրժէ. Ընկեր. Մատենագրուբիւն.

Հ. Նորալուրը կը խորշի՞ անհատանականուբենէ.

Պ. Նորալուրը չմերժեր անհատանականուբիւնը. սակայն շատ հնարքներ կը բանեցնէ, որպէս զի անհատանականուբիւնը «հատանականուբիւն» զգենու։

Հ. Ուրիշ ինչ առաւելուբիւն կը պահանջուի Նորավիպէն.

Պ. Պէտք է իմաստալից ըլլայ։ Այսուհանդերձ, պէտք չէ որ ձանձրացուցիչ իրատչի և ոչ բնաւ ձառայուտրևան մ'ընթացքն առնու։ Անձինքը կը գործեն և բնաւ խօսելու ժամանակ չունին։ Բայց, իր այս վիպասանուտրևամբ ու անանձնաւորուբևամբ հանդերձ՝ պէտք է Նորավէպն անհանգիստ ընել տայ ընթերցողը՝ գայ զպիտրի մը վերաբերմամբ, և այս անհանգստացնող պատճառն ընթերցողին գանել տայ [1]»։

ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է վիպասանուբիւնը.

Պ. Պատմուբեան վերջին ձև մ'է և ամենէն աւելի տարածուածը։

Հ. Քանի՞ տեսակ վիպասանուբիւն կայ.

Պ. Տեսակը բազմաթիւ է և կը բաժնուի՝ արկածային, պատմական, հոգեբանական, բարոյական, ընկերային, կենարագրական, հովուական, տարաշխարհիկ... վիպասանուբիւններ։

Հ. Օգտակարուբիւն ունի՞.

Պ. Ո՛չ։ Պօսիւէ կը խնդակցէր Անգլիոյ Հենրիկէ Աննային որ «Ինքզինք պատմական ընթերցանուբեան տուած էր։ Անզգալի կերպով, կ'ըսէ, նէ անոնց մէջ

1. Պ. Բուրժէ. Ընկերաբանուբիւն և Մատենագրուբիւն.

կը կորանցնէր վիպասանութեանց և անոնց ցուրտ հեռուներուն ճաշակը, և ինքզինք ճշմարտին վրայ ձեւակերպելու Ջանադիր՝ կ'արհամարհէր այս ցուրտ ու վտանգալից կեղծիքները»։

Հ. Ի՞նչ կանոններ ունի։

Պ. Պատանիներուն աւելի օգտակար և շահաւէտ է այս դրուատիքը լսել քան թէ վիպասանութեան կանոններուն ծանօթանալ։ Թէպէտ և ըստ սեռին կը փոխուին այս կանոնները, բայց սկզնականները՝ որ գրել ու շարադրել կը սովրին՝ կրնան առանց փոքր ինչ մը՝ հրաժարիլ այդ կանոններու գիտութենէն։

ՀԱՄԱՌՕՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

— *Պատմութիւնը*՝ իրական կամ երեւակայական դէպքի մը պատմաբանութիւնն է։

— Լաւ պատմելն արուեստ մ'է։

— Պատմութիւն մը պէտք է յարգէ *միութեան, չհագրգռութեան* կամ *տպաւորութեան* սկզբունքը։

— Պատմութիւնը կ'ուզէ *գարդ* մը եւ դերասաններ։

— Ծրագիրը *շատ կարեւոր* է։ Սակայն, պատմութեան *երկրորդական* մասը կը նկատուի։

— Անձինքը պէտք են *ներկայացուիլ*։ Անոնց արտաքին կերպարանքը, բնաւորութիւնը նկարել. անոնց կեցուածքն ու խօսակցութիւնը նշանակել։

— Անոնք պէտք են *տարբեր* ու *մանրակրկիտ* ներկայացուած ըլլալ։

— Առաջադրութիւնը պէտք է *կարճ* ու *երագ* ըլլայ։

— *Ընդլայնումը*, կամ *հանգոյցը*, կամ *կնճիռը* պէտք են պահել *շարժման* եւ *հետաքրքրութեան* երկու օրէնքները։

— *Հանգուցի լուծումը* պէտք է *գոհացուցիչ* եւ *անակնկալ* ըլլայ։

— Բազմաթիւ են պատմութեան տեսակները։

— *Պատմական* պատմութիւն, որուն նպատակն է ուսուցանել, կրթել, եւ պէտք է *ուղիղ, հաւատարիմ, կատարեալ* ըլլայ։

— *Ճարտասանական* պատմութիւնը դէպքի մը պաշտպանները կը մեկնաբանէ։

— *Գրական* պատմութիւնը, կամ *երեւակայականը*՝ կ'ուզէ հաճելի ըլլալ։

— *Առակը*՝ պատմութեան օրէնքներու կը հետեւի։

— *Նորալուրը*՝ կարճ, եղերական եւ իմաստալից պէտք է ըլլայ։

— *Վիպասանութիւնը* զանազան ձեւեր ունի. օրինակի համար *պատմական, գորովոտ, ընկերական* եւայլն։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Նկարագրութիւնն ի՞նչ դեր կը կատարէ շարադրութեան մէջ։

Պ. Նկարագրութիւնը միայն երկրորդական դեր մը չէ զոր կը կատարէ շարադրութեան այլ և այլ ձեւերու մէջ. նա գրագիտական տեսակ մը կը կազմէ։ Բեռնարդէն ոը Սէն–Պիերի և Պեռլոս Լոթիի պէս հեղինակները՝ նկարագրութեան կը պարտին, մասամբ, իրենց համբաւը։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ կը նշանակէ նկարագրել.

Պ. Նկարագրել չնշանակեր՝ պատմել, այլ նկարել, գոհնագեղ պատկերացնել։

Հ. Նկարագրութիւնն ի՞նչ բնոյթ պէտք է ունենայ.

Պ. Պէտք է որ շրջազծերը, ձեւերը, երեւոյթները, շարժումը, նոյն իսկ անձանց և իրաց գոյնը, իրական կամ երեւակայական, այնպիսի ցցուածք մ'ունենան որ ընթերցողը զանոնք տեսնելու զգացումն ունենայ։ Ուրեմն, նախ նկարագրողը զանոնք ինք պէտք է տեսնէ։ Բեռնարդէն ոը Սէն–Պիերի երեք ազօրեպաններն իրարու չեն նմաններ, վասն զի մին՝ արեգական տակ է, միւսը՝ առուակին ևերքև, երրորդը՝ թևրատառևրին մէջ։

Հ. Մեզի ի՞նչ տեսակ նկարագրութիւն հարկաւոր է։

Պ. Հո՛ս գիտական նկարագրութիւնը տեղի չունի, որուն նպատակն է՝ մարդկ, տեղևկութիւն տալ. այս տեսակ նկարագրութիւնը սահմանի մը կը նմանի և կը գոհանայ չշգրիտ բուարկութեամբ մը։ Այլ մեզի հարկաւորն է գրագիտական նկարագրութիւնը, առանց ճըշդըրտութիւնն արհամարհելու, որ կը ջանայ նախ հաճելի ըլլալ։

ԿԱՐԳ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հ. Ի՞նչ կարգ հարկաւոր է նկարագրութեան համար.

Պ. Նկարագրութիւնը բռնադատուած չէ իսկոյն օբէնքի մը հետեւելու. այսուհանդերձ, սակայն, կանոնաւոր և նախապես սահմանուած ընթացքի տեսակ մ'ունի։

Հ. Ի՞նչ անտեղութիւն յառաջ կու գայ եթէ իր ազատութիւնը պահէ.

Պ. Յախուռն կամ ըստ պատահման նկարագրութիւնը մանրամասնութեանց մէջ՝ շփոթութիւն և ամբողջութեան մէջ մթութիւն յառաջ կը բերէ։

Հ. Ի՞նչ զգուշութիւն հարկաւոր է.

Պ. Պէտք է զգուշանալ. ա. — Աբուսատակեալ և պարատամ օբէնքէ մը։ «Հո՛ս», «հո՛ն», «աւելի հեռուն» ցուցական ցիցեր են, յաւակնոտ ու գէշ սովորուած։ Օրինակ. Ո՞ւր կը գտնուի. «հոն»։ Ո՞րչափ է միջոցը. «տեսի հեռուն»։

բ. — Պէտք է նկարագրել նախ երկնքի վիճակը, յետոյ բնութիւնը, կամ ասոր հակառակ։

գ. — *Բնանկարի մէջ, զանազանել առաջին կարգի առարկաները, յետոյ հետեւորդ կարգինները, և վերջապէս հեռուն գտնուողները։*

— *Ա.հատասիկ Շադոպրիանի ընդգրկած ընթացքն իր նկարագրութիւններէն միոյն համար.*

Ա. — «Ակրիպոլի բարձունքէն տեսայ, որ արեգակը Հիմէթ լերան երկու գագաթներու միջտեղէն վեր կը բարձրանար. միջնաբերդի չուրջը բունող որիները սեր գլուխն վրայ կը սաւառնէին. իրենց փայլուն և սեւ թեւերը վարդագոյն կը չողային լուսոյ առաջին ճառագայթներուն տակ. կապոյտ ու թեթեւ ծխոյ սիւներ տուներէն մէջ կը բարձրանային, Հիմէթի կողերուն տարածուելեամբ։

Բ. — «Ալթէնք, Ակրիպոլի և Պարթենոնի բեկորները դեղձնուոյ ծաղկի գեղեցիկ երանգով կը գունաւորուէին. փխրեսոի քանդակները, հորիզոնագիծ ոսկեզօծ չողով մ'ողողուած՝ ոդի կ'առնուին և կարծես բարձրաքանդակի ստուերն ու չարժունութեամբ կուգին վրայ կը չարժէին։

Գ. — «Հեռուն, ծովն ու Պիրէոն լոյսերուն մէջ կը փայլէին, և կորնթոսի միջնաբերդը՝ նորածագ օրուան չողերը կ'արձակէր, արեւմտեան հորիզոնին վրայ կը փայլէր՝ ծիրանի և հրաբոսոր ժայռի մը նման»[1]։

Հ. Ո՞ր պարագայի մէջ այս բաժանումը դիւրին կ'ըլլայ.

Պ. Ընդարձակ բնանկարի մը մէջ դիւրին է։ Բայց պէտք չէ միշտ ընդարձակ կերպով նկարագրել Նաբոլիի ծովածոցը կամ ձիւնապատ Ալպեաններէն, Նեղոսի եզերքը, կոյս անտառները կամ պամպասները[2]*. չափակցուբիւն պէտք է, որպէս զի հատատարապէս յղատակուբիւն տայ ամէնուն տեսարանի մը։ Գ. Ճլոպէր այսպէս կ'արձանագրէ հանդարտ սիւքի մը յանկարծակի հասնիլն ու անոր արդիւնքներն ամենէն աւելի մերձաւոր և հեռաւոր առարկաներու վրայ.*

1. *Ուղեցոյց Փարիզէն Լերուսաղէմ.*
2. *Հարաւային Ամերիկայի ընդարձակ դաշտերը.*

« *Յանկարծ, սիւք մը փչեց, քաղցր ու երկայն՝ ինչպէս հառաչանք մ'որ կ'ելնէ, — և ծառերը՝ փոսերուն մէջ, կնիւններէն՝ ջրերուն մէջ, աւերակաց բոյսերն ու հակայաբերձ բաղեղները, որ, արմատէն մինչև գագաթը՝ աշտարակը կը պատէին իրենց միապաղաղ փայլուն կանաչ խաչին ներքև, ամէնքը սարսուեցան և իրենց տերեւները ծփացին. — յորինններն արտերուն մէջ իրենց ալիքները թաւալիցին, և ծաղկաչատ խընձորենի մ'իր կարմիր կոկոնները թօթափեց*[1] »։

Հ. Նկարագրելու մէջ ուրիշ դիտելու կէտեր ալ կան.

Պ. Այո՛, երեք դիտելու կէտեր եւս կան, և են.

ա. — *Նախ այդիի առջև պարզուած տեսարանը նկարագրել, յետոյ գայն՝ որ ալեակոծը կը տարածուի, և երրորդ գայն՝ որ ձախակողմը կը պարզուի, կամ աստը հակառակը։*

բ. — *Ուշ դնել որ նկարագրութեան զանազան մասերն իրարու չխառնուին, և, օրինակի համար, եթէ նախապէս պալատի մ'արտաքինը նկարագրուած է, ապա ներքինը, դարձեալ արտաքինին չվերադառնալ։*

գ. — *Եւ մանաւանդ պէտք է բոլոր մանրամասնութիւնները համախումբ տպաւորութեան մ'ենթարկել։*

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅՈՒՅԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՉԷ

Հ. Նկարագրութեան մ'էական սկզբունքն ո՞րն է.

Պ. Նկարագրութեան մ'էական սկզբունքներէն մին է, ատուգիւ, որ չնայած ցուցակի մը։ Պուալոյ իրաւամբ կը քննադատէ մանրամասնութիւններ կուտակելու մարմաջը.

1. *Արտերու և աւազուտներու միջէն։ Տէֆոժի դղեակը.*

Հեղինակ մը մերթ ճոխագոյն նիւթով լի,
Անոնցմէ մին զոհել, թողուլ նա չուզեր։
Եթէ պալատ տեսնէ ճակտէն կը սկսի
Նըկարագրել. պատըշգամներն վիս հանէ։
Հոն մէկ նըրբանցք, վերնատաւիթն հոս կ'երեւնայ։
Հոն շըրջափակ ոսկեվանդակ պատըշգամ։
Նուրբ ձեղուններ կը թըւարկէ բոլորձև.
« Այս գըրասանք, իսկ անոնք լոկ սիւնազարդք »[1]։

Հ. Ինչ է մատենագիր մը, և ինչ պարտական է ընել.

Պ. Մատենագիր մը՝ որ կը նկարագրէ՝ յուսանկարիչ մը չէ, այլ արուեստագէտ մը։ Իրմէ պատկեր մը կ'ուզուի, ոչ թէ կաղապար մը։ Արդ, նկարիչները չեն ուշանար բոլոր տերեւները գծագրելու և ոչ բոլոր ծառերն օրինակելու։ Օրէ օր կը ձգձգեն ամբողջութիւնը լաւ դասելու համար, և յետոյ մանրամասնութիւնները կը դրոշմեն։ Անոնք կ'աշխատին՝ միայն լուսոյ արգիւնք մը, աւելի նկարչագէտ մաս մը պատկերացնել, և կ'ատեսեն՝ ինչ որ անուշ և ազօտ է։

Հ. Ասկից ինչ կը հետեւի.

Պ. Ասկից կը հետեւի թէ, նկարագրողը պէտք է որ. ա. — Բոլոր անհրաժեշտ մանրամասնութիւնները դուրս թողու։

բ. — Մի ծաղրաշարժ դիտողութիւններ կամ անյատակ ածականները զանց ընէ։ Եթէ գիշերագնաց նաւ մը նըկարագրուի, ապուշ մը՝ կապոյտ ալիքներու վրայ կը խօսի։

գ. — Նոյնպէս պէտք է զանց ընէ ըսելիքները մանրամասնութիւնները՝ որ ուղղակի ազերս չունին նկարագրուած տեսարանին հետ։ Լէոնար կ'արձանագրէ.

1. Ա. Բերքոզական. Ա. 49–56.

Այս մեծաշուք անտառներէն ստուերոտած հովիտներն,
Այս գետակն որ կը թաւալի ոլորապտոյտ ծալքերով,
Այս քաղցըր հովն որ կը թըրթռայ լուսափղփղուկ ալեաց վրայ,
Այս ընդարձակ ծովեզեայ գորգեր փըռուած բոլոր շըրջակայքն,
Այս բըլուրներն, այս աշտարակք, այս ոսկեզօծ գիւղակներն[1]։...

— Բայց ասոնք այնպիսի կէտեր են որ կրնան ամէն ձորի, հովտի, գետերու համար ըսուիլ, յատկացուիլ։ Յատուկ, որոշ բան մը չկայ որ շահագրգռէ կամ սիրտ քաշէ։

դ. — Ընդհակառակն, պէտք չէ մոռնալ՝ ցուրտի, չերմուռեան, լուսոյ տպաւորութիւնները, ոչ անուշ սիւքին գոչուանքը, քամիին բաղխումը, կարուած չոր խոտերուն հոտը, ծաղկանց թոյրը, և այլն։ Ցեսէք, ինչպէս Լամարթին յատկանշական գիծերը կ'ընտրէ, կամ իր զգացումներուն հետ կը զաշնակաւորէ։ « Գիշերուան ձայներուն » մէջ, նա գանց կ'ընէ զօրաւոր հնչակաւորութիւնը, աղաղակները, աղմուկները կամ երգերը. նա ուրիշ բան չլսեր, եթէ ոչ միայն քաղցր ձայներ, անոնք՝ որ կու գան ու կարելով կ'անցնին՝ առանց գինք խռովելու, գիշերուան պարզ ստուերը՝ որոնք անուրջը կ'օրօրեն.

և. — Պէտք է, ստուգիւ, որ իւրաքանչիւր ոք իր նկարագրութիւններն իր խառնուածքի դրոշմովը կնքէ։ Եթէ աշակերտները ճիգ թափեն անձնական ըլլալ, երենց պարտականութիւնները բնաւ իրարու պիտի չնմանին։

— Թուփերի մէջ բերած օրինակը ծանօթ է մեզի. էջ մը, տասն նկարիչներէ գծագրել կու տայ, և

1. Նդանակները. Երգ Բ.

տասն տարբեր ուրուագրեր ձեռք կը բերէ։ Մին՝ գծագրած է ցաւատանչ էշը. ուրիշ մը՝ ատոյիկեանը, երրորդ մը՝ պարծևնիկոսը, չորրորդ մը՝ պարզամիտը, հինգերորդ մը՝ շատ գեղջուկը, անբանը և այլն։

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՏՐԱՆՔԸ

Հ. Նկարագրութեան մը ատորոգելիները որո՞նք են, և ի՞նչ բանի կը ծառայեն.

Պ. Նկարագրութիւնը՝ կարգաւորեալ, որոշ, ձիշդ և զգուշաւոր կամ չափաւոր ըլլալէ զատ, պէտք է ըլլայ զարձեալ գունաւոր և կենդանի, որպէս զի կեանքի պատրանքը տայ։

Հ. Նկարագրութիւնն ի՞նչ տեսակ ոճերը կը մերժէ.

Պ. Տխուր ու տափարակ կամ հաւարակ ոճերը կը մերժէ։ Գոհ չըլլար քանի մը փայլը կորսուած մակդիրներով կամ հնամենի դարձուածքներով. այլ կը պահանջէ կենդանի գոյներ, վառ յոյժ գոյներ։ Նոյն իսկ կիսագոյն իւզաներկերու մէջ նոր երբեմնիներ կը պահանջէ։ — Ուրեմն, բնաւ պէտք չէ խօսիլ « կղզւոյ կանաչազարդ ևզերքներուն վրայ, որուն վրայ ջրերն ու ու զով առուներուն կ'երաշխաւորեն գինք թրջելու », և պէտք չէ նստիլ « մերթ ամենամիծաղկոտ և ամայի մենարաններու մէջ՝ հանգստեամբ երազելու համար, մերթ պատշգամներու և բլրակներու վրայ՝ իրիրտ ոչ յափշտակիչ ակնարկը շրջեցնելու համար լճակին ու իր եզերաց վրայ՝ մէկ կողմէն պսակաւոր մօտակայ լեռնիներով և միւս կողմէն ձոխ ու արգաւանդ դաշտերով օժտուած [1] »։

1. Յ. Յակ. Ռուսսոյ. Միայնակ շրջագայողի մ'ամուրջներ.

— Բայց, նկարագրելի են.

... Լուռ անտառներու մըթին խորհուրդներն։ [1]
... Թանձրախիտ ծառոց մէջ հովուն աղմուկն,
Ներդաշնակ հընչմամբ, անուշ չչունչով լի։ [2]
. . . . . տափաստանն,
Իրիկնադէմ կ'արձակէ հոտ մը հուսամի։ [3]
Եւ մեծ հորիզոններն լոյսերու մէջ ողողած. [4]
Լուսընկային ճոխ լոյսերը նիրհող ալեաց եզերքին
. . . . . .

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈԳԵՒՈՐԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

Հ. Նկարագրութեան ցրտութիւնն ի՞նչպէս բառնալու է.

Պ. Ոգեւորիչով զայն հեռուեալ կերպով.

1.— Մայր եկեղեցւոյ մը նկարագրութեան մէջ Թէոֆիլ կողիէ աչքէ կ'անցուն խորաքանդակները, քանդակները, դամբանները. ամէն բան նիրհած, սառած, մեռած։ Ցանկարծ, վերջին տողին, ջուրը կը հանի և բնանկարը կը կերպարանափոխէ։ Այս կենաց կարիլը, կրնանք ըսել, հանդիսատեսը կը շահագրգռէ և երեւակայութիւնը կ'արթնցնէ.

— Հրեշտակք արմկաց վահաններ բընծած.
Ականդն և լուսաս քարծաղիկն բացուած
Ջերթ չուշան արուեստն լուսոյ դրախտին մէջ.
Մէջահակ կամարն, ձոխ սիւներն սաքսան.

1. Վ. Հիւկոյ. Հայեցողութիւնք Ա. 3. 20.
2. » » Աշնան տերեւները. Ինչ որ կը լսուի լերան վրայ.
3. Բրիզէոյ Մարիամ.
4. Վ. Հիւկոյ. Նեղքին ծայներ.

Ասպետներն պառկած գետին, ձեռնամած,
Աչք ի կամարին, ուրքերը ցըցուն.
Ջուրն որ կաթի և կ'իյնայ դողով խուղ։

2. — Շատ աւելի իրաւամբ, կենդանի հակիռակ ըլլալով, կը զուարթացնեն. այծ մը՝ ժայռերուն վրայ, խայտիտ մը՝ ճիւղի մը վրայ, արտոյտ մը՝ դաշտին մէջ, այծեամ մը՝ անտառի մը բացատաններուն մէջ, այս կը բաւէ յաճախ որպէս զի նկարագրութիւնը յուզուի և կենդանանայ։

3. — Սակայն ո՛չինչ այնքան կ'ոգեւորէ նկարագրութիւնը քան մարդուն ներկայութիւնը։ « Մարդը մարդուն միայն կը հետաքրքրուի, կ'ըսէ Ս. Մարկոս Գերարդէն։ Բնութիւնն իսկ մեզի սիրելի, հաճելի չըլլար եթէ մեր յուզումներով կամ մեր անդրադարձութիւններով ու խորհրդածութիւններով ... չոգեւորէնք։ Այն՝ զոր իր մէջ կը փնտռենք, այն՝ որ զմեզ կը հրապուրէ, կապակցութիւնն է կամ յարաբերութիւնը զոր կը զգանք իրեն ու մեր մէջ ...։ Մարդ ինչ բանի որ դպչի միշտ իր կնիքէն բան մ'անոր կը հաղորդէ »։

— Փոթորկի մը նկարագրութիւնը շատ աւելի չի՛ հետաքրքրեր, եթէ մարդկային կեանքեր անոր խաղալիք դարձեր են, այսինքն է վտանգի մէջ են։ Ինչ է անբընակ շէնքի մը հրդեհը, բազմամամբ տան մը հրդեհին՝ յորում կին և տղաք վտանգի մէջ կը գտնուին։ Ծուզուած ովկիանոսը մեր զարմանքն ու ապշութիւնը կ'արթնցնէ. սակայն երբ խեղճ մակոյկ մը՝ և երկու մակուկավաք՝ յորգախազագ ալիքներուն մէջ կը տեսնուին, անհուն ընդարձակութիւնը կը չքանայ. այն կիտին վրայ կը կեդրոնանայ մեր աչքն և մեր կարեկցութիւնը կը շարժի։

— Նոյն իսկ եթէ մարդը բնաւ չգործէր, և անշարժ կեանք — թմրած ծառի մը նման — կամ նոյն

իսկ « եթէ միայն կանանց օթոցի մը կամ բահկոնի մը հաստատութեան ծառայէր », միշտ տեսարանը կ'ոգեւորէր, և նկարագրութիւնը զմեզ աւելի կը հետաքրքրէր։

— Շատ աւելի, բացակայ կամ մեռած մարդու մը պարզ ոգին կանչելը՝ բնանկարին կեանք և վճռորիւն կու տայ։

Ինչ չշահիր Ալփրէտ ոը - Վինեի Գալարափողը վերջին բացագարձութեան մէջ։ Բանաստեղծը լսած է, « իրիկունը ծառերուն խորութեան մէջ » գալարափողը՝ « որ ծառերու մէջ եղնիկին արցունքները կ'երգէ »։ Տեսարանի զարդը՝ բանաստեղծական է. փայլը՝ ակնառու. գոյները՝ կենդանի և ներդաշնակ. « կապոյտ լեռներ, ապառաժներ, Պիրենեանց հեղեղատներ, ջրվէժներ և իրենց անհուն սահանաց յաւիտենական ողբը կ'արձակեն », բոլոր ձև ուուղ, ստեղծական են։ Բայց տեսարանն ինչպէս յանկարծ կ'ընդարձակի, կը լուսաւորուի և կ'ոգեւորի.

Ասպետներու հոգիներ, արգելք դարձեալ կու գաք դուք.
Եւ գիտք էք որ կը խօսիք գալարափողին ձայնով.
Ոչ Ոռնալվէյ. Ոռնալվէյ։ Քու խաւարչային հովտիդ մէջ
Ձախոխուեցաւ մեծ Ռալանի բառերն[1]։

— Պէտք է, միով բանիւ, որպէս զի նկարագրութիւնն զմեզ գրէթէ, որ մարդս կարենայ ըսել, ինչպէս բանաստեղծը՝ բնանկարին.

Հեղեղատներ ուր կը լսուին աղբիւրներու խոխոջք բարդ,
Պացառուտներ ուր կը խըռնին թըռչունք հեւքոտ ու զըւարթ,
Երբ կը գտնուիմ ես ձեր մէջ, մեծ անտառաց ամէն ծառ,

1. Արդիական մատեան, Գալարափողը.

Եւ միանգամայն ամենայն ինչ որ կը բըռնէք չուրջըս պարզ,
Ձեր մենութեան մէջ երբ մըտնեմ ես իմ կամքովս, է սըրտէ,
Կարծես կը զգամ թէ մեծ մը գիս կ'ունկընդըրէ ու սիրէ։ [1]

ՀԱՄԱՌՕՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նկարագրել, կը նշանակէ նկարել, գունագեղ պատկերացնել։ Հաճելի ըլլալու համար, պէտք է որ նկարագրութիւնը *կարգաւորեալ* ըլլայ. ուստի ոճով մը յառաջ վարելու է։ Զանազանել *առաջին կարգերը* եւ *հետեւորդ կարգերը*, եւ բոլոր *մանրամասնութիւնները տեղագրել համախոհմամբ տպաւորութեան մը*։

Նկարագրութիւնը *ցուցակ* մը չէ։ Թող ըլլայ *չափաւոր, յատկանշական, անձնական*։

Սակայն, նկարագրութիւնը պէտք է ըլլայ *գունեղ* եւ *կենդանի* ու *կեանքի պատրանքը տուող*։

Կենդանի էակները կը զուարթացնեն *բնանկարը*, մանաւանդ *մարդուն ներկայութիւնը*։

1. Վ. Հիւկօ. *Հայեցողութիւնք*, Ա. 3, 24.

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԿԵՆԴԱՆԱԳԻՐ ԵՒ ՁՈՒԳԱԿՇԻՌ

Ա. ԿԵՆԴԱՆԱԳԻՐ

ԲՆԱԿԱՆ ԴԻՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հ. Ի՞նչ է կենդանագիրը.

Պ. Նկարագրութեան ձեւ մ'է։ Կը կայանայ կեանքի *հետեւոյ կամ մարդու մը բնական և բարոյական յատկութիւնները նկարագրելու մէջ*։

Հ. Բնական Դիմագրութիւններն ի՞նչ օգուտ կ'ընծայեն.

Պ. Անձնաւորութիւնը լաւագոյն վերակազմելու համար՝ ընթերցողին երեւակայութեան կ'օժանդակեն։ Ապանց որոյ.

ա. — Իմացականութեան կամ սրտին յատկութիւններն անորոշ կը մնան, պատշաճեցուած չըլլալով անկեղծօրէն տրուած անհատի մը նկարագիրն, որուն ըստ ուղերական ծրագիրը մաքուր կ'երեւնայ։ Մինչդեռ, երբ դիւցազը կը ճանչնանք, աւելի կը հետաքրքրուինք իր առաքինութիւններով կամ թերութիւններով։ Օրինակ.

« Յովսէփեան Մարթայ, կին մ'էր՝ կանուխէն այրի մնացած, նեղ եւ բայց քաջակազմ, չատ զգեցիկ, որմէ հրապուրուած չատեր՝ ուզեցին իրեն հետ կենակից պսակիլ սուրբ օրհնութեամբ։ Սակայն, Մարթայ, սիրտ մ'ունէր, միայն իր երէք որդւոց համար բաբախող, որ-

համարկեց ամէն գիւր և պատիւ և վճռեց մօր մը նուիրական պարտականութեան հաւատարիմ մնալ։ Սիրեց, զգուեց իր սիրասուն երեքները, աշխատեցաւ անոնց համար. անոյշ, հոգաց, խնամեց զանոնք, ու հանգիստ փակեց աչքերն ի հանգիստ խաղաղութեան գերեզմանին՝ մաքուր ու անդորր խղճմտանքով։ Եւ վարձատրուեցաւ ու յաւերժացաւ՝ իր կրտսեր որդւոյն Աստուծոյ Ս. խորանին պաշտօնէին՝ հետեւեալ դամբանական արձանագիր քանդակով.

Երէք որդւոց մայր,
Մընացեր անայր.
Գըրտնիք, վիշտ և լաց,
Տըւին երկնց հաց.
Երջանիկ, անցաւ,
Հանգչիմ յայս անճաւ։
1856 – 1923 Հ. Ա. Յ.

բ. — *Միւս կողմանէ, դիմագիծն ու շարժուձեւերը՝ սակայ գիտակցութեան և ներքին մտածութեան յայտարարներն են։ Օրինակ.*

« Առաջին նախագահը բոլորովին այլայլեցաւ. իր այնչափ ինքնահաւան ու յանգուգն կերպարանքը չդազրիւռ չարժուեր մ'առաւ. իր մտերնութեան ծայրայեղութիւնը մէյ մըն ալ վնաս նուազուեր պահպանեց...՝ Այս ընթերցման երրորդ մասին մէջ, առաջին նախագահն իր ունեցած քիչ ակռաները կրճտելով, ճակատն երկու ձեռքով բռնած իր գլուխը վրայ ձգելով, և այս հզական կեցուածքին մէջ աւարտել ուզեց այս ընթերցումը՝ չատ ճնշիչ իրեն համար, չատ յարուցիչ մեզ համար [1]»։

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հ. Բնական դիմագիծերուն վրայ կրնանք ուրիշ բան աւելցնել.

Պ. Բնական դիմագիծերուն նկարագրութեան վրայ՝ առանց մէկը միւսէն բաժնելու, կրնանք Բարոյական յատկութիւնները նկարագրութիւնն աւելցնել։ Եւ այս խառնուրդն, անշուշտ աւելի արուեստ կը պահանջէ, և միանգամայն ծայրագոյն արթնութիւն մը՝ ամէն շփոթութիւն հեռացնելու համար. սակայն անոր ամբողջական տպաւորութիւնն աւելի կենդանի է։ Օրինակ.

« Տիկին Մոնբլուէօյլ մեծ արարած մ'էր, նիհար, գեղնագոյն, որ ապրեալ կը ծիծաղէր, և երկայն ու տաճ ակռաները կը ցուցնէր՝ կարգ դէպ չերմեռանդ ձեւացեալ կարգապահութեամբ մը ...» [1]։

— Աշակերտը բնական դիմագրութիւններն ու բարոյական յատկութիւնները զատելու, զանազանելու ժամանակ՝ խոհեմութեամբ ու զգուշութեամբ պէտք են գործել։

ԿԵՆԴԱՆԱԳՐԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Հ. Որո՞նք են այն սկզբունքներն որ կենդանագիրը կը կառավարեն.

Պ. Կենդանագիրը կառավարող եօթն սկզբունքներ կան և են հետեւեալները.

1. — *Զգուշանալ ընդհանուր և անորոշ գծագրէն, որոնք անխտրաբար ամէն էակի կը պատշաճին, կամ նոյնպէս էակաց բազմութեան մը կը յարմարին։ Եւ ինչ որ ամենուն կը յարմարի՝ չկրնար անհատ մը յատկանշել։*

— Համեստ արտաքին երեւոյթները՝ որոնցմով Պանդոր կը լուսաբանէ իր աստնագրութիւնները, « Բիթ՝ կանոնաւոր, բերան՝ սովորական, հասակ՝ միջին », յակամայս զուարթութիւն մը կ'աւելցնեն։ Բայց մա-

1. Սէն-Սիմոն, Յուշք. ԺԶ. Դ.

1. Սէն-Սիմոն, Յուշք. Ա. Բ.

տենագիր մ'այսպիսի սխալ մը չգործեր, անձի մը համար ըսելով՝ թէ «թարմ դէմք, վառվռուն աչքեր, առատ մազեր» ունի, կամ թէ «իր բաց ճակատը կարծես կապոյտ հոսանուտի մը մէջ կը լողար, և թոյլ մեղկութիւն մ'իր պայծառ ու վեհանձն դէմքին անուշ ու ազնուական երեսը կը թրջէր։[1]»

— Այս մանրամասնութիւնները չեն կրնար «կենդանագրել» դիւցազը, որովհետև շատերուն կը յարմարին։

2. — Մտադիր ըլլալ ամեն բան լսել, այս եւս անյաջողակութիւն մ'է։ Բեռնաւորութիւնը՝ աչքառութիւն առաջ չբերեր, և գոյներու առատութիւնը՝ կտաւը կը թանձրացնէ։

— Մտիտի քանի մը նրբենի հարուածներ աւելի կ'արժեն քան բազմապատիկ դիտողութիւններ։

— Ակնակներուն յանձնարարելի է ձչգրտագիր աւտոգաւաֆտուրիւը, այսինքն է համառօտ ոճով և ձիշդ։

3. — Փոխանակ ամեն բան լսել նպատակ դնելու, պէտք է, Սէն–Սիմոնի պէս, «Ուժով ակնարկները իջեցնել», դիմագծի կամ բնաւորութեան մ'իշխող կէտը բռնելու և զայն ուժով դրոշմելու համար։

4. — Որովհետև մարդկային բնաւորութիւնը, ըստ Պոսիւէի խօսքին, «Տեղ տեղ միշտ կարճ» է, ուստի պէտք չէ անձի մը վիպակ յատկութիւններուն վրայ կանգ առնուլ։ Նոյն իսկ, «Մեծ սրտերուն մ' և է տկարութիւն մը տուէք»։ Այս փոքր թերութեանց հանդէպ՝

Միտքը հաճոյքով կը ճանչնայ բնութիւնն[2]։

5. — Գծերը կենդանի կերպով նշանակելու փոխարէն, սակայն, պէտք չէ արգելք ըլլալ գոյներու յարմարցնելուն։ Շռայլ, վատնող մը՝ կրնայ յանկարծական աստիճ ազահութեամբ վարակուիլ։ Հակադրութիւնները չեն կրնար դուրս ձգուիլ, որովհետև մարդկային բնաւորութիւնը շատ յեղյեղուկ և բազմաման է.

— Պոսիւէ շատ ճարտարութեամբ գրած է կարժր՝ Բրոմուէլի կենդանագիրը գծած ժամանակ[1]։

« Մարդ մը գոնուեցաւ, անհատապաղ կերպով խորամանկ, նրբամիտ, կեղծաւոր, նոյնպէս ճարտար քաղաքագէտ, ամէն բանի ձեռնարկեց և գաղտնագործ, թէ խաղաղութեան և թէ պատերազմի մէջ ժիր և անխոնջ, ոչ մէկ բան բախտին կը թողուր երբ խորհրդով և նախատեսութեամբ կրնար ինքն անկից խլել. բայց և այնպէս, ամէն բանի արձուն և պատրաստ, որ ինք զանց չըրաւ բախտին իրեն ներկայացուցած առիթները...[2]»։

6. — Կենդանագրի գլխաւոր պայմանն է զարձեալ, որ անձն ոգևորևալ և աշխոյժ ըլլայ։

— Գծագրութիւնն աւարտած է, գունագեղ, փայլուն. եթէ հերոսը պատկերէն դուրս չելներ, ըսեմ կերպով մը, խօսիլ և գործելու համար, կենդանագիրը պակասաւոր եղած է։

— Ինչ ժրութիւն շարժման, ընդհակառակն, ինչ կենդանութիւն զոր Սէն–Սիմոն այս երագ աւտուերական ծրագրին մէջ ուրուագրած է Մեծին Տոֆէնի մահուան վայրկենին։ Ամէն բան կը շարժի, կը թրթռայ, կը շարժկոծի առջևնիս. անգոյն լուսանկար մը չէ այս, այլ շարժանկարական տեսարան մը, մարդուր և կենդանի։

« Առաջին մասերը կը ներկայացնէին զսպուած պողպատեքները ծապայից, յուսահատած՝ սիրոյ մը կորաման վրայ՝ յատկապէս իրենց հա-

1. Sand, Consuelo.
2. Պուալոյ. Ա.ը. Քերք. Գ. 106–110.

1. Օլիվիէ Բրոմուէլ, պաշտպան Անգլիոյ (1599–1658).
2. Պոսիւէ, Դամբ. ճառ Հենրիկէ Մարիամու Գաղղիոյ։

մար եղած... Քիչ մ'անդին կը սկսէր ամէն տեսակ չղոքծրթիներու ամբոխը։ Ամենէն առջի բազմաթիւը, այսինքն է յիմարները, իրենց հառաչանքներն իրենց կրկոռնքներուն կը քաշէին, և, չոր ու չլոր աչքերով, Մանսէնեօբը կը դիտէին... Ամենէն առջի նրբամիտները, կամ յարդելիները, կը վրդովին արդէն թագաւորին առողջութեան վրայ. ինքզինքին բարեբախտ կը նկատեն որ այնչափ դատողութիւն ունեին այն խուժանին մէջ... Ուրիշներ, առուգիս վշտացած, դառնապէս կոծ յայտին, կամ ինքզինքին կը զսպեին այնքան դժուարութեամբ որ առջի դիւրին կը նկատուէր քան հետեւանքները։ Իսկ ամենէն առջի պնդասիրտները, կամ առջի քաղաքագիտականները, աչքերնին գետին սեւեռած և անկիւններուն մէջ փակուած, լրջօրէն դրեթէ չսպասուած զարիք դէպքի մը վրայ կը խոկային, և չատ առջի ծանրակշիռ՝ իրենց դլխուն վրայ խակ... Երբեմն վշտի և մերձաւոր ցաւի մը բացատրութիւնները կը լսուէր կամ կը տարածուէր, քառորդ ժամ գլուխ դառ մը. տխուր կամ խոժոռ աչքեր. յաճախակի կամայ կամ ակամայ ձեռաց չարժումներ, մեացածը բոլոր դրեթէ անչարժութիւն...։ Պարոն Բերրի դուքան ո՛չ թէ հետեւութիւն, այլ պոռչտուռք, ոռնալու ժայռեր կ'արձակէր։ Մերթ կը լսէր՝ բայց խղդռեղին, յետոյ մեծագոչ կը պոռթկար, սակայն այնպիսի ազմուկով մը՝ որ մեծամասնութիւնն ալ իրեն կը հետեւէր՝ այս աղէտարշ կրկնութիւնը վրայ՝ դառնութեան կամ պատշաճութեան գրգիռով մը»[1]։

7. — Կենդանագիրը կենդանի ընելու գերազանց միջոց մ'է՝ մանրակիպ մ'առաջ բերել կամ անձը յատկանշող խօսք մը յիշել։ Ստէպ այս սկզբունքը լաւագոյն կը յաջողի քան մանրամասն նկարագրութիւն մը.

« Աբրիա ամէն բան կարգացած, ամէն բան լսած է, անիկայ պիտի այսպէս կ'ուզէ հաւոզել...։ Մեծ, Հիւսիսային արքունեաց մը սեղանին վրայ կը կատարուի խօսակցութիւնը. նա խօսք կ'առնու և կը խլէ ատենց քերնէն՝ որ անոր վրայ գիտցածնին պիտի ըսէին...։ Մէկը կը յանդգնի իրեն հակառակ խօսիլ և ինք որոշ կ'իմանայ թէ այնպիսի բաներ կ'ըսէ որ ատոյդ չեն։ Աբրիա չայլայլիր քնաւ, ընդհակառակն կը քանկի ընդմիջողին դէմ. « Էս բան մը չեմ ըսեր, ըսաւ անոր, եթէ պզիւրը չգիտնամ։ Էս ըսածներս Սեմոնէն լսած եմ, այս արքունեաց մէջ՝ Գաղղիոյ դեսպանէն՝ փարիզ վերադարձած քանի մ'օրէ ի վեր, որուն հետ չատ ընտանի եմ, և որուն կրկնակի հարցուցի և պիտեմ թէ ինծմէ ոչ*

1. Սէն–Սիմոն, *Ցուշք*. Ը. ԺԲ. և ԺԳ.

մէկ պարագայ կը ծածկէ »։ Նա աւելի վստահութեամբ իր պատմութեան թեզը ձեռք կ'առնուր, երբ հանգիսականներէն մին բաւ իրեն. « Դոյն ինքն Սեմոնն է, որուն վրայօք կը խօսիք »[1]։

Բ. ՋՈՒԳԱԿՇԻՌ

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Զուգակշիռը.

Պ. Զուգակշիռը կը կայանայ երկու աւձեր, երկու պարոցներ, երկու ժողովուրդ ... իրարու հետ բաղդատելու մէջ։ Օրինակ. — Գոնամէ և Տիւբէն. Դասականք և Վիպականք. Ալֆէնք և Սալարտա. և այլն։

ԳԵՂԵՐՈՒ ԿԱՄ ՆՄԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՀԱԿԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ինչպէս կը կատարուի Հակադրութիւնը.

Պ. Մերթ գիծ առ գիծ կը մերձեցուին իրարու՝ բնաւորութեան գլխաւոր մանրամասնութիւնները, որպէս զի կարենան զանոնք աւելի ուժեղ հակադրել, բաղդատել։ Այս իսկ է Հակադրութեան յաղթանակը։

« Գորնէյլ՝ իր քնագրոշմներուն և իր զաղափարներուն կ'ենթարկէ զմեզ, Ռասին՝ մերիններուն կը յարմարի։ Այն՝ կը նկարագրէ զմարդիկ այնպէս ինչպէս պէտք էին ըլլալ. այս՝ այնպէս կը նկարագրէ ինչպէս որ են,... Մին կը բարձրացնէ, կը հիացնէ, կ'իշխէ, կը գաղտիարակէ, միւսը կը հաճեցնէ, կը համոզէ, կը յուզէ, կը թափանցէ...։ Գորնէյլ աւելի բարոյական է, Ռասին աւելի բնական, կարծես թէ մին Սոփոկլի կը նմանի, և թէ միւսն աւելի Եւրիպիդէսի կը պարսի »[2]։

1. Լա Բրիւյէր, *Բնաղդրոշմները*. Գլ. Ե. Ընկերութեան և խօսակցութեան վրայ.

2. Լա Բրիւյէր, *Բնաղդրոշմները*. Գլ. Ա. Մարդին գործերը.

ՉԱՓԱԿՑԵԱԼ ԲԱՑՑ ԴՈՒՐՍ ՅԱՅՏԵՑՈՒԱԾ ԿԵՆԴԱՆԱԳԻՐ

Հ. Ի՞նչ կը հասկնաս Չափակցեալ բայց Դուրս Յայտեցուած կենդանագիրը ըսելով.

Պ. Կը հասկնամ թէ, մերթ երկու որիշ բայց չափակցեալ կենդանագրեր կը նկարագրուի, և Զուգակշիռն ընթերցողին մտքին մէջ կ'ըլլուի շատ աւելի ճիշտ քան ցոյչափ հեղինակը չէ որոշակի սահմանած։

Հ. Եզրակացութի՞ւն.

Պ. Թէ, պէտք է բնագրոշմներու յայտուն գծերը հաշուի՝ իրենց անհամաձայնութիւնը կամ իրենց նմանութիւնն որոշ կերպով հաստատելու համար։

— Լա Բրիւյէրը, այսպէս, բազմաթիւ կենդանագրեր հակադրած է, մանաւորապէս Թիտոնի և Փեւտոնի կենդանագրերը[1]։ Թիէր եւս այս ոճն որդեգրած է ընդ մէջ Փլեպերի և Դեզէի զուգակշիռ մը դնելու համար.

« Փլեպեր բանակին ամենէն աւելի զեղեցիկ մարդն էր։ Իր բարձր հասակը, իր ազնուական դէմքը, իր մանդամային յանդուգն ու հանգարտ արուեստը, իր հնարաւոր ու վստահ միտքը՝ պատերազմի գաշտին վրայ՝ զինք հրամանատարներուն ամենէն աւելի պատկառելին կ'ընծայէին։ Իր միտքը փայլուն ու հանճարեղ էր, բայց անմշակ...։ Նա յեղյեղուկ, խեղ, և պարապադէտ ... էր։

« Դեզէ ասոր զրեթէ քսորովին հակոտնեայն էր։ Պարզամիտ, զգուշաւոր, նոյն իսկ քիչ մ'անճարակ, դէմքը միշտ խուրձ մը մազերուն ներքև ծածկած, քնաւ զինուորականի արտաքին երեւոյթը չունէր ...։ Իր միտքը ուժեղ և հիմնովին մշակուած ...։ Դեզէ հնազանդ էր, իբրև քնաւ հրամայած չըլլար ...[2]։

1. Լա Բրիւյէր, Բնաղրոշմները, Գլ. Զ. Բախտի ձիրքերը.
2. Ա. Թիէր, Պատմութիւն Հիւպատոսարանի և Կայսրութեան։ Գիրք Ե.

« Պոնաբարթ զօրավարը զԲլեպեր կը յարգէր իր զինուորական մեծ յատկութիւններուն համար, բայց ոչ զոր ո'չ տպատնդներու, ո'չ քնաւորութեանց համար Դեզէի քով կը գնէր ...։ Այսուհանդերձ, իր գնահատութեանց զազանիքն իրեն միայն վերապահելով, Բլեպերի թերութիւնները չվհանալ կեղծելով, հաւատարմագէս վարուեցաւ Բլեպերի և Դեզէի հետ, և ուզեց մի և նոյն պատիւներով պատուել երկուքն ալ զորս քախտը մի և նոյն նպատակին կամ վախճանին կոչած էր[1]»։

ԶՈՒԳԱԿՇՌԻ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՕԳՈՒՏԸ

Հ. Դիւրի՞ն է Զուգակշիռ ընելը.

Պ. Այո՛, դիւրին է. երբ լաւ կենդանագիր մը նախագծելու արուեստը կ'ուսուցուի, կարելի է աւելորդ զուգակշռի մօտենալ։ Գրագիտական այս շարադրութիւնը շատ դիւրին է և արդիւնք ու յաչտուրիւն ձեռք կը բերէ։

Հ. Որո՞նք կը գործածեն այս ոճն և ի՞նչ օգուտներ կ'ընծայէ.

*Պ. Պատմաբաններն ու քննադատները սակայ կը գործածեն զայս։ Բեմասացները շատ կ'օգտուին։ Աբիստոտել իրենց խորհուրդ կու տար, մանաւորապէս, ասոր դիմել. « Երբ նիւթն անբաւական է, անձը զուգակշռի դրէ՛ք, կ'ըսէ, նշանաւոր մարդոց հետ, որովհետև ընդլայնումը լաւ արդիւնք մ'առաջ կը բերէ, եթէ գովուած անձն արժէքաւոր անձանց հետի առաւելութիւնն ունի[2] »։

1. Հռետորութիւն Ա. Բ.
2. Տես նոյն ծանօթութիւնը։

ՋՈՒԳԱԿՇՌԻ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Հ. Ե՞րբ վնասակար կ'ըլլայ Ջուգակշիռը.

Պ. Այն ժամանակ, երբ հակադրութիւնը լաւագոյն ամբաստանելու հակապատկերները կը չափազանցուի և նմանողութիւնները կը չնչուի կամ կը զեղչուի: Երկրորդ, տարբերութեանց վրայ փորձութիւն կը զգացուի պընդելու և մանր խոչրները չնչելու, որ հազիւ այս ըզգալի պէսպիսութիւնը կու տայ:

Հ. Պոսիւէ այս թերութեան մէջ չինկա՞ւ.

Պ. Ո՛չ. Պոսիւէ բնաւ այսպիսի թերութիւն մը չէ գործած՝ Լուտերի և Կալվինի իր նշանաւոր Ջուգակըշռին մէջ: Յետ Նորագանդութեան երկու գլխաւորներուն որոշիչ նշաններն ի վեր հանելու, նա չմոռնար երկուքին յատկութիւններն ու թերութիւնները ալ մատնանշել.

« Կալվին, հանճարով նուազ, կարծես ուսումնասիրութեամբ կը զբէր զայն: Լուտեր կենդանի ձայնով կը յայտնակէր, բայց Կալվինի գրիչն աւելի ճշգրիտ էր, մանաւանդ լատիներէնի մէջ, և իր ոճը, որ աւելի գառն էր, աւելի ձգիչ էր նաև ու աւելի պատժուած: Երկուքն ալ զիրար կը գլեին իրենց մայրենի լեզուին մէջ. երկուքն ալ արտակարգ կորովաբան. երկուքն ալ փքացած, ուռած իրենց յաջողութեանց վրայ՝ կարծեցին թէ Ս. Հայրերն պիտի գերազանցեին. երկուքն ալ չկրցան ժուժել իրենց ընդդիմախօսներուն [1] »:

Հ. Աշակերտք ինչ ուղղութիւն պէտք են բռնել.

Պ. Կենդանագիրը մը կամ Ջուգակշիռ մ'ընելէ առաջ, աշակերտք պէտք են լաւ անդրադարձութեամբ մտածել: Ո՛չ միայն ուշ դնել մարդոց կեցուածքին ու շարժուձեւերուն, այլ նաև քննել գաղտնի շարժառիթները՝

1. Պոսիւէ, Պատմութիւն բողոքական եկեղեցւոյ զանազանութեանց:

որ անձանց խօսքերն ու գործերը կը ներշնչեն. քննել անոնց վարքը, գանազան շահերու բախումներն իրարմէ զատել, նկատողութեան առնուլ տարիքի ազդեցութիւնը, կրից ազդեցութիւնը, ընկերային միջավայրն ու հանգամանքները:

ՀԱՄԱՌՕՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կենդանագիրը կը կայանայ կենդանւոյ կամ մարդու մը բնական եւ բարոյական յատկութիւնները նկարագրելն մէջ:

Կենդանագրի կանոններն են. *զգուշանալ անորոշ ու ընդհանուր գծերէն. — չձգտիլ ամէն բան ըսելու. — իշխող կէտն առնուլ ու զայն լաւ չեշտել. — նկատողութեան առնուլ թերութիւնը. — գոյներու նուրբ տարբերութիւնները զանազանել. — անձին կենդանութիւն տալ:*

Ջուգակշիռը կը կայանայ՝ երկու անձինք, երկու դպրոց, երկու ժողովուրդ ... իրարու հետ հակադրելու մէջ:

Ամենք կրնան հակադրուիլ *գիծ առ գիծ*, կամ նըկարագրելով, երկու չափակցեալ՝ բայց իրարմէ անջատ կենդանագրեր:

Ջուգակշիռն իր *օգուտներն* ու *վնասներն* ունի:

Ջուգակշիռը կը պահանջէ *ուշադիր դիտողութիւն:*

ԳԼՈՒԽ Դ.

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄՆ

Հ. Ի՞նչ է Գրագիտական Լուծումը.

Պ. Գրագիտական Լուծումը կը կայանայ ոչ միայն շարադրութեան ձեւերը պատմելու և նկարագրելու մէջ, այլ նաև հեղինակի էջ մը կամ երկ մը յառ գնահատելու մէջ, ինչ որ ճաշակը յայտնելու կամ գործացնելու առիթ մ'եւս է։

Հ. Ի՞նչ օգտակարութիւն ունի.

Պ. Գրագիտական Լուծումն՝ Ոճի կազմութեան կը ծառայէ. վասն զի, ստէպ նա կ'արթնցնէ և միշտ կը նրբացնէ, կը զօրացնէ ուսանողներու զգայարանքը։ Օրինակ.

« Այս մեծ արուեստ մ'է, կ'ըսէ Վոլթէր — որ մի և նոյն առնել լաւ լուծումի մը սկզբունքները ցոյց կու տայ — քան թատրոնի կտորի մը վրայ լաւ տեղեկութիւն տալ գիտնալ ... ։ Պայծառ և վայելչաբան պատմել նշանակ է՝ որ մարթ խառնափնդորեալ է, և, առանց կապուելու արարուածներու բաժանման հետ, նաեւ գոյցն ու լուծումը լուռաբանել, զանոնք իրարու շաղկապ պատմուռթիւն մը պատուել, բնաւորութիւնները կենդանի գոյնով մը նկարագրել, յետոյ ըսել ինչ որ աւելի կամ պակաս ճշմարտանման կ'երեւնայ, լաւ կամ գէշ պատրաստուած է, ոճի ընդհանուր արժանիքն ու թերութիւնը լաւ ըմբռնել, ինչ որ չատ հազուագիւտ է, ու բովհետև աւելի գիւրին է տեսակ մը մտքերու՝ իրենց յատուկ գաղափարին հետեւիլ քան թէ այլոց գաղափարներուն վրայ բացատրութիւն տալ [1] »։

Հ. Համբակ գրիչներն ինչպէս կ'արտայայտուին Գրագիտական Լուծման մասին.

Պ. Ընդհանրապէս կը կարծեն թէ, Գրագիտական

1. Խորհուրդներ՝ առ օրագրող մը.

Լուծումը կը կայանայ հեղինակի էջ մը հետեւեալ խորհրդածութիւններով կէտադրելուն մէջ. « Այս գաղափարը ճիշդ է. այս զգացումը բնական է. ըսուածքը շատ յաջող, բացատրութիւնը գիւրիմաց ». — կամ ընդհանուր յայտարարութեամբ մը թէ, « Հիացումն կ'ազդէ և մեծ պատիւ կը բերէ մատենագրին »։

— Ասոնք աղքատ մեկնութիւններ են և վնասակար՝ պզտոց մարթին, որոնք նման անհամ բացատրութիւններէ յոգնած, չեն զգար օգտակարութիւնը աշխատութեան մը՝ որ միակ միջոցն է իրենց զատորոշութիւնը սրելու և ճաշակն հասունցնելու համար։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԼՈՒԾՄԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Հ. Որո՞նք են Գրագիտական Լուծման կանոնները.

Պ. Գրագիտական Լուծման կանոնները թացարձակ չեն։ Այլ և այլ ըմբռնելի և ընդունուած կանոններ կան. և պէտք է գիտնալ որ.

ա. — Տեսակները կը փոխուին՝ բացատրելի կտորի բնութեան համեմատ։ Նոյն ոճով չեն լուծուիր նամակ մ'ու պատմութիւն մը, տրամախոսութիւն մ'ու նուագ մը, դիւցազներգական և եղերերգական հատուած մը։

բ. — Ի՛նչ որ ալ ըլլայ ընկալեալ եղանակը, պէտք է նախ մարթին մէջ տոգորել այս էական կէտը թէ, լուծումը՝ գրագիտական շարադրութիւն մ'է։

գ. — Դիտողութիւններն ըստ պատահման պէտք չէ դիզել, այլ զանոնք կարգաւ դասաւորել և խնամուած ձեւով մը ներկայացնելու է։

— Հետեւաբար, նախապէս որուած շարադրութեան սկզբունքները՝ բոլոր՝ կը պահանջին գրագիտական լուծման, որք են գիւտ, ծրագիր և այլն։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Հ. Հատուած կտոր մ'ի՞նչ պէտք է ընել.

Պ. Պէտք է միշտ իր շրջանին մէջ գետնիլ, այսինքն՝ ծրագրին մէջ տեղաւորել:

— Բնագրին հոգին կը պահանջէ, յիրաւի, որ երկին ամբողջութեան մէջ՝ այս պատառիկին դերն ըմբռնուգուի, և նկարագրուի նախնական պայմանները՝ որ զայն կը հրապուրեն:

Հ. Ուրեմն, ըստ նիւթին ի՞նչ ուղղութեան հետեւելու է.

Պ. Հետեւեալ վեց պարագաները գոհացուցիչ գաղափար մը կու տան, որոնց հետեւելու է ըստ կարելւոյն.

1. — Թատերգական հատուածի մը գրագիտական լուծումը՝ կը պահանջէ տեսարաններու կամ նախորդ արարուածներու արագ համառօտ բովանդակութիւն մը: Տոն Տիէկի Միտ–ի մէջ բացագանչութիւնները. « Մվ կատաղութիւն, ո՛վ անյուսութիւն, ո՛վ ծերութիւն թշուառամի, և այլն[1] »..., միտքը կը բացատրէի՞ն եթէ կանուխէն չգիտցուէր կատաղի կռիւը՝ որուն հետեւանքն էին անոնք:

2. — Նոյն կերպն ի գործ կը դրուի պատմութեան, քննադատութեան, փիլիսոփայութեան կամ բարոյախօսութեան էջի մը համար:

3. — Այս կանոնը կը պատշաճեցուի, դարձեալ, երբ խնդիրը Լա Ֆոնթէնի առակի մը, կամ Պուալոյէ փոխ առնուած երգիծական կտորի մը, Միւսեէի տաղի մը, Պուրտալուի ձառի մը, Պալզաքի վիպասանութեան մը, կուրիէի պարապատիր գրքոյկի մը վրայ է, և այլն:

1. Միտ, Ա. դ.

4. — Նամակի մ'ուսումնասիրութիւնը կրնայ, կանխաբանութեամբ, իր շարադրութեան տեղւոյն և ժամանակին վրայ, ընդունողին վրայ (մատենագրին տովորական կամ պատահական թղթակից), մանաւանդ երբ, ակնարկութեանց վրայ մանրամասնութիւններ պահանջելու մէջ:

5. — Այս իրաւը քննարական կտորի մը համար եւս պէտք չէ զանց ընել: Անշահ չէ գիտնալ թէ, ինչ առթիւ Լամարտին իր եղերերգութիւններէն մին շարադրեց, և ճանչնալ պատմական պարագաները՝ որ վ. Հիւկոյի այսպիսի տաղ մը գրելու գրգիռ եղան:

6. — Մերթ նաև, սկսելու ժամանակ, լաւ է հնդկաձիակի կամ երկին վրայ քանի մը հարեւանցի խօսքեր ըսել, մանաւանդ երբ մատենագիր մը կամ գիրք մը քիչ ճանչցուած է:

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Շարադրութեան մէջ ի՞նչ կը սպասուի աշակերտէն.

Պ. Երբ աշակերտը՝ երկին քննութեան և գնահատութեան կը ձեռնարկէ, այն ժամանակ ցոյց պիտի տայ իր ծանօթութիւնները, իր դատաստանն ու ձաշակը: Տաղանդն ու գիտութիւնը միայն իրեն պիտի օգնեն. վասն զի, շատ անգամ, նա իր ուժերուն միայն թողուած է, և առաջին դասագրոց մէջ չկրնար իրեն առաջարկուած հատուածին վրայ կատարեալ դատաստան մը գտնել որ գինք ազատ կացուցանէ լաւ մտածելէ: Եւ ահա այս վայրկենիս.

1. — Սովորաբար կը մօտեցուի շարադրութեան ուսումնասիրման: Գանի մը հարազատ և զօրաւոր տո-

ղեր՝ տիրող գաղափարը կամ հատուածին ընդհանուր զգացումը դուրս կը ցայտեցնեն։

2. — Յետոյ ցոյց կը տրուի հեղինակէն գործածուած ընդլայնման կերպերը, որուն եղանակն ըստ նիւթին կը փոխուի։

ա. — Իմաստասէր մը, յօժարակամ կը սկսի քանի մը սկզբունք ընդունիլ, և յետոյ կը յիշեցնէ կամ այն ապացոյցները՝ որ զայն կը հաստատեն, կամ այն հետեւանքները՝ որ անկից յառաջ կու գան։

բ. — Բանաստեղծ մը, հեռի նաև վարդապետական ոճ մ'որդեգրելէ, առհասարակ երեւակայութեան կը թողու։ Մերթ բուռն արկածին մասնից կ'ընէ՝ իրեն հաճելի շատ մը դէպքեր, պատկերներ ... քան թէ վերացեալ փաստերու շարք մը։ Մերթ իր ընդլայնումը հակադրութեան մը վրայ կը հաստատէ՝ երկու գաղափարներու հակառակախօսութեամբ ամ երկու նկարագրութիւններու հակադրութեամբ։

3. — Կը քննուի այս շարադրութեան արժէքը, իր միութեան և համեմատութեան յատկութիւնները, կարգն ու զարգացումը։

— Հետեւաբար պէտք է պահել. ա. — Ձառի մը տրամաբանական կարգն ու հնչդութիւնը. բ. — Պատմութեան մը ժամանակագրական կարգը՝ յանկարծական փոփոխութեանց յարաճուն փոփոխութեամբ և շահու հանգամանքով. գ. — Նկարագրութեան մը, կենդանագրի մը, զուգակշիռի մը բնական և կենդանի կարգը, և այլն։

4. Այս ուսումնասիրութեան բոլոր ընթացքին մէջ ինչ վտանգներու կրնանք հանդիպիլ։

Պ. Երկու վտանգներէ զգուշանալու է, որ է չափազանցութեան և ձապաղ մկկնութեան մը։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆ

4. Լեզուի մէջ ուշադրութեան առնելիք ինչ կէտեր կան.

Պ. Ուշադրութեան առնելու է.

1. — Ոդղագրութիւնը, համառօտ տուգանութեամբ մը ցոյց տալով՝ տառերու և տառադարձութեանց անցեալ և արդի գարերուն մէջ կրած այլայլութիւնքն ու գործածութիւնները։

2. — Ուսումնասիրել բառերն ու քերականական դասակարգութիւնը։ Եթէ բնագիրը գրաբար լեզուով է, ըստ այնմ մատնանշել բառերուն գործածութիւնն ու արժէքը և անոնց քերականական ուղիղ շարքը։ Եթէ աշխարհաբար է՝ իր օրինաց համեմատ գատել։

— Միով բանիւ, բոլոր դիտողութիւնները պէտք են իրարու հետ շղթայաշարք ըլլալ՝ գրականական կանոններով զրուած և ուղիղ տրամաբանութեամբ և օրէնքով գատուած։

3. — Մանաւանդ, աշխարհաբարի մէջ, ուշ դնել բառերու նախնական իմաստներուն, արդի իմաստներուն և գաւառաբանական այլազան առումներուն, չմոռնալով որ բառերն ալ դրամներու կը նմանին՝ որոնց պատկերը ժամանակը կը մաշէ, կամ ժամանակին բերմամբ ընթացքն կը դարձնէ կամ արժէքին կը կորսնցնեն կամ կ'աւելցնեն։

— Այս առթիւ, մանաւանդ պէտք է զգուշանալու՝ անվերջանալի և անելի մկկնութիւններէ. որովհետեւ ըստ ոճագաբանական կամ բաղդատական քերականութեան ընթացք մ'ընելու տեղը չէ։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՃ

Հ. Վերոյիշեալ մանրամասնութիւններէն ինչ կը հետեւի.

Պ. Բառի և քերականական դասաւորութեան վերոյիշեալ մանրամասնութիւնները կը ցուցնեն, ընդհանրապէս, թէ հեղինակն իր գարուն հարկաւոր է: Եւ իր արժանիքը կը յայտնուի մասնաւորապէս ոճի և իմաստաւորման մէջ: Ուրեմն.

1. — Պէտք է իր ոճին տիրող յատկութիւնները դուրս բերել, գովել, բայց ոչ թէ անշուք ու կցկտուր պարբերութիւններով:

Բաւական չէ պարծանքով յիշել Եղիշէի «քաղցրահոս լեզուն», Կորիւնի «իմաստասէր միտքը», Նարեկացւոյ «ոգեհոս բանաստեղծութիւնը», Պարոնեանի «սրահոս երգիծաբանութիւնը» և այլն. այլ պէտք է հաստատել թէ, ինչպէս այս մատենագիրներուն իւրաքանչիւրին ոճն իր անձին վրայ կ'արտահոսէ: Ուրեմն, նշանակել՝ ակաւաբաւորական, սրահոսութեան, նկարչականութեան, ոգեւորութեան, կեանքի ... արժանիքները կամ տաղանդները:

2. — Յետոյ, ուսումնասիրել այն մանրամասնութիւնները՝ որ կը նպաստեն էջի մը գեղեցկութեան. այսինքն՝ բառերու ընտրութիւնը, իրենց տեղը, իրենց արտայայտիչ նրբաշնակութեան արժէքը, ոճի ձեւերը, նմանութիւնները, և այլն:

Բայց հատատարիմ գտնուելու է, ինչպէս լեզուի ուսումնասիրութեան մէջ, դիտողութիւնները հաւաքելու և քան կանոնի շարադրելու մէջ:

3. — Այս աշխատութիւնը միաք և ճաշակ կը պահանջէ, Զանց ընել՝ ինչ որ անշահ է: Աշխէն կարեւոր կէտերն ընտրել և ամէն քայլափոխի զգալ չընելն իսկ արժանիք մ'է:

4. — Բնական է թէ, բանաստեղծութեան մը մէջ, պէտք է անպատճառ տաղաչափութիւնն ուսումնասիրել, և ըսել թէ.

ա. — Կը գործակցի՞ հեղինակն ուզած արդիւնքն առաջ բերելու: Կշիռը կամ րիւը (rhytme) կ'օգնե՞ իմաստի ճոխութեան:

բ. — Վերջապէս, չմոռնալ յանգերու քննութիւնը, որ շատ անգամ մեծ գեր կը խաղայ, մանաւանդ օտար լեզուէ թարգմանութեան մը պարագային: Որովհետեւ, հեռանալով իր բնագրի դրութենէն, եթէ յանգեր ևս գրկուի նոր լեզուին մէջ, հնդիւնակութիւն ու հանճար կ'անչքանան. անմահը կը մնանայ, Հոմերոս, Միլտոն, Տանդէ, Լէոնարտի, Վ. Աղանուր, և այլն, ամիկ ու անթափ շապիկը կը զգենուն:

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐ

Հ. Գաղափարաց ուսումնասիրութիւնն ինչ յատուկ ծրագիր ունի.

Պ. Գաղափարաց ուսումնասիրութիւնը մեկ հատիկ ծրագիր մը չվերցներ՝ ամէն բնագրերու յարմարցուելու համար: Պէտք է ճկունակեն ու հատուածներեն ճերշնչուի:

1. — Ենթադրենք թէ Գորնէյլի մէկ տեսարանին վրայ է խնդիրը. ուրեմն պէտք է անոր հոգեկան և բարոյական արժէքը ցոյց տալ, կամ թէ, ըսեմ, անձանց բնութիւնը լուծել անոնց խօսքերուն վրայ յենլով, և տեսնել թէ կերպարանափոխութեան, համակրութեան, տեսլութեան և այլն ճամբով համապա-

տասխանն է պատմութեան կամ առասպելի: Նշանակել դարձեալ, թէ, լուծուած հատուածին մէջ, գործողութիւնը կը յառաջանայ, կամ թէ միօրինակ դադարումի՞ մը կ՝ենթարկուի և այլն:

2. — Մոնթէնեի այս տեսակ էջի մը մեկնութիւնը կը պահանջէ՝ որ նշանակուի այն կարեւորութիւնը՝ զոր պատմական պարագաներն իրեն կու տան և այն՝ զոր նա մեզի կը յայտնէ՝ մտածողի հոգւոյն և սովորութեանց նկատմամբ:

3. — Նոյնպէս պէտք է քննել նաև զԼա Բրիւիէր՝ բնագրողիներու համառօտագրութեան մ՝առթիւ՝ ոչ միայն իբրև բարոյագիր, այլ նաև իբրև պատմաբան:

4. — Ուրիշ ծրագրի մը պէտք է հետեւիլ՝ Ռոնսարի մէկ նուագին նիւթը լուծելու և Լա Ֆոնթէնի մէկ առակը կամ Լամարթինի մէկ եղերերգութիւնը լուծելու համար...:

4. — Բայց ամէն հատուածի համար կարելի է աղբիւրի հարցին վրայ կենալ, յետ ցոյց տալու աստաղձները զոր մատենագիրը գործածած է, որպէս զի կարելի ըլլայ անմիջապէս դատել իր ինքնատպութեան և անհատական արժանեաց մասը, հարցուելով.

ա. — Հեղինակն ի՞նչ կը պարտի իր նախորդներուն — իր ժամանակակիցներուն:

բ. — Նոյն ինքն հատուածը նմանած է — նշանը հանուած է:

գ. — Մատենագիրը փո՞խ առած է գլխաւոր գաղափարը, երկրորդականները, նմանութիւնները, ոճոյ մանրամասնութիւնները, և այլն:

դ. — Ո՞րն է հին ու նոր այս աղբիւրը:

ե. — Հեղինակին սովորութիւնը միշտ քաղել առնո՞ւլ է: կամ հոս ըրածը զարտուղուրի՞ւն կամ դիպուածմ՝է:

զ. — Ինչ որ ալ ըլլայ յիշողութեան վիտքը պահածները, կամ կանուխ նմանութիւնը, հեղինակը պահած է իր մտածողի անձնականութիւնը:

է. — Կ՝ընդունա՞կ: Կը հանուռօտ՞ իր օրինակը: — Ի՞նչպէս կը կռուի անոր հետ, եթէ զայն չընդունակը կամ չհամառօտեր:

ը. — Գիւտաւորութիւնը պակսած պարագային, գոնէ, Լա Ֆոնթէնի պէս, տեսակը կերպարանափոխած և ուրիշ «կերպ» մը ստեղծած է[1]:

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԹԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հ. Գրագիտական լուծումը միայն գեղեցկութիւնները ցոյց տալուն մէջ կը կայանայ.

Պ. Գրագիտական լուծումը միայն էջի մը կամ շարադրութեան մը գեղեցկութիւնները ցուցնելուն մէջ չկայանար, այլ թերութիւններն ալ կը նշանակէ:

Հ. Ամենամեծ հանճարներն ենթակայ են թերութեանց.

Պ. Այո՛. Որատիոս կը զայրանայ Հոմերի վայրկենական քնատութեանց վրայ: Բայց պէտք է որ մեր «բարկութիւնը» մեծարելի՛ ըլլայ, և միշտ վայելուչ և զգուշաւոր արտայայտուի:

Հ. Եթէ առիթն ունենանք նշանաւոր հեղինակներ քննադատել, ի՞նչ ուղղութիւն պէտք ենք բռնել.

Պ. Եթէ առիթը բերէ Նարեկացւոյ, Եզնիկի, Եղիշէի, Գորնէյլի, Լամարթինի, Շէքսփիրի, Պայրընի ... պէս հեղինակներ քննադատել, զգուշանալու է չափա-

1. «Լա Ֆոնթէնի ինքնատպութիւնը, կ՝ըսէ Սէնթ-Պէօվ, նիւթին մէջ չէ, այլ կերպին մէջ»:

զանցեալ կշռադատութիւններէ և արհամարհոտ դատա-
վճիռներէ։

— Ռասինի խորհուրդը շատ լաւ կը պատշաճի երիտասարդներուն. « Հիներու երկերուն վրայ թեթև « կերպով վճիռ չկարենք, այլ յիշենք Կուինտիլիանոսի « այս իմաստուն խօսքերը. « Պէտք է չափազանց զգու- « շաւոր և շատ վերապահ ըլլալ այս մեծ մարդոց « նկատմամբ արտայայտուելէ, զի մի՛ գուցէ պատահի, « ինչպէս շատերուն, պարսաւել բան մը զոր մենք չենք « ըմբռներ [1] »։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄԻԱՆՈՒԱԳ ԿԱՄ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԴԱՏԱՍՏԱՆ

Հ. Յարդ ըսածներէս դուրս ինչ կը մնայ ընել։

Պ. Կը մնայ ևս ազդակացութիւն մ՚ընել և միանուագ դա-
տաստանի մը յանգիլ էջին կամ երկին մասին, զգու-
շանալով երկու թերութիւններէ, չափազանց գովեստ
կամ չափազանց պարսաւ։ Եւ կարելի է հետեւեալ խոր-
հրդածութիւններով շատանալ.

1. Ուսումնասիրուած հատուածն ուղիղ գաղափար մը կու տայ մատենագրի հանճարին վրայ, — կամ ընդ հակառակն, կը տարբերի՞ իր սովորական գնացքէն։

2. — Այս պատառիկն ինչպէս կ՚որոշուի հեղի-
նակին ընդհանուր երկին մէջ՝ իմաստներով, զգացումնե-
րով, շարադրութեամբ և ոճով։

3. — Ի՞նչ է որ անոր արժէքը կը կազմէ, — և ո՞րն է, ստուգիւ այս արժէքը։

1. Նախարան Խիտգինեայ. Հատուած կուինտիլ.... ժ, ա. 26.

4. — Ուսումնասիրուած հատուածն ուղիղ տպա-
ւորութիւն մը կու տայ հեղինակի բնաւորութեան վրայ։

5. — Վերջապէս չմոռնանք թէ գրագիտութիւնը կրնայ գովել մատենագիր մը, բայց կրօնքը — ձշմար-
տութիւնը — բարոյականը մերթ անոր գաղափարներուն կամ զգացումներուն վրայ վերապահումներ կը յայտնեն։

— Այս է, առհասարակ, գրագիտական լուծման մէջ հետեւելի ճամբան։

Կրնայ դարձեալ, մերթ ոմն առաջ գաղափարներն ուսումնասիրուիլ։

Պատշաճ է, օրինակ իմն, Վ. Հիւկոյի տաղ մ՚ու-
սումնասիրելու ժամանակ, նախ, յանուն պատմութեան, պատմուած դէպքերուն, մանրամասներուն և ակնարկու-
թեանց կամ յատնուած կարծիքներուն վրայ վերա-
պահումներ ընել։ Յետոյ, աւելի դիւրութեամբ դրուա-
տել՝ արուեստագիտական քերթուածին գեղեցկութիւնը։

Նոյնպէս, Սեվինէ տիկնոջ կամ Վոլթերի մէկ նամակին համար, յաճախ լաւ է գաղափարներն ու իրենց յոլացումը քննել՝ անոնց ըսուածքը կամ արտա-
յայտութիւնը դրուատելէ առաջ։

Բայց, ամէն պարագայի մէջ, միշտ աչքի առջև ունենալու է այն բոլոր սկզբունքները զոր ուսուցինք։ Եթէ ընդլայնումներու կարգապահութիւնը չիշխէ, նա-
խընթաց կանոններն չեն կրնար դրժուիլ՝ անպատիժ։

ՀԱՄԱՌՕՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գրագիտական լուծումը, գրական շարադրութեան մ'ուսումնասիրութիւնն է, հեղինակի պատառիկի մը քննութիւնն է, եւ այլն։

Գրագիտական լուծումը շատ *օգուտներ* կ'ընծայէ, բայց պայմանաւ որ *լաւ ըլլուի*։

Գրագիտական լուծման կանոնները բացարձակ չեն։

Ընդհանրապէս, հարկաւոր է հատուածն իր *շրջանակին* կամ *ծրագրին* մէջ զետեղել. *շարադրութիւնը*, *լեզուն*, *ոճը*, *գաղափարներն*, ուսումնասիրել. հեղինակին *ինքնատպութեան* մասը պրպտել, *թերութիւնները* նշանակել եւ *ամբողջական դատաստան* մը յայտնել։

ԳԼՈՒԽ Ե.

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՔՆՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ա. ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ

Հ. Լուծումէն ի՞նչ տարբերութիւն ունի Գրագիտական Քննադատութիւնը.

Պ. Առիկայ Լուծումէն աւելի լայնութիւն ունի, և գործի մ'ամբողջութիւնը կ'ընդգրկէ. դպրոցի մը, ժամանակի մ'ամբողջութիւնն իր մէջ կ'առնու։

Հ. Քանի՞ տեսակ է Գրագիտական Քննադատութիւնը.

Պ. Զորս տեսակ. Ա. — Ընդհանուր կամ մասնական է, ըստ որում կը վիճէ իւրաքանչիւր տեսակի կանոնաց վրայ, կամ կ'ուսումնասիրէ մասնագրի մը երկերը։ Բ. — Վարդապետական է, եթէ կը դատէ վարդապետական ձեւով շինուած կանոններու համեմատ, ինչպէս ըրաւ Ֆրանսայի Գիտութեանց Ակեմարանը՝ երբ Սիոէ մասին իրեանց վիճաբանից կանոնին անուամբ արտայայտուեցաւ։ Գ. — Պատմական է, եթէ գործ մը կը գնահատէ՝ ժամանակին և միջավայրին համեմատ։ Դ. — Ազդական է, եթէ ընթերցողին կամ հանդիսատեսին վրայ բերած արդիւնքէն կը ներշնչուի։

ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

Հ. Դիւրի՞ն է փնտռտուքիւնը, և ի՞նչ կը պահանջէ։

Պ. Դիւրին չէ, կ'ըսէ Տէմուշ «քննադատուրիւնը»։ Բայց, դիւրին է ամարտութեամբ կարծիք մ'արտայայտել՝ ինչպէս Ծաղրելի հացկերոյթին հրաւիրեալները մին կ'ըսէ.

«Իմ կարծիքովս երբեմն Գորնէյլ շատ ազուր է[1]»։ Սակայն ո՛և է տպաւորութեան մը մասին ճիշտ հաշիւ տալու և ապահով դատաստան մը կազմելու համար՝ հարկաւոր է անդրադարձուրիւն և ձգչակ։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՓՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Հ. Ո՞րն է ամենակարեւոր գիտնալիքը.

Պ. Նախ գիտնալու է թէ, ուվ կամ ինչ կը քննադատուի։ Դիտողութիւնը վիաիտ պիտի նկատուէր, եթէ Մէնթ–Պէօվ չյայտարարէր թէ «էական պայման մ'է ասիկայ, և սակայն հազուագիւտ՝ քննադատական արուեստին մէջ»։ — Ո՛րչափ աշակերտներ, ստուգիւ, Գորնէյլի կամ Ռասինի մէկ ողբերգութիւնը գնահատելու պարտքն ստանձնած՝ իրենք գիրենք ազատ կը կացուցանեն զայն կարդալէ և առձեռն զրքոյկներու լուծման կը դիմեն։

Հ. Ինչ ճամրու հետեւելու է ուսումնասիրելու ժամանակ.

Պ. Հետեւիլ ձաւրան ըստ նիւթին կը փոխուի։

1. Պուալոյ. Սաթիւռ Գ. 193 տող.

1. — Դպրոց մը գնահատելու համար, նախ անոր դրութիւնն որոշելու է, և ապա իրենց տեսական վարդապետութիւնները — արկերն — ազդեցութիւնն ուսումնասիրելու է։

2. — Բոլոր մտեղագիրներու քով՝ ձեռագրի — տրցուի — և հատուածական ժամանակները նշանակելու է։ Մարդը մենակեաց չէ, այլ ընդհակառակն՝ անցեալին, ներկային, և գինք շրջապատող մտաւոր ու բարոյական միջավայրին կը կախուի։

3. — Եթէ խնդիրը ճարտարախօսի մը վրայ է, պէտք է ստուգել գաղափարը՝ որով նա պերճախօսութիւն կ'ունենար։ Ցետոյ որոշել, զատել իր միջոցները (բնական տաղանդ, ստացուած արուեստ, փորձառութիւն)։ — Ի լոյս բերել իր յատկութիւններն ու բերութիւնները. — սահմանագծել իր ազդեցութիւնը (ժամանակակիցք, յաջորդ սերունդ)։

4. — Քննարական բանաստեղծի մը համար՝ քննադատութիւնը պիտի սահմանէ ասոր խառնուածքը, — որովհետև, անձին բնաւորութիւնը՝ երկին վրայ գերակշիռ ոյժ մ'ունի. — Սա աշխարհահամար պիտի ընէ հեղինակէն որդեգրուած գլխաւոր քնարական նիւթերը (ճակատագրի մեծ առեղծուածներ՝ կեանք, մահ, ցաւ, սէր, բնաւորիւն, բնութիւն, Աստուած) — և ցոյց պիտի տայ տաղանդը՝ որով զանոնք գործածած է իր գեղարուեստասիրութեամբ կամ համոզմամբ, և այլն։

— Նախընթաց գլխոյն մէջ մեր տուած խորհուրդներն ու դիտողութիւնները հոս կը յարմարին։ Ուստի զանոնք ալ պէտք է աչքի առջև ունենալ։ —

Հ. Ինչ է ցարդ մեր թափած ջանքերուն նպատակը.

Պ. Նպատակնիս չէ բնաւ ամեն դուռ թացող բանաստիւներ գտնել, ըստ երեւոյթին՝ դիւրին ուղղորքեր՝ բայց

անշուք և չինծու։ Մենք կ'ուզենք միայն գիտնալ թէ ինչպէս կրնանք, ամբողջութեան մը մէջ, գտնել օգտակար մանրամասնութիւններն և նիւթ մը բեռնաւորել։

— Ինչ որ ալ ըլլայ այս նիւթը, պէտք ենք միտքն որոշ սահմանել, որպէս զի անոր վրայ խառնափնդոր, կեա ոչ կիսկատար չճառուի։

Հ. Կրնա՞ն օրինակով մը խօսիլ և բացատրել թէ ի՞նչպէս պիտի շարժինք.

Պ. Այո՛. ենթադրենք թէ Աթաթին և Ակրիփփինան պիտի բաղդատենք կամ համեմատենք։ Գիտնալով թէ մեզմէ չպահանջուիր Ռասինի գիւցազնուհիներուն վրայ ուսումնասիրութիւն մ'ընել, պէտք ենք հարցի սահմանին մէջ մնալ։ Եւ այս գործողութիւնն առաջ տանելու համար, հարկաւոր է անդրադարձողութիւն և գործնականպ. այսինքն է, արտայայտութեան բառերը լաւ կշռել։ Վերիվերանց քննութեան մ'արդիւնքն յաճախ սխալներով լի է. անշուշտ, պաշտպանել՝ հերքել ըսել չէ. բայց բացատրելը՝ կը տարբերի հաւանելէ կամ հաստատելէ։

Հ. Եթէ հարցուի ձեզի թէ, ինչո՞ւ Վոլթէր, Ռասինը՝ Գորնէյլէն գերազասած է, ի՞նչ պիտի պատասխանէք։

Պ. Պիտի չանանք գտնել ու ցուցնել այն պատճառները՝ որոնք իր կարծիքն որոշեցին, և պէտք չենք թափառիլ բնաւ ապացուցանելու թէ, իրաւունք ունէր կամ ոչ։

Հ. Այսպիսի պարտականութեան մը մէջ, ուրիշ ի՞նչ հաւանութիւն կրնաք յայտնել.

Պ. Արտայայտուած կարծիքի մը նկատմամբ՝ կըրնանք մերթ մեր հաճութիւնն յայտնել կամ հակառակն արտայայտուիլ, բայց ակրդրդական կերպով. չմոռնալով սակայն՝ նախ հեղինակին նախակարգ պատճառները մէջ բերել։

Դարձեալ, երբ պարտականութեան արտայայտութիւնը կը վերցնէ՝ Ճշմարի՞տ է ... կը կարծէ՞ք թէ ... ի՞նչ ապացոյց ... և այլն, պէտք ենք մտքերնիս արթուն բռնել, և առածն ու զատաստանն ամենախիստ հակակշիռի մ'ենթարկել՝ որ ըսուի միայն. Ընդդայնեցի՛ք։ — Նորը զանազանութիւնը տեսանելի է։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՓԱՍՏԵՐ

Հ. Կարուկ հատատաւորիւնները կրնա՞ն փաստ ըսուիլ.

Պ. Ո՛չ. բաւական չեն փաստ ըսուելու, եթէ անձնական զատողութիւններով չեն հաստատուած։

— Նոյնպէս, անորոշ խորհրդածողութիւններով գոհանալ, առանց «գործին խորը թափանցելու», ուրիշ սխալ մ'է։ — Եւ մենք, աշակերտներս, պէտք չենք ուրեմն այս չափազանց խոհեմ հոգիներուն հետեւիլ զոր կը ծաղրէ Վոլթէրկ իր Լակոն կամ մարդուկը գրութեան մէջ, «Որ նոյն աստիճանին կը զասակարգեն Պոսիւէ և Ֆիլէշիէ, — որ Պասկալ մեծ տաղանդ ունի և թէ Նիկոլն անկէ վար չմնար, կ'ըսեն»։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱՏՊՈՒԹԻԻՆ ԲԱՑՑ Ո՛Չ ԱՅԼԱԿԵՐՈՆՈՒԹԻԻՆ

Հ. Ինքնատպութիւնն ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ.

Պ. Ո՛և է գրութեան մը նկատմամբ անձնական կարծիք մը յայտնելուն մէջ։ Հետեւաբար.

1. — Ձկարծենք թէ Միտը գեղեցիկ է, որովհետև

Սէնթ–Պէօվ ըսած է, այլ քննադատին յայտնած կարծիքը բաժնելով՝ մեր դատաստանին ուրիշ ինքնատիպական դարձուածք մը տալու ենք։ Առով ապացուցած պիտի ըլլանք՝ թէ մենք ըմբռնելով կը գնահատենք, ոչ թէ ուրիշին փողով սուլող մ'ենք։

2. — Զգուշանանք մանաւանդ առձեռն գրքոյկներու պարբերութիւններ և չափազանց ծանօթ մէջբերումներ ներկայացնելէ։ Քննութեան մէջ՝ յիշողութիւնը լարել, ուսումնասիրութեան մէջ՝ օրինակել։ Ինչ ապացոյց տալու և ճաշակի։

— Սրբագրող մը, բաղդն ունի նոյն պատճառաբանութիւնները, նոյն օրինակները, նոյն իսկ մէկ և նոյն բացատրութիւնները գտնելու, վասն զի ամէն աշակերտ մի և նոյն աղբիւրէն լեցուցած է իր անօթը, միամտաբար կարծելով՝ թէ ինք միայն այնպէս կ'ընէ։

— Զմոռնանք բնաւ, թէ առձեռնիները՝ առաքելութիւն չունին պատրաստ հատածներ ընծայելու, այլ միայն գաղափարներ թելադրելու կամ տեղեկութիւններ հայթայթելու կը ծառայեն։

Հ. Ինչ զգեստով ընթերցողին ներկայանալու ենք։

Պ. Անկախ ձեւով մը, որ անխուսափելիի կամ արդէն տեսածի տպաւորութիւնը չպարտադրենք ընթերցողին։ Թող մեր մէջ խորհրդածութիւն և ինքնատիպ աշխատութիւն մը նշմարէ, ոչ թէ չափազանց դիւրանասց հոգի մը կամ չափազանց հաւատարիմ յիշողութիւն մը։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՐԻՇ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հ. Դեռ ուրիշ դիտելի կէտեր կան։

Պ. Այո՛. Նախ, պէտք չէ կանգ առնել փոքրագոյն մանրամասնութեանց առջև։ կարծել թէ «Ո՛չ ինչ անարգ բան կայ Աբրամազդայ տան մէջ» սխալ հաշիւ է։

Երկրորդ, քննադատին համար հաւակրութիւնն առաջնորդ մը չէ. ներքին մղումներուն հետեւիլ՝ չափազանցութեան և սխալի ենթարկուիլ է։

Երրորդ, շարադրութիւնը վերահսկողութիւն կ'ուզէ։ Ջգուշանալի է՝ գաղափարներ կուտակելէ, որոնք նեցուկ չեն ըլլար. դարձեալ, պատճառաբանութիւնները շփոթելէ և ընդլայնուածներն անհամաչափ ընելէ։

Չորրորդ, ձևը մասնաւորապէս կոկուած պէտք է ըլլայ։ Մ'անաւանդ խնամ տանիլ որ չոր ու անգոյն չըլլայ. «Այս ցրտութեամբ կը սկսի, ցրտութեամբ կը շարունակէ և ցուրտ կը վերջանայ, կ'ըսէր Տիտոյ՝ երկասիրութեան մը համար. ասիկայ անհամ ջուր մ'է որ կաթիլ կաթիլ կը թորուի»։ — Աշակերտաց ծրագիրի պարտականութիւնները այս քննադատութեան կ'արժանանան։

Հինգերորդ, — չմոռնանք կրկնելու — հոս եւս ջանալ պահել շարադրութեան նախնական բոլոր սկզբունքներն ու վայելչաբանութիւնները։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հ. Ինչ բանի մէջ կը կայանայ Գրագիտական քննադատութեան կարեւորութիւնը.

Պ. Գրագիտական լուծումէն աւելի կարեւոր է Քննադատութիւնը՝ որ մարդի մշակութեան կը ծառայէ, և չկայանար «զրքերով զուարճանալու արուեստ»ին մէջ։

Հ. Ինչ դեր կը կատարէ.

Պ. Գրագիտական քննադատութեան դերն աւելի գործնական է, պատուաւոր է։ կը թոյլատրէ մարդին՝ սրամտութեամբ և տրամաբանութեամբ իր կարողութիւնն յայտնել։ Եւ այն միտքն որ Գրագիտական քննադատու-

թեամբ կը զբաղի, չշատանար բնաւ տեսաւոր գեղեցկութեանց անձնասէր հաճոյքը վայելելով։ Անոր միտքը կը հետազօտէ, անոր արժէքը կը գնահատէ, և կ'աշխատի իր տպաւորութիւններն ու դատաստաններն այլոց եւս հաղորդել։ Հետեւաբար.

1. — Պէտք է որ միտքը զարթուն, ձկուն և ըմբռնողունակ ըլլայ։ Իր յիշատակներն օգտակար ընէ՝ օգտակար համադրութիւններ կամ հակադրութիւններ հանելու համար. և առանց խմաստակական հմտութեան մը ցոյցն ընելու՝ իր վճիռներն հիմնել որոշ տուեալներու վրայ և իր պատճառաբանութիւնը՝ ճարտար մէջբերութիւններով կամ շահեկան մանրամասնութիւններով պատկերացնել։

2. — Քննադատութիւնը՝ ձաշակի ամենաչնչին ջանք մ'իսկ չպահանջեր։ Գեղեցիկը կ'ընտրէ, և բնաւ ուշադրութիւններէ չտարուիր։ Ճաշակը նեղելով՝ բազդատելու և որոշելու համար՝ անոր դիւրազգածութիւնը կը սրէ և մտաց սրութիւնը կ'ամրացնէ։

— Եւ ահա կը տեսնուի, թէ, որչափ քննադատութիւնը կ'օգնէ աշակերտաց գրագիտական կազմութեան, երբ.

ա. — Ջանոնք կը մարզէ գեղեցկագիտական և բարոյական սկզբունքներուն համեմատ դատել, որք են շնորհք, գեղ, ողջմտութիւն, «բարեգործութիւն»։

բ. — Ջանոնք կը հրաւիրէ մանկական գաղափարներէ ընդհանուր գաղափարներու բարձրանալ, չկենալ ևիթի մը վրայ՝ որուն հիմքը ձմած է ժամանակը։

գ. — Եւ յետ իրենց գտնել տալու մատենագրի մը յատկութիւններն ու տկարութիւնը, վերջապէս գանոնք աւելի ուշադիր կ'ընէ իրենց անձնական բերութենեն և փոփոխող յաղթանակներ[1]։

1. Յանձնարարելի է ընթերցումը։

Բ. ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔՆՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է քննախօսութեան նպատակը.

Պ. Քննախօսութեան նպատակն է, գրագիտական, իմաստասիրական, բարոյական ... ձշմարտութիւն մ'ապացուցանել, — գատաստան մը, առած մը ... հերքել, — նշանաւոր խօսք մը մեկնաբանել, և այլն։

1. — Մերթ, խնդիրը ձեւի արտայայտութեան մէջ պայծառ ցուցուած։ Օրինակ.

«Մեծ մտածութիւնները, կ'ըսէ Վոլնարկ, սրտէն կը բղխին»։

2. — Մերթ՝ գայն փնտռել ու գտնել։ Օրինակ.

«Մենք գատարկ ենք, կը գրէր Մոնթէնեը, ինքնասիրութեան»։

3. — Երբեմն պէտք կ'ըլլայ խնդիրը բացատրելու մեկնաբանութեամբ կամ լուծմամբ մը։ Օրինակ.

«Առանց կրօնական աշխարհին, կ'ըսէ Ժիւպեր, Նիւթական աշխարհը տագնապալի հանելուկ մը կ'ընծայէ»։

4. — Երբեմն, ընդհակառակն, պէտք կայ խնդիրն կամ առածին վրայ վիճելու, անոր ճշդութիւնն ստուգելու և անոր երկբայելի կէտերը նշանակելու համար։ Օրինակ.

«Մարդիկ երկար ատեն չապրէին ընկերութեամբ, կ'ըսէ Ռուֆուկոլտ, եթէ զիրար խարդ չըլլային»։

— Քննախօսութիւնը, բաց ի շարադրութենեն և ոճի համար նախապէս արուած բոլոր սկզբունքներէն, հետեւեալ կանոններն եւս պէտք է յարգէ։

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՓՆՆԱԽՕՍՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Հ. Որո՞նք և քանի՞ հատ են փնտախօսութեան կանոնները.

Պ. Տասն հատ, և են.

1. — Նախ պէտք է յառ ըմբռնել հարցը։ — Հաբեանցի տեսութեամբ մը, կամ թերըմբռնումով մը գոհանալով՝ միտքը սխալ մեկնութեան մը կ'երթայ։ Ասոր համար, չնայելու է թառերը յառ տահմանել։

2. — Որովհետև փնտախօսութիւնը նպատակ ունի նիւթ մը հաստատելու, անոր համար ամէն բան պէտք է ձկտի՝ ըմբերդողին համոզման տիրելու։

3. — Ուրեմն, հարցն որոշ պէտք է ներկայացնել։ Միտքն աւելի դիւրաւ կը համոզուի՝ եթէ որոշ տեսնէ թէ ուր կը տարուի. մինչդեռ կասկածով կ'ընդունի փաստաբերութիւն մը զոր համարձակ մուխ կը կարծէ։

4. — Ինչ որ խախուտ է, անշուշտ, ապացոյցներով պէտք է ամրապնդել։

— Երկբայելի գաղափարներն իրը ճշմարտութիւն չընդունինք, նոյն իսկ եթէ հնամենի ըլլան, մեր համակրութիւնը շահած ըլլան։

5. — Մեր պատճառաբանութիւններն արժէք չեն ունենար՝ եթէ մեր վերագրումները հաստատուն պատճառներու վրայ չյենուն։

— Ինչ երկայնաձիգ հատուածներ չեն սարսռեր լուրջ քննութեան մ'առջև։ Միջնամատի հարուած մը՝ շէնքը կը փլցնէ, վասն զի ճարտարապետը զանց առած է հիմնադրութիւնը։

6. — Կարելի եղածին չափ իւրացուած և վճռական օրինակները՝ փաստաբերութիւնը կը լուսաբանեն և իրենց հեղինակութեամբ եզրակացութիւնը կը զօրացնեն։

7. — Պէտք չէ բնաւ տիար փաստերով ընդլայնել, և բնաւ իսկ՝ մանկական փաստերով։

— Մանրամասնութիւնն ապացոյց չէ. չնչին բաները համոզման չեն ծառայեր։

8. — Ապացոյցներու մէջ ոչ միայն ընտրութիւն մը հարկաւոր է, այլ պէտք է զանոնք տրամաբանական կարգով մը շարել և դէպ ի եզրակացութիւն ուղղել։

— Ծուռումուռ ընթացք մը՝ ամբողջութեան յստակութեանը կը վնասէ։

9. — Ամէն հետացում (նիւթէն) նուիմբ արգիլեալ է, մանաւանդ եթէ անիկայ նիւթին հետ բնաւ առնչութիւն չունի։

10. — Սակայն, ապացուցուելը պէտք չէ տաժանելի ըլլայ։

— Պարբերութիւնը՝ հաւաքաբանական արդ, վասն զի, ուրեմն... ծանր ձեւերով բեռնաւորելով՝ փնտախօսութիւնն անհամոյ և իմաստակ երեւոյթ մը կ'առնու։

ՀԱՄԱՌՕՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գրագիտական փնտադատութիւնը՝ երկասիրութիւն մը, դպրոց մը ... ամբողջութեամբ կ'ընդգրկէ։

Փնտադատութիւնը դժուար է։ Ունի իր յատուկ կանոնները։ Պէտք է անձնական կարծիք մը յայտնել, բայց ոչ արտակեդրոն կարծիք։

Գրագիտական փնտադատութիւնը կարեւոր է։

Փնտախօսութիւնը՝ կ'ապացուցանէ, կը մերժէ կամ կը մեկնաբանէ։ Ունի զանազան ձեւեր։

Փնտախօսութիւնն ալ իր կանոններն ունի։

ԳԼՈՒԽ Զ.

ՃԱՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՊԵՐՃԱԽՕՍ. ԵՒ ՏՐԱՄԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՊԵՐՃԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Նախորդ սկզբունքներն ու խորհուրդներն ի՞նչ աղերս ունին ճառախօսութեան և տրամախօսութեան հետ.

Պ. Շարադրութեան և ոճոյ վերաբերեալ սկզբունքներն ու կանոններն ասոնց եւս կը պատշաճին: Հետեւաբար մեզի կը մնայ, հո՛ս, այս երկուքին վրայ մասնաւոր դիտողութիւններ միայն աւանդել:

ՊԵՐՃԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՐԳԵՒ Մ'Է

Հ. Ի՞նչ է Պերճախօսութիւնը.

Պ. «Հոգւոյ պարգև մ'է, կ'ըսէ Լա Բրիւյէր, որ զմեզ այլոց սրտերուն և մտքերուն տէր ընել կու տայ»: «Բնութեան պարգեւ է», կ'ըսէ Վոլթէր: Այսուհանդերձ, կանոնները կը ծառայեն տաղանդին առաջնորդելու, զինք սխալներէ պահելու, կատարելագործելու, և այլն: Դեմոսթենէս, Կիկերոն, Պոսիւէ այդ կանոնները սովրած ու յարգած են:

ՊԵՐՃԱԽՕՍՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ՕԳՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հ. Պերճախօսութիւնն ի՞նչ կարեւորութիւն կ'ընծայէ.

Պ. Այսպիսի հարցում մը միայն զարմանք կը պատճառէ, վասն զի պերճախօսութիւնն ամենամեծ կարեւորութիւն ունի: «Անիկայ կեանք կու տայ ամենուն, կ'ըսէ Վոլթարկ. և առանց անոր ոչ ինչ կրնայ յաջողիլ[1]»: — Կիկերոն ևս այս ճշմարտութեան վրայ համոզուած՝ չէր վախնար պերճախօսները կոչելու «Աստուածներ՝ մահկանացուաց մէջ...»: Շատ գեղեցիկ է (կ'ըսէր) կարենալ՝ խօսքով՝ համաժողով մարդոց ուշադրութիւնը գերել, միտքերը թովել, բոլոր կամքերն իր հայեցակետին բերել»[2]:

Մանաւանդ այսօր, յորում խօսքի ազատութիւնը կը թոյլատրէ մտածութեան ամէն բաներն յայտնել, պերճախօսութիւնը հզօր գենք մ'է անոնց ձեռքին մէջ որոնք գիտեն գործածել:

Ինչ վճռական դեր չկատարեր, արդեօք, հայրենիքի կրօնական ու քաղաքագիտական ձակատագիրներուն մէջ: Քանիներ ամբոխին վրայ ազդած են և ազդեցութիւն ձեռք բերած, վասն զի իրենց լաւ խօսելու տաղանդը՝ հրաշագան կը գեղազարդէր իրենց գաղափարները, կամ իրենց համոզումին կամ ապացոյցին համոզիչ ոյժ մը կու տար:

Հ. Աշակերտներն ի՞նչ պէտք են ընել.

Պ. Անհրաժեշտ օգտակարութեան համար, աշակերտը

1. Մարդկային մտքի վրայ. Լեզուի և Պերճախօսութեան վրայ. Գ.
2. Ցաղագս պերճախօսութեան. Ա. 8.

պէտք են պերճախօսութեան արուեստին սկզբունքները սովրիլ։ Բնաւ չարհամարհել զանոնք իբրև հնամենի բաներ՝ որ սովոր են իբրև թանկագին օժանդակներու տեղ բռնել իրենց ընկերային ճակատամարտին։

ա. — Մտուգիս, անոնք պիտի հաստատեն յետոյ թէ ո՛րչափ իրենց շահաւէտ եղաւ կանուխէն պերճախօսութեան օրէնքները սովրելնին, քան եթէ նուիրուէին Լիվիոս Անդրոնիկոսի ծննդեան թուականը կամ Բեզգիացի Յովհաննէս Մերեանի երկերուն վերնագիրը միտք պահելու։

բ. — Նոյնպէս, զպրոցէն սկսեալ, պերճախօսութեան պարզ և համեստ փորձերը՝ որոնց պիտի նուիրուի իրենց տազանդը՝ իրենց կազմութեան պիտի ծառայեն։ Ճառախօսութիւնները պիտի նպաստեն երեւակայութեան թռիչքին, միանգամայն փրկարար անունդով մ'օժտելով իրենց դիւրազգայնութիւնը։

ՊԵՐՃԱԽՕՍՈՒԹԵԱՆ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հ. Ի՞նչ դժուարութիւններ ունի Պերճախօսութիւնը։

Պ. Աշակերտներն եթէ նոյն իսկ երկնաժիր պարգեւներով նպաստաւորուած ըլլան, բնաւ աւելորդ չէ յաճառ և շարունակ աշխատութիւն մը։ Մտուգիս, Ճառախօսութիւնն աւելի ձկունութիւն, ոյժ և պերճութիւն կը պահանջէ քան միւս տեսակ շարադրութիւնները։

Հ. Ուրեմն ի՞նչ ուղղութիւն բռնելու է։

Պ. Բառերով գոհ չըլլալու, աւելորդ և ունայն բացատրութիւնները չյորդելու համար, ճոխ ու այլազան ձաւօթութիւններ, սուր ու վառահ դատողութիւն մը հարկաւոր է, զորս միայն ուսմամբ և խորհրդածութեամբ կրնանք ստանալ։

Հ. Մեծ Պերճախօսներու յարաբերութիւնն ու իրենց խմաստուն դրութիւնը բաւական չի՞ն աշակերտներու զարգացման.

Պ. Այո՛, անտարակոյս ասոնք շատ կը նպաստեն աշակերտաց զարգացման, սակայն դասական հեղինակներու ուսումնասիրութիւնը — և մանաւանդ պատմարաններու, բարոյախօսներու և եղերերգակ բանաստեղծներու — պիտի թոյլատրէ իրենց փաստաբերութիւնը զարդարելու, օրինակներով պատկերազարդելու և անոր աւելի ազդեցութիւն մը տալու՝ մարդոց վրայ։ «Մշակուած միտք մը, կ'ըսէր Տէն, աւելի կարող է և ձեռնհաս մարդկային ընկերութիւնը կառավարելու քան թէ անմշակ միտք մը[1]»։

Հ. Ակից ի՞նչ կը հետեւի.

Պ. Ակից կը հետեւի, ուրեմն, թէ ճառին արուեստական մասը — այսինքն է ընդհանուր կարգադրութիւնը, խմաստներու շարքն ու զգացումները բացատրելու եղանակը — արժանի է խորագրակից ըլլալու։

ՊԵՐՃԱԽՕՍՈՒԹԵԱՆ ԱՅԼԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

Հ. Քանի՞ մասի կրնանք բաժնել Պերճախօսութիւնը.

Պ. Հինգ մասերու. Ակադեմական, Քաղաքագիտական, Ջիւռորական, Դատաստանական կամ Ամենական, և Կրօնական։

Այս բաժանումը, դիւրին և զարմեալ, — ընդհանրապէս հաւաստուած — բացարձակ, ինքնիշխան բան

1. Տէն, ցեղափոխութիւնը. Հատոր Գ. La conquête jacobine. Préface.

մը չունի. բոլոր տեսակները իրարու մէջ կը թափանցեն, և իրենց աղբիւրները փոխադարձ իրարու փոխ կու տան։

ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ ՊԵՐՃԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ո՞րն է Ակադեմական Պերճախօսութիւնը.

Պ. Ակադեմական Պերճախօսութիւնն աւելի հանդիսաւորը և ուռուցիկն է։ Կը պահանջէ ուռուռնաւորուած շարադրութեան ոճ ոձի զգեստ մը։

Հ. Ինչ է իր նպատակը.

Պ. Իր նպատակն է՝ հաճելի ըլլալ. սակայն եթէ նա դիւրազգած հոգիները կը դիպչէ, ընդհանրապէս նուազ յաջողութիւն ձեռք կը բերէ ամբոխէն. իր ոյժը շուտով ցուրտ ու արուեստակեալ պերճութիւն մը կու տայ։

Հ. Ինչպէս և ե՞րբ կը գործածուի այս տեսակը.

Պ. Ասոր տեսակէն են Ակադեմիայի մէջ ընդունելութեան ճառախօսութիւնները, Գրական արժէքներու և Քաջութեան սահմանումներու տեղեկագրերը, Ակադեմիայէն մրցանքի դրուած նիւթերու վրայ Բնախօսութիւնները (Դին Պերճախօսութեան) պարբերական անջրպետներով, Ցուշարձանի մը բացման առթիւ, Վարժարանի մրցանակաբաշխութեան մ՚առթիւ ճառախօսութիւնք, և այլն։

ՔԱՂԱՔԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԵՐՃԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Քաղաքագիտական Պերճախօսութեան նպատակն ինչ է.

Պ. Քաղաքագիտական Պերճախօսութեան նպատակն

ոչ միայն հաճելի ըլլալ է, այլ նաև համոզիչ։ Իր նիւթն է հայրենիքի շահերը, հայրենասիրութիւնը, արդարութիւնն ու ազատութիւնը։ Հետեւաբար, միանգամայն սեղմ տրամաբանուրեան մը, բանիբուն իրաւաբանական և տնտեսական գիտուրեան մը, հառնդուն համոզման մը, աշխոյժ և հանճարեղ հոգւոյ պատասխանի մը բոլոր ոյժը կը պահանջէ ունենալ։

Հ. Ֆենելոն ինչ կարծիք կը յայտնէ այս մասին։

Պ. Ֆենելոն կ՚ըսէ. «Եթէ լաւ օժտուած բեմախօսները չգերազանցեն իշխել մեծարանութեանց վրայ, զորս ինք կը համեմատէ «շատախօսներու» հետ, պատճառներ են որ չեն մտներ ստուգիւ այս գործոյն շրջանակին մէջ»։

ՋԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՊԵՐՃԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Զինուորական Պերճախօսութիւնն ինչ բնոյթ ունի.

Պ. Յատուկ բնագրոշմ մ՚ունի։ Պէտք է կորովի և հակիրճ ըլլայ։ Որովհետեւ շքեղ պարբերութիւն մը զինուորին ծիծաղ կը պատճառէ։ Զայն յարձակումի մը մղելու համար աւելի ազդեցիկ ներգործութիւն կը գործեն քանի մը երագ ու հատու պարբերութիւնները քան այն երկայնաբանութիւնները որոնք «ցոյց կու տան (կ՚ըսէ Կուինթիլիանոս) թէ փառքը գերազաս է կեանքէն»։

Հ. Որո՞նք ճարտար են այս մասին մէջ.

Պ. Մեծ զօրապետներն ինքնաբերաբար կը գտնեն այս յաջող խօսքերն որ կ՚ելեկտրականացնեն բանակ մը։ Քաջածանօթ ենք Ժան ս՚Արքի և Հենրիկոս Դ-ի բացադարձական զուրցուածքներուն։ Նաբոլէոն առա-

չինին յայտարարութիւնները, սակայն, նուազ լակոնական ըլլալու համար՝ խմբագրուած են հետեւեալ խնամքով։ Օրինակ.

«Ձեր ուրախութիւնը, դուք մերկ ու անօթի էք։ կառավարութիւնը ձեզի չատ բան կը պարտի ու չկրնար տալ։ Ձեր համբերութիւնը, քաջութիւնն որ այս ժայռերուն մէջ կը ցուցնէք, հրաշալի են, բայց ատոնք ո՛չ մէկ փառք կ'ապահովեն ձեզ։ Կ'ուզեմ զձեզ աչխարհիս ամենէն աւելի բերրի դաշտը մտցնել։ Հոն պիտի գտնէք պատիւ, փառք և հարստութիւն։ Իտալիոյ քաղաքներ, պիտի կորանցնէք մեծ ձեր քաջութիւնն ու հաստատակամութիւնը[1]»։

Հ. Ուրիշ օրինակներ ալ գիտե՞ս.

Պ. Մարնի պատերազմէն անմիջապէս առաջ, Ժոֆրը զօրավարը կ'ըսէր իր զօրաց.

«Ան վայրկենին՝ յորում պատերազմի կը ձեռնարկուի՝ ուսկից կը կախուի երկրին փրկութիւնը, ամենքնիդ յիչելու էք թէ այլ եւս հոս նայելու ժամանակը չէ։ Ամէն չանք ի գործ գնելու է յարձակումի և թշնամին ընկրկելու համար։ Վաչա մը՝ որ չկրնար այլ եւս յառաչել, պէտք է, անպատճառ, ձեռք բերած հողերը պահէ և կեանքը նուիրէ քան թէ եւս կենայ»։

— Գերմանն զօրավարն ալ ըսած է իր բանակին.

«Վաղը, գերման բանակին բոլոր ոյժերը պիտի ճակատին փարիզէն վէրաէօն տանող բոլոր գծին վրայ։ Գերմանիոյ բարեկեցութիւնն ու պատիւը փրկելու համար, ամէն ապահէ ու զինուորէ կը պահանջեմ, հակառակ այս վերջին օրերուս դժուարին և դիւցազնական կռիւներուն, որ իր պարտականութիւնն ամբողջ կատարէ մինչև ցկեանն չունչ։ Բոլոր՝ վաղուան արդիւնքէն կը կախուի»։

---

1. Ուղղած Իտալ բանակին, երբ իր զօրաբանակն հասաւ (27 Մարտ 1796)։

ԱՏԵՆԱԿԱՆ ՊԵՐՃԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է Ատենական Պերճախօսութեան գործը.

Պ. Ատենական Պերճախօսութիւնն ինքզինք կը նուիրէ՝ դատաւորներուն առջև պաշտպանելու մարդու մը ստացուածքը, համբաւը, պատիւը, ազատութիւնը կամ կեանքը։ Եւ երկու ապաւէն ունի, ըստ որում դատը քաղաքական է կամ ոճրագործ։

ա. — Քաղաքական դատ մը կը վերցնէ շահու և վնասի հարցեր, դատավարութիւն, և այլն։ Նա օրինաւոր դատաւորներու առջև կը պաշտպանէ, և կը պահանջէ շատ աւելի պայծառ ու կարեւոր փաստաբերութիւն մը քան ճարտասանական շարժուձեւեր։

բ. — Ընդհակառակն, ոճրագործ ատեան մը, քաղաքացիներու ժողովէ մը դատուած, յուզման հակամէտ, կը պահանջէ եռանդուն չատագովութիւններ և զօրաւոր կոչեր՝ ներողամտութեան կամ անաչառ խստութեան։

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՊԵՐՃԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Քանի՞ տեսակ է կրօնական Պերճախօսութիւնը.

Պ. Վեց տեսակ, և են. ա. — Հոգեւոր խրատ կամ ուսուցումն ժողովրդապետական՝ պատարագի առթիւ։ բ. — Հոգեւոր ձառ, կամ Աւետարանի հատուածի մը մեկնութիւն։ գ. — Քարոզ, կամ խօսակցութիւն՝ վարդապետական կէտերէն մէոյն կամ քրիստոնէական բարոյականի վրայ։ դ. — Բանախօսութիւն կամ ձառ՝ չատագովական խնդրոյ մը վրայ։ ե. — Դամբանական

ձառ կամ դրուատիք՝ մեռելի մը վրայ, օգտակար՝ ապրողներուն։

Հ. Ո՞վ եղած է կրօնական պերճախօսութեան գլխաւոր դիւցազնը։

Պ. Պսխւէ, որ ամէն ազգի պերճախօսութեան կանոնները տուած է. «Քարոզատուութիւնները, կ'ըսէ, պէտք չենք մաքի զուարճութիւն մը նկատել։ Քարոզիչներէն չպահանջենք հռետորական զբօսանք, այլ Սուրբ Գրոց վարդապետութիւնը[1]...։ Պէտք է որ պերճախօսութիւնն իւրքնաբեր ըլլայ, իրաց մեծութենեն յառաջագայած և խօսողին խմաստութենան բարգման ծառայելու համար...»։ Ասկից յայտ չէ, (կ'ըսէ սուրբ Օգոստինոս) թէ աւետարանական քարոզիչը զանց կ'ընէ պերճախօսութեան զարդերը, երբ անցնելու պահուն անոնց կը հանդիպի և անոնց ծաղկիլը կը տեսնէ իր առջև՝ զանոնք մղող գեղեցիկ խմաստներուն ուժով, այլ նաև չփափաքիր անոնցմով զարդարուիլ[2]»։

«Ինչպէս երբ կը տեսնենք մեծ գետ մը, որ, մարգագետնին մէջ սահելու պահուն, դեռ կը պահէ այն ոյժը զոր իր ծագած լեռներէն առացած էր, այսպէս քարոզութեան երկնային ոյժը կը պահէ բոլոր իր կորովը՝ զոր երկնքէն կը առանայ ուսկից կ'իջնէ[3]»։

Հ. Այս տեսակ պերճախօսութիւնները կանոն մը չունի՞ն.

Պ. Այո՛, այս տեսակ պերճախօսութիւններն ալ իրենց յատուկ կանոններն ունին, զոր ապագայ բեմասացները պէտք են ուսումնասիրել։ Հոս մանրամասն պատմելու տեղը չէ։ Մենք այն ընդհանուր օրէնքները միայն

1. Պսխւէ, Ներբող Ս. Պօղոսի վրայ, առաջին մաս։
2. Պսխւէ, Ճառ Աստուծոյ խօսքին վրայ, առաջին մաս։
3. Նոյն, Ներբող Ս. Պօղոսի վրայ, առաջին մաս.

կ'ուզենք յիշատակել որ առհասարակ բոլոր ճառերը կը կառավարուին, որոնք նոյնպէս աշակերտաց ձառերուն կը պատշաճին։

ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ՃԱՌԵՐ

Հ. Ի՞նչ բնոյթ ունին Աշակերտական ճառերը.

Պ. Որոշ բնոյթ մ'ունին։ Սուտգիւ, անոնք սահմանուած չեն արտասանուելու. դարձեալ, անոնք միայն մտացածին են[1]։

Հ. Օրինակ մը կրնա՞ս տալ նիւթի ընտրութեան համար.

Պ. Այո՛. կրնանք պատմական անձ մը կամ գրական նիւթ մ'առնուլ, և ենթադրելով թէ այդ անձը՝ իր կեանց այս ինչ ծանր պարագայի մէջ կը գտնուի, և իբրև ունկնդիրներու առջև ըլլայինք, արտայայտել մեր զգացումները։ Այսպէս կ'ընէին հին պատմաբանները, երբ իրենց դիւցազնին վրայ երկայնաբան ատենաբանութիւններ կ'ընէին՝ պարագաներուն պատշաճ։

1. Հոս դպրոցական ճառերը միայն կը հասկնանք։ Աշակերտաց, իւրաքանչիւր, կարելի է արտասանել տալ ատոյգ ճառեր, իրենց դպրոցական կեանց այլ և այլ տուիթներու մէջ։

Շատ Հաստատութեանց մէջ, իմաստութեամբ աշակերտները կը վարժեցնեն խօսիլ, ճառախօսել տալով իրենց ընկերաց առջև՝ ներքողական, քարոյական կամ գրական նիւթի մը վրայ։ Այս ատենաբանական հրահանգները, իմաստնաբար առաջնորդուած, շատ օգուտներ կ'ընծայեն ո՛չ միայն ճառախօսը հասարակութեան առջև աներկիւղ խօսիլ ընտելացնելու և ատարկութեանց պատասխանել վարժեցնելու, այլ նաև իր գաղափարը ճշտել, ընդհատելու, և այն ժամանակէն սկսեալ, զայն զօտեպնդելու համար, որովհետև այլ է գիտութիւն սովրիլ, այլ է զայն հաղորդել գիտնալ։

Հ. Ուրեմն ինչ հարկաւոր է ձառախօսութեան համար.

Պ. Նախ պէտք է ճշմարտանման ըլլայ, և

ա. — խօսուելիք աւձն ուսումնասիրել, և գոնէ անոր բնաւորութիւնը ճանչնալ, կարծիքները՝ գործերն ու յարաբերութիւնները գիտնալ:

բ. — Նաև երկիրն ու ժամանակն ուսումնասիրել, որպէս զի ժամանակագրական սխալ մը չգործուի:

գ. — Դէպքին տեղեկանալ՝ որ ճառին նիւթը կը կազմէ, կամ ապացուցուելիք խնդրոյն խորաթափանց ըլլալ:

դ. — Լսարանն ի նկատի ունենալ, և հոգ ընել, 1) — Իր ձրից, և հետեւաբար, այն նկատողութեանց (պատշաճութեանց) որոնց կը պարտի: 2) — Այն զգացումներուն՝ որ զայն կ'ոգեւորեն կամ նախազուշակութեանց՝ որոնցմով ինք տոգորուած է: Ասոնք առնուազն նախազգուշութիւններ կը կոչուին:

Հ. Որո՞նք են իսկապէս Ճեներաթական Նախազգուշութիւնները.

Պ. Ճեներաթական նախազգուշութիւններն են, կառավարիչը արհեստաւորը զոր կը գործածէ առեներսը՝ իր լսարանին փափկանկատ մաքերուն չվնասելու համար:

Հ. Երբ պէտք է ի գործ դնել այս փափկանկատութիւնները.

Պ. Այն ժամանակ, երբ պէտք է ունկնդիրները զարմովել կամ իրենց անախորժ նիւթ մը յիշեցնել. կամ զարձեալ, երբ յարգանաց արժանի հակառակորդի մը դէմ կռուելու պէտք կայ:

Հ. Կրնա՞ս եզրակացնել ըսածներդ.

Պ. Այ՛. կարելի եղածին չափ, պէտք է թափանցիկ աւձր քնաւորութեան մէջ՝ որուն վրայ պիտի խօսուի, և ի նկատի ունենալ բոլոր պարագաները՝ որոնք կրնան ճառի հիման և ընթացքին վրայ ազդել:

ՅՕՐԻՆՈՒԱԾՔ ՁԱՌԻ

Հ. Ի՞նչ կը պահանջէ ձառը.

Պ. Միւս շարադրութեանց պէս, կը պահանջէ՝ յառաջաբան մը, ընդարձակում մը և վերջաբան մը: Գարձեալ պատուարիւններ և անցողցներ:

Հ. Ի՞նչ է իր նպատակը.

Պ. Իր նպատակն է. 1. — Խրատել պարագայի մը հանդէպ կամ եա կեցնել բանէ մը. 2. — Գովել մէկը կամ հարուածել:

Հ. Ինչ կ'ըմբռնես խրատել կամ եա կեցնել ըսելով.

Պ. Այսինքն է, ցուցնել թէ առաջարկեալ պարագան՝ արդար, օգտակար, կարեւոր, դիւրին և պանծալի է, — կամ ընդհակառակն, թէ՝ անարդար, անօգուտ, վտանգաւոր, դժուարին և անպատշաճ է:

Հ. Երկրորդ պարագային համար ի՞նչ պէտք է ընել.

Պ. Երկրորդ պարագային մէջ, պէտք է ուսումնասիրել անձին առաւնին և հասարակաց կեանքը, իր կազմութիւնը, գործերն ու ազգեցութիւնը:

Հ. Ծրագրի մասին ինչ ընել հարկաւոր է.

Պ. Կանխաւ ըսինք թէ ինչպէս պէտք էր դասակարգել ապացոյցները: Իսկ ճառերու մէջ, նկատողութեան առնելիք ամենէն աւելի գործածական կէտերն են.

ա. — Բնագրերը, որ կարուկ ապացոյց մը կը կազմեն, վաւերական ըլլան ու ճիշդ պատշաճին տեղակով:

բ. — Վկայութիւնները, ինչպէս են դաշնագիրը, կտակի և այլն, որոշիչ և օրինական ձեւի մէջ դրուած ըլլան:

գ. — Վկայաբերութիւնք, որոնց արժէքը կը կախուի զայն աւանդ գնողին բարոյական հեղինակութենէն:

դ. — Պատմաւեներն ու արդիւնքները՝ նիւթի մը հաս-

տատուքեան, պարզ ըլլան ըստ սկզբունքին ու հետեւողութեան։ Օրինակ. «... Փիլիպպոսի յաջողութիւնը, ըսաւ Դեմոսթենէս՝ Աթենացւոց (Ա. Փիլիպպեանք), իր պատճառն ունի ձեր անգործութեան մէջ. այսինքն է, յաջողութիւնը՝ ձեր անգործութեան պատճառաւ ձեզ բերաւ Փիլիպպոս։ Քաջասիրտ եղէք, և յաղթութիւնը ձերն է։ — Եթէ դուք չօգնէք Օլինթեայի, ըսաւ դարձեալ իրեն Ա. Օլինթեային մէջ, ձեր ընթացքին հետեւանքը պիտի ըլլայ յաղթականին Ատիկէի գրաւումը. այսինքն է, յաղթականը՝ զԱտտիկէ պիտի գրաւէ ձեր ընթացքին հետեւանքով»։

ե. — Նկատի առնելու է ճախորդները, կամ նման պարագաներու մէջ առնուած որոշողութիւնները...։

Հ. Ապացոյցները բոլոր համարժէք են.

Պ. Ո՛չ։ Լսարանի տեսակը՝ ապացոյցներու գործածութիւնը պիտի սահմանէ։ Փաստերն՝ ամբոխին վերայ պէտք է առնուլ՝ որ մտածող մարդերուն պիտի յաղթանակեն — և փոխադարձաբար։

Հ. Աշակերտք ինչ տեսակ ապացոյցներ պիտի ընտրեն.

Պ. Մենք, պատանիներս, դիւրազգած շարժառիթները պիտի ընտրենք. իսկ հասուն մարդիկ՝ տրամաբանական շարժառիթներ։ Լաւ ապացոյցներու ընտրութիւնը դատողութեան գործ է։ Ընտրութեան ճարտարութիւնը՝ կը բնագրոշմէ, մասամբ, ճշմարիտ բեմախօսը։

Հ. Այս մասին Արիստոտէլի կարծիքն ինչ է.

Պ. Ապացոյցները՝ կցորդական, որ է ըսել «ապացուցական պէտք են ըլլալ»[1], կ'ըսէ Արիստոտէլ. և բառուգիր, որովհետեւ տարակուսական փաստերը լուրջ պատճառաբանութիւնները կը նուաղեցնեն. և միթէ թե

1. Հռետորական. Գ. ԺԶ.

թե կամ դիւրաբեկ նեցուկներով կարելի՞ է բաւականանալ մեծդի շէնք մը վեր բռնելու համար։

ՁԱՌԱՆԱՆ ՀԵՐՔՈՒՄՆ

Հ. Հերքումն ինչպէս կ'ըլլայ.

Պ. Հակառակորդի պատճառաբանութիւններն հաւաքելէ վերջ, մէջ բերած եղելութիւնները մերժելով։

Հ. Գանի՞ ձև ունի Հերքումը.

Պ. Երկու ձև ունի.

1. — Երբեմն նախատեսեալ փաստերը՝ որոնցմէ կ'ուզուի օգտուիլ՝ նախապէս կը հերքէ։ Օրինակ.

«Ես գիտեմ քաջ ամրապնդուիլ, կ'ըսէ փառասէրը, և օգտուիլ այլոց օրինակէն. կ'ուսումնասիրեմ իրենց քաղաքագիտութեան թերութիւնն ու ընթացքին ակարութիւնը, և ատով է որ դարմանը կը գտնեմ։ — Սխալ նախազգուշութիւն. մինչեւ այսպիսինները կրնան օգուտ քաղել իրենցմէ նախորդներու օրինակէն։ Ո՛վ մարդ, մի՛ խաբուիր. ապագան չափազանց արտառոց դէպքեր ունի, և կորուստներն ու աւերումները չատ անգամ մարդոց բախտին մէջ կը մտնեն՝ կարենալ կեցնելու համար ամէն կողմ ...։ — Ո՜հ, ի՜նչ, տասնամեայ կեանքով։ — Բայց ես իմ ապագայ սերունդս ու անուշնս կը նկատեմ։ — Սակայն գուցէ քու ապագայ սերունդդ պիտի չգուարճանայ։ — Բայց թերեւս շատ աւելի գուարճանայ։ — Եւ այնչափ քընտինք, այնչափ աշխատանք, և այնչափ ոճիրք, և այնչափ անիրաւութիւնք, առանց երբեք կարենալ խլելու բախտէն, որուն դու զգեզ կը նուիրես, քան թէ գուցէ թշուառ մը[1]»։

2. — Մերթ, յաջորդ յարմար պատասխանը զայն կը հարուածէ, ներհակ պատճառաբանութիւնները կը տապալէ։ Օրինակ.

1. Պոսիւէ. Փառասիրութեան վրայ ճառ, Բ. մաս.

Այդ ինչ համարձակութիւն և որ իմ չուրը կը պղտորես,

Քաւ կառղած մի գայլ վէս.
— Վեհափառ Տէր,
Մի բարկանար ինծի դէմ.
Տեսէք, ես իմ ծարաւս ուսկից կը մարեմ,
Զեզմէ քըսան քայլ վարէն.
Հետեւաբար ոչ մէկ կերպով
Ես ձեր ջուրը կը պղտոռեմ: —
. . . . . .
Գիտեմ որ դիս անցեալ տարի բամբասեր ես:
— Ինչպէս կ'ըլլայ որ դեռ ծընած չէի ես: —
Երկ դուն չես, քոյ եղբայրըդ ըլլարս է. —
— Եղբայր չունիմ ես բնաւ ...: — [1]

Հ. Ուրիշ լաւագոյն եղանակ մը կայ հերքումի համար:

Պ. Այո՛. լաւագոյն եղանակ մ'ալ է, քննել այն սկզբունքները՝ որոնց վրայ հակառակորդը կը յենու: Յաճախ անձեռնմխելի չեն անոնք, և կարելի է իր պատճառաբանութիւններուն մէջ այնպիսի թերութիւններ գտնել՝ որ զայն խախտեն: կամ զարձեալ, օգտակար է ծայրայեղ եզրակացութեանց վրայ վիճաբանիլ, զորս հակառակորդն իրրև սկզբունք կամ եզելութիւն կը դնէ, և զանոնք իրենց օրինաւոր չափին բերել:

ՁԱՒԻ ՍՐՏԱՇԱՐԺՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ

Հ. Վերոյիշեալներով կ'ատարթ՞ բեմախօսին դերը:

Պ. Ո՛չ. իր գործը վերջացած չէ դեռ. պէտք է արդարև, զանոնք գործով: Այս սրտերուն դպչելու ատեանը՝ կը կոչուի Սրտաշարժութիւն:

1. Լա Ֆոնդէն. Առակք. Ա. 10. Գայլն ու գառնուկը.

Հ. Սրտաշարժութիւնն ինչ բանի կը ծառայէ.

Պ. Սրտաշարժութիւնը հարկաւոր է կ'ըսէ Ֆենելոն. «Այն ամէն ճառ որ զձեզ ցաւրա կը թողու, որ միայն ձեր միտքը կը զուարճացնէ և ձեր ընդերայց խորը, ձեր սիրտը կը զուարճացնէ ո և է գեղով մը, պերճարան կամ խօսուն չըլլար [1]»:

Հ. Անդիմադրելի փաստաբերութիւնն ինչ ոյժ ունի.

Պ. Անդիմադրելի փաստաբերութիւն մը, յիրաւի, կրնայ ունկնդիրները ճշմարտութեան մը կամ պարտուց պարտականութեան մը համոզել: Միւս կողմանէ, բնաւ կարեւորութիւն չընծայել թէ, անոնք այս ճշմարտութիւնէն ձգուած են կամ ոչ, կամ այս պարտականութիւնը կատարելու յօժարած են թէ ոչ:

Հ. Պուալոյ ինչ կանոն կ'ատանդէ այս մասին.

Պ. Պուալոյի ոգերգութեան մասին տուած հետեւեալ կանոնը՝ այս պերճախօսութեան ալ կը յարմարի.

Ձեր բոլոր ճառերուն մէջ կիզքը Թող յուզէ
Ու գըտնէ սիրտը մեզ, ջարժէ զայն և կիզէ [2]:

ՁԱՒԻ ՍՐՏԱՇԱՐԺՈՒԹԵԱՆ ԱԿԸ

Հ. Ո՞րն է Սրտաշարժութեան Ակը.

Պ. Սրտաշարժութեան ակերուն զպչող մէկ ձայն մը կայ, ըսած Որատիոսի ըսածին.

Եթէ կ'ուզես իմ աչքերես արցունքներ,
Պէտք է որ նախ զանոնք թափեն քու ակեր [3]:

1. Առակք. Առջին խօսակցութիւն պերճարանութեան վրայ.
2. Արուեստ Քերթող. Գ. 16, 17.
3. Պուալոյ. Արուեստ Քերթող. (Գաղղ.) Գ. 142 (... Si vis me fiere, dolendum est primum ipsi tibi).

Հ. Ցուզումն ինչ տեսակ զգացում է.

Պ. Փոխադրական կամ հաղորդական այժ մ'ունի: Եթէ բեմախօս մը ճառած նիւթին նկատմամբ անզգայ է, իր ունկնդիրներն ալ անտարբեր կը թողու. մինչդեռ ուրիշ մը՝ զանոնք իր խանդին հետ կը ձուլէ:

Հ. Անդիմադրելի ըլլալու համար ինչ կը պահանջուի.

Պ. Անդիմադրելի ըլլալու համար, արտաշարժուրիւնը պէտք է ԻՆՔՆԱԲԵՐ, ԲՆԱԿԱՆ ըլլայ: Եթէ արուեստական բնոյթ ունենայ կամ կեղծ, փոխանակ յուզելու, քաոսումն կամ ծաղրաբանութեան երեւոյթն առաջ կը բերէ:

ՍՐՏԱՇԱՐԺՈՒԹԵԱՆ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՁԵՒԵՐ

Հ. Որո՞նք են Սրտաշարժութեան այլ և այլ ձեւերը.

Պ. Նախ մեր առջև կը ցցուի զգուշաւոր արտաշարժուրիւնը՝ որ վեղմիւ կը մխրճի սրտերուն մէջ, առանց բնաւ ոստում մը գործելու:

Հ. Այս մեղմիւ մխրճումն ինչ դեր կը խաղայ.

Պ. Այս մեղմիւ մխրճումը՝ որ գիտմամբ բոլոր փայլը կը կորանցնէ, յաճախ բոցավառ պերճախօսութենէ մ'աւելի ազդու կը գործէ:

Հ. Ինչ ապաւէններ ունի.

Պ. Նա կ'ապաւինի բռռան շարժուձեւերու, գրաւիչ պատկերներու, տպիպիչ կրկներու, դիւրայոյզ աղաղակներու:

Հ. Այս մղումներէն ինչ կերպարանք կը զգենու.

Պ. Զգացման այս մղումներէն՝ պարբերութիւնն ու գեղեցկութիւն կ'առնու, իր դանդազ ընթացքը կը թողու՝ գահավէժ և երբեմն ոստոստուն քայլի մը համար: Իմաստ և զգացումն՝ պատկերներու կը փոխուին, կամ նոյն իսկ բանաստեղծական ձեւերու, վասն զի կ'ըսէ Ֆենելոն, «Բանաստեղծութիւնը, որ է ըսել, իրաց կենդանի նկարը, իրրև ոգին է պերճախօսութեան[1]»:

Օրինակ.

ՈՁԲԱԳՈՐԾԻՆ ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

Ուրեմն, այսպէս դու անգութ Հաճիյքով
Անմեղի մը կեանքն չահիդ կը զոհես:
Ի՞նչպէս, ոըմարդի չարժումդ ու ձեռքով
Սպորտպրելու բնաւ խիղճ չընես:
Զոհիդ արիւնին բողոքն առ Աստուած
Կարծես չի՞ թըռչիր օդէն դէպ ի վեր.
Աըդեւ չէ՞ անշուշտ երկինքն ամպամած,
Հասնելու Տիրոջ պատիժ կարեվեր:
Մի՛ խաբուիր թէ քու գայլազգի արցունք՝
Կը ծածկեն մարդոց ու վեհին առջև
Թունաւոր սըրտիդ ոճիր ու զգացմունք.
Երբեք չէ եղած անմեղն անարև:
Ո՛չ թէ մարդը լոկ, այլ տարերքն անգամ
Վրէժխնդիրը կանգնին անտակ դերին.
Փորձուած դէպք մը չունի ուրիշ պատգամ,
Դու՛ լոկ պիտ մընաս ազատ անմեղին:

Հ. Ա. Յ.

ՍՐՏԱՇԱՐԺՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Հ. Ե՞րբ պէտք է գործածել Սրտաշարժութիւնը.

Պ. Ազդու Սրտաշարժութիւնն ամէն ճառի համար չէ, և իր գործածութիւնը պէտք է կանոնաւորեալ ըլլայ:

1. Երկրորդ խօսակցութիւն պերճախօսութեան վրայ.

1. — Պէտք է որ նախ նիւթը վերցնէ և արդիւ-
րացնէ բաւական կամ շատ մեծ յուզում մը:

— Կլիտաննեստրի ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՋԱՅՐՈՑԹԸ միտքը կը
բացատրէ: Նոյնպէս, փաստաբան մը, երբ իր յաճա-
խորդը կ'ուզէ մահէ պահպանել, կրնայ դատաւորնե-
րուն զթութեան դիմել. և նախարար մը, որ ազիտարեր
քուէի մը կը վիճարկէ, կրնայ զօրեղ կերպով հայրե-
նիքի նաւթրական իրաւունքները վերակոչել:

— Ընդհակառակն, Արտաշարժութիւնը պաշտօնա-
թող չի՛ նկատուիր տանեանգծի հարցման մը մէջ, և
նախարարաց ժողովը հեգնօրէն պիտի չծիծաղի՞ երկա-
թուղիի կամ մարքի վերաբերեալ դիմառնութեան մ'ուն-
կընդրելու ժամանակ:

2. — Եթէ ձաշակը կը վերժէ ինչ ինչ ներբերու
պատաշարժութիւնը, նա կ'որոշէ կամ կը ձգտի նաև անոր
ընթացք տալու կարեւոր վայրկեանը:

— Պատշաճ է, առուգիւ, ընդհանրապէս, պատրաս-
տել և գրեթէ որպէս Արտաշարժութեան վայրկեանները:
Բեմախօսը հետզհետէ պիտի ոգեւորուի. և այս աճող
յուզմամբ՝ լսարանը պիտի պատրաստէ անվեհեր պատ-
կերներու, կամ բուռն հարուածներու:

Հ. Որոնք աւելի ճարտար են ասոր մասին.

Պ. Ճշմարիտ բեմախօսներն անվրէպ կը գործածեն
այս նախազգուշութիւնները. գիտեն, թէ յանկարծական
ազմուկ կամ շփոթութիւն մը՝ կը սարսափեցնէ և առէպ
նպատակէն կը շեղէ, ուստի, գիտութեամբ և անվրի-
պելի վստահութեամբ մ'է որ վճռական հարուածը կու
տան:

Հ. Պտսիւէ ի՞նչպէս կ'արտայայտուի.

Պ. Պտսիւէ, արտի կարծրութեան և անոր պատ-
ճառներուն վրայ խօսած է: Անդորմարար՝ գէշ հա-
րուստներուն անգթութիւնը ճաղկած է, որոնք թեթեւա-

մտօրէն կը վաստնեն աղքատաց անհրաժեշտ հարկաւոր
եղած բան մը: Ամրակուռ պատճառաբանութիւններ ար-
դէն խրատաբար բացած են. Նա կը զգայ յաղթական
վայրկենի գալուստը: Եւ ահա իր ունկնդիրները կը
յուզէ՝ անոնց շահայարութիւնն աղքատի թշուառութեան
հետ հակադրելով. և որովհետև ներկաներու եսասի-
րութիւնը միայն իրենց անձերով կը շահագրգռուի,
պերճախօսն անոնց ճգնաժամային անձկութիւններն յա-
տեան կը դնէ՝ սրտերնին գորովելու համար:

« Ո՛վ անլիչաչար Տէր, Ասոր համար չէ որ երկրի մեծերուն քու
կարապութեանդ հատագայթ մը հաղորդած ես. դու զանոնք մեծ բրած
ես՝ քու ազքատներուդ հայր ըլլալու համար. քու նախախնամութիւնդ
խնամ ունեցած է չարիքներն անոնց գլխէն հեռու բռնելու, որպէս զի
իրենց մեծութեանց վրայ մտածեն ... : Եւ իրենց մեծութիւնն, ընդ-
հակառակն, զերծնէք գեռ աւելի արհամարհելի կ'ընէ, իրենց չար առաջա-
թիւնը, իրենց անզգայ կրքոտութիւնը, երբ միշտ կը տեսնեն, որ այն-
չափ ազքատներն ու թշուառները, որոնք իրենց ոտքերուն տակ կու լան ու կը
ազքատութիւնն անձամբ, որոնք իրենց ահմերուն առջև կու լան ու կը
հեծեծեն, ուսկից կու գայ այսչափ ապշեցուցիչ խստասրտութիւնը ... : Այս
անամօթ ու անյագ բուռն ազահներուն մէջ, միթէ կարելի՞ է որ գու
ազքատներու հեծող ձայնը լսես որ քու առջև կը սարսեն. որոնք վար-
ժած զերազանցելու իրենց ազքատութիւնը՝ իրենց աչխատութեամբ ու
քրտինքներով, աւելի յօժարակամ անօթութենէ կը մեռնին քան թէ ի-
րենց թշուառութիւնը կը յայտնեն. Ահա թէ ինչու՛ անօթութենէ կը մեռ-
նին. այո՛, Տէ՛ր, անոնք անօթութեամբ կը մեռնին ձեր հոգերուն մէջ,
ձեր զգեստներուն մէջ, քաղաքներուն մէջ, դաշտերուն մէջ, գրան առջև
և ձեր բնակարաններուն շուրջը: Ո՛չ ինչ իրենց օգնութեան կը հասնի,
ընդուկ, անոնք ուրիշ բան չեն խնդրեր եթէ ոչ ձեր աւելորդները, ձեր
սեղանին քիչ մը փշրանքները, ձեր մեծ խնճոյից քիչ մը մնացորդները... ,
Ո՜հ, Աստուած արդար է և արդարադատ: Դուք ալ պիտի հասնիք, ո՛վ
անողորմ հարուստներ, կարօտութեան և անձկութեան օրերուն: Մի՛
կարծէք թէ ես ձեր բացդի փոխուելուն կը սպասեմ. պատասխանը դիւ-
պատածական է. սակայն ինչ որ կ'ուզեմ ըսել, տարակուսելի չէ: Աս-
պատճառել օրը՝ պիտի գայ հասնի այն վերջին հիւանդութիւնը, յորում, բա-
ցեակաշիներու անթիւ խումբի մը, քժիշկներու և սպասաւորներու մէջ,
Դուք առանց օգնութեան պիտի մնաք, աւելի լքուած, թոզուած, քան

այն աղքատը՝ որ յարդին վրայ կը մեռնի և որ չունի իր թաղման պատանք մը. որովհետև, այն մահառոտ հիւանդութեան մէջ, ինչ բանի կը ծառայեն այս բարեկամները, եթէ ոչ իրենց ներկայութեամբ ձեզի ցաւ պատճառել. այս ծառանելու, հոս հոն վազվզելը՝ ձեր տան մէջ անօգուտ չտապով մը։ Ձեզի ուրիշ բարեկամներ, ուրիշ ծառաներ հարկաւոր են. այս աղքատները, զոր արհամարհած էք, միակն են որ կարող պիտի ըլլան ձեզի օգնելու ...։ — Ա՜խ, եթէ դուք իրենց ցաւերն սփոփած ըլլաք, եթէ իրենց յուսահատութեան գիմացած ըլլաք, եթէ միայն իրենց ողբն լսած ըլլաք, ձեր գիտութիւնները պիտի աղօթեն առ Աստուած ձեզի համար [1] ...։»

Հ. Ճառախօսն ե՞րբ Սրտաշարժութեան պիտի դիմէ.

Պ. Սովորաբար, վերջաբանին մէջն է որ բեմախօսն իր սրտաշարժոդութեան աղբիւրներուն կը փարի։ Եզրակացնելու ժամանակ, անիկայ մղումն կը զգայ՝ յուզելու, գորովելու, նուաճելու, և ինչպէս կ'ըսէր Նիկողոս, «Նիզակը սրտին մէջ մխելու»։

Հ. Պոսիւէի ո՞ր վերջաբանն աւելի յուզիչ ու գունագեղ է.

Պ. Գոնտէի դամբանականը, որուն մէջ ի յայտ կու գայ «մարգկային պերճախօսութեան յետին ճիգը», և որուն ընթերցումը՝ Շադոպրիանի աչքերէն «հիացումի արցունքներ» կը քաղէր։

— Միւս կողմանէ, ինչ որ ալ ըլլայ վայրկեանը՝ յորում կը ժայթքի նա, սրտաշարժութիւնը պէտք է հազուագիւտ ու հակիրճ ըլլայ։ «Պերճախօսութիւնը ձանձրոյթ կը շարունակէ», կը գրէր դատողութեամբ՝ փասկալ, և Կիկերոն իրմէ առաջ կը հաստատէր՝ թէ «Ա-ցունքները շուտով կը ցամքին»։

Հ. Ինչ խոհեմութիւն հարկաւոր է այսպիսի պարագայի մը մէջ.

Պ. Որովհետև դժուարին է տոյգ ձայնանիշ մը հաստատուն պահել՝ երբ զգացողութեան կոչ կ'ըլլուի, լաւագոյն է առեներանական շարժումը դադրեցնել, քան թէ զայն ճամարտակութեան մէջ ձգել։

Հ. Ինչ տեսակ պարբերութիւններն աւելի կը յուզեն.

Պ. Ինչ ինչ պարբերութիւններ աւելի կը յուզեն քան թէ հասարակ իմաստներու երկայն շարքեր։ Առաջինները՝ բառական եղան Ս. Վինկենտ Պաւլացեցւոյ իր որբերուն պաշտպանութիւնն ապահովելու.

«Անհատնիկ են ձեր Որբերը։ Անոնք պիտի ապրին եթէ դուք շարունակէք անոնց վրայ գթասիրտ խնամք մ'ունենալ. և առաջի Աստուծոյ, ես ձեզ կը յայտարարեմ, անոնք բոլոր պիտի մեռնին վազը՝ եթէ անխընամ թողուք»։

Բ. ՏՐԱՄԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ինչ է Տրամախօսութիւնը.

Պ. Տրամախօսութիւնը — զոր տեսանք արդէն — իր նշանակուած տեղն ունի բոլոր պատմութեանց մէջ։ Նա կրնայ, դարձեալ, առաջարկուիլ իբրև գրական կրկնութիւն։

Հ. Ինչ առաւելութիւններ կը ներկայացնէ.

Պ. Այս տեսակ շարադրութիւնը, սովորաբար, աշակերտաց համակրութիւնը չշահիր. սա այն անկիւնը կը գրաւէ՝ որուն ներքև զայն կը նկատեն ուսանողք, և ըստ այնմ ալ հետը կը վարուին։ Այսուհանդերձ, առաւելութիւններ ունի, վասն զի գործունէութիւնն ու իմացականութիւնը կը խթանէ։

Հ. Ինչ կերպով օգտակար ընելու է.

Պ. Պէտք է պատձառները փնտռել՝ որոնք կրնան

1. Պոսիւէ, վերջին անգղջութեան վրայ ճառ.

պաշտպանուած նիւթի մ՝ապացոյց ծառայել. ամիսփուժիներու վրայ խորհրդածել՝ զորս նա կը պահանջէ և առարկութեանց վրայ՝ զորս նա կը վերցնէ. գտնել չախչախիչ պատասխաններդ՝ այս առարկութեանց. վիճը կանոնաւորել՝ ևրագ և քաղաքավար խօսակցութեան ձեւին ներքև։

ՏՐԱՄԱԽՕՍԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Հ. Ինչ է Տրամախօսութեան մը նիւթը.

Պ. Տրամախօսութեան մը նիւթն է, ընդհանրապէս, պաշտպանելիք կամ մարտնչելիք գաղափար մը։ Երկու կամ աւելի հոգիներ վիճաբանութեան կը մասնակցին և հոն կը ներկայացնեն իրենց իրաւախոհութիւնը, ծրագիրն ու զգացումները։

Հ. Ինչ բնոյթ ունենալու է Տրամախօսութիւն մը.

Տ. Պէտք է յստակ ըլլայ. հետեւաբար, հարկաւոր է որ խօսակցութիւններն իրենց գաղափարն ընդլայնելու և զայն ապացուցանելու ժամանակամիջոց ունենան։ Ապա թէ ոչ, յաճախակի կրկնութիւններն կամ չափազանց հապճեպները տրամախօսութեան ոտոստուն ընթացք մը կու տան։ Ուստի, պէտք է խօսակցութեան առիթներն ու ոճն անփոփոխ պահել, որպէս զի անշահ երկայնաբանութիւններով ձանձրոյթ չպատճառեն։ Ձաղող պատասխանները՝ հիացումն, հաւանութիւնը կամ ունկնդիրներու վերապահութիւնները կը նշանակեն, շահը, բնականութիւնն ալ առիթներ մ՝աւելի հաստատուն կը բռնեն։

Հ. Այս պարագաներուս մէջ ի՞նչ բաներ երեւան կու գան.

Պ. Վիճաբանութեան ընթացքին մէջ, գաղափարներու կամ զգացումներու բախումը մերթ աւելի աշխուժութիւն և յուզումն յառաջ կը բերէ։ Այսուհանդերձ, ոճը միշտ քաղաքավարագոյ պէտք է ըլլայ, թէև ձայնը բարձրանայ կամ յուզուի։

Հ. Ինչ պատրաստութիւն կ՝ուզէ.

Պ. Տրամախօսութիւնը տեսակ մը մուրաբով կը պատրաստուի, և այս մուրաբը օգտակար է որ քանի մը ձեւերով փակուի, որոնք իրեւ որոշ նպատակը կը գծեն. ապա թէ ոչ, ընթերցողն անստուգութեան մը մէջ կը ձգայ և պատահական ընդմիջում մը կը կարծէ, ոչ թէ բնական եզրակացութիւն մը։

Հ. Այս ձեւերը նո՞յն են ամէն խօսակցութեանց համար.

Պ. Անշուշտ ոչ. այս ձեւերը նոյն չեն բոլոր միշտ, և իւրաքանչիւր պարագայ իրեն յարմարը կը պահանջէ։

Հ. Կրնա՞ս օրինակով մը ցոյց տալ.

Պ. Այո՛. «Կանոնց Դպրոցի Քննադատութեան» մէջ Մոլիէռ կանոնը կը ներկայացնէ և իսկոյն օրինակը կու տայ։

Դարանակ. — Ասոր ի՞նչ լուծումն կրնայ տրուիլ։ Ես չեմ գիտեր վէճն ո՞ւր կարելի է աւարտել։

Ոռանիա. — Ասոր պէտք է քանի մը մէջազէպ երազել։

Գալիւճե. — Տիկին, սեղանը պատրաստ է.

Դարանակ. — Ա՛խ, ահաւասիկ մեր փնտռած լուծումը, և անկարելի է ասկից աւելի բնականը գտնել։ Երկուստեր կը վիճաբանինք, ինչպէս ըրինք, առանց մէկերնիս տեղիք տալու. փոքր ապտաւոր մը կու գայ ըսել թէ, սեղանը պատրաստ է. կ՝ելնենք, և իւրաքանչիւր ոք կ՝երթայ ճաշել[1]։

1. Կանոնց Դպրոցի Քննադատութիւն, Տեսիլ Զ և Է։

Հ. Աշակերտը ինչ ճամբայ պէտք են բռնել.

Պ. Աշակերտը իրենց նախապատուհութիւնը կամ համակրութիւնը պէտք են յայտնել այն անձին նկատմամբ՝ որ իրենց կարծիքը վեր պիտի բռնէ: Այն ժամանակ, առարկութիւնները պիտի ընդլայնուին հակառակորդին դէմ՝ ուժով կամ կամաց դարձուածքով, ըստ որում նիւթի մը հակառակորդ կը կանգնին. և փոխադարձաբար, հաւանութիւնն ուժով կը հաստատուի և առարկութիւնք կը տկարանան՝ եթէ իրենք յայտնուած կարծիքն ընդունին:

— Այսպէս է «կանանց Դպրոցի Քննապատուհանի» մէջ, որուն եզրակացութիւնը կու տանք հոս: — Մինչդեռ Կղիմենա, Լիսիտաս և Մարգիս՝ Մոլիէրի թշնամիները կը ներկայացնեն, Ուրանիա և մասնաւորապէս Դորանտէ՝ բանաստեղծին գաղափարներն ի ցոյց կը դնեն, կը հաստատեն և անոնց վրէժխնդիր կը կանգնին:

— Այս կտորը իսօսակցութեան օրինակ մ'է, զոր աշակերտաց ուշադիր ուսումնասիրութեան կը յանձնենք, ոչ միայն տեսական վարդապետութեանց իրրև հաւաստիք, այլ, աւելի, որպէս զի անոնք կարենան օրինակին վրայ դասել թէ ինչ կերպով կրնան խելքով յառաջ վարել՝ առանց երբեք հետաքրքրութեան ոյժը տկարացնելու՝ լուրջ վիճաբանութիւն մը:

ՀԱՄԱՌՕՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պերճախօսութիւնը պարգև մ'է: Բայց քեմասացութեան արուեստին կանոններուն ճանաչութիւնը կը կատարեալ եւ կը զօրացնէ բնական տաղանդը:

Միշտ կարեւոր, իսկ այժմ շատ աւելի օգտակար է պերճախօսութիւնը:

Ճառախօսութիւնք, ուրեմն, պէտք են աշակերտաց ուշադրութիւնն արթնցնեն:

Միւս կողմանէ, պերճախօսութիւնը դժուար արուեստ մ'է. որչափ աւելի մշակուի, այնչափ աւելի կրնայ «զմարդիկ կառավարել»:

Ճարտարախօսութեան զանազան տեսակներն են. ակադեմական, որուն նպատակն է հաճելի ըլլալ. քաղաքագիտական, որ կը ջանայ համոզել, եւ իր նպատակն է հայրենիքին շահերը. դինուորական, զօրեղ եւ հակիրճ. դատաստանական, որ ըստ նիւթին կը բաժնուի քաղաքային եւ ոճրագործական. կրօնական, իր յառաջաբանով, խրատական ճառով, ճառով, բանաստեղծութեամբ, ներբողեանով եւ դամբանական ճառով:

Աշակերտաց ճառերու բնութիւնն ու կանոնները:

Ճառի կարգն ու սարգը:

Ապացոյցներ: Ընութիւն եւ ընտրութիւն:

Հերքման վրայ:

Սրտաշարժութիւնը՝ սրտերը գորովելու արուեստն է: Ասիկայ պերճախօսութեան հոգին է:

Պէտք է սա ըլլայ բնական:

Կրնայ ըլլալ զգուշաւոր եւ բուռն:

Գործածութիւնն անոր կանոնը պիտի ըլլայ:

Սրտաշարժութիւնն ամէն առարկայի նիւթ չկազմեր, եւ ոչ ալ ամէն ճառի մէջ կը մտնէ։

Սրտաշարժութիւնը, մասնաւորապէս *վերջաբանին* մէջ դուրս ժայթքելու է։

Տրամախօսութիւնը, իբրեւ գրականութեան մաս, *դժուարութիւններ* կ'ընծայէ, բայց *օգուտներ* կամ *առաւելութիւններ* ալ ունի։

Խօսակիցները պէտք է որ քաղաքավար կերպով վիճեն, եւ իրենց *խօսակցութիւնը* գեղազարդ ու հետաքրքրաշարժ ըլլայ։

ԳԼՈՒԽ Է.

ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հ. Նամակագրութեան կարեւորութիւնն ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ.

Պ. Գրագիտութեան տեսակէտ մէջ նամակը յատուկ դասակարգ մը կազմէ կամ ո՛չ, Սորէլ իրաւամբ զայն կոչեց «Գերազանց գլուխ–գործոցներէն մին զոր կըրնան կատարելութեան հասցնել անոնք՝ որ գրելու մէջ կը խառնուին», այսինքն է, գրականութեան կը նուիրուին։

— Դժբաղդաբար, շատ դպրոցականներ, այնչափ կարեւորութիւն չեն ընծայեր Նամակագրութեան։ Անոնք շաբաթ իրենց ընտանեաց կը գրեն քանի մը հապճեպ ու անշուք տողեր, կամ առողջութեան վրայ մանրամասնութիւններ, ինչ ինչ բարբառանքներ, քննութեանց արդիւնք, դասարանական կամ նիշերու բաժրացում, զրամական խնդրանքներ, ուսուցչաց վրայ քննադատութիւններ, և մեղամաղձոտ դիտողութիւններ՝ գրչով, մաքով, կարգով ու սարգով ողորմելի խառնակութեան մը մէջ թաթաւուն։

Հ. Անշուշտ ողորմուկ տեսարանի մը հանդիպ նամակագրութեան հարկաւորութիւնը չի՛ շեշտուիր միթէ.

Պ. Այո՛. և որչափներ խիստ պախարակումներ չեն լսեր արդեօք՝ անճիշդ նամակներ գրած ըլլալնուն համար, որոնց մէջ կը պակսին հոգին ու սիրտը։ Աւելի

լաւ և օգտակար էր նուազ զբահաշիւ գիտնալ, բնա-
բանութեան կամ աշխարհագրութեան նուազ տեղեակ
ըլլալ, բայց Նամակագրութեան արուեստին մէջ քիչ
մ'աւելի հմտացած:

Հ. Ինչ ազէտ կրնայ առաջ գալ անկատար նա-
մակներէ.

Պ. Ենթադրենք թէ, օր մը, պէտք ունենանք նա-
մակ գրելու՝ մեծ շահեր ձեռք բերելու յուսով. ինչպէս
կրնանք մեր դիտած նպատակին հասնիլ՝ եթէ արհա-
մարհած ենք Նամակագրութեան ոճը պահանջող կա-
նոնները: Եւ ահա փոխանակ յաջողութեան՝ կ'ունե-
նանք անշուշտ անյաջողութիւն գործոց, սրտկոտրու-
թիւն, չդիտուած ծանր վնասներ, և այլն: — Ասոր հա-
կառակ, օրէնքով շարադրուած նամակ մը՝ ոչ միայն հա-
ճելի կրնայ անցնիլ պատկանեալ անձին, այլ կ'ազ-
դուի, կը զգայ, կը գորովի, կը համոզուի և կը ըս-
տիպուի կատարել խնդիրը մը՝ շատ անգամ նոյն իսկ
իր շահուն վնասով:

Հ. Քանի՞ կերպով կը գրուի լաւ նամակ մը.

Պ. Սէնթ–Պէօվ կ'ըսէ, թէ, «Լաւագոյն նամակները
գրելու՝ ես երկու կերպ և երկու միջոցներ գիտեմ. աշ-
խոյժ, արթուն, պատրաստ միտք մ'ունենալ ամէն
վայրկեան՝ ուժգնաւի արգելից հանդէպ, ինչպէս Տի-
կին Սէվինեէ, Վոլտեր, կամ ժամանակ գնել՝ խնամքով
ընելու, հանգստեամբ գրելու համար, ինչպէս Պլինիոս,
Բիւասի–Ռաբիւթէն, Ռուսսոյ, Կուրիէ. երկու բառով
յանպատրաստից մտածել և շարադրել»: — Այս եր-
կրորդ մասն է զոր պէտք են իմաստնաբար որոշել ա-
շակերտները:

ՆԱՄԱԿԻ ՄԱՍԵՐԸ

Հ. Նամակը քանի՞ մասէ կը բաղկանայ.

Պ. Երկու մասէ, Նիւթական և Տեսական:

Հ. Որո՞նք են Նիւթական մասերը.

Պ. Նամակի մը Նիւթական մասերն են.

ա. — ՎԵՐՆԱԳԻՐ, որ թղթոյն ճակատը կը դրոշ-
մուի՝ ուղղուած անձին անունով ու պատուով:

բ. — ՄԱԿԴԻՐ, որ պատուոյ անունն է ու նամակի
ընթացքին մէջ կ'ընծայուի իւրաքանչիւր անձի՝ ա-
տիճանին համեմատ:

գ. — ՎԵՐՋԱԳԻՐ, որով նամակը կ'աւարտենք ու
կը կնքենք քաղաքավարական խօսքերով, աւելցնելով
ի վերջոյ «Մնամ ...»:

դ. — ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, որ է նամակագրին Անունն
ու Մականունը՝ հանդերձ խոնարհական Մակդիրով մը:

ե. — ԹՈՒԱԿԱՆ, որ է գրուած օրուան Ամսաթիւը,
Տարեթիւն ու բնակած տեղւոյն անունը:

Հ. Որո՞նք են Տեսական մասերը.

Պ. Նամակի մը Տեսական մասերն են.

ա. — ՍԿԻԶԲՆ, որ ուրիշ բան չէ, բայց եթէ նա-
մակի մը նիւթին համեմատ սկսելու ճարտար կերպը,
որպէս զի ինքնաբերաբար առաջ երթայ հիւսուածքը:
Ասոր մէջ կը կայանայ նամակագրին ճարտարութիւնը:

բ. — ՄԻՋՈՑ, որ է նամակին նիւթին համեմատ կար-
գաւոր և խոհական ներքին հիւսուածքի շարունակու-
թիւնը:

գ. — ԱՒԱՐՏ կամ ՎԵՐՋ, որ է խոհական, քա-
ղաքավարական խօսքերով նամակի փակումը՝ հանդերձ
ողջունատուութիւններով:

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՍԱԿ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Հ. Քանի՞ տեսակ է Նամակագրութիւնը.

Պ. Բազմաթիւ, քանի որ նիւթն ու առիթներն անթիւ են, և մէկ նամակը միւսին հետ չհամաձայնիր բոլորովին։

— Կիկերոն Նամակագրութեան բազմաթիւ ըլլալն հաստատելէ վերջ, ինք երեք տեսակները միայն կ'արձանագրէ. Մանուցեան, Լուրջ իմաստակցութեան և Զուարճախօսութեան. և այս երեք տեսակներով միայն կը թղթակցէր իրեն ծանօթ Կուրիոնի հետ։

— Լիպսիոս, իմաստակ և հռետոր Յոյնը, որ Նամակագրութեան Արուեստին վրայ գրած է, քառասուն տեսակ կ'արձանագրէ։

Հ. Մի՞ջին և կանոնաւոր բաժանում կայ.

Պ. Այո՛. գլխաւորապէս երկուքի կը բաժնուի. Քաղաքավարութեան և Գործառնութեան նամակներ։

— Քաղաքավարութեան նամակն իր մէջ կը պարունակէ եօթն տեսակները, որք են.

ա. — Շնորհաւորութեան նամակ.
բ. — Ուրախակցութեան »
գ. — Ցաւակցութեան »
դ. — Սիրերգութեան »
ե. — Շնորհակալութեան »
զ. — Գովութեան »
է. — Մտերմութեան կամ Ընտանի նամակ։

— Իսկ Գործառնութեան նամակն իր մէջ կը պարունակէ տասներկու տեսակները, որք են.

ա. — Յանձնարարութեան նամակ.
բ. — Խնդրուածքի »
գ. — Յորդորանաց նամակ.
դ. — Խրատի »
ե. — Յանդիմանութեան »
զ. — Սպառնալիքի »
է. — Զգմեղանքի »
ը. — Ներողութիւն խնդրելու »
թ. — Հրաւէրքի »
ժ. — Խորհրդատու »
ժա. — Ընծայաբերութեան »
ժբ. — Ծանուցման »

Հ. Այս բոլոր տեսակներն իրենց յատուկ կանոնները՞ն ունին.

Պ. Ո՛չ. մենք հո՛ս խօսելով միայն՝ Պարտականութեան, Գործառնութեան, Պատշաճութեան և Բարեկամական նամակներու վրայ, սովրած կ'ըլլանք այն ընդհանուր կանոններն որ կը պատկանին նաև վերոյիշեալ բոլոր տեսակներուն։

ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱՄԱԿ

Հ. Պարտականութեան նամակ ըսելով ի՞նչ կը հասկընաս.

Պ. Պարտականութեան նամակ ըսելով կը հասկնամ այն դպրոցական հրահանգները՝ որոնք քօղարկեալ խօսքեր կամ ճառեր են։ Անձ մ'ուրիշին կը գրէ՝ գործի մը նկատմամբ իր կարծիքն յայտնելու համար, կամ գայն մտադրութենէ մ'եա կեցնելու համար, և այլն[1]։

1. Տե՛ս էջ 273 Աշակերտական ճառեր, ուր գրուած սկզբունքներն ու ճառերն ասոր կը պատշաճին։

Հ. Որո՞նք են ընդհանուր կանոնները.

Պ. Ընդհանուր կանոններն են այն ձեւերը, որոնք գործի պատշաճաւորեան և բարեկամաւորեան նամակաց առհասարակ կը յատկացուին։ Ասոնք երեք գլխու կրնանք բաժնել. 1. — Վայելչաւորիւն. 2. — Կարգ. 3. — Բնաւկանաւորիւն։

ՎԱՅԵԼՉՈՒԹԻՒՆ ՆԱՄԱԿԻ

Հ. Ի՞նչ է վայելչութիւնը.

Պ. ՎԱՅԵԼՉՈՒԹԻՒՆԸ, բղրակցաւորիւն մը ևերդաչնաւկապես յարդարկու արուեստն է՝ ՆԱՄԱԿԻ ՏԵՍԱԿԻՆ հետ՝ որ կը գրուի. բնագրուշն ու աստիճանն է ԱՆՁԻՆ՝ առ որ կ'ուղղուի. զանազան ՊԱՐԱԳԱՆԵՐՆ ու իրենց յատուկ ՊԱՅՄԱՆՆ է։

— Եթէ Տիկին Սէվինէ «Մանճարճակ կը թողու իր գրիչն որ սահի», դարձեալ ուղղիչ կերպով կը հակէ անոր վրայ։ Աշակերտներն ալ պէտք չեն այս կետէն շեղիլ։

Հ. Ե՞րբ կը շեղի նամակին ոճը.

Պ. Նամակին ոճը կը շեղի՝ ըստ ՆԻՒԹի ԲՆՈՒԹԵԱՆ։ Ո՛չ ոք պիտի ուզէ գրել հայթայթիչի մը, ինչպէս կը գրէ բարեկամի մը. ո՛չ ալ համիմաստ զգացում մ'արտայայտել ժժբախտ թեկնածուի մը՝ և ի վնաս հասարակաց ընտրեալ անհատի մը։ — Դարձեալ, պատշաճութիւնը կը պահանջէ որ, անչրպտանելուն ալ ոչ շաղրուրիւն դարձնենք, կամ թէ ըսեմ, հանդէպ մեր թղթակիցներուն այնպիսի ակնածուրիւն կամ վճռարանք ցոյց տանք՝ որոնց տարիքն ու դիրքն իրենց իրաւունք կու տայ[1]։

1. Պէտք են յիշել աշակերտք, որ տորթակարգեալ մը վերնագրանի մը չխօսիր անծանօթութեան վրայ. չյայտներ իր յարգալից զգացմանց հաւատարիմ և չհրաւիրեր զայն զինք ընդունելու, այլ կը խնդրէ հաճիլ ընդունիլ մեծարանքը ... արտայայտութիւնը մեծարանաց, յարգանաց։

— Եթէ իրենց մէկ ուսուցչին կը գրեն, բաց և սիրոյ զուրցուածքներէն զոր իրենց սիրտը կրնայ ներշնչել (ազնուամիտ և սիրելի ուսուցիչ. կամ սիրելի և յարգելի ուսուցիչ և այլն), անոր պէտք են մատուցանել իրենց երախտագիտութեան և յարգանաց հաւատարիմ։

— Դարձեալ, եթէ տորնագունի մը կը գրեն կամ միջին ընկերային աստիճանի մարդոց, քաղաքավար ձեւեր պէտք են գործածել։

— Ուրեմն չգրեր հայթայթիչի մը, «Ինձի այն ինչ հատորը գրկեցէ՛ք», այլ «Շաճեցէք գրկել ինձի» կամ «Կը խնդրեմ որ ինձի գրկէք...»։

Այսպիսի քաղաքավարութեամբ օժտուած նամակ մը՝ բնաւ մեծահոգութեան նշան չէ։

2. Աշակերտաց ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք իրենց գրութեան վրայ։ Թղթակցին հանդէպ ակնածութեան մէջ կը պակսին, եթէ նամակները առանց կազմակերպելու գրեն, վասն զի այսու զանոնք յոգնութեան կ'ենթարկեն։ Բիւսսի-Ռապիւթէն, հանճարեղ կերպով կը ձանձրոյթի կ'ենթարկեն։ Բիւսսի-Ռապիւթէն, հանճարեղ կերպով կը ձաղրածէր բարեկամներէն մին որ իրեն անընթեռնելի նամակ մ'ուղղած էր. «Ձեր նամակէն հազիւ տասն կամ տասներկու բառ կրցայ կարդալ էր. «Ձեր նամակէն հազիւ տասն կամ տասներկու բառ կրցայ կարդալ և այս ձեր ողջմտութեան գործն էր, իսկ իմս՝ միացածը գուշակել տուաւ»։

— Երբ վերնագունի մը կը գրուի, պէտք է սալիտակ և սովորական ձև թուղթ գոնէ գործածել, մէլանը սև. գունագեղ թղթերը՝ սերտ մտերմութեան մէջ ներելի է միայն։

Զմռնալ թուականները. և նամակը չկորսուելու համար. որոշ և մանրամասնօրէն գրել հասցէն։

— Այս բաժնիս միայն նրբութեան կամ մանրամասնութեան հարց չէ. այն եղանակը՝ որով ինչ ինչ մարդիկ կը յարգեն կամ ո՛չ կիրթ ընկերութեան մը մէջ ընդունուած սովորութիւնները, ընդհանրապէս իրենց կրթութեան չափանիշն է[2]։

ՆԱՄԱԿԻՆ ԿԱՐԳԸ

Հ. Ի՞նչ կը հասկնաս Նամակի կարգ ըսելով.

Պ. Որովհետև նամակը գրուած խօսակցութիւն մ՚է, ուստի եթէ խօսակիցները փաստի հանդերձանքներով չխօսին, չթափանցեն նիւթերուն մէջ՝ փոխադարձ զիրար ձանձրացնելու վախէն, գոնէ պէտք են կարգ մը պահել, և ատէպ աքաղաղին և իշուն նուիրական սահմանը չանցնիլ: Որովհետև, նամակը չընդունիր շխորհրդին ու անկարգութիւնը. «Նամակներուս մէջ խակ կարգ կը պահանջեմ», կ՚ըսէը Վոլտէր:

Հ. Երբ նամակ մը շատ նիւթեր պարունակէ ի՞նչ ընելու է.

Պ. Երբ նամակ մը շատ նիւթեր պարունակէ, նախ մէկ նիւթն առարտել, յետոյ միւսին անցնիլ, որպէս զի յոռի շրջան չկատարուի:

ՆԱՄԱԿԻՆ ԲՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հ. Ի՞նչ է Բնականութիւնը.

Պ. Բնականութիւնը՝ նամակի մը վերին էական յատկութիւնն է: Աշխոյժ, կենդանի, ցայտուն՝ յատկութիւններ չեն: Մոնթէնը կ՚ըսէ, «Ինչ որ բերնին մէջ է, նոյնը թղթին վրայ»:

Հ. Վերոյիշեալ յատկութիւնք ինչո՞ւ չեն մտներ.

Պ. Որովհետև նամակներն ո՛չ քննախօսութիւն են, ո՛չ ալ պերճախօսութեան կտորներ: Վերադիր զարդերով շլացնելու չանքը՝ ծիծաղելի յատկնութիւն մը կ՚ըլլայ: «Իմ գաղափարներս, գրիչս, մելանս, բոլոր կը թռչին», կը յայտարարէր Տիկին Սէվինեէ: Այս յանկարծակի ինքնաբերութիւնն առանձնակի հարկաւոր է՝ ըստ իր միջոցներուն:

Հ. Ուրեմն հասարակ կերպո՞վ պէտք է գրել նամակը.

Պ. Բնականութիւնը պահել՝ հասարակ կերպով գրել ըսել չէ: Տեսնենք թէ ի՛նչ գիւրութիւն, ի՛նչ ճայթիւն, և ամբողջութեան մէջ ի՛նչ նուրբ գիտողութիւններ և անդրադարձութիւններ կը պարունակէ՝ Տիկին Սէվինեէի այս նամակը:

«Ես Օրէորդ Լաֆոյայի հարանիքին գացած էի: Ինչ ըսեմ ձեզի, շքեղութիւն, պատկե՛ր, բոլոր Ֆրանսա ոակեղէն չքեղ զգեստներու մէջ, գոհարազարդ, կառքերու խճողում, ճամբան ապրկալից, լուսավառ, ընկերկումներ և անառակ մարդիկ, վերջապէս մրրկայոյզ, վատնում, անպատասխանի հարցումներ, անզէտ չնորհաւորութիւններ, քաղաքավարութիւն՝ պատասխանի հարցումներ, անզէտ չնորհաւորութիւններ, քաղաքավարութիւն՝ ներ, բայց որո՛ւ. այս ամէնուն մէջ քու առողջութեանդ մասին ևս չատ բայց պատասխանելու հարկին մէջ չէի. անոնք որ մը հարցումներ եղան, այդ հարցումները կ՚ընէին՝ տպիտութեան մէջ կ՚ապրէին և եղածին՝ անտարբեր. Ո՛վ ուժայնութիւն ունայնութեանց»:

ԳՈՐԾԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Հ. Ի՞նչ են Գործի Նամակները.

Պ. Գործի Նամակ, ընդհանուր անուանս ներքև կը գտնուին ոչ միայն իրաւ գործի նամակները, այլ ուրիշ անթիւ տեսակներ, ինչպէս յորդորական, յանդիմանական, խրատատու, չքմեղական, և այլն:

Հ. Գործի նամակներն ի՞նչ բնոյթ պէտք են ունենալ.

*Պ. Այդպէս գործի նամակները կը պահանջեն ձշդութիւն, ևրագութիւն, ոճ: Որովհետև, գործերու մէջ ժամանակը թանկագին է, պէտք չէ վատնել. շատա-

խօսուրիւն, մրուրիւն, քաւուն՝ կը վնասեն անպատճառ թղթակցութեան արդիւնքին։

Հ. Յորդորական նամակները ինչ կը պահանջեն.

Պ. Յորդորական նամակներուն նիւթին ըլլալով խորհուրդ, պաշտպանուրիւն, օգնուրիւն, նպաստ խնդրել՝ անձին կամ ուրիշին համար, պէտք են վերապահուրեամբ և դատողուրեամբ դրոշմուած ըլլալ։ Եւ

ա. — Յորդորողը պէտք է ամենէն աւելի ուժով պատճառաբանուրիւնն ընտրէ, և այն պարագաները ու գործերն յիշէ՝ որոնք աւելի թղթակցին գումը կը շարժեն։ Ջեւով մը հոգին դուրս ցատկեցնել, կամ վափականկատ պատուազրուրիւններ ընել՝ նպաստաւոր է։

Պալզաք իր բարեկամներէն մէկուն Պր. Մոնթոզիէի հետեւեալ կերպով կը յանձնարարէ.

«Ա՛ծաչո՛ւք, Աննիքաղ ծպրէց վարգապետ մը՝ որ իրեն առջև ուզեց պատերազմի վրայ խօսիլ։ Այս դէպքս ինծի մտածուրիւնն կը պատճառէ դիտաւորուրեանս մէջ զոր ունեցայ ի նպաստ Պր. Ա՛րդելիէրլեանց ձեզի զրկելու։ Ա՛րդարև, չեմ գիտեր թէ ինչ պիտի խորհրդածէք իմ մասիս, երբ կը համարձակիմ ձեր գունդերուն սպայի մը վրայ յօք ձեզի վկայուրիւն տալու, որուն պաշտօնին և խիղճուս մէջ չատ քիչ նմանուրիւն կայ ...։ կը մտածեմ միայն, որ, դուք պիտի չմերժէք բնաւ այն զգացումը զոր ունիմ մարդու մը նկատմամբ որ զիս ձեր պատմուրեամբ զրաղեցնել կու տայ, և որ կը սփոփուի իր կրած մեկէ աւելի նեղուրիւններուն վրայ՝ այն պատուով՝ որ ձեր ձեռքին տակ ծառայած է ...։ Ես իր մէջ ձեր առաքինի քաջուրեան իմաստուն հիացումը կը գտնեմ, այնչափ ջերմ և այնչափ հանդգնալից ձեր փառաց համար, որ, եթէ բոլոր վէրքերով ալ ծածկուած չըլլար և չկարենար խակ ցոյց տալ Գերմանիոյ իր վէրքերը և Կաուալոնիայի մէջ ստացած իր վէրքերը, պիտի չկարենայի կարծել թէ քիչ կ'արժէր, գիտնալով թէ ինչեր չըներ ձեր արժանեաց համար [1]»։

բ. — Յաճախ պէտք կ'ըլլայ մեզ՝ յորդորողներուն կամ թախանձողներուն պատասխանել, և եղո՛ւկ նաև տաղտկալիները դլխէն ձամբել՝ առանց զիրենք վիրաւորելու։ Ասոր համար այս օրինակէն ներշնչուինք, յորում այնչափ քաղցրուրեամբ կը քօղարկէ՝ զիմումին անօգուտ ըլլալը.

«Ինչո՛ւ չկարենամ քեզ օգտակար ըլլալ ա՛ և է բանի մը մէջ, սիրելի՛ Պարոնս։ Ինչո՛ւ չնպաստեմ քեզ իմ սակաւ ձայնովս՝ արժանաւոր վարձատրուրիւններդ ձեռք բերել տալու համար։ Աղէն խակ Պերլին զրած եմ յաջողցնելու համար այն պզտիկ զործը զոր ինծի առաջարկած ես։ Եթէ յաջող լուր մը հանեի, քեզ կ'իմացնեմ. բայց եթէ ինձմէ բնաւ նամակ չընդունիս, նշան է թէ չեմ կրցած յաջողութիւն մը քեզ ձեռք բերել։ Այս չնշանակեր անշուշտ փոյթի պակասութիւն, ես միշտ նախանձայոյզ փոյթի մը տածեր եմ քեզ վերաբերեալ ամէն բանի նկատմամբ, և դու կրնաս վստահիլ վ՚ոլդերի մեծարանաց և բարեկամական սիրոյն վրայ [1]»։

Հ. Խորհուրդի կամ յանդիմանական նամակները ինչպէս կը գրուին.

Պ. Անոնց զարձուածքը շատ դժուար է։ Եթէ պարսաւելի բան մը ուժգնուրիւն կը պատճառէ, որչափ աւելի յանդիմանական գրուածք մը՝ որ կը մնայ, և ոչ ոքէն կրկին ընթերցումը՝ զգացումը կը բորբոքէ։ — Այսպիսի պարագաներու մէջ պէտք է շատ շրջահայեաց ըլլալ, արժանապատուրեան հանդարտութիւնը պահել, բացատրութիւնները չափով ու կշռով գործածել։

— Եթէ մեր թղթակիցն ուղղելու և լաւագոյն զգացումներու բերելու պէտք կայ, մեր նամակին տխուր բարեսէր ոճ մը տանք։

— Գոռոզ կամ բիրտ վարմունք մը վշտացնելն՝ ուրիշ բանի չյանգիլր բայց եթէ զառնացնելու։ «Խիստ խրատները, կ'ըսէ Հելվետիոս, բնաւ ազդեցութիւն չեն ըներ։ Մուրճերու կը նմանին որ միշտ սալէն վեր կը մղուին»։

1. Պալզաք, Ա. Մոնթոզիէ, 21 Յունուար 1647.

1. Ա. Պր. Լըքէն, 7 Հոկտեմբեր 1750.

— Մերթ անհատի մը թերութիւնը ճանչնալ տալու լաւագոյն միջոցն է՝ ախորժելի ձեւով զայն ծաղրաբանել։ Փափուկ խօսք մ'աւելի կ'ազդէ, կը թափանցէ քան բուռն յանդիմանութիւն մը։ Օրինակ.

« Պր. Վիլբոուայի դուքսն երբեք լեզի ըսաւ թէ դու յօդային կաթուած մ'ունեցած ես։ Եթէ ճիշդ այն վայրկենին էր որ պատիւ ըրիր լեզի գրելու, նամակիդ պարունակած բոլոր քացախին համար քեզ նեղոզամիտ կ'ըլլամ. ան բոլոր աչխարհս կը բաւէ [1] »։

Հ. Ինչ բնոյթ ունենալու են չքմեղական նամակները.

Պ. Զբմեղանքի նամակները պէտք են ըռչոլ ըլլալ կամ զուարթաբարոյ՝ ըստ ենթարկեալ մեղադրանքի բնութեան։

— Սառակարգեալ մը պէտք չէ ինքզինք արգարացընէ իր մեծաւորին առջև՝ վիճակի վերաբերեալ թերութեան մը համար, բարեկամի մը թեթև կերպին վրայ՝ ուակից իր լռակեցութեան համար ազգարարութիւն ընդունած է։

— Պէտք է, գէթ, միշտ այնպիսի փափուկ բացատրութիւն գտնել, որ նամակընկալը խաղաղէ և անուշ կերպով զայն ներողամտութեան հակէ։ Օրինակ.

« Ո՜հ, ինչ տեղի կայ արծուի մը պէս պոռչտալու, ես թզթով կ'իմացնեմ քեզ որ պիս գառնս երբ հոս քովս ըլլաս։ Ինչ ահաւոր բան կայ այս խօսքերուս մէջ. « Իմ օրերս լցուած են » ..., Դու փրովանսի մէջ հս, քու ժամերդ ազատ են և գլուխդ չատ ուելի։ Գրելու ախորժակդ դեռ ցվերջ աչխարհի կը տեւէ. իսկ իմս՝ ցվերջ լռնցած է։ Ուրեմն մեր քարեկամական սէրը զրութենէ մի գառնար. հս գքեզ չատ կընամ սիրել՝ ամիան էջ մը միայն գրելով. իսկ դու, տասն էջ գրելով ինծի՝ ութ օրուան մէջ ... ի տեսութիւն, սիրելիս, քու կասկածներդ միակ թերութիւնդ կը կազմեն և ահա միակ բանը զոր չեմ ախորժիր քու վրայ [2] »։

1. Տիկին Մենթընոն առ Վիլլբոուայ գօր. 19 Մայիս 1711.
2. Տիկին աը լա Ֆայէթ, առ Տիկ. աը Սեվինեէ, 30 Յունիս 1673.

ՊԱՏՇԱՃՈՒԹԵԱՆ ԿԱՄ ՎԱՅԵԼՉՈՒԹԵԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Հ. Որոնք են պատշաճութեան նամակները.

Պ. Պատշաճութեան տակ կ'երթան 1. Յաւակցական, — 2. Շնորհակալական, — 3. Բարեւադրական, — 4. Նոր տարւոյ, տօնական և այլն նամակները, որոնք կը գրուին ընկերային յարաբերութեանց, կեանքի այլ և այլ պարագաներու մէջ։

1. — Յաւին կարեկից ըլլալ՝ զատզութեամբ՝ առտուտ մ'է։ Յաւակցական նամակները կը հանդարտեցնեն ու կը սփոփեն զառնացած հոգին, իսկ ուրիշ տեսակներ՝ զայն կը խորշեցնեն ու կը գրգռեն։ Ուստի

ա. — Զուգել բնաւ հատարակ բացատրութիւններ. ինչպէս են « անկեղծ վիշտերով », « համակիր յաւակցութիւններով », այլ կազդուրիչ խնամանիներ, բարձր խորհրդածութիւններ, « պերճախօսութեան այն շունչերով, ինչպէս կ'ըսէ Տիկին Սեվինեէ, որոնք վշտի յուզում կը պատճառեն [1] »։

բ. — Որովհետև մենք քրիստոնեայ ենք, պարտինք միխիթարական հեռանկարներ գործածել՝ որ մեր հաւատքն յայտնէ և վշտացեալ սրտերու մէջ անմահ յոյսեր բողբոջեցնէ։

— Երբ անհատատի մը կը գրենք, անշուշտ մեր ակնարկութիւններն ուելի զգուշաւոր ըլլալու են. սակայն այս չնշանակեր թէ մենք պէտք ենք քօղարկել մեր հաւատքը. ճարտար ու շրջահայեաց ձեւերով կարելի է բարերար գործիք մ'ըլլալ նախախնամութեան մեզ ներկայացուցած առթին։ Օրինակ.

1. Ա. Տիկ. աը Գրինեան, 16 Օգոստոս 1675.

«... Ձեմ կրնար, Պարոն, կը զրէր Տէկարտ, ինքզինքս բռնել քեզ ըսելու գարման մը՝ զոր ես չատ զօրաւոր զտած եմ, ո՛չ միայն ինծի համակամ համբերել տալուն համար անոնց մահերը զորս ամենէն աւելի կը սիրեմ, այլ իմ մահուանս երկիւղն ալ բառնալուն համար, թէև կեանքը չատ կը սիրեմ .... Թէ ես չեմ կրնար ուրիշ քան յղանալ անոնցմէ չատերէն որ կը մեռնին, բայց միայն, թէ անոնք մեր ինձնէն աւելի քաղցր ու անգորր կեանքի մը կ'անցնին, և թէ օր մը մենք պիտի երթանք զիրենք գտնելու, նոյնիսկ անցելոյն յիշատակաւ [1]»։

2. — Շնորհակալութեանց նամակներն իրենց սովորական եղած ձեւերն ունին, և ոչ ոք կրնայ ինքզինք անոնցմէ ազատ ընել։ Պէտք է շնորհակից ոճ փափկութեամբ գրել զանոնք, առանց երախտագիտութեան արտայայտութիւնը չափազանցելու։

— Միւս կողմանէ, կարելի չէ հաւատալ շնորհակալութիւն մատուցանել բարերարի մը՝ որ բարձրագոյն ծառայութիւններ մատուցած է, և բարեկամի մը՝ որուն հիւրասիրութիւնն ընդունած ենք։

— Վոլտէր, Տիկին Շուազէօլի միջամտութեամբ, շնորհք մը ձեռք բերած է Պր. Տիւփիւի համար, ամուսին Գորնէյլի եղբօրորդւոյն աղջկան։ Ահա ինչպէս, որ Ֆերնէյէն՝ նա շնորհակալութիւն կը յայտնէր իշխանուհւոյն.

«Տիկին, ... Ձեր պաշտպանութեան կը պարտինք ինչ որ Շուազէօլ դուքսն ուզած է շնորհել Պր. Տիւփիւի. Եթէ ո՛և է փոքր մաս մ'ունենայինք Պր. Պետրոս Գորնէյլի ժառանգութեան մէջ, ազնքսանդրեան մեծ չափերով զանոնք կը վաստէինք՝ մեր երախտագիտութիւնը ձեզի ցոյց տալու համար. բայց ժամանակները չատ խիստ են, և չենուած տաղերու մեծամասնութիւնն ալ նոյնպէս են։ Մենք նոյն իսկ արձակին վրայ կը կասկածինք։ Շատ ամօթահար ենք մեր զգայուններն այսպիսի բարբարոս ոճով մ'արտայայտելնուս վրայ. բայց, Տիկին, կ'աղաչենք որ նկատի առնէք թէ մենք Ալոբրոգներ ենք։ Վէրսայլէն եկող մարդիկ, մեզ ըսին թէ, պէտք էր բացարձակապէս փափկութիւն ունենալ, նրբամիտ ըլլալ,

1. Տէկարտ, առ M. Huygens de Zuylichen, 6 Հոկտեմբեր 1642.

մտքի և ճաշակի ճշդութիւն ունենալ՝ ձեզ զրկել համարձակելու համար. մենք բնաւ հաւատք չընծայեցինք անոնց։ Մենք ձեր տեսակէն չենք, և յուսացինք, ընդհակառակն, թէ մեծութիւնը ներողամիտ է, և թէ շնորհակալութիւնները չէին մերժեր քնաւ միամտութիւնը [1]»։

3. — Բարեվարքական նամակներն եթէ պիտի չաճան հաձելի ըլլալ, այնուհանդերձ, անոնք պիտի զգուշանան չափազանց շողոքորթութենէ։

4. — Գալով տարեգլխու և տօնի նամակներուն, մենք կ'ըսենք միայն, թէ, պէտք չէ զանոնք բոլորովին մաղթանքներու արտայայտութեանց նուիրել, որովհետև չափազանց տիպ բնոյթ մը կ'ունենան։

— Այս պարագային մէջ՝ արհամարհենք ոճերուն. անկեղծ սէր մը՝ ճոռոմ բացատրութիւններու չափ պատճառներ։

— Զգուշանանք, գործեալ, օգտուիլ տպագրուած ձեւերէ, աչքի առջև ունենալով մանրամասն այն ըղձրոցականին, որուն անփութութիւնը գինք մղած էր «օրինակներէ» օգտուիլ։ — Թղթակից մ'որ իր նամակն ընդունեցաւ, ինք ևս նոյն հատորն ունենալով, բնագիրը գտաւ և արտիսօսութեամբ գրեց. «Պատասխանը պիտի գտնես 38րդ էջին մէջ»։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿԱՄ ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Հ. Որոնք են Բարեկամական նամակներու կանոնները.

Պ. Բարեկամական նամակներու կանոն չկրնար սահմանուիլ, որովհետև հո՛ս միտքն, զգացումն ու ե-

1. A. Mme. duchesse de Choiseul, 8 Février 1768.

բեւեակայութիւնն է որ կը գործէ։ Այսուհանդերձ քանի մ'օգտակար խորհուրդներ նշանակենք։

— Ընտանեկան նամակները կ'ուզենք մեր ծնողաց և բարեկամաց։ Արդ, ասոնք մեր նամակաց մէջ գրեթէ կը փնտռեն՝ մեր բացակայութեան թերին մոռնալու համար. և մեր մէջ կը սիրեն անոնք՝ մեր զգացումները, մեր գաղափարները, բոլոր մեր անձը։

Հ. Ուրեմն ինչ պարունակութիւն ունենալու են.

Պ. Մեր նամակներուն մէջ, անոնք պէտք են գտնել մեր յատկութիւնները, մեր կերպարը և մանաւանդ մեր սիրտը։

Ոչ բնական ընթացք մը կամ զիմակ մը՝ զանոնք կը շփոթցնէ ու կը տհաճեցնէ։ «Սրտի լեզուն ձեւակերպութիւն չգիտեր»։ (Վոլտեր. առ Պ. Հելվետիոս, 4 Դեկտեմբեր 1738)։

— Հաճելի ըլլալու լաւագոյն ազբիւրներէն մին ալ է ինքզինք մոռնալը, որպէս զի թղթակցին վրայ մտածուի առ որ կ'ուղղուի։

— Սիրելի և հանճարախօս ըլլանք՝ ըստ մեր կարողութեան և առիթներուն, բայց նախ քան զամենայն սիրալիր և անկեղծ գտնուինք, որպէս զի մեր նամակներու ընթերցողը զմեզ լսելու պատրանքն ունենայ։

Հ. Մեր նամակներուն մէջ ինչ տեսակ բաներ կրնանք ներմուծել.

Պ. Ցուզեալ մտերմութիւններ, հետաքրքրաշարժ պատմութիւններ, չարաճճի դիտողութիւններ՝ հանապազօրեայ դէպքերու վրայ. այս ամէնը դիւրաւ մատչելի կ'ըլլայ, եթէ առանց պատրաստութեան ներմուծենք։ Տիկին Սեվինեէ առատութեամբ չի՞ գործածեր մինչ։

— Հակիրճ, այն իմաստներն ու զգացումները զորս սիրտը պիտի ներշնչէ պահպանելու համար բարեկամական սէրը բացակայութեան տպաւորութիւններէն

պատշաճ են. և նոյն ինքն նամակները պիտի ծառայեն, խօսքին աւելի զօրեղապէս, բարդութիւնը՝ սէրը, երեսաթագիտութիւնը կամ համակրութիւնը։

Հ. Նեղելի՞ է ուրիշ գրութեանց տեսակներու դիմում ընել.

Պ. Այո՛, նեղելի է ոտանաւորի կամ առաձներու և սրամտութիւն դարձուած ակնարկութեանց յաջող վերաձգումը հերու դիմել։ Օրինակ.

«Ես չեմ նմանիր այն Մենիոս Հորատեանին, որ այնչափ ներողամտութեամբ ինքն իրեն կը ներէր այն թերութիւնները՝ զորս սաստիկ կը պարսաւէր իր բարեկամներուն մէջ.

Egomet mi ignosco, Maenius inquit[1]»։

— Մէջերնուս մէջ չգիժանիք սակայն։ Մեր հմտական տեսութիւնները՝ մեր նամակներն ընդհանուր պատմութեան վրայ ճառելու կամ սաստիկ ճշտապահանջ գրական քննադատութեան կը փոխարկէ։

Հ. Ինչ դիրք պէտք ենք բռնել վերջապէս.

Պ. Պէտք չենք բնաւ տագնապիլ կամ մուրճով գլուխնիս ծեծել՝ ընտանեկան նամակ մը սկսելու կամ աւարտելու համար։

— Տիկ. Սեվինեէ կատարեալ բնականութեամբ և շատ գունագեղ զանազանութեամբ կ'աւարտէ.

«Դու գիտես, փոքրիկ ազջիկս, թէ երբէք չէ առջի օր, չորեքշաբթի...։ Սերմանա, պէտք է որ ես քեզ ցնդաբանութիւններ մը պատմեմ...։ Դու երբէք փարիզը տեսած չես այնպէս ինչպէս որ է...։ Փիչ մը Պր. Տիւբէնի վրայ խօսինք...։ Ահա գարձեալ մահ և թաղումներ, իմ սիրելի Չօրեղբօրորդիս...»։

— Նէ կը վերջացնէ հրաշալի պէսպիսութեամբ մը.

«Ի տեսութիւն, սիրունիկս, չեմ կրնար ըսել թէ ինչ տաղտկութիւն կը մատնեմ քեզ...։ Մնաս բարեաւ, Չօրեղբօրորդիս, ես յոգնած եմ, դու

1. Վոլտեր, առ Պր. Կատտար. Երգծ. Ա. Գ.

ալ յոգնած ...։ Ես քնաւ միտքս չեմ փոխեր, Պարո՛ն, այն բարեկամական սիրոյն վրայ զոր քեզ խոստացեր եմ ...։ Ձքեզ կը զրկեմ, ամենասիրելի զաւակս, սակայն ե՛րբ պիտի կրնամ աւելի մօտէն զգուել։ Կեանքը չա՜տ կարճ է։ Ա՜խ, ահա թէ որուն վրայ պէտք չէ կանգ առնել, այժմ քու նամակներուդ մեկնութիւնը կը սպասեմ »։

Հ. Աշակերտք իւրաքանչիւր կրնան լաւագոյն օգտուիլ։

Պ. Ըստ Շովէ քահանային. « Աշակերտք աւելի լաւ կը կրթուին ու կը սովրին օրինակներու ընթերցումով քան թէ կանոններու կամ պատուէրներու հատորներով ...։

« Անտարակոյս ամէն հեղինակներուն կարելի չէ նմանիլ։ Անոնք մերթ իրենց դարուն հոգւոյն հակառակ յատուկ գարձուածք մը կ'ունենան, և զգալու յատուկ կերպ մը՝ որ այլ եւս այսօր ընդունելի չէ...։ Բայց այն որ քնաւ չհինանար, այն որ չկրնար փոխուիլ և այն որ իրեն հեղինակութեամբ և տաղանդին հրապոյրովը կ'ուսուցանէ, այն իսկ է արուեստին մեծ կանոնը, զիտնալ՝ ինչն իր անձին պարտականութիւնը ճանչնալ ...։ Եթէ ամենուն տրուած չէ արձակ միտք, աշխուժ ոգիին տրագալատիզրիւն և թեթեւամեռնոգրիւն, սակայն չկայ մէկը՝ որ պարտական չըլլայ իր մտածութիւններն ու զգացումները ճշդիւ ատնդելու [1] »։

ՀԱՄԱՌՕՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նամակը շատ կարեւոր է։

Գլխաւորապէս երկուքի կը բաժնուի, *Քաղաքավարութեան* եւ *Գործառնութեան*. ասոնք ալ շատ մասերու կամ նիւթերու կը ստորաբաժանուին։

Միջին բաժանում. — *Պարտականութեան նամակ*, որ ճիշտ ճառերու կանոններուն կը հետեւի. *գործոց նամակներ. պաշտպանութեան* եւ *բարեկամական* նամակներ։

1. *Հատընտիր նամակներ* ժէ. դարու, *Ներմուծութիւն* Զ–է։

Նամակի ընդհանուր կանոններն են, պատշաճութիւն, կարգ եւ *բնականութիւն*։

Գործի նամակները՝ ճշդութիւն, երագութիւն եւ *ոճ* կը պահանջեն։ *Ասոնք* կը բակառնեն *յորդորանքի, յանդիմանութեան* եւ *չքմեղանքի նամակները*։

Պատշաճութեան նամակ ըսելով՝ կը հասկցուի *ցաւակցութեանց, շնորհակալեաց, մաղթանաց, տարեգլխոյ* եւ *տօնական* օրերու նամակները։

Բարեկամական կամ *ընտանեկան* նամակները պէտք են պարունակել մեր *յատկութիւնները*, մեր *կերպերն* ու մեր *սիրտը*։

ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ ՆԵՐՇՆՁՈՒՄՆԵՐ

—o—

Ա. — ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱՄԱԿԻ ՄԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Երբ քեզմէ մեծի մը կամ բարերարիդ կը գրես. — Ցոյց տուր թէ պարտական կը զգաս զինք պատուելու։

Երբ բարեկամիդ կը գրես. — Վկայէ՛ թէ սէրդ կը ներշնչէ որ իրեն գրես, հեռը խօսիս, մանաւանդ այն-պիսի առթիւ որ գիտես թէ ուրախութեան մէջ է։

Աչքը լուսնկոտ հանար. — Համառօտ կերպով յիշէ՛ իրեն բարերաղդութիւնը կամ տօնին մեծութիւնը…, և քու ճշմարիտ ուրախութիւնդ իրեն յաջողութեան համար. ցոյց տուր իրեն քու բարի սիրտդ և փափաքդ որ ինք միշտ բարերաղդութիւններ վայելէ և Աստուած միշտ աւելին պարգեւէ։

— Այս նամակը պէտք է համառօտ ըլլայ։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Շնորհակալութիւն յայտնէ թղթակցիդ ճշմարիտ բարեկամութեան, իր մեծ սիրոյն՝ որով այս թուղթը կը գրէ քեզ։ Եթէ դու ալ շնորհաւորելու բան մ'ունիս, փոխադարձէ, իսկ եթէ ո՛չ, սրտանց իրեն բարիքներ մաղթէ։

Եթէ հասակակիդ կամ քիչ մ'աւելի մեծի մը կը գրես. — Պատշաճ է որ քաղաքավարութեամբ ներումն խնդրես, որ դուն չկանխեցիր իրեն շնորհաւորութիւն գրել։

o□o

Բ. — ՈՒՐԱԽԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՆԱՄԱԿԻ ՄԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ուրախակցաբերական դրոյվ. — Մէկու մը յաջողութեան և բարիքներուն վրայ կ'ուրախանանք։ Եւ կը-նանք յայտնել թէ իրմէն աւելի մենք ուրախ ենք այդ իր վայելած բարիքներուն համար՝ արժանի տեսնելով զինք անոր. ցոյց տալ միանգամայն ինչ ինչ արժա-նիքներ՝ որ կը վայլեն իր ամէն գործերուն մէջ, սա-կայն առանց չափազանցելու՝ որ ծաղրածութեան մը կասկածը չտայ կարդացողին, և համոզուի՝ թէ ճշմա-րիտ բարեկամութեան մը սրտին անկեղծ յայտարա-րութիւններ են։

Աչապիսի նամակներու մէջ. — Պէտք չէ երկարել նամակը՝ երբ մէկը գաւակ կ'ունենայ որ անդրանիկ չէ. երբ բարեկամդ մօտաւոր քաղաքէ մը կը վերադառ-նայ…։

Կրնաս երկարել. — Երբ վստահ ես թէ թղթակցիդ յաջողութեան վրայ երկար գրելն իրեն սիրելի և հա-ճելի կ'անցնի։ Այսուհանդերձ չափազանցութիւնն ան-շըրջահայեցութեան կը տանի։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Ա֊նպիսի ճշգրիտ նամակ մը գրել յայտնուած ու֊բախակցութեանց վրայ, որ գարձուածներէդ թղթակիցդ ըմբռնէ ու համոզուի թէ ոչ միայն իր անկեղծ զգացումն ըմբռներ ես, այլ նաև զգայ՝ թէ դու ալ իրեն հանդէպ նոյն զգացումն ունիս և մի և նոյն բարեբախտութիւնն առաւելօքն իրեն ալ կը ցանկաս ու կը մաղթես Ա֊տուծմէ։

○□○

Գ. — ՅԱԻԱԿՑԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԻ ՄԸ
ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Յաւակցական բղռվդ. — Յոյժ տո՛ւր բարեկամիդ՝ աշխարհիս տեսակ տեսակ նեղութիւններն ու ցաւերը. յետոյ յիշէ՛ համառօտիւ իր գլխուն եկած փորձանքն ու իրաւունք տո՛ւր իրեն, ըսելով՝ թէ ո՛չ ոք կրնար այդպիսի պարագայի մը մէջ հանդուրժել. բայց իակոյն անուշ կերպով յիշեցո՛ւր Ք֊րիստոսի և բոլոր սրբոց քա֊շածները, յորդորելով՝ որ հաւատքի զօրութեամբ հա֊մակամի և սրտին խաղաղութիւնը գտնէ համբերու֊թեամբ։ — Դարձեալ յայտնէ՛ որ եթէ կարելի ըլլար շատ սիրով պիտի ուզէիր բաժնել իր ցաւը՝ մասամբ վիշտը թեթեւցուցած ըլլալու համար։

Յաւակցութեան թղթին մէջ. — Ձգոյշ եղիր՝ խօսե֊լու ուրախ կերպ մը չբռնեցնել, որպէս զի ցաւը թե֊թեւցնելու տեղ չծանրացնես։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Պատշաճ է որ գրես՝ թէ դու չես տարակուսիր բնաւ իր ճշմարիտ ու անկեղծ սիրոյն վրայ, և շնորհակա֊լութիւն յայտնես՝ քու ցաւերուդ մասին անոր փափ֊կանկատ գրութեան ոճին։ Միանգամայն աւելցո՛ւր թէ իր ցաւակցական և քաջալերիչ գիրը շատ թեթեւցուց քու ցաւերդ ու վշտերդ։

○□○

Դ. — ՄԽԻԹԱՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԻ ՄԸ
ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Միխիթարական բղռվ. — Ջանալու է կերպ կերպ դարձուածներով վշտացեալը մխիթարել։ Կրնաս իրեն յիշեցնել, թէ աշխարհիս բոլոր նեղութիւնները, փոր֊ձանքները, վիշտերը նոր բաներ չեն և աշխարհի հետ ծնած են ու պիտի տեւեն, որպէս զի ըմբռնենք թէ մարդը հո՛ս աքսորանաց մէջ կ՛ապրի և մեր հայրենիքն երկինքն է, և թէ պիտի զարմանանք երբ նեղութենէ մը զերծ ըլլանք. ուստի պատրաստ պէտք ենք ըլլալ միշտ համբերութեամբ տանելու։ Կրնաս յիշել ուրիշ֊ներուն օրինակները՝ որոնք շատ բան կրեցին, փոր֊ձուեցան՝ բայց համբերութեամբ յաղթեցին ...։ Դար֊ձեալ կրնաս աւելցնել՝ թէ աշխարհիս յաջողութիւններն և ուրախութիւնները անցաւոր են, մինչդեռ Աստուծոյ սիրոյն համար համբերելէն միայն կը կախուի մեր փըր֊կութեան յոյսը։ — Դարձեալ կրնաս հակառակէն խօ֊սելով զինք համոզել. այսինքն է, քու վիշտերդ թուար֊

կելով, հետեւցնել՝ թէ դու աւելի կը ջանաս ինքզինքդ մխիթարել քան զինք։ — Ուշադրութիւն ըրէ՛ որ, անհիմն յոյսեր չտաս, որպէս զի յետոյ չկատարուած պարագային՝ պզտիկ կամ ամօթով չմնաս իր առջեւ։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Պատշաճ է որ դուն ալ իրաւունք տաս իր խօսքերուն, հաստատելով թէ ո՛չ միայն գեղեցիկ զրած է, այլ նաև ճշմարիտ են։ Յետոյ շնորհակալ եղիր իր այս ազնիւ զգացումներուն՝ որոնցմով քու ցաւերդ կ՛ուզէ փարատել։ Այս շնորհակալութիւնը պիտի յայտնես մանաւանդ՝ երբ քեզի գրողը քեզմէ մեծ է։ Եւ վերջացուր պատասխանդ, ըսելով՝ թէ բնաւ պիտի չմոռնաս քու նեղութեանցդ մէջ յիշել իր մխիթարական խօսքերը ...։

□□□

Ե. — ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՆԱՄԱԿԻ ՄԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Շնորհակալութեան թղթոյն մէջ. — Եթէ մեծ բան մ՛է ընդունած շնորհքդ, պէտք ես թղթակցիդ գովեստ մը տալ, իսկ եթէ միջին բան մ՛է, դարձեալ պարտական ես իբրև մեծ նկատել։ Յետոյ ցոյց տո՛ւր՝ թէ ի սրտէ կը ճանչնաս ու կը գնահատես իր ըրած բարիքն և ինքզինքդ պարտական կը համարիս և երախտագէտ կը զգաս։ Պէտք չես զանց ընել այս պարտականութիւնդ, մեծ ապերախտութիւն կը համարուի և անկրթութիւն է...։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Մեծ ազնուութիւն մ՛ըրած կ՛ըլլաս, եթէ թղթակցիդ, թէև պարտական չես, քաղաքավարութեամբ մ՛իմացնես թէ քու ըրած բարիքդ մեծ բան մը չէր՝ որ այսպիսի շնորհակալութեան նամակի մ՛արժանի ըլլար։ Հո՛ս, արդիւնքն աւելի իր ազնիւ ու քաղաքավար բնաւորութեան տուր, աւելցնելով միանգամայն քու պատրաստ յօժարութիւնդ իրեն ուրիշ ծառայութիւններ ընելու։

□□□

Զ. — ԳՈՎՈՒԹԵԱՆ ՆԱՄԱԿԻ ՄԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Գովուբեան նամակիդ մէջ. — Կրնաս ըսել թէ, ինչպէս որ լուսաւոր արեւը մէկէ մը չկրնար ծածկուիլ, այսպէս ալ իր երեւելի գործը կամ վարքը կամ հնարքը քեզմէ ծածուկ չէ և գիտես։ Պէտք ես յիշել այդ առաւելութիւնը, անոր հարկաւոր ու օգտակար ըլլալը, քու և ուրիշներուն ուրախութիւնն ու բարի սիրտը՝ որով կ՛ուրախանաք իր փառքին համար։ — Անկեղծօրէն յայտնէ, թէ քու աղքատիկ գովասանքդ շատ տակաւ է զինք արժանապէս պատուելու և գովելու։

Զգուշացիր. — Խօսքերուդ մէջ մարդահաճութեան, երեսպաշտութեան հետք մը չցուցնել, որպէս զի չտհաճի թղթակիցդ, մանաւանդ՝ երբ իր արդեանց գիտակից է։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Փոխադարձ նամակովդ շնորհակալ եղիր ոչ թէ ընդունած գովասանքներուդ համար, այլ գրողի աննախանձ սիրոյն համար՝ որով կը ղրուատէ զքեզ. բայց փափկանկատ բառերով ինքզինքդ անարժան ցոյց տուր գովեստի մեծութեան՝ Աստուծոյ վերագրելով փոքր արդիւնքդ, և իբր մաղթանք մը համարէ՝ այնպիսի գովեստի արժանի ըլլալու, որուն համար աղօթք յանձնաբարէ ...:

○□○

Է. — ԸՆՏԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱՄԱԿԻ ՄԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ընտանեկան թղթիդ մէջ. — Սիրալիր ոճով իր վիճակն ու ողջուիթիւնն հարցուր՝ գիտնալու փափաքդ յայտնելով, և բացատրէ իզձդ, գինք տեսնելու կարօտդ: Ուրախ և զուարճախօս բացատրութիւններ աւելցուր՝ իր ախորժելի բնաւորութիւնն ու խօսակցութիւնը մէջ բերելով. խոստովանէ կերպով մը՝ թէ ասոնք գիտնալով պատիւ կը զգաս իրեն հետ միշտ մտերիմ բարեկամութեամբ մը կապուելու:

— Այսպիսի նամակի մը մէջ աւելի սիրտդ պիտի խօսի քան միտքդ, բայց երկուքն ալ խոհեմութեամբ պիտի կառավարես, որովհետև չափազանց և անխոհեմ զեղումը՝ կրնայ զղջման տեպի տալ՝ օր մը քու գրածդ դէմդ իբրև սուր գործածուելով, քանի որ մարդուս բնութիւնը, իրաց պարագաներն ու ժամանակն անկայուն են ...:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Պատշաճութեամբ իմացուր թղթակցիդ՝ թէ մեծ ուրախութիւն զգացիր՝ իր սիրոյ և ողջունի նամակը կարդալով: Քու ինչպէս ըլլալդ իրեն իմացուր և յայտնէ թէ շատ կարօտով կը բաղձաս իր տեսութեան և ասոր համար առաջին պատեհ առթիւ մը պիտի ջանաս օգտուիլ: Կրկին ողջութիւն մաղթէ և իր ազօթքը խնդրէ:

○△○

Ը. — ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱՄԱԿԻ ՄԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երբ մտերիմ բարեկամիդ կը գրես. — Իր մտերիմ բարեկամութեան ապաւինէ և վստահութեամբ ու գրեթէ չմերժուելու յուսով յայտնէ խնդիրքդ. չմոռնալով սակայն աւելցնել՝ թէ անկարելիութեան մ'առջև չենգուի, և թէ այս պարագային մէջ՝ խնդիրքի անկատար ձեռնը իբրև կատարուած ըլլալու սիրով և ուրախութեամբ կ'ընդունիս, որուն վրայ կրնայ չտարակուսիլ:

— Եթէ խնդիրքդ ի նպաստ ուրիշի մ'է, հարկ չկայ անձին վարուց կամ բարուց նկատմամբ տեղեկութիւններ տալ. բաւական է միայն ձեռներէցութեան և գիտութեան մասին, գիտցած արուեստին և խնդրած գործոյն նկատմամբ ունեցած յարմարութեանց մասին տեղեկութիւններ տալ, որովհետև կ'ենթադրուի արդէն թէ մտերմի մը չէ կարելի վարքով և բարքով թերի մէկն յանձնարարել և անոր ի նպաստ շնորհ մը խնդրել:

Երբ ծանօթ օտարի մը կը յանձնարարես. — Հարկ է ներկայացուցած անձիդ նկատմամբ երաշխաւոր ըլ-

լաս. վարուց, բարուց և կատարելութեան վրայ ստոյգ ու գրեթէ վստահացուցիչ տեղեկութիւններ տաս, որպէս զի դիւրանայ խնդիրքիդ կատարումը՝ անծանօթ արգելք մը չըլլալու պարագային ... : Ի վերջոյ խնդրէ՛ որ, եթէ կարելի է, սիրով ընդունի թուղթդ և ի գլուխ հանէ խնդրուածքդ ի նպաստ այն անձին որ իսկապէս արժանի է այդ շնորհին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Երէ պիտի կարենաս կատարել. — Կրնաս սրտիդ ուրախութիւնը յայտնել՝ այնպիսի բարեկամական համարձակութեամբ և սիրով քեզ նամակ գրելուն համար, և յօժարութիւնդ՝ թէ պատրաստ ես կատարել իր յանձնարարութիւնը, իբր այսպիսի արթի մը սպասէիր ծածկայութիւնդ սիրայօժար ի սպաս դնելու բարեկամիդ:

Երէ պիտի չկարենաս կատարել. — Յաւ յայտնէ այդ հաճոյքը չկարենալ ընելուդ համար բարեկամիդ՝ արգելիչ պատճառներով՝ որոնք անկախ են քու կամքէդ: Եթէ կարելի է, կրնաս յիշել նաև օրինաւոր արգելքները, աւելցնելով յետոյ թէ միշտ պատրաստ ես ուրիշ առիթներու մէջ քու բարեկամական սիրոյդ հաւաստիքը տալ՝ ձեռքէդ գալիք հնարաւոր ծառայութիւններ մատուցանելու: Ի վերջոյ ներողութիւն խնդրելով՝ ողջունէ զինք ...:

○△○

Թ. — ԽՆԴՐՈՒԱԾՔԻ ՆԱՄԱԿԻՆ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Նախ յայտնէ թէ իր բարի սիրտը ճանչնալուդ համար կը համարձակիս այսպիսի խնդրանք մ՚ընել: Խոնարհական համեստութեամբ կարօտութիւնդ բացատրէ՛ և ուրախութիւն ու պարծանք յայտնէ որ իրեն դիմելու կը կարօտիս քան ուրիշի մը, և մեծ յոյս ունիս խընդիրքդ ձեռք ձգելու:

Ջգուշութիւն. — Ջըլլայ թէ քու վրադ երկար և գովեստով խօսիս, ցոյց տալու՝ որ արժանի ես այդ շնորհին, որովհետև անախորժ կու գայ դիմացինիդ, իբր պարտք մ՚ունեցած ըլլալ քեզ այդ շնորհն ընելու:

Երէ դժուար չաև մ՚է. — Այս դժուարութիւնը ճանչնալդ ցոյց տուր, բայց յաջողութեան համար՝ դիմացինիդ կարողութեան վրայ վստահիլդ յայտնէ. որպէս զի աւելի սիրելի ներկայանաս ու խնդիրքդ յաջողի:

Այս նամակիս մէջ. — Այս նամակիդ բոլոր բացատրութիւնները՝ համեստութեան ու կատարեալ անկեղծութեան ընոյթին ունենան ...:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Կրնաս ճիշդ յանձնարարական նամակին պատասխանին հետեւիլ, լրացուցիչ մասերն աւելցնելով վրան:

○△○

Ժ. — ՅՈՐԴՈՐԱՆԱՅ ՆԱՄԱԿԻՆ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Այս բղրիս մէջ. — Գովէ՛ խոհեմութիւնը՝ ըսելով թէ արդէն քեզ շատոնց ծանօթ էր, տեսած ըլլալով ուրիշին տուած բարի յորդորներուն հետեւիլը, որուն համար դու ալ կը համարձակիս գրել: Ջանա ապացուցանել՝ թէ որչափ մեծ շահ կ՚ունենայ ըսածներդ կատարելով, Աստուծմէ կ՚օրհնուի, մարդկանցմէ կը գովուի ...:

Քեզմէ փոքրի մը. — Կրնաս քիչ մ՚իշխանական կերպ մ՚ալ ցոյց տալ, բայց բացատրութիւնդ ու բառերդ լաւ կշռէ՛, որպէս զի միտքը չըմբռնանայ և երեսի ջուրը չկորսնցնէ յանկարծ։

Ըստ այմ. — Մարդ կայ՝ որուն շատ շրջահայեցութեամբ և նրբամտութեամբ պիտի տաս յորդորդ։ Մարդ ալ կայ՝ որուն կրնաս ուղղակի կերպով յորդորագիրդ ուղղել ...։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Երբ քեզ գրուած յորդորները պիտի պահես. — Ցոյց տո՛ւր թէ շատ գոհ ես թղթակցիդ բարեկամական հարմարձակութեան վրայ՝ որով քեզ խելացի վարմունք կը սովրեցնէ. շնորհակալ եղիր անկեղծ սիրոյն։ Իր տուած յորդորներուն իրաւունք տո՛ւր և խոստացիր կատարել անոնց հետեւելու։

Երբ պիտի չպահես. — Պէտք ես դարձեալ շնորհակալութիւն յայտնել և զինք գովել, իր այն ազնիւ մտածութեան ու զգացմանց համար։ Իմացուր սրտանց չժարութիւնդ, ըսելով թէ գրածները կ՚ուզէիր կատարել, եթէ խափանող պատճառ մը չըլլար ...։

○△○

ԺԱ. — ԽՐԱՏԻ ՆԱՄԱԿԻՆ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ա՛յս ալ քիչ շատ կարելի է Յորդորանաց նամակին համեմատ ձեւել, ըստ պարագային և նիւթին փոխելով ու յարմարցնելով բառերն ու բացատրութիւնները, միշտ աչքի առջև ունենալով սակայն անհատին վիճակը, դիրքն ու բնաւորութիւնը ...։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Եթէ յանդիմանութեան արժանի գործ մը չունիս, համեստօրէն ինքզինքդ արդարացո՛ւր։ Իսկ եթէ յանցաւոր ես՝ բնաւ մի՛ երկմտիր, ընդունէ՛ յանցանքդ, թողութիւն ուզէ, շնորհակալ եղիր քեզի գրածներուն և խոստացիր որ զքեզ պիտի ուղղես ...։

○△○

— Թէև դեռ շատ տեսակ նիւթեր կան նամակի, ինչպէս են՝ Յանդիմանութեան, Սպառնալիքի, Անվերադրութեան, Նկարագրի խնդրելու, Հրաւէրքի, Խորհուրդ տալու, Ընծայաբերութեան, Շանորհակալի, և այլն, սակայն շատ չերկարելու համար զանց կ՚ընենք, գիտնալով միանգամայն թէ վերոյիշեալներուն մէջ գործնական վարժութիւն ստացող մը, ինքնաբեր՝ կրնայ լաւագոյն յաջողիլ նաև միւսներուն մէջ։

— Դարձեալ, դասագրքի մը մէջ կարելի չըլլալով ամէն բան մանրամասնօրէն արձանագրել, թերին՝ միշտ ուսուցչին պարտականութեան կը մնայ լրացնել բերանացի կամ գործնականապէս։

ՄԱՍՆ ՋՈՐՐՈՐԴ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ծանօթ. — Հոս դիտաւորութիւն չունինք քնաւ Տաղաչափութեան վրայ ուսումնասիրական ճառ մը գրելու, այլ ա՛նդրադառնալ միայն քանի մը տարրական ծանօթութիւններ, որոցմով աշակերտք պիտի կարենան ընդհանուր կերպով չափագիտութեան կանոններն ու Բանաստեղծական զանազան տեսակները ճանչնալ։

— Ո՛չ մէկ աշակերտ կրնայ ինքզինքն ազատ ընել ասկից, որովհետև Տաղաչափութիւնն ալ գրագիտական կազմութեան քնական բովանդակութիւնն է։

Հ. Ի՞նչ է Բանաստեղծութիւնն և քանի՞ տեսակ։

Պ. Բանաստեղծութիւնը՝ ոտանաւոր չափով գրելու արուեստն է, և երեք մասերու կը բաժնուի։

Ա. — Քնարական բանաստեղծութիւն, որ իրական կամ երեւակայական դէպքեր կը պատմէ, զոր հին ատեն քնարաւ կ'երգէին։

Բ. — Դիւզաձևերգական կամ վիպասանական բանաստեղծութիւն, որ կեանքի պատահարները տեսարանի վրայ կը դնէ։

Գ. — Թատերերգական բանաստեղծութիւն, որ պատմական անձեր կը խօսեցնէ։

Հ. Լամարթին ինչպէս կ'արտայայտուի Բանաստեղծութեան նկատմամբ։

Պ. Լամարթինի համար, « Բանաստեղծութիւնը, միտքն է՝ երգուած... ո՛չ թէ մտքի խաղ մը, թեթև ու մակերեսային մտածութեան մը քաղցրահնչիւն քմահաճոյք կամ խանդ մը, բայց խոր, իրական, անկեղծ, իմացական մտքի բարձր ըմբռնումներուն, հոգւոյն ամենէն աւելի խորհրդաւոր տպաւորութեանց արձագանգն է...։ Նկարչի ձայնն է որ կը սիրէ, կ'արգի, կ'ապաչէ կամ կու լայ՝ մարդկութեան հետ, աշխարհիս վրայ իր երկար պանդխտութեան ամէն երեւոյթներուն առջև[1]»։

— Որովհետև բանաստեղծութիւնն աւելի երեւակայութեան և դիւրազգացուելու կը դիմէ, ուստի աւելի գունագեղ, գրաւող, ներդաշնակ լեզու մը կը փնտռէ։ Եւ այս լեզուն, որ է Տաղաչափութիւնը, որոշ և խիստ կանոններու կը հետեւի։

— Այս կանոնները ձիշդ պահել, առանց սակայն կեցնելու կամ ցամքեցնելու բանաստեղծական երակը՝ որ պէտք է անդադար ժայթքէ. այնչափ դժուար է, որ Վոլտէր չէր վախնար Հելուետիոսի գրելու[2]. «Տասն և հինգ օրուան մէջ քանի լաւ տողեր դժուար կը գրուին»։

— Բանաստեղծութիւնը չհանդուրժեր, արդարև, ո՛չ անուղղութեան, ո՛չ անփութութեան։

— Արձակ գրութեան տպարիւրին մէջ, գէշ գրուած կամ քիչ կոկուած գործերը կրնան ուշադրութիւնը կամ գնահատումը ձեռք բերել, որովհետև անոնք ախորժակը կը շողոմեն, շահագիտութիւնը կը շարժեն և անդրադարձութիւնը կը զրգռեն։

---

1. Առաջին՝ բանաստ. մտածութիւնք. Երկրորդ՝ յառաջաբան. ճակատ բանաստեղծութեան։

2. 4 Դեկտ. 1738։

Ընդհակառակն, բանաստեղծութեան մէջ, նոյն իսկ իմաստի ազնուականութիւնն և զգացման ջերմութիւնը բաւական չեն մոռացումէ փրկելու կտոր մը՝ որուն մէջ միջակ բացատրութիւնը չհասնիր ներշնչման բարձրութեան, որուն մէջ գաշնակաւորութեան միակերպութիւնն ո՛չ զգացման ոյժ կու տայ, ո՛չ եռանդեան թռիչք։

— Ոտանաւոր չափով գրելու նպատակը, միթէ արուեստին բոլոր հմայքը, դիւթութիւնը, հրապոյրը, փայլը գրուածքին հիման վրայ աւելցնել չէ՞, կ'ըսէ Պրունեթիէր[1]։

ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ի՞նչ է Տաղաչափութիւնը.

Պ. Տաղաչափութիւնն է ոտանաւոր չափով իմաստ կազմելու արուեստը, որուն մասերը չափ ու րուէ կը բաղկանան։ Ա՛յս պէտք չէ շփոթիլ Բանաստեղծութեան հետ, որովհետև վերջինս նախորդէն անկախ կրնայ գոյութիւն ունենալ։ Պօսիւէ մեծ բանաստեղծ կը ճանչցուի՝ իր «Բարձրացումն Խորհրդոյ վրայ» արձակ գրուածքեամբ. Շաղոպրիանի «Մարտիրոսք»ը՝ արձակ բանաստեղծութիւն մ'է. Հ. Ղ. Ալիշանի «Հովիւք Շիրակայ» նոյնպէս արձակ բանաստեղծութիւն մ'է։

Հ. Տաղաչափութիւնն ի՞նչ աղերս ունի Բանաստեղծութեան հետ.

Պ. Տաղաչափութիւնը՝ հզօր օգնական մ'է Բանաստեղծութեան։ Վասն զի.

1. — Հնարանքով և յանգերու դարձուածով անոր քաղցրերգութեան շնորհքը կու տայ։

1. Cf. G. Grente Jean Bertaut, Ch. XIV. էջ 332.

2. — Դարձեալ, մտածութիւնը կամ զգացումը կը դրնաձիգ կը բռնէ և զանոնք սեղմելով ու ամփոփելով՝ անոնց ոյժը կ'աւելցնէ և ճոխութիւնը կ'աճեցնէ։

Հ. Քանի՞ տեսակ է Տաղաչափութիւնը.

Պ. Երկու տեսակ՝ բուական և չափական։ Թուական ոտանաւորին մէջ վանկերուն թիւը հաշուի կ'առնուի. իսկ չափականին մէջ վանկերու երկայնութեան և սղութեան չափը։

Հ. Թուական ոտանաւորը քանի՞ մասերէ կը բաղկանայ.

Պ. Հինգ մասերէ, որք են. — 1. ՈՏՔ. — 2. ԱՆԴԱՄ — 3. ՅԱՆԴ — 4. ՏՈՂ — 5. ՏՈՒՆ։

1. — ՈՏՔ

Հ. Ի՞նչ է Ոտքը.

Պ. Ոտանաւորի մը տողերուն իւրաքանչիւր վանկ ոտք կը կոչուի. հետեւաբար վանկ և ոտք նոյն են։

Հ. Ոտանաւորի տող մը քանի՞ վանկ կրնայ ունենալ.

Պ. Երեքէն մինչև տասն և վեց վանկ։

Հ. Վանկերն ի՞նչպէս կը կազմուին.

Պ. Վանկերը կամ ոտքերը կը կազմուին հետեւեալ կերպով.

1. — Ամէն կատարեալ ձայնաւոր, որք են ա, և, է, ը, ի, ո, օ թէ՛ առանձինն և թէ իրենց բաղաձայններուն հետ մէկ վանկ կամ ոտք կը կազմեն։

2. — ւ և յ կիսաձայն ըլլալով վանկ չեն կազմեր։

3. — ը տասն երբեմն ամբողջ վանկ է երբ իրմէ վերջ եկող բաղաձայնները դիւրաւ չեն ամփոփուիր։ Օրինակի համար. Խղուրըտիւն։

ը երբեմն եւս կէս վանկ է և երբեմն կ'անհետի, և այս գործածութեան եղանակն ըստ կամս և ըստ ընկալեալ պարագաներու և սովորութեանց տեղի կ'ունենայ, որ է ըսել՝ իբրև ակրոդէզ, կէս և սուղ վանկ։

ը տառի սղումը պարտաւորիչ է երբ իրմէ վերջ դիպող բառը ձայնաւորով կը սկսի կամ իրմէ առաջ գտնուող բառը ձայնաւորով կը վերջանայ։ Օր. Ոտքը ինկաւ։ — Հոս կամ ը սղելու է կամ ն գիրը փոխանակելու է։

ը ով սկսող բառերը, ընդ, ըստ, ընտրել և այլն կրնան ըստ կամս և ըստ պարագային սղուիլ՝ չափի ճշտութեան համար՝ փոխանակելով սղման տեղ ապաթարց մը (՛). այսպէս 'նդ, 'ստ, 'նտրել և այլն. յաճախ հանդիպուածներն անախորժ է սակայն։

4. — Բաղադրեալ ձայնաւորներն իրենց բաղաձայններով մէկ վանկ կը կազմեն։ Օր. Անկիւն. խոյակ. սենեակ։

5. — Նոյն բառին մէջ երկու կից կատարեալ ձայնաւորներ՝ երկու վանկ կը կազմեն։ Օր. Անդրեաս. դիակ. էակ. և այլն։

6. — Ոտ, ոտ, ոտի երկբարբառները մէկ ոտք են. երկու ոտքի կը վերածուին ո ին տեղ ը փոխանակելով։ Օր. Թուա — կան = թը — ւա — կան. քուէ = քը — ւէ, նուի — րեալ — նը — ւի — րեալ։

2. — ԱՆԴԱՄ

Հ. Ի՞նչ է Անդամն կամ Հատածը.

Պ. Անդամ կամ Հատած կը կոչուի ոտանաւոր տողերուն մէջ եղած հանգիստը. հետեւաբար ո՛րչափ հանգիստ ունենայ՝ այնչափ Անդամէ բաղկացեալ է, կ'ըսուի։

ԳԱՆՁ

Սըրտիկն անդին — ադամանդեայ
Մայրիկս ինձէ, — նըւէր կու տայ.
«Պահէ, որդեակ, — կ'ըսէ, անձկոտ,
Մինչև որ գանք — իրարու մօտ։

Հ. Ա. Թ.

— Հո՛ս իւրաքանչիւր տող երկու Հատած կամ հանգիստ ունի, հետեւաբար երկանդամ է։

Հ. Հատածն ո՞ւր տեղի կ'ունենայ.

Պ. Շեշտակ կամ սուր վանկի առջև, ո՛չ թէ բուռ. հետեւաբար Հատած մը բուռ վանկով չկրնար վերջանալ, այսպէս նաև՝ տող մը։

Հ. Հայերէն լեզուին բառերը շեշտ ունի՞ն.

Պ. Ընդհանրապէս ո՛չ. սակայն ընդունակ են, և զոր կ'առնուն վերջին վանկին վրայ։

— Զարտուղութիւն կը կազմեն, կոչական հոլովը. — Որդեակ։

— Կազմական շեշտ ունեցողները. — Այ՛ժմ, ո՛րքան, մի՛թէ...

— Բնաւ շեշտ չեն առնուր շաղկապները, նախադրութիւնները ու կարճ բառերը։ Օր. Եւ, ու, կամ, բայց... առանց, մինչև, ի վեր, ի, յ, ց, առ, ընդ ըստ... կը, մի, մը...։

Հ. Տողի մ'անդամատուութիւնն ինչպէս վերջացնելու է.

Պ. Յանձնարարելի է միշտ ակրոդէզ բառով վերջացընել. սակայն զժուար պարագայի մը ներքև ներելի է շեշտակ վանկին առջև ընել հատածը, և բառին մնացած մասը՝ յաջորդ անդամին կցել։ Օր.

Կայծակն ամպէ — բոցն միջէն
Շողացոյց լոյսն — ոսկեղէն։

Ծանօթ. — Կան շատ մը զարտուղութիւններ ու արգելքներ նկատմամբ տողի մը վերջաւորութեան, սակայն համառօտութիւնս չներեր անոնցմով զբաղիլ։ Աշակերտք ընդարձակ տաղաչափութեան մէջ պիտի սովրին արդէն։

Հ. Անդամատութեան սահմանն ո՞րն է.

Պ. Երեքէն մինչև հնգոտնեան տողերը չեն անդամատուիր.

Ա. ԵՒԱՎԱՆԿ

Մանուկ խեղ
Զուռնի մեղ,
Մայր բնութեան
Զոհն է այն։

Հայր և մայր
Ե՞ն յարմար...
Կըրթութեամբ՝
Կու տան ջամբ։

Բայց, եղո՜ւկ,
Յեղյեղուկ
Բազդը միշտ
Է շա՜տ ռիշտ։ Հ. Ա. Ց.

Բ. ՔԱՌԱՎԱՆԿ

Ա՛յո՛, հանգոյն
Առոյգ հասակ
Է գարնայնոյն,
Ո՛ պատանեակ։

Ա՛յլ նա ծնանի
Վերակենցաղ
Ամի ամի
Պերճ և էջքնաղ.

Իսկ փախըստեայ
Քոյգ մանկութիւն
Ոչ եւս դառնայ
Ի տիս է նոյն։ Հ. եղ. Հիւր.

Գ. ՀՆԳԱՎԱՆԿ

Առ ցոփակիմ և Անմա երամ
(ի դիմաց...)

Երազկոտ կեանքիս
Ճամբուն առաջնորդ,
Հայր, ա՛ռ սիրտս, հոգիս
Քեզ ձօն նըվէր յորդ։

Կուսամօր ծնողին
Գուրձն ի քեզ անխնայ,
Մա՛յր, սիրոյ գրախտին
Աղբիւրն ես, Աննա՛։

Զեր քայլերուն բաստ
Վայլէլ մաղթեմ աստ.
Սիրոյ պսակին քայ՝
Ամուր էլմաս ժայռ։ Հ. Ա. Ց.

Իսկ վեցոտնեաններէն սկսեալ կ՝անդամատուին.

Ա. ՎԵՑՈՏՆԵԱՆ

3 — 3

Ա՛ռուակի — խոխոջիւնն
Ձի խօսիը — ո՞ր սըրտին.
Գըտիր ինձ — որ թըռչուն
Կամ մէկ սիրտ — չզմայլին։ Հ. Ա. Ց.

Բ. ԵՕԹՆՈՏՆԵԱՆ

4 — 3

Թըռչնիկ մըն եմ — դեռահաս,
Լեզուս սահուն — ու ճարտար.
Խոպոպիկներս — դարաւոս,
Դէմքով հրեշտակ — մ՝եմ արդար։

Անտառներու — փըշփըշուն
Ջըրերուն մէջ — երբ նայիմ,
Աչքերուս սեւ, — չինչ, փայլուն,
Կարմիր շրթանցս — կը զմայլիմ։

Կ'ըսեն թ'ակունք — մ'եմ ես, հուր,
Եւ իմ ծնողացս — վերջին յոյս.
Ինքերս դիւթիչ, — սեւաթոյր,
Գարնան ժըպտուն — Աբշալոյս։

— Մայրիկս ըսաւ — Ո՛հ, ա՛ռ, տար
Գանձերըդ առ — Յոբելեար. —

Մաղերուս չափ — ապրինք շատ՝
Կարմիր ժըպտով — վարդառատ.
Աչքի բիբերս — ակունք տամ՝
Ձեր պըսակին — անթառամ։ Հ. Ա. Ց.

ԱՆՄԵՂ ՏԱՐԱԿՈՑՍ

4 — 3

Որդին *Մայրը*

Ախտի մը տակ ծընար զիս, Մինչ երկունքի ցաւերս հոծ՝
Սայր իմ անուշ, խանդակաթ. Ծընան մանկիկդ անուշիկ,
Սակայն, տըկար նաւակիս Սիրտըս դարձաւ ջերմ հալոց,
Լուսինն ունէը ճառագայթ։ Ու ըսի. «Իմ երջանիկ»։

Երբ լըսեցիր թէ ծընար Եւ երբ շրթներդ ծիրանի՝
Աչուս մ'անմեղ մաքրափայլ, Հըպան առեանցըս ամբիծ,
Ուրախութեամբ ժըպտեցար, Անուշ քեզ կաթ ջամբեցի,
Թէ կ'ուզէիր կուշտ մը լալ։ Իսկ դու ինձ խընթ մ'անթախիծ։

Դու տըղոցկան ցաւոց բոյն, Հայրդ ալ ժըպտով մ'ոսկեշող
Ես նորածին գեղանիկ. Դրուագեց համբոյր մ'այտերուս,
Յաջորդ օրուան արեւուն Քեզ գըգուելով՝ «Այտուն ցո՛ղ»
Արդեօք էի՞նք երջանիկ։ Ըսաւ ինծի, «Աչքըդ լո՛յս»։
Հ. Ա. Ց.

ՈՍԿԵԳՐՔԻ ՄԸ ՄԷՋ

4 — 3

Բարձըրուղեշ հասակիդ՝
Կորովդ ըլլայ յենարան.
Պարծէ քըրտամբ ճակատիդ
Նոր կեանքիդ մէջ յաւիտեան։

Հալէն ամէն խոչ ու խոթ
Ապարիզիդ մէջ ընդ միշտ,
Թ'ամպեր ծածկեն ըզքեզ մութ՝
Յօղեր թափեն ոչ թէ վիշտ։

Ու երբ գիտես հորիզոնն
Բոցապատած ու կարմիր,
Հառաչէ մ'անուշ ուղղէ հոն
Հոգւոյդ խորէն լայնալիր։ Հ. Ա. Ց.

Գ. ՈՒԹՈՑՆԵԱՆ

4 — 4

Դըժուար է թէ — քեզ չի խաբէ
Երբ կեան առջեւդ — արցունք թափէ։ Հ. Լ. Ք.

Դ· ԻՆՆՈՏՆԵԱՆ

3 — 3 — 3

Իջիր թէ — դեռատի՛ — Թափիս ջանք,
Թէ չուզես — ծերուԹեանդ — ցաւ, տանջանք։

Հ· Ա· Ց·

Ե· ՏԱՍՆՈՏՆԵԱՆ

5 — 5

Երէք զաւակաց — զոհուիլ սիրաւառ,
Ըլլալ սէր ու գուԹ — գործով յոգնարգիւն,
Այս է, ով Մայր իմ — գոյուԹեանդ պատճառ,
Այս է վաԹանամեայ — կեանքիդ պատմուԹիւն։

Հ· Ա· Ց·

ՈՍԿԵԳՐՔԻ ՄԸ ՄԷՋ

5 — 5

Ադոյգ ու աչխոյժ պատանի մ՚էս դեռ,
Ամէն հաճոյքներ կը հրապուրեն զքեզ·
Արշալոյս մ՚ոսկի դու վայելես մինչդեռ՝
Մըրեկ մ՚իր ծոցէն սուրայ յասպարէզ։

— Մի վախնար, խիզախ կուրծք տուր Թիակիդ,
Քամին պիտի լընու կուրիդ առագաստ·
Երբէք չի Թուլնայ կարչնէդ ջիլ բազկիդ
Մինչեւ նաւակաք մըտնէ բախտիդ լաստ։ —

Հ· Ա· Ց·

— Աւելի չերկարելու համար, հո՛ս կը ներկայացընեմ վանկերու և անդամատուԹեանց ընդհանուր պատկերը։

	Անդամք			Վանկեր		Գումար
Եռանիան		1			3	= 3
Քառանիան		1			4	= 4
Հնգանիան		1			5	= 5
Վեցանիան		2			3+3	= 6
ԵօԹնանիան		2	4+3	կամ	3+4	= 7
Ութանիան		2	4+4	»	5+3	= 8
Իննանիան	2 կամ	3	5+4	»	3+3+3	= 9
Տասնանիան		2			5+5	= 10
Մեռապանտոնիան	3 »	4	4+4+3	»	2+3+3+3	= 11
Երկուռապանտոնիան		3			4+4+4	= 12
Երեքռապանտոնիան		4			3+3+4+3	= 13
Չորեքռապանտոնիան		4			4+3+4+3	= 14
Հնգեռապանտոնիան		4			4+4+4+3	= 15
Վեցռապանտոնիան		4			4+4+4+4	= 16

— Այս է սովորական հատածներու ընդհանուր պատկերը, սակայն ճարտար տաղաչափ մը կարող է ուրիշ բաղադրուԹիւններ ալ աւելցնել՝ հաւասար՝ ճարտար ժանեկահիւսի մը։

Յ· — ՅԱՆԳ

Հ· Ի՞նչ է Յանգը·

Պ· Յանգ կը կոչուի ոտանաւորի տողերուն նմանհնաձայն վերջաւորուԹիւնը։ Օր·

Աչխատէ ժիր որպէս մեղու,
ԵրջանկուԹիւնն ըզքեզ զեղու։ Հ· Ա· Ց·

— Հետեւաբար, յանգերով վերջաւորող ոտանաւորները՝ յանգաւոր կը կոչուին, իսկ յանգ չունեցողներն՝ անյանգ։

Հ. Քանի՞ տեսակ ձանգ կայ.

Պ. Երեք տեսակ. տկար, չափաւոր կամ բաւականաւ, և ձոխ:

Հ. Ո՞րն է Տկար յանգը.

Պ. Տկար կամ պղտատ կը կոչուին այն յանգերն որոնք իրարու մէջ նման վեկ ձայնաւոր գիր ունին, կամ գոնէ վերջաւոր բաղաձայնիներ՝ հնչմամբ ըստ բաւականին նմանաձայն: Օր.

Եթէ միաքըդ բարի է,
Աստուած պահէ փորձանքէ: Հ. Ա. Ց.

Դաշտ	Վարդ	Վարկ
Դաստ	Ադատ	Կարգ

— Այս ներելի է վիանդամ, կարճ տողերու մէջ, իսկ բազմանդամներու մէջ՝ առ հարկի միայն կրնայ տեղի ունենալ, այսինքն է գեղեցիկ իմաստ մը չզոհելու պարագային:

Հ. Ո՞ր տեսակ յանգերը Չափաւոր կ'ըսուին.

Պ. Չափաւոր կը կոչուին այն յանգերն որոնց վերջին վանկերը նոյն են և իրենց բազաձայն տառերն ալ գոնէ լծորդ են: Օր.

Անոնք որ մոր աբերը մռայան,
Հոգւով մարմնով եղան ցեր ցան: Հ. Ա. Ց.

Խոտան	Ափեր	Յափրանք
Գըտան	Բամբեր	Ապրանք

Հ. Ո՞ր յանգերը ձոխ կը կոչուին.

Պ. Ձոխ կը կոչուին այն յանգերն որոնք երկու կամ աւելի ամբողջ և լի վանկերով նման են: Օր.

Ա՜յլ դու եկ գարձիր, եղնիկ եղիչի,
Թէ զհոգիդ սիրես՝ քաղցր արեւդ յիչի Հ. Ղև. Ալ.

Որ հանց բերաւ բոյս կուռական
Ուակիեց հազար կոյս բուռական:

— Ձոխ յանգերը մանաւորապէս կը պատշաճին մեծոտնեան տողերու, որովհետև երբ իրարմէ հեռանալու ալ ըլլան գարձեալ գիրար կը յիչեցնեն. ընդհակառակն տկար և չափաւոր յանգերը՝ գիրար կը կորսնցնեն: Այսուհանդերձ գիտնալու է որ, ձոխ յանգեր գործածելու մարմաջը՝ շատ անգամ գեղեցիկ իմաստները խաթարելու պատճառ կ'ըլլայ:

Հ. Վերոյիշեալ երեք ձեւերէն զատ չկան ուրիշ յանգեր.

Պ. Կան մի և նոյն ածանցիչ մասնիկներով բառեր՝ որոնք իրենք իրենց մէջ նմանաձայն են, սակայն անարգ և ոչ ձշմարիտ յանգ համարուած են այժմ: Օրինակ.

Գրեցի	երկրաւոր	մոյկերու	գերոբիւն
Երգեցի	երկնաւոր	խօսքերու	գթոբիւն
Լացի	ճաճանչաւոր	ջրերու	էոբիւն և այլն:

Հ. Ասոնց տեսակէն չկա՞ն բացառութիւն կազմողներ.

Պ. Եթէ նոյն մասնիկները կանխող յանգ կազմող բաւական գրեր կան, այդ մասնիկները նոյն ուղիղ յանգերուն վրայ աւելցուած կը համարուին և գրեթէ օրինաւոր յանգերու տեղ կը ծառայեն: Օրինակ.

Գնեմնի	զարդերու	հորերէն	դանկերու
Մեմնի	վարդերու	խորերէն	վանկերու...

— Դարձեալ, մէկ վանկով չափաւոր յանգ են առաջին մասերը, և ձոխ յանգ են վերջին մասերը։ Օր.

Դողալ	Տրկարաց	Դառնայի	Ողոքես
Շողալ	Նրկարաց	Բառնայի	Բողոքես...

— Դարձեալ ընտիր և վայելուչ զարդ կը համարուի՝ եթէ երկու յանգեր քերականական այլ և այլ կազմութիւն ունենան. այսինքն է մին՝ բայի մը ժամանակը, իսկ միւսը՝ հոլով մը. կամ մին՝ արմատ բառ մը, իսկ երկրորդը՝ ածանցով կամ յօդով։ Օրինակ.

Կողով (ուղ.)	Ըզգոյժ	Ցորեան	Ո՛ւր տեղաց
Հողով (գործ.)	Ըզգոյշ	Որ եան	Հուր տեղաց...

ԴԱՍԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ ՅԱՆԳԵՐՈՒ

Հ. Յանգերը քանի՞ տեսակ կը դասաւորուին.

Պ. Ընդհանրապէս չորս տեսակ. 1. — Ձևանչատ. 2. — Հիւսակ. 3. — Գրկախառն. 4. — Ընդհատ։

Հ. Ինչ է Ձևանչատ յանգը.

Պ. Երբ ոտանաւորի մը յանգերն իրարու հետ նմանաձայն, զոյգ զոյգ կամ անընդհատ կը յաջորդեն՝ ձևանչատ կը կոչուին։ Օրինակ.

ՁԻՒՆԷ ԴԱԳԱՂԸ

Հոս կը պառկի։ — Քուն մըն է այդ՝ որ երբեք
Պիտ՝ չը բանայ իր այդ գոցած աչքերն չէգ.
Գիշեր մըն է՝ որուն արգանդը մուռի
Պիտ՝ չյաղանայ արշալոյս մ՝իսկ՝ որ փրթիր։...

Դ. Վժ.

Հ. Ինչ է Հիւսեալ յանգը.

Պ. Երբ ոտանաւորի մ՝առաջին յանգը կը համապատասխանէ երրորդին, իսկ երկրորդը՝ չորրորդին, հիւսեալ յանգ կը կոչուի, որովհետև իրարու հետ կը հիւսուին։ Օրինակ.

Մաղձոտ սըրտեր
Չաւաքով թիւր,
Սըրբէ, ով տէր,
Չըղջումով բիւր։ Հ. Ա. Ե.

Հ. Ինչ է Գրկախառն յանգը.

Պ. Երբ ոտանաւորի մ՝առաջին յանգը կը համապատասխանէ չորրորդին, իսկ երկրորդը՝ երրորդին, գրկախառն կը կոչուի, որովհետև զիրար խառն կերպով կը շօշափեն։ Օրինակ.

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿ

Վըսեմ կոչում։ — Հոգեակներու մէջ հըլոյ,
Ըզգուշաւոր հըպումներով
Կը գըրէ գումէն էջերու վրայ ապահով
Կը ցանէ սէրն՝ անձնուիրութիւն քաղելու։...

Դ. Վժ.

Հ. Ինչ է Ընդհատ յանգը.

Պ. Երբ ոտանաւորի մը չորս տողերէն առաջինը, երկրորդը և չորրորդը նոյնաձայն են, իսկ երրորդը յանգ չկազմեր. կամ ա, գ, դ տողերը նոյնաձայն են, իսկ բ-ը չեզոք կը մնայ, կամ այս չեզոք տողերն իրենց համապատասխան յանգը կը գտնեն՝ յաջորդ տան մէջ՝ ընդհատ յանգ կը կոչուին։ Օրինակ.

Թիթեռնիկը թեւերն թափ թափ կը բանայ,
Կը թըռչկոտի բայց չի գիտեր ուր կ'երթայ.
Մեղմ քամին փըչուածներէն յարատեւ
Մերթ ծաղկի մը վրայ, մերթ իր շուրջը կը դառնայ։

Անմեղ մանկիկն ալ նըման է ճիշտ թիթեռան,
Իր անհաստատ քայլերն միայն հոն կ'երթան՝
Ուր չի գիտեր թէ վըտանգ կայ ակներեւ,
Մերթ կը գլորի ու մերթ կանգնի անպայման։

Հ. Ա. Ց.

Հ. Ընդհատ յանգն ուսկից մտած է մեր մէջ.

Պ. Պարսկական տաղաչափութենէն փոխ առած ենք։ Այժմեան ճաշակը կը նախընտրէ անհանգատ ու հիւանդագին։

Հ. Անանջատը քանի՞ տողերէ կը բաղկանայ.

Պ. Ա. հասարակ չորս տողերէ կը բաղկանայ, որոնք մերթ բոլոր անրնդհատ նմանավերջ եւս կ'ըլլան։ Վերջինս շատ յաճախակալ կը տեսնենք մեր նախնեաց քով։ Մեր Շնորհալին՝ իր տաղերէն շատերը՝ հազարաւոր անանջատ նմանավերջ յանգերով շարադրած է, որ շատ ձանձրացուցիչ է։

Հ. Յանգաւորութեան մէջ ի՞նչ զգուշանալու կէտ կայ.

Պ. Տարաժամ յանգերէն շատ պէտք է զգուշանալ։ Այսինքն է, չանալու է որ տողին մէջտեղն ըստ պահանջման յանգ չձեւանայ, որպէս զի ներդաշնակութիւնը չխանգարի։ Օրինակ.

Ծաղկանց մէջէն ժողուէ մեղու
Իր հիւթն աղու՝ փեթակն հեղու։ Հ. Ա. Ց.

4 — 5 ՏՈՂ, ԵՒ ՏՈՒՆ

Հ. Ոտանաւորի մը Տողերն ի՞նչպէս կը կազմուին.

Պ. Ոտանաւորի մը տողերը՝ վանկերու թուոյն համեմատ կրնան ըլլալ, 1. — Հաւասար 2. — Անհաւասար. 3. — Խառն։

Հ. Ե՞րբ Հաւասար կ'ըլլան.

Պ. Հաւասար կ'ըլլան, երբ տողերը կազմող վանկերուն քանակն հաւասար կամ զոյգ է։ Ինչպէս.

4 — 4
4 — 4
4 — 4 ...

Հ. Ե՞րբ Անհաւասար են.

Պ. Անհաւասար կ'ըլլան, երբ առաջին տողն՝ երրորդին, իսկ երկրորդը՝ չորրորդին հաւասար է։ Ինչպէս.

4 — 4
4 — 3
4 — 4
4 — 3 ...

Հ. Ե՞րբ Խառն են.

Պ. Երբ քանի մը տողեր յաջորդաբար հաւասար չափով են, իսկ մաս մ'ալ ուրիշ չափով. Ինչպէս.

4 — 4
4 — 4
2 — 3
2 — 3
3 — 4
3 — 4

Հ. Ասոնցմէ զատ կան զարտուղի տողեր.

Պ. Այո՛. կան արձագանգով ոտանաւորներ, ուր վերջին բառը կամ վանկն առանձին տող կը կազմէ: Օրինակ.

Մայրիկ, կ'աղդէ հոգւոյս վերայ ձայնն հովուս
Վո՜ւ, վո՜ւ, վո՜ւ,
Եւ երդիկի մեր ատարակին ոդին աղուս,
Ղո՜ւ, ղո՜ւ, ղո՜ւ: Հ. Ս. Յ.

Հ. Ուրիշ չափ ալ գիտե՞ս.

Պ. Կայ նաև ազատ չափ կոչուածը, որ ըստ քմաց՝ երկայն, կարճ, խառն տողերով կը բաղկանայ: Առակներն առ հասարակ այսպէս են թէ՛ մեր և թէ՛ օտար ազգաց մէջ: Օրինակ.

Ճըպուռն երգեց ամառն ողջոյն
Իր երգն հնչուն:
Իր շըրջակայ մացառներուն
Երաժիշտն էր ժիր ու անխոնջ,
Եւ օրն ի բուն
Իր անայլայլ ձայնին կարօտ՝
Կ'ունկընդրէին արտն ու արօտ
Եւ Թրռչուններն հովտին ամբողջ:...

ՈՍԿԵԳՐՔԻ ՄԸ ՄԷՋ

Բնութեամբս աշխոյժ
Գարնան ժըպտիս կը զմայլիմ.
Փորձանք կայ յոյժ,
Ամէն հովէ չի տարուիմ:

Փառքի բաղձանք
Ունէն ամէն մարդիկներ,
Թէ Թափեմ ջանք՝
Կը պըսակուին իմ յոյսեր:

Ջահ Թէ ըլլամ
Ոչ միայն ես կը փայլիմ,
Ծընողքս անգամ
Իմ շողերով կը պարծին:
Հ. Ս. Յ.

Հ. Ինչ է Տունը.

Պ. Մէկէ աւելի տողեր իրարու յաջորդելով տուն կը կազմեն:

Հ. Տուն մը քանի՞ տողերէ կը բաղկանայ.

Պ. Կարճ ոտքով ոտանաւորներն ընդհանրապէս չորս տողէ կը բաղկանան, իսկ երկայն ոտքովները (12–16) երկու տողերէ:

ՁԱՓԱԿԱՆ ՈՏԱՆԱՒՈՐ

Հ. Ինչ է Չափական ոտանաւորը.

Պ. Չափական ոտանաւորը՝ Թուականին հակառակ՝ ո՛չ Թէ վանկ կը համրէ, այլ վանկերուն երկայնի ու կարճ չափովը ոտք կը ձեւացնէ — բոլորովին անկախ վանկերու համրանքէն:

Հ. Չափական ոտանաւորը քանի՞ մասի կը բաժնուի.

Պ. Երկու մասի. 1. — Ըստ հնոց. 2. — Հայկական չափ:

Ծ. — Հիս կանգ կ'առնում, աւելի չերկարելու համար հատորս: Այս և նախորդ մասն աւելի երկարօրէն պէտք են տարուին: Այս և նախորդ մասն աւելի երկարօրէն պէտք են սովրիլ աշակերտք, առանձինն ընթացքով, քիչ մ'աւելի ընդարձակ դասագրքով և յատուկ ուշադիր խնամքով: Հայկական չափի հայրը, Հ. Արսէն Բագրատունի, Թող խօսի ու կռէ իմ հայ պատանիներուս արթուն մտքերը ...:

ՅԱՆԿ ԳԼԽԱՒՈՐ ՆԻՒԹՈՑ

Էջ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ 5
ՆԱԽԱՇԱՒԻՂ 7
Ա. Ի՞ՆՉ Է ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ . . . . . »
Բ. Ի՞ՆՉՊԷՍ ԾԱԳՈՒՄՆ ԱՌԱՔ Է 10
ա. Հանճար 11
բ. Տաղանդ 12
գ. Սրամտութիւն 13
դ. Զգայնութիւն 14
ե. Երեւակայութիւն 15
զ. Ցիշողութիւն 16
է. Դատողութիւն 17
ը. Ճաշակ 18
Գ. Ի՞ՆՉ ՀԻՄՆ ԵՒ ՕԳՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ . . . 22

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ 25
Ա. ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ . . . . . »
ա. Մաքրութիւն բառերու 37
բ. Պատշաճութիւն » 42
գ. Ճշդութիւն » 46
դ. Ցառկութիւն » 48
ե. Ներդաշնակութիւն բառերու 49
Բ. ՊԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ 51
Գ. ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌՀԱՍԱՐԱԿ 56
ա. Գիւտ նիւթոյ 58
բ. Գիւտ կամ կարգադրութիւն Ցրագրի 61
գ. Ճարտարապետութիւն կամ Շարադրութիւն . . . 65

Դ· ՇՐՋԱՆ Ա ՁԵՒ 8
ա· Բառի չրջաններ 8
բ· Իմաստի » 9
ԲՈՒՆ ՁԵՒԵՐ 10
Ա· Ձգացումն արտայայտող ձևեր 12
Բ· Պատճառաբանութեան ծառայող ձևեր . . . 13
Գ· Իմաստ զօրացնող ձևեր 13
Դ· Նկարագրութեան ծառայող ձևեր 14

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ե ՈՃ Ա Բ· ՄԱՍՆ ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ· 153
Գլուխ Ա· Երկք ոճերն ունենալու պայմաններուն վրայ . 156
» Բ· Ոճերու քնութեան և առանձնակի յատկութ. վրայ 161
» Գ· » հասարակ յատկութեանց վրայ . . 1
» Դ· Երկք ոճերու իրարու հետ առնչութիւնը՝ գործա-
դրութեամբ 1

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

Գլուխ Ա· Պատմութիւն. 193
» Բ· Նկարագրութիւն 218
» Գ· Կենդանագիր և Ձուզակչիռ 22
» Դ· Գրագիտական լուծումն 24
» Ե· Գրագիտական քննագատութիւն . . . 253
» Զ· Ճառախօսութիւն և Տրամախօսութիւն . . 26
» Է· Նամակագրութեան վրայ 29
ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ . . . 31

ՄԱՍՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

Բանաստեղծութիւն և Տաղաչափութիւն . . . .

ՀՀ Ազգային գրադարան